A-17641

PROFESSOR
S. DNEPROVSKI

TARBIJATE KOOPERATIIVI MAJANDUSLIKU TEGEVUSE ANALÜÜS JA PLAANIMINE

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS" • 1949

ARH

PROF. S. DNEPROVSKI

Tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse analüüs ja plaanimine

RK
„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS"
TALLINN 1949

Bibliotheca Universitatis Tartuensis
1945, 0492
74686
A-17671

ARHIIVKOGU

EESSÕNA.

Käesolev töö haarab kõiki tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse külgi. Ta on määratud õpperaamatuks tarbijate kooperatiivide raamatupidajaile ning tarbijate kooperatiivide maakondlike (rajooni-) liitude instruktoreile ja raamatupidajaile majandusliku tegevuse analüüsi ja plaanimise õppimisel.

Seda laadi kirjanduse puudumisel võib seda õpperaamatut kasutada ka statsionaarsetes õppeasutistes, nagu õppekombinaatides ja tehnikumides.

Vajadus luua ühtset õppeabinõu, mis rahuldaks eelnäidatud tegevusaladel töötajate ettevalmistamise nõudeid, muutis loomulikult keerukaks ülesande anda niisugune õpperaamat, mis oleks kõlblik nii tarbijate kooperatiivide raamatupidajaile kui ka maakondlike liitude instruktoreile ja raamatupidajaile.

Igatahes püüdis autor kõiki analüüsi ja plaanimise metoodika mitmekülgseid küsimusi esitada arusaadavas ja mõistetavas keeles massilisele õppijale, kelleks muuseas on tarbijate kooperatiivide raamatupidajad. Kuid samal ajal hoidus autor igati alandamast õpperaamatu taset kõrgema kvalifikatsiooniga inimestele, tarbijate kooperatiivide maakondlike liitude instruktoreile ja raamatupidajaile.

Raamatus on tähtis koht antud majandusliku tegevuse analüüsile. Käesoleval juhul on lähtutud mitte üksi analüüsi ülesandeist plaanilises töös ja tema määratu suurest tähtsusest majanduse õigel operatiivsel juhtimisel, vaid samuti on arvestatud ka kvalifikatsiooni tõstmise iseärasusi. On selge, et tarbijate kooperatiivide ja maakondlike liitude raamatupidajad peavad täiuslikult valdama analüüsi meetodit, selleks et majanduslikult ja praktiliselt kirjaoskajana mõista lugeda aruannet ja bilanssi, nende alusel põhjalikult analüüsida majanduslikku tegevust ja kontrollida plaani täitmist, tarbijate kooperatiivi raamatupidajale aga peab ta peale selle andma alused plaani koostamiseks. Tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu

instruktor peab täiuslikult valdama analüüsi metoodikat revisjoni ja tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse uurimise eesmärgil, mis on tema tähtsamaid funktsioone.

Esikoha annab autor selles töös bilansi analüüsile.

Juba 1931. aastal näitas seltsimees Stalin oma kõnes „Uus olukord — uued majandusliku ülesehitamise ülesanded", et paljud majandusmehed on lakanud huvi tundmast bilansi vastu, ei uuri ega analüüsi ettevõtte bilanssi. See tõsine puudus esineb veel kooperatiivorganisatsioonide töö praktikas tänapäevani. Bilanssi kas ei uurita üldsegi või uuritakse äärmiselt pealiskaudselt. Ometi on bilanss finantsilise majapidamise peegel, ja mitte üksi raamatupidajal või instruktoril, vaid igal juhtijal tuleb sellesse peeglisse sagedamini vaadata.

„... veel nüüdki leidub meil sääraseid majanduslikke juhatajaid, kes loevad endale alandavaks heita pilku bilansile, uurida aruandlust, hoolitseda isetasuvuse eest. Sellele muretusele ja majanduslikule kirjaoskamatusele tuleb teha otsustavalt lõpp kui riigi- ja bolševismivastasele praktikale".[1]

Bilansi analüüsi metoodika ja tarbijate kooperatiivi finantsplaani struktuur antakse käesolevas käsitluses läbikäivas näites, mis meie arvates tunduvalt kergendab kursuse omandamist.

Tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse plaanimise küsimusi on valgustatud küllaldase täielikkusega, pidades silmas, et plaanimise metoodikaga oleksid vajalikul määral kursis tarbijate kooperatiivi raamatupidaja, kui plaani vahetu koostaja, ja instruktor, kui plaanimise organiseerija tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu süsteemis.

Autor pidas metoodiliselt kõige õigemaks iga majandusliku tegevusharu alal valgustada kõigepealt analüüsi-küsimusi, siis selle ala plaanimist ja lõpuks — plaanide täitmise jooksva operatiivse kontrollimise metoodikat.

Niisugune materjali paigutus annab võimaluse aine terviklikuks, süstemaatilisemaks ja põhjalikumaks omandamiseks.

Suurt abi õpperaamatu koostamisel osutas nõukogude kooperatiivkaubanduse Moskva instituudi end. üliõpilane, praegune Jaroslavi tarbijate kooperatiivide oblastiliidu organiseerimisosakonna juhataja A. I. Zelenkov, mille eest autor avaldab talle oma tänu.

[1] V. M. Molotov. Ettekanne XVIII parteikonverentsile rahvamajanduse arendamise kolmanda viie aasta plaani kohta.

I peatükk.

PLAANI TÄHTSUS JA PLAANIMISE ORGANISEERIMINE TARBIJATE KOOPERATIIVIS.

Plaani olemus ja tarbijate kooperatiivi ülesanded.

„Meie nõukogude ühiskond on saavutanud seda, et ta on sotsialismi põhijoontes juba teostanud ja loonud sotsialistliku korra, s. o. teostanud selle, mida marksistid teiste sõnadega nimetavad kommunismi esimeseks ehk alamaks faasiks. Tähendab, kommunismi esimene faas, sotsialism, on meil põhijoontes juba teostatud." [1]

Inimkonna selle suurima võidu saavutas meie kodumaa töörahvas Lenini-Stalini partei poliitika kindla ja kõrvalekaldumatu teostamise alusel, proletariaadi diktatuuri poliitika alusel.

Marksistlik-leninlik teooria õpetab, et proletariaadi diktatuur on ühiskonna arenemise aluseks ülemineku-perioodil kapitalismilt kommunismile.

„Kapitalistliku ja kommunistliku ühiskonna vahel", ütleb Marx, „seisab revolutsioonilise muutumise periood ühest teiseks. Sellele perioodile vastab ka poliitiline üleminekuperiood, ja selle perioodi riik ei saa olla midagi muud, kui proletariaadi revolutsioonilise diktatuuri oma." [2]

Lenini-Stalini partei poolt juhitav töölisklassi diktatuur organiseerib ja mobiliseerib töörahva massid võitluseks sotsialismi eest, muudab põhjalikult maa majandust ja viib teda edasi kommunistliku ühiskonna ülesehitamise teel.

---

[1] J. V. Stalin. Aruanne NSV Liidu Konstitutsiooni projektist, 1936. a., lk. 17 (vene k.).

[2] Marx. Gotha programmi kriitika, II köide, lk. 419 (vene k.).

Seda töölisklassi osa sotsialistliku ühiskonna loomisel kriipsutas alla seltsimees Stalin oma aruandes NSV Liidu Konstitutsiooni projektist:

„... NSV Liidu proletariaat on muutunud täiesti uueks klassiks, NSV Liidu töölisklassiks, kes on hävitanud kapitalistliku majandussüsteemi, on kindlustanud tootmisvahendite ja -abinõude sotsialistliku omanduse ja suunab nõukogude ühiskonda kommunismi teed mööda". [3]

Töölisklassi diktatuuri tähtsaimaks hoovaks, tähtsaimaks vahendiks võitluses uue sotsialistliku korra arendamise eest on plaan. Plaan on töölisklassi diktatuuri varem läbitöötatud abinõude süsteem, mis on sihitud kommunistliku ühiskonna ülesehitamisele. Sotsialistliku majanduse arenemine on meil allutatud plaanilise juhtimise põhimõttele.

NSV Liidu Stalinlik Konstitutsioon määrab plaani osa ja tähtsuse järgmiselt:

„NSV Liidu majanduslikku elu määratakse ja suunatakse riikliku rahvamajandusplaaniga ühiskondliku rikkuse suurendamise, töötava rahva ainelise ja kultuurilise taseme järjekindla tõusu, NSV Liidu sõltumatuse kindlustamise ja ta kaitsevõime tugevdamise huvides" (par. 11).

Plaanimine sai meil võimalikuks vaid kapitalistide võimu kukutamise ja töölisklassi võidu tulemusena liidus töötava talurahvaga, tootmisriistade ja -vahendite eraomandi kaotamise ja sotsialistliku omandi kinnitamise tulemusena. Plaanimine on võimalik ainult meil, on aga võimatu kapitalismi maades, kus valitseb tootmisriistade ja -vahendite eraomand, kus valitsevad ülesaamatud vastuolud töö ja kapitali vahel, tootmise ühiskondliku iseloomu ja omastamise eravormi vahel, kus valitseb inimese ekspluateerimine teise inimese poolt.

Plaanimise võimatus kapitalistlikus ühiskonnas on põhjalikult selgitatud seltsimees Stalini poolt tema jutuajamises inglise kirjaniku Wells'iga. Seletades Wells'ile, et Ameerika Ühendriikide president Rooseveldi katsed luua enda juures plaanimajandust ei vii ülesseatud sihile, ütleb seltsimees Stalin:

„Pangad ei ole ju Rooseveldi käes, tööstus ei ole ju tema käes, suurettevõtted ja suured majandusalad ei ole ju tema käes. See on ju kõik eraomandus. Ja raudteed, ja kaubalaevastik — kõik see on eraperemeeste kätes. Ja

[3] J. V. Stalin. Aruanne NSV Liidu Konstitutsiooni projektist, 1936. a., lk. 12—13 (vene k.).

lõpuks, kvalifitseeritud tööarmee, insenerid, tehnikud — neid ei ole ju Rooseveldil, vaid eraperemeestel, nad töötavad neile... Majandus aga tõelises mõttes puudutab vähe kapitalistlikku riiki, ta ei ole riigi kätes. Vastupidi, riik on kapitalistliku majanduse kätes..." [4]

„Vabanemata kapitalistidest, lahti ütlemata tootmisvahendite eraomandi põhimõttest, Teie ei loo plaanimajandust." [5]

Meie majanduse arenemise plaaniline iseloom on nõukogude majandussüsteemi tähtsaimaks paremuseks kapitalistliku majandussüsteemi ees.

Meie plaanid kannavad rangelt direktiivset iseloomu, nende täitmine on kohustuslik igale majandusharule ja igale ettevõttele. Valitsuse poolt kinnitatud rahvamajanduse plaan tervikuna ja üksikute ettevõtete plaanid on seaduseks, mis kuulub kohustuslikule täitmisele.

„Meie plaanid ei ole plaanid-ennustused, ei ole plaanid-oletused, vaid plaanid-direktiivid, mis on kohustuslikud juhtivatele organitele ja mis määravad meie majanduse arenemise suuna tulevikus kogu maa ulatuses." [6]

Meie majanduses peituvad võimalused mitte üksi antud plaanide täitmiseks, vaid ka nende ületamiseks.

Meie plaanid on reaalsed, kuna nad tuginevad määratu suurtele materiaalsetele ressurssidele, mis on koondatud nõukogude riigi kätte. Nad toetuvad töötava rahva massidele, kes on haaratud sotsialismi ülesehituse paatosest.

„Oleks rumal mõelda, et tootmisplaan tähendab numbrite ja ülesannete loetelu. Tõeliselt on tootmisplaan miljonite inimeste elav ja praktiline tegevus. Meie tootmisplaani reaalsus on — miljonid töötavat rahvast, kes loovad uut elu. Meie programmi reaalsus — see on elavad inimesed, see on meie teiega, meie tahe tööks, meie valmisolek töötada uut viisi, meie otsustavus plaani täita." [7]

Meie plaanide reaalsuse hiilgavaks tõenduseks on esimese viisaastaku ennetähtaegne täitmine nelja aastaga ja teise viie aasta plaani edukas täitmine. Tööstuse toodang moodustas

[4] J. V. Stalin. Leninismi küsimusi, 10. trükk, lk. 601—602 (vene k.).
[5] Samas, lk. 600—601.
[6] J. V. Stalin. Keskkomitee poliitiline aruanne ÜK(b)P XV kongressile, 1937. a., lk. 48 (vene k.).
[7] J. V. Stalin. Kõne majandusmeeste nõupidamisel 23. juunil 1931. a. „Leninismi küsimusi", 10. trükk, lk. 466 (vene k.).

plaanijärgse 93 miljardi rubla asemel tegelikult 96 miljardit rubla. Teise viisaastaku ülesanded teravilja ja puuvilla alal on ületatud.

Meie rahvamajanduse plaan on ühtne plaan. Temas on sügavalt läbimõeldud ja teaduslikult põhjendatud abinõude süsteemi alusel kooskõlastatud ja vastastikusse seosesse viidud kõigi alade, kogu NSV Liidu majandusliku ja kultuurilise elu arendamine.

Plaani direktiivsus, tema täitmise kohuslikkus ja reaalsus, partei-poliitiline sihikindlus, plaani majandusteaduslik põhjendatus ja ühtsus — need on sotsialistliku plaanimise põhimised juhtlaused.

Rahvavaenlased trotskistid ja buhhaarinlased, fašismi alatud agendid ja kapitalismi restauraatorid pidasid vihast võitlust meie plaanide vastu sotsialistliku ehitustöö kõigil etappidel, püüdes igal viisil halvustada sotsialistlikku plaanimist ja tema osa maa ümberkujundamises.

Lenini-Stalini partei purustas rahva surmavaenlased, kodumaa reeturid. Nõukogude Liit muutus võimsaks sotsialismi kindluseks, kogu eesrindliku inimkonna kantsiks ja lootuseks. Selles etendas määratu suurt osa sotsialistlik plaanimine, õigustades end täielikult kui partei tähtsaimat tööriista klassideta sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisel.

„... meie bolševistlik plaan, meie stalinlik plaan — see on suur jõud. Plaani järgi töötada, tähendab teada, mida tuleb teha ja mis otstarbel. Plaanid on muutunud meie maal asendamatuks organiseerivaks jõuks. Sellepärast on vastuvõetud plaani täitmine saanud NSV Liidu töörahva auasjaks." [8]

Milline on siis sotsialistliku plaanimise ülesanne tarbijate kooperatsiooni töös?

Plaani osa tarbijate kooperatiivide töös on määratu suur ning tuleneb tähtsusest, mida omab meie kaubandus nõukogude sotsialistlikus majanduses.

Nõukogude kaubandus, see on eriline kaubandus, mida enne pole nähtud inimkonna ajaloos.

„Nõukogude kaubandus on kaubandus ilma väikeste ja suurte kapitalistideta, kaubandus ilma väikeste ja suurte spekulantideta. See on isesugune kaubandus, mida ajalugu ei

[8] V. M. Molotov. Aruanne XVIII parteikonverentsile kolmanda viie aasta plaani kohta.

ole seni tundnud ja mida praktiseerime ainult meie, bolševikud, nõukogude arenemistingimustes." [9]

Järelikult erineb nõukogude kaubandus põhjalikult kapitalistlikust. Kapitalistlikus korras on kaubandus kapitalistide ja igasuguste spekulantide käes, tema ülesandeks on kapitalistidele-kaubitsejatele kõrge kasu saamine, mis on osa tööliste poolt kauba tootmisel loodud lisaväärtusest, kuid kasutatakse ära kapitalistide rikastamiseks. Kapitalistlik kaubandus on üheks töötavate rahvamasside orjastamise ja vaesestamise vahendiks.

Meie nõukogude kaubandus taotleb aga sootuks vastupidiseid sihte. Ta on tervikuna ja täielikult seatud sotsialistliku ehitustöö teenistusse, on vaba kapitalistidest ja spekulantidest. „Kogu kaubakäive on nüüd riigi, kooperatsiooni ja kolhooside käes." [10]

Nõukogude kaubandus on kutsutud teenindama laiendatud sotsialistlikku taastootmist, s. o. kogu sotsialistliku ehitustöö protsessi kindlat arenemist tervikuna. Kaubanduse otseseks ülesandeks on täielikult ja igakülgselt teenindada linna ja maa töötava rahva tarbimisvajadusi ning kaasa aidata sotsialistliku ehitustöö plaani täitmiseks kõigil aladel. Tarbimisnõudmise igakülgse ja kultuurilise rahuldamise teel peab nõukogude kaubandus kaasa aitama tootlikkuse tõusuks ning sotsialistliku võistluse ja stahhaanovliku liikumise hoogustamiseks. Kaubandus peab aitama läbi viia tõelise isetasuvuse igas ettevõttes, sovhoosis ja kolhoosis ning suurendama sotsialistlikku akumulatsiooni, kui alust sotsialistliku tööstuse ja põllumajanduse edasiseks arenguks.

Seoses tohutute võitudega, mis meie maa töötava rahva poolt on saavutatud Lenini-Stalini partei juhtimisel kõigis rahvamajanduse harudes, on nõukogude kaubanduse arenemiseks loodud kõik vajalikud tingimused.

Kindlalt kasvab meie maa töötava rahva materiaalne ja kultuuriline tase. Tööliste ja teenistujate aasta keskmine töötasu kogu rahvamajanduses kasvas 1937. aastal enam kui kaks korda, võrreldes 1932. aastaga. Määratu kõrgele astmele tõusis kolhoosiküla jõukus. Teise viisaastaku (1933—1937. a.) nelja

---

[9] J. V. Stalin. Aruanne ÜK(b)P KK ja Keskkontrollkomisjoni ühendatud pleenumil jaanuaris (1933. a.). „Leninismi küsimusi", 10. trükk, lk. 505 (vene k.).

[10] J. V. Stalin. NSV Liidu Konstitutsiooni projektist, 1936. a., lk. 11 (vene k.).

aastaga suurenes kolhoosnikute üldtulu enam kui 2,7 korda, rahalised tulud tööpäevade järgi aga 4,5 korda. Sel alusel kasvab lakkamatult töötava rahva nõudmine kõige mitmekesisematele kaupadele. Kaubanduse ülesandeks on kultuurselt, nõukogulikult rahuldada elanikkonna vajadusi kaupade alal.

NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P KK määruse „Tarbijate kooperatsiooni tööst maal" 29. septembrist 1935. a. andmise ajast on möödunud rida aastaid. Selle ajaloolise otsuse alusel on tarbijate kooperatsioon põhiliselt ümber korraldunud. Väikesed kääbuskooperatiivid on likvideeritud. Väikeste poekeste asemele on ilmunud tarbijate koopratiivide suured maakauplused.

Kooperatiivkaubanduse käive maal kasvab kolossaalselt. Teise viisaastaku aastatel kasvas tarbijate kooperatsiooni kauba jaekäive 7,7 miljardilt rublalt kuni 28,4 miljardi rublani, s. o. 3,7 korda. 1938. aastal müüdi kaupu 34,5 miljardi rubla eest, 1939. aastal oli aga ette nähtud müüa 41,0 miljardi rubla eest ehk 14,5% rohkem kui 1938. aastal. Suured muudatused toimusid ka maal kaubeldavate kaupade sortimendis

Kolhoosiküla jõukuse ja kultuurilise taseme tõus hakkas esitama järsku nõudmisi kaupadele, mida varem tarbiti peamiselt linnades, nagu näiteks mööbel, raamatud, grammofonid, jalgrattad, muusikariistad, raadiokaubad jne.

Kuid ikkagi on kaubandus maal, nagu üldse kogu meie kaubandus, veel rahvamajanduse mahajäänud nurgakeseks, võrreldes tööstuse ja põllumajandusega.

Seltsimees Stalin märkis XVII parteikongressil:

„... kaubakäibe arendamise ja transpordi otsustava parendamise ülesanne on selleks järjekordseks ja aktuaalseimaks ülesandeks, mille lahendamiseta me ei saa edasi liikuda."

See seltsimees Stalini juhis on jäänud veel täitmata. Kaubandus maal ei täida neid nõudeid, mis temale esitavad tööstus ja põllumajandus.

Tarbijate kooperatsioon ei oma ikka veel oma kauplustes rangelt kindlaksmääratud kohustuslikku kaupade valikut, ei pea visa võitlust tarbijale vajaliku kaupade sortimendi ja tööstuse poolt väljalastava kauba kõrge kvaliteedi eest, ei võitle otsustavalt praagi vastu. Veel enam, sageli esineb juhtumeid, mil üksikud tarbijate kooperatiivid lasevad tekkida lünki kauplemises igapäevaste tarbekaupadega, nagu näiteks sool, suhkur, kondiitrikaubad, tuletikud, seep, tubakas, petrooleum jne.

Hoopis kõrvale aga on jäetud kauplemine niisuguste kaupadega, nagu palgid, lauad, naelad, värvid, katusekivid ja muud ehitusmaterjalid, milledele rikastuv kolhoosiküla esitab suuri nõudmisi.

Suures Stalinlikus Konstitutsioonis on kirjutatud, et sotsialistlik omand on püha ja puutumatu. Vaatamata sellele esineb paljudes tarbijate kooperatiivides sotsialistliku kooperatiivse omandi vargust.

Rahvavaenlastest trotskistlik-buhhaarinlikud fašismi agendid, diversandid ja spioonid, kes on tunginud kooperatiivkaubandusse, püüdsid ja püüavad materiaalse baasi õõnestamisega pidurdada kaubanduse arenemist. Mitte piirdudes ainult kaubanduse materiaalse baasi õõnestamisega, nad tekitasid kahju ka kaupade juurdeveo plaanimise liinis, jättes lagedaks ühed rajoonid ja kuhjates üle teised, hoidusid kõrvale kaupade juurdeveost siserajoonidesse, rikkusid kaupu, pildusid toodetesse klaasi, kive jm., halvendasid ostja teenindamise kvaliteeti, tekitasid järjekorrad, nurjasid kauplemise igapäevaste tarbekaupadega ja kaubandusvõrgu laiendamise.

Tubli nõukogude luure paljastas ja likvideeris laiade masside osavõtul vaenlaslikud ja kahjurlikud pesad Tsentrosojuzis ning tarbijate kooperatsiooni süsteemi vabariiklikes, oblasti- ja alamastmelistes organisatsioonides. Kuid kahjurlikkuse tagajärjed likvideeruvad äärmiselt aeglaselt; veel on vaenlaslike elementide jäänuseid, kes ei ole paljastatud ja jätkavad oma räpast tegevust.

Näiteks materiaalsete väärtuste raiskamised ja vargused 1938. aastal tarbijate kooperatiivides ei vähenenud, kapitaalehitus nurjub, ühiskondliku toitlustamise võrgu arendamine takerdub jne.

Kooperatiivorganisatsioonid peavad ülalt alla saadik kiiresti likvideerima vaenlasliku tegevuse tagajärjed.

Suur Stalinlik Konstitutsioon kinnistas nõukogude maa töötava rahva võidusaavutused — õiguse tööle, puhkusele ja haridusele. Nõukogude Liidu rahvaste ees avanesid uued, kõige rikkalikumad võimalused edasiseks õitsenguks.

Töötava rahva kultuurilises tõusus ja materiaalses heaolus kuulub nõukogude kaubandusele ja eriti tarbijate kooperatsioonile austav ja vastutusrikas osa. Ta peab elanikkonna nõudeid rahuldama õigeaegselt, täielikult ja kõrgekvaliteediliselt.

„Teise viisaasta plaani võiduka täitmise ja sotsialismi saavutatud edu alusel astus NSV Liit kolmandal viisaastal

uude arenemisjärku, klassideta sotsialistliku ühiskonna ehitustöö lõpuleviimise ja sotsialismilt kommunismile järk-järgulise ülemineku ajajärku"... „...nüüd me võime ja peame kogu suuruses tegelikult üles seadma ja teostama NSV Liidu põhimise majandusliku ülesande lahendamise: *ka majanduslikus suhtes järele jõuda ja ette jõuda kõige enam arenenud Euroopa kapitalistlikest riikidest ja Ameerika Ühendriikidest* ja lõplikult lahendada see ülesanne lähima ajavahemiku jooksul". „...tuleb tagada niisugust rahva sissetuleku ja kaubakäibe kasvu, et kolmanda viisaastaku aastatel tõsta rahva tarbimist poolteist kuni kaks korda." [11]

Riiklik-kooperatiivne kaubakäive peab kasvama 126 miljardilt rublalt 1937. aastal kuni 206 miljardi rublani 1942. aastal, selle hulgas tarbijate kooperatsiooni alal kuni 58 miljardi rublani.

Riiklik ja kooperatiivne jaevõrk peab kolmanda viisaastaku aastail suurenema 38%. „...eriti aga arendades kiiresti kasvavates põllumajanduslikes rajoonides kaupluste ja poodide võrku kaupadega, mis teenindavad talupoegade kujunevaid olustikulisi, remondi ja ehituse vajadusi." [12]

Juba 1939. aastal peab tarbijate kooperatsioon igas rajoonis omama rajooni universaal-magasini ja igas tarbijate kooperatiivis üht või mitut maakauplust laiendatud kaubavalikuga. Peale selle peab avatama 14 tuhat maapoodi, kioskit ja liikuvat müügikohta, peab laiendatama teemajade võrku sissesõiduhoovidega kolhoosnikute teenindamiseks rajoonikeskustes, MTJ-des ja varumispunktides.

Kolmandal stalinlikul viisaastakul toimub maa- ja linnaelanikkonna tarbimise edasine lähenemine sortimendi alal, maaelanikkonna tarbimine muutub kõrgekvaliteediliste kaupade kasvu arvel.

Selleks, et täita tarbijate kooperatsiooni ees seisvaid ülesandeid maal tõeliselt kultuurse kaubanduse loomises, mis vääriks Suure Stalinliku Konstitutsiooni ajastut, laialdase nõukogude demokraatia õitsengu ajastut, tuleb teha lõpp puudustele tema töös, osutades erilist tähelepanu põhimise lüli — tarbijate kooperatiivi kindlustamisele.

[11] ÜK(b)P XVIII konverentsi resolutsioon sm. V. M. Molotovi ettekande kohta.

[12] Sealsamas.

Tarbijate kooperatiivide töötajate hulgas on küllalt stahhaanovlasi, kes valdavad kaubanduse tehnikat ja tulevad hästi toime kolhoosnikute kultuurilise teenindamisega. Ülesanne seisab selles, et kooperatiivkaubanduse stahhaanovlaste ja eesrindlaste kogemusi üldistades teha need alamalasuvate kooperatiivsete töötajate massi omandiks. See aitab iga tarbijate kooperatiivi tööd tõsta paremate eesrindlike tarbijate kooperatiivide tasemeni.

Pärast vaenlaslike ja kahjurlike elementide paljastamist ja likvideerimist tuli tarbijate kooperatiividesse kümneid tuhandeid uusi inimesi, peamiselt noori kolhoosnikuid esimeestena, arvepidajatena ja müüjatena. Tarbijate kooperatsiooni süsteemi allettevõtete ja rajooniorganisatsioonide ette on seatud määratu suure tähtsusega ülesanne kooperatsioonis töötavate uute inimeste armee poliitilise kasvatuse ja tehnilis-praktilise õpetamise alal. Ülesanne on selles, et lühima ajaga uutele töötajatele edasi anda kooperatiivkaubanduse parimate inimeste kogemused, neid õigesti tööle paigutada, nende tööd organiseerida ja kasvatada igas töötajas armastust kaubanduse kui bolševistliku ürituse vastu. On äärmiselt tähtis nendes kasvatada vastutustunnet liikmete ees, tarbijate kvaliteedilist teenindamist, kohusetruud majandamist ja hoolikat suhtumist kooperatiivsesse varasse.

Ülesanne seisab selles, et kooperatiivseid töötajaid kasvatada piiritu ustavuse vaimus Leninile-Stalinile, lepitamatu võitluse vaimus kõigi veel allesjäänud rahvavaenlastega, trotskistlik-buhhaarinlike värdjatega ning nende tahtlikkude ja tahtmatute kaasaitajatega, kes ei ole veel lõplikult paljastatud ja varjavad endid määratu suure kooperatiivaparaadi mitmesugustes lülides.

Väga suurt tähtsust omab tarbijate kooperatiivi uus normaal-põhikiri, mis vastavalt Stalinlikule Konstitutsioonile on rajatud kooperatiivi liikmete õiguste laiendamise alusele. Iga tarbijate kooperatiiv peab nõukogude kooperatiivse demokraatia arendamise tingimustes uuendama oma töö meetodeid. Liige, kui oma kooperatiivi täisõiguslik peremees, peab tõstma oma nõudmisi kooperatsiooni juhtide vastu. Juhid aga peavad oskama täielikult ja igakülgselt oma tööst aru anda liikmeile. Nad peavad igapäev ja aeg-ajalt süstemaatiliselt kontrollima ja analüüsima oma tööd. Tarbijate kooperatiivi juhid ning esmajärjekorras esimees ja raamatupidaja peavad oskama analüüsida oma kooperatiivi tööd, selleks et kõrvaldada sellest

vigu ja puudusi ning paremini plaanida ja juhtida kogu tarbijate kooperatiivi majanduslikku tegevust.

Iga nõukogude ettevõtte tubli töö üheks eeltingimuseks on, nagu juba märgitud, tema plaaniline tegevus. Siiski paljud kooperatiivide maakondlikud liidud ja tarbijate kooperatiivid alahindavad plaanilikkuse tähtsust töös. Paljudel juhtudel plaane ei koostata või koostatakse suure hilinemisega, vaatamata sellele, et NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määruse järgi 29. IX 1935. a. peab tarbijate kooperatiiv koostama plaani igale kvartalile, selle kohusliku kinnitamisega liikmete koosoleku poolt samasuguses korras, nagu kinnitatakse aruandeid. Paljud tarbijate kooperatiivid aga ei juhindu koostatud plaanidest ja eelarvetest ning jätkates töötamist isevoolu teed, suurendavad samaga oma tegevuse puudusi ja nõrku külgi.

Selleks et iga tarbijate kooperatiivi tööd tõsta kõrgemale astmele, tuleb organiseerida veel töö igapäevast kontrolli, teostades süstemaatiliselt rahaliste ja kaubalis-materiaalsete väärtuste dokumentaal-revisjone. Õigesti organiseeritud revisjon aitab paljastada kelme ja vargaid, aitab puhastada kooperatiivset kaubandusaparaati kahjurlikust, kontrrevolutsioonilisest rämpsust ja alal hoida sotsialistlikku, ühiskondlikku omandit.

Järelikult plaanimine, revisjon ja analüüs on tähtsaimateks abinõudeks, mida tuleb õigesti ja täielikult ära kasutada iga tarbijate kooperatiivi töö põhjalikuks parandamiseks.

Igal tarbijate kooperatiivi töötajal ja esmajärjekorras muidugi esimehel ja raamatupidajal, samuti aga ka maakondliku liidu instruktoril tuleb õppida plaanima ja analüüsima tarbijate kooperatiivi tegevust, kontroll-revisjonikomisjon ja esmajärjekorras tema esimees peavad vajalikul määral omandama dokumentaal-revisjoni metoodika ja tehnika.

Analüüsi tähtsus ja tema läbiviimise kord.

Ülemal me juba märkisime analüüsi kui plaanilise operatiivse juhtimisabinõu ülesannet tarbijate kooperatiivi majanduslikus tegevuses.

Mida tuleb üldse mõista analüüsi all?

Teaduses analüüs tähendab mingisuguse nähtuse lahutamist tema koostusosadeks, nende üksikute osade läbiuurimist ja tundmaõppimist, reeglipärasuste avastamist ning vastas-

tikuste sisemiste ja väliste seoste kindlakstegemist osade vahel, uurimise andmete üldistamist täieliku kujutluse saamiseks nähtuse kohta tema tervikus (süntees).

Nii eeldab majandusliku tegevuse analüüs tingimata ka sünteesi. Analüüsi ja sünteesi tuleb rakendada nende täielikus ühtsuses ja üheaegselt, kuna, nagu märgib Engels, „ilma analüüsita ei ole sünteesi" [13], ja vastupidiselt, analüüs ilma sünteesita ei maksa midagi.

Võimatu on õigesti analüüsida majanduslikku tegevust ja kindlaks teha üksikuid fakte, kui neid omavahel mitte siduda, mitte avastada põhjusi, mitte üldistada kõiki uurimuse andmeid järelduste tegemisel, selleks et majandusest tervikuna saada täielikku kujutlust, mitte läbi töötada abinõusid, mis tulenevad analüüsi andmeist, asja parendamise eesmärgil. Kui analüüsi mitte siduda sünteesiga, siis uurimine viib vaid konstateerimiseni või kinnitamiseni, et kaubakäibe kasv on nii- ja niisugune, plaan on täidetud sel ja sel määral jne. On selge, et niisugune analüüs ei ole võimeline kaasa aitama majanduse õigel operatiivsel juhtimisel.

Milles siis seisab tarbijate kooperatiivi töö analüüs?

Tarbijate kooperatiivi tööd läbi analüüsida tähendab põhjalikult ja üksikasjalikult uurida tema tööd, määrates kindlaks, millisel määral on kooperatiiv ümber korraldunud partei ja valitsuse poolt tarbijate kooperatsiooni töö kohta maal antud otsuste vaimus, kas tarbijate kooperatiiv on muutunud kultuurseks kaubandusettevõtteks maal, kuidas ta täidab plaani, missugused muudatused tekkisid kaubanduslikus ja muus majanduslikus tegevuses, milline on kooperatiivi finantsiline baas, kas ta töötab tasuvalt, kas on likvideeritud kõik puudujäägid ja raiskamised, milline on kooperatiivi side liikmetega jne.

Analüüsi tulemusena peavad järgnema põhjalikud järeldused ja mõjuvad abinõud, mis on suunatud asja parandamisele.

Tuleb alla kriipsutada, et plaanimine ja analüüs on lähedalt omavahel seotud, nad on lahutamatud. Seltsimees Stalini juhis, et „plaani koostamine on vaid plaanimise algus", et tõeline plaan sünnib tema täitmise, kontrollimise ja parandamise käigus kohapealsete kogemuste alusel, see just kriipsutab alla analüüsi määratu suurt tähtsust plaanimises ning määrab kindlaks nende seose ja ühtsuse.

Kui ei omata möödunud tegevuse analüüsi andmeid, s. o.

[13] K. Marx ja F. Engels. Teosed, XIV anne, lk. 43 (vene k.).

baasi, siis ei saa koostada õigesti põhjendatud plaani tulevikuks, kuid samal ajal jääb ka koostatud plaan õhku rippuma, kui süstemaatiliselt ei analüüsita tema täitmist ega parandata tööd plaani täitmise käigus.

„Plaanid on meile vajalikud selleks, et kontrollida, kuidas meie majanduses töötatakse. Kui aga plaan ei ole seotud täitmise kontrollimisega, siis ta muutub tühipaljaks paberilipakaks... Korraldades tõsiselt plaanide täitmise kontrollimist, me parendame nii majanduslikku tööd kui ka plaanide endi koostamist." [14]

Kuid tarbijate kooperatsiooni süsteemi, eriti aga tema alglüli — tarbijate kooperatiivi — plaanitöös puudub see töö süstemaatiline analüüs. Paljudes tarbijate kooperatiivides puudub aruande analüütiline uurimine, kaubakäibe või varumise plaani koostamisel ei arvestata majanduslikke näitajaid, nagu näiteks ostufonde, elanikkonna arvu, põllumajanduse üld- ja kaubatoodangut jne.; plaanid koostatakse küllaldase põhjenduseta, koostatud plaane täitmise käigus ei analüüsita ega täpsustata ja sellepärast ei saa omada tõhusat tähtsust tarbijate kooperatiivide tegelikus töös.

Analüüs peab olema pidev ja perioodiline. Pideva analüüsi ülesandeks on igapäevase kontrollimise põhjal süstemaatiliselt signaliseerida juhatusele plaani täitmise käigust ja tarbijate kooperatiivi tegevuse arenemisest, selleks et kooperatiivi juhatus viibimata kõrvaldades igasugused töös esinevad puudused, saaks paremini juhtida oma majapidamist.

Perioodilise analüüsi ülesandeks on aga teha kokkuvõtteid möödunud perioodi kohta, põhjalikult kontrollida plaani täitmist, kindlaks teha saavutusi, avastada puudusi, läbi töötada konkreetseid abinõusid nende kõrvaldamiseks ja arvestades analüüsi andmeid koostada tulevase tegevuse plaan.

Perioodilist analüüsi teostatakse pikemate plaani koostamise perioodide, aasta või kvartali järel. Pidevat analüüsi (kontrolli) aga toimetatakse iga päev, dekaadi- või kuuviisi jooksva arvestuse ja operatiivaruandluse andmete põhjal.

Tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse analüüsimiseks kasutatakse järgmisi materjale:

1) raamatupidamise aasta- ja kvartaliaruandeid ning kuubilansse koos kõigi lisadega — deebitoride ja kreeditoride nimestikuga, väljakirjutusega arveldusarvest Riigipangas jne.;

[14] V. M. Molotov. Ettekanne XVIII parteikonverentsile kolmanda viisaasta plaani kohta.

2) kuude viisi koostatud raamatupidamise läbikäigu-aruandeid; tähtajalise, statistilise ja operatiivse aruandluse andmeid;

3) inventeerimisnimestikke rahaliste, kauba ja toorainete jääkide ülelugemise kohta, varanduse nimekirju, tarbijate kooperatiivi arvlemisvahekordade kontrollimise tulemusi, akte ja muid dokumentaalse revisjoni andmeid;

4) instruktorlike uurimiste materjale, juhatuse kirjalikke ettekandeid, liikmete volinikkude koosolekute, juhatuse ja revisjonikomisjoni istungite ning tarbijate kooperatiivi töötajate tootmisnõupidamiste protokolle, seinalehtede materjale, kaebuste raamatut jne.

Nagu nähtub sellest materjalide loetelust, ei saa tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse analüüsi piirata ainult raamatupidamisaruande raamidega. Selleks otstarbeks peab ära kasutama kõige mitmekülgsemat praktilist materjali, kusjuures instruktor-revident, maakondliku liidu plaanija, tarbijate kooperatiivi esimees, tarbijate kooperatiivi raamatupidaja jne. ei saa piirduda ainult vormiliste andmete raamidega, teostada analüüsi kabinetlikult, lahus elavatest inimestest, otsestest täitjatest. Elav, praktiline analüüs nõuab alalist kokkupuutumist inimestega, kooperatiivi töötajatega, liikmetega, kooperatiivi aktiiviga, stahhaanovlastega. Igat kindlakstehtud fakti tuleb hoolikalt kontrollida koos otseste täitjatega.

Tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse analüüs peab olema majanduslikult põhjendatud. See nõuab tarbijate kooperatiivi tegevusrajooni majanduse tundmist, ja sellepärast õieti peabki analüüsi alustama majanduse ja temas toimuvate muudatuste tundmaõppimisega. Kogu järgnevat majandusliku tegevuse analüüsi aga tuleb teha samas korras, nagu plaani koostamistki (vt. lähemalt alamal), s. o. alustades kaubakäibest ja lõpetades finantsilise olukorraga, lisades sellele järeldusi ja konkreetseid ettepanekuid.

Analüüsimisele asudes tuleb selges vormis kindlaks määrata analüüsi eesmärk.

Sõltumata sellest, kas süvendatud analüüs on dokumentaalse revisjoni jätkamiseks või ei, on ta seotud tarbijate kooperatiivi tegevuse täiendava uurimisega. Uurimisse lülitatakse valik aruandelisi, operatiivseid ja muid materjale, kogutud faktid tarbijate kooperatiivi tööst elaval ja vahetul kokkupuutumisel inimestega ja nende täpne tõendamine, töös esine-

vate puuduste ja plaani mittetäitmise põhjuste selgitamine jne.

Järgnevalt töötatakse läbi kogutud materjalid, koostatakse analüütilised tabelid ja tarbijate kooperatiivi töö üksikute momentide kirjalikud iseloomustused. Edasi, juba töödeldud tabelite ja teiste materjalide alusel, kõigi kogutud faktide põhjal toimetatakse kooperatiivi tegevuse hindamist, koostatakse kokkuvõtted — järeldused ja töötatakse läbi ettepanekud.

Sel kombel jaguneb analüüs järgmisteks põhietappideks:

1. analüüsi eesmärgi ja ülesande kindlaksmääramine;
2. uurimine, materjalide valimine, faktide kogumine ja aktiivi kaasatõmbamine analüüsiks;
3. materjalide läbitöötamine ja analüütiliste tabelite koostamine;
4. analüüsi materjalide hindamine — järeldused ja ettepanekud (abinõud).

Analüüsimise ja plaanimise meetodid.

Majandusliku tegevuse analüüsi on kõige õigem alustada üldiste näitajate hindamisest, järgnevalt üle minnes töö üksikute külgede tundmaõppimisele ja selle alusel juba — järeldustele ja ettepanekutele. Näiteks nõutakse kaubakäibe plaani täitmise analüüsimist. Siin võib tekkida küsimus, kas alata käibe täitmise analüüsi üldmahu järgi, järgnevalt üle minnes plaani täitmise kontrollimisele üksikute kaupade alal, selleks et jälle tagasi pöörduda lõplikule järeldusele üldmahu kohta, või ümberpöördult — alguses analüüsida plaani täitmist üksikute kaupade järgi ja selle alusel anda täitmise hinnang käibe üldsumma kohta.

Õigem on valida esimene meetod, kuna terviklíku pildi saab ainult ühe või teise majandusliku nähtuse põhjaliku ja järjekindla selgitamise tingimusel. Soovitatav analüüsimise kord on sihikindlam, distsiplineerib analüüsijat ja analüüsi andmed tulevad arusaadavamad. Teist meetodit kasutades analüüsija, süvenedes üksikasjadesse, riskib jätta tähele panemata peaasja, ja siis tal ei teki majapidamisest terviklikku muljet. Esimese meetodi, s. o. üleminek üldise seisukorra (plaani täitmine üldsummas) uurimiselt üksiknähtuse (käibe täitmine üksikute kaupade järgi) uurimisele, väärtus seisab veel selles, et ta tingimata sisaldab endas ka teist meetodit, s. o. liikumist

üksiknähtuselt majapidamise üldolukorra juurde, luues niiviisi ühtse meetodi (korra) majapidamise tundmaõppimiseks. Asume käsitlema üksikuid erimeetodeid.

Analüüsimisel kasutatakse laialdaselt *võrdlusmeetodit*.

Esmajärjekorras on vajalik võrdlemine majandusliku tegevuse plaaniga. Tarbijate kooperatiivi tegevusplaani täitmise kontrollimine peab olema kogu analüüsi aluseks. Kõrvuti sellega tuleb analüüsitava, s. o. aruandeperioodi tööd võrrelda möödunud perioodiga. Seejuures on vaja analüüsitavat kvartalit võrrelda mitte üksi eelmise kvartaliga, mida nimetatakse baasikvartaliks, vaid ka möödunud aastate sama kvartaliga. Eriti puudutab see põllumajandustoodete varumist. Võrdlemine möödunud perioodidega selgitab majandusliku tegevuse arenemise tempot — kaubakäibe ja põllumajandustoodete varumise kasvu, tasuvuse paranemist, finantsilise seisukorra kindlustumist jne. Võrdlus aitab selgitada, milliseid edusamme tehti kaupade sortimendis ja masside kultuurilises teenindamises ning nende edusammude vastavuse ulatust muutustele rajooni majanduselus ja kolhoosiküla jõukuse kasvule.

Kuid võrdlus ainult analüüsitava tarbijate kooperatiivi enda piires ei ole küllaldane ja annab ühekülgseid järeldusi. Seepärast on äärmiselt tähtis analüüsitava kooperatiivi töö tähtsamaid näitajaid võrrelda rajooni eesrindlike tarbijate kooperatiivide näitajatega. Üksikuid tähtsamaid näitajaid, nagu sortimendi struktuur, käive elanikkonna ühe hinge kohta, käibekulude tase võrreldes käibega jne., on kasulik kõrvutada oblasti (krai, vabariigi) teiste rajoonide tarbijate kooperatiivide andmetega. See võrdlus näitab, kas meie kooperatiiv läheb teiste kooperatiivide ees, või ümberpöördult, jääb neist maha ning mispärast; võrdlus aitab kriitilisemalt läheneda kooperatiivi tööle.

Bilansilise kooskõlastamise meetod. See on põhimeetod, mida tingimata kasutatakse plaanide läbitöötamisel. Iga rahvamajanduse haru ja kogu majandus tervikuna võib plaaniliselt areneda vaid tema üksikute osade vastastikuse kooskõlastatuse tingimusel. Ei saa näiteks koostada teatud hulga traktorite väljalaskmise plaani, mitte arvestades nende vajadust, mitte ette nähes selleks vajalikku malmi, terast ja muud ning mitte arvestades nende väljalaskmise plaani koostamisel traktoritööstuse vajadust; või näiteks nõudmise alusel kondiitrikaupade väljalaskmise plaani koostades tuleb selles

ette näha suhkru vajadust, kajastades suhkru plaanis-bilansis kondiitritööstuse vajadust. Seoses sellega töötatakse rahvamajanduse plaani koostamisel välja rida plaanilisi, materiaalseid bilansse, näiteks kütte, metallide ja elektrienergia alal, või toodete bilansse, näiteks kala, suhkru jne. alal.

Kaubanduse plaanimisel kasutatakse tingimata samuti bilansilist meetodit. Näiteks kaupade müügiplaani koostamisel nähakse ette tema kaubaline kate, s. o. kaupade sissetulek (ost), arvesse võttes vajalikud kaubavarud; kulude eelarve koostamiseks arvutatakse tulud tingimata arvesse võttes normaalset kasumit.

Bilansilise kooskõlastamise meetod on aktiivne, sotsialistlik plaanimise meetod ja allub täielikult põhiprintsiibile — plaani direktiivsusele, partei ja valitsuse direktiivülesannete täitmisele.

Bilansilise meetodi aktiivne kasutamine, näiteks kaubakäibe plaanimises, tähendab seda, et keskpunkti peab olema asetatud kaupade müügikäibe maht vastavalt direktiivile, mis määrab ülesandeks tarbijate nõudmise täieliku ja igakülgse rahuldamise. Seejuures peavad kõik jõupingutused olema suunatud sellele, et otsida vajalikke kaubaressursse plaanis märgitud kaubakäibe katmiseks, seejuures kooskõlastades bilansilise meetodi teel kaubaressursside mahtu käibe suurusega ja tagades vajalikud kaubavarud.

Bilansilise meetodi konkreetse kasutamise käsitlemine tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse plaanimises järgneb allpool.

Bilansilise kooskõlastamise meetodit kasutatakse mitte üksi plaani koostamisel, vaid, nagu näeme edaspidi, tuleb seda laialdaselt kasutada ka majandusliku tegevuse analüüsimisel.

Ekspertiis-hinnete meetod. Plaani parema põhjendamise eesmärgil kasutatakse sageli peale majandusliku, arvestus-analüütilise ja operatiivse materjali veel ekspertiisi, s. o. isikute nõuannet, kes omavad küsimuses suuri kogemusi ja teadmisi. Näiteks põllumajanduslike toodete varumisplaani koostamisel üksikute toodete viisi osutuvad andmed tarbijate kooperatiivi rajooni kaubatoodangu kohta mitteküllaldasteks. Sel juhul võib suurt abi osutada kolhoosi varujate, toorainete üksikkogujate ja teiste töötajate arvamine.

Ekspertiisiks tuleb kutsuda ainult teadjaid ja hästi kontrollitud inimesi. Seejuures tuleb olla ettevaatlik: arvestada töö

otsest, praktilist kogemust, usaldada tõesti ustavaid inimesi, esmajärjekorras kaubanduse stahhaanovlasi.

Tehnilis-majanduslike arvutuste meetod. Seda meetodit kasutatakse peamiselt tootmisplaanide ja transpordi ekspluatatsiooniplaanide koostamisel, kulude eelarve üksikute kirjete arvutamisel jne. Plaanide näitajate arvutamisel selle meetodi abil kasutatakse direktiivseid normatiive, tehnilis-ekspluatatsioonilisi näitajaid jm. Seda meetodit tuleb laialdaselt kasutada plaanide koostamisel.

Nii plaanimisel kui ka analüüsimisel kasutatakse laialdaselt niinimetatud suhtelisi suurusi: erikaalusid, protsente, koefitsiente, indekseid, käibepäevi jne. Nende suuruste mõistet, tähtsust ja kasutamist, samuti ka ülemal näidatud metoodiliste võtete kasutamist selgitame konkreetsetel näidetel.

Plaanimistöö organiseerimine tarbijate kooperatiivis.

RKN-i ja ÜK(b)P KK määrus 29. IX 1935. a. „Tarbijate kooperatsiooni tööst maal" kohustab igat tarbijate kooperatiivi süstemaatiliselt koostama kvartali-plaane. Tsentrosojuz (NSV Liidu ja Vene NFSV Tarbijate Kooperatiivide Liit) määras tarbijate kooperatiivides kindlaks järgmised plaanide tähtajad, korra ja loetelu.

Tarbijate kooperatiiv esitab 40 päeva enne kvartali algust maakondlikule liidule plaan-avaldise majandusliku tegevuse põhinäitajatega. Järgnevalt saab tarbijate kooperatiiv igaks kvartaliks maakondlikult liidult umbes 15 päeva enne kvartali algust plaaniülesanded põhinäitajatega (üldine kaubakäive, eraldatult tähtsamad igapäevased tarbekaubad, varumise, ühiskondliku toitlustamise, leivaküpsetamise ja muude toodete käive oma ettevõtteis, töötasufond, kulude normatiivid, ülesanded varude kogumise alal, kaubavarude ja muude käibevahendite normid, ülesanded osamaksude kogumise alal jne.).

Tarbijate kooperatiivi juhatus määrab plaanilise käibe järgi kindlaks ülesanded oma kauplustele, poodidele ja ettevõtteile. Viimased koostavad nende ülesannete alusel oma plaanid 3—4 päeva enne plaanitava kvartali algust.

Kogu tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse koondplaan koostatakse samuti enne kvartali algust ja esitatakse maakondlikule liidule hiljemalt kvartali esimese kuu esimesel päeval.

Uueks, väga tähtsaks momendiks tarbijate kooperatiivi plaanimistöös on plaan-avaldise ja kaupluseplaani koostamine.

Kuni siiamaani koostati plaanid tarbijate kooperatiivis, tarbijate kooperatiivide maakondlikus ja oblastiliidus peamiselt ülaltpoolt. Plaanimine kujunes oma olemuselt mehaaniliseks „ülalt alla lastud" numbrite vastuvõtmiseks. Nendes tingimustes puudus alamal töötajate ja esmajoones kaupluse juhataja ning müüja loov osavõtt, s. o. inimeste osavõtt, kelledest paljuski oleneb plaani täitmine, kes igapäev on seotud tarbijaga ja paremini kui keegi teine teavad tarbijate nõudmisi. Nende töötajate eemaldamine kaubakäibe plaanimisest oli mokkamööda rahva vaenlastele, kes olid poetunud tarbijate kooperatsiooni süsteemi plaaniaparaati. Nüüd on kõige tähtsam see, et plaanid tõesti koostataks igas kaupluses ja just kaupluse juhataja enda poolt, tarbijate kooperatiivi kaubaosakonna juhataja (sisseostja) ja müüjate osavõtul.

Ettevõtete, nagu pagaritööstuste, restoranide, sööklate jne. plaane peavad koostama nende juhatajad tarbijate kooperatiivi raamatupidaja (arveametniku) organisatsioonilis-tehnilisel kaasabil ja juhatuse esimehe tegelikul juhtimisel. Tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse koondplaan, ja eriti kulude eelarve koostatakse kooperatiivi raamatupidaja (arveametniku) poolt juhatuse esimehe üldjuhtimisel.

Tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu direktiivide ja tarbijate kooperatiivi üldplaani alusel kinnitab juhatus oma koosolekul kaupluste juhatajate, müüjate ja ettevõtete töötajate osavõtul plaani igale kauplusele ja ettevõttele. Seejärel vaadatakse plaanid läbi tarbijate kooperatiivi kontroll-revisjonikomisjoni poolt ja viimase otsusega esitatakse kinnitamiseks liikmete (või liikmete volinike) koosolekule.

Eriti suurt tähtsust omavad plaani koostamisel tarbijate kooperatiivi töö näitajad möödunud perioodi, eriti eelmise kvartali eest. Neid baasilisi andmeid arvesse võtmata ei saa plaani koostada. Eespool näidatud plaani koostamise tähtajad võimaldavad nüüd tarbijate kooperatiivile isegi sel juhul, kui raamatupidamis-aruanne ei olegi lõpetatud, käsitada täpseid andmeid käibe suurusest, tegelikest kaubajääkidest inventeerimise andmeil jne. Kui aruande puudumise tõttu niisuguste näitajate alal, nagu käive sortimendi järgi, kulud üksikute kirjete viisi ja muud, võetakse loodetavad, s. o. kõige tõenäolisemad andmed, siis tuleb neid pärast raamatupidamis-aruande koostamist tingimata täpsustada.

Niiviisi kujuneb tarbijate kooperatiivi plaani koostamises järgmine järjestus:

1. esitatakse maakondlikule liidule plaan-avaldis;
2. saabuvad maakondlikult liidult ülesanded kvartaliks;
3. selgitatakse välja loodetavad andmed tarbijate kooperatiivi töö kohta möödunud kvartali eest ja tehakse kindlaks plaani täitmine; tehakse kindlaks kaupluste järgi üksikute tähtsamate kaupade müügikäive, kooskõlas kaupluse plaani jaoks kehistatud kaupade nomenklatuuriga;
4. täpsustatakse ja kooskõlastatakse maakondliku liiduga tarbijate kooperatiivi plaanilised ülesanded;
5. määratakse kindlaks käibe üldsumma, mis jaotatakse üksikutele kauplustele tarbijate kooperatiivi juhatuse poolt antava ülesandena; samaaegselt antakse üldised ülesanded pagaritööstusele, sööklale, teemajale ja teistele ettevõtteile;
6. koostatakse kaubakäibe plaanid kaupluste järgi. Iseseisval bilansil olevale maakauplusele, toiduainete kaupusele ja lastekauplusele koostatakse plaanid, mis sisaldavad alajaotusi: kaubakäive, koosseisud ja töötasufondid, kulud ja tasuvus, finantsid, kusjuures kaubakäive plaanitakse kaupade avardatud nomenklatuuri järgi aruande nõudmiste raames. Koostatakse üheaegselt plaanid pagaritööstuse, söökla, teemaja ja teiste ettevõtete jaoks;
7. koostatakse tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse koondplaan järgmiste alajaotustega:

a) kaubakäibe plaan sortimendi ja üksikute kaupluste järgi, eraldades tähtsamad kaubad, kaasa arvatud maakauplus, toidukaupade ja lastekauplus;

b) varumisplaan;

c) kulude (käibekulude) eelarve;

d) tulud, kulud ja kasum kaubandusest, varumisest, leivaküpsetamisest, ühiskondlikust toitlustamisest ja muudest tootmisaladest;

e) finantsid (käibevahendite arvestus, vahendite suurenemine ja väljalangemine, omavahendite osavõtu ja vajatavate krediitide arvestus).

8. koostatakse plaani seletuskiri;
9. plaan vaadatakse läbi ja kinnitatakse tarbijate kooperatiivi juhatuse poolt kooperatiivi aktiivi osavõtul;
10. plaan esitatakse kontroll-revisjonikomisjoni otsusega kinnitamiseks liikmete (volinike) koosolekule;

11. plaan saadetakse maakondlikku liitu ja antakse edasi Riigipanga rajooni-osakonda.

Aastaplaan koostatakse erilise vormi järgi enne plaanitava aasta algust samas järjestuses nagu kvartaliplaangi ja esitatakse kinnitamiseks liikmete (volinike) koosolekule koos aastaaruandega.

II peatükk.

KAUBAKÄIBE ANALÜÜS JA PLAANIMINE.

Kaubakäibe plaanimise ja analüüsi ülesanded.

Kooperatiivne kaubandus maal peab saama „tööstuskaupade põhikanaliks ja tähtsaimaks lüliks kaubakäibe organiseerimisel linna ja maa vahel." [1]

Selle ülesande täitmiseks peab iga tarbijate kooperatiiv arendama oma kaubakäivet, püüdes täielikumalt haarata tarbijate nõudeid.

Maal tuleb organiseerida tõeliselt kultuurne kaubandus suurte maakaupluste avamise teel kauplemiseks tööstus- ja põllumajanduskaupadega, tagades nendes alalist külale vajalike kaupade sortimenti. Ülejäänud kauplustes tuleb organiseerida pidevat kauplemist igapäevaste tarbekaupadega (sool, suhkur, petrooleum, seep, tubakas, kondiitrikaubad, tuletikud, nõelad, niidid jne.).

Töö tuleb organiseerida nii, et kõik tarbijate kooperatiivi kauplused pidevalt kaupleksid kohustusliku sortimendi kaupadega, mis on kindlaks määratud Tsentrosojuzi poolt, samuti aga ka täiendava sortimendiga, mida soovitavad oblasti- (krai-) liidud.

Paralleelselt sellega peavad tarbijate kooperatiivid avaldama maksimaalset algatusvõimet maakaupluste, pea- ja sisemaa-poodide sortimendi laiendamises, mitte unustades, et kohuslik sortiment on vaid minimaalne sortiment.

Väga tähtis on, et iga tarbijate kooperatiiv omaks oma kauplustes mitte üksi laialdast kaupade sortimenti, vaid kannaks hoolt ka sortimendi mitmekesisuse, sortide hulga ja komplektsuse eest.

---

[1] RKN-i ja UK(b)P KK määrusest 29. IX 1935. a. „Tarbijate kooperatsiooni tööst maal."

Selleks peab tarbijate kooperatiivi juhatus organiseerima kaupade laialdast sisseostu mitte ainult maakondliku liidu kaudu, vaid ka vahetult. Erilist tähelepanu tuleb pöörata kohalike kaubaressursside ärakasutamisele, ostes toodangut kohaliku tööstuse ettevõtteilt, käsitöö-artellidelt ja üksikuilt käsitöölistelt, samuti aga ka põllumajanduslike toodete detsentraliseeritud kokkuostu kaudu. Tarbijate kooperatiividel on täielik võimalus suurendada kaubandust põllumajanduslike toodetega (kanamunad, juust, hapukoor, kohupiim jne.), mis varutakse kohapeal, just oma rajoonis.

Iga tarbijate kooperatiiv, võideldes kaupade ringluse kiirendamise eest, mitte lubades mitteminevate ja halvakvaliteediliste kaupade kuhjumist, peab omama normaalset kaupade varu. Kohuslike kaupade sortimendi osas tuleb aga kindlaks määrata igale kaubale minimaalne puutumatu varu igas kaupluses, selleks et tagada nende kaupade katkestamatut müüki.

Tarbijate kooperatiiv peab aktiivselt võitlema kauba kõrge kvaliteedi eest, osutama selles praktilist abi oma maakondlikule liidule, õppides iga päev tundma tarbijaskonna vajadusi, kuulatades tarbija nõudmisi.

Tarbija kultuurse teenindamise organiseerimine on maal kõige esimeseks tarbijate kooperatsiooni ülesandeks.

„Kaubanduse töötajad," ütles seltsimees Molotov, „peavad õigesti mõistma suurenenud nõudmisi, mida nendele esitab kolhoosi talurahvas, peavad hoolitsema selle eest, et nende ühiskondlik ja majanduslik silmaring laieneks, et nad aru saaksid, et nende piirkonnas muistset viisi, kuidagimoodi kaubast lahti saades, nüüd enam töötada ei saa." [2]

Selleks, et kultuurselt kaubelda, on vaja ehitada uued kauplused ja olemasolevates sisse seada niisugune kord, et neis oleks puhas, valge ja mugav. Kaubad tuleb kaupluses õigesti ja nägusalt välja panna, hoolitsedes mitte üksi kauba kvaliteedi, vaid ka kauni välimuse (kultuurne pakkimine, eelkaalumine ja eelpakkimine jne.) eest. Lubamatu on järjekordade tekkimine kauplustes, kauplemise tunnid peavad olema rangelt kindlaks määratud ajale, mis on kõige sobivam kolhoosnikutele, hilinemata avamise ja sulgemisega; käitumine ostjatega peab olema tähelepanelik ja viisakas.

---

[2] NSV Liidu RKN-i esimehe V. M. Molotovi sõnavõtust tarbijate kooperatsiooni töötajate vastuvõtul Kremlis 21. VI 1936. a., „Pravda" nr. 171 — 23. VI 1936. a.

Ostjate teenindamise kõrge kvaliteet ja õigeaegsus, eriti igapäevaste tarbekaupade alal, nõuavad kauba lähendamist tarbijale, kohandudes põllumajandusliku tootmise iseloomu ja tingimustega, s. o. nimelt teenindamine põllutööde, rehepeksmise, vilja äraandmise jne. perioodil. Sellepärast omab suurt tähtsust tarbijate kooperatiivi väike-jaekaubanduse organiseerimine, nagu kaupade kättetoimetamine, kande- ja rändkauplejad.

Niisugused on tarbijate kooperatiivi kaubandusliku töö tähtsaimad ülesanded. Analüüsides ja plaanides seda tööd, tuleb ära näidata, kuidas tarbijate kooperatiiv neid ülesandeid täidab, mida ta on saavutanud ja mida ta võib saavutada, kasutades ära kõik oma võimalused.

Tarbijate kooperatiivi üldise kaubakäibe analüüs.

Kaubakäibe analüüsi tuleb alustada tarbijate kooperatiivi kaubandusliku töö põhinäitajast — kauba müügist.

Käibe analüüs tuleb alguses läbi viia üldmahu järgi, järgnevalt aga juba sortimendi järgi.

Analüüsides kaupade müügikäivet üldsummas, tuleb selgitada:

1. käibeplaani täitmine aruande- (analüüsitava) perioodi (aasta, kvartal) eest;
2. käibe kasv, võrreldes möödunud perioodiga (aasta, kvartal);
3. kaubakäibe plaani täitmine kaubaühikute järgi.

Vastavalt kaupade tootmisplaanile ja elanikkonna nõudmisele, määrab valitsus igaks aastaks kaubakäibe plaani. Kaubakäibe plaaniga on tihedalt seotud meie riigieelarve ja finantsplaan, kuna tunduv osa tuludest riigieelarvesse laekub just käibemaksu näol. On loomulik, et kaubakäibe plaani (mis teatavasti koostatakse sadade tuhandete suurte ja väikeste kaubandusettevõtete käivetest) alatäitmine kajastub tööstuse tootmisplaanis, tarbijate nõudmiste rahuldamises ja riigieelarves, ajades nurja maa majanduslikkude ja kultuuriliste tarvete normaalse rahuldamise ja tema kaitsevõime kindlustamise.

Siit on selge, et kuigi üksiku tarbijate kooperatiivi kaubakäive moodustab vaid tähtsusetu osakese maa üldisest kaubakäibest, plaani alatäitmine ühe või teise kooperatiivi poolt kajastub mitte ainult tarbijate nõudmiste rahuldamises, vaid ka riigi eelarves ja kogu rahvamajanduse plaani täitmises.

Seepärast peabki võitlus kaubakäibe plaani täitmise eest olema tarbijate kooperatiivi tähelepanu keskpunktis kui tähtsaim riiklik poliitiline ülesanne.

Seepärast moodustab ka kaubakäibe plaani täitmise kontrollimine analüüsimise peamise ülesande.

Seejuures tuleb silmas pidada, et ainult kaubakäibe plaani täitmise järgi üldsummas ei saa otsustada tarbijate kooperatiivi hea töö üle: tähtis on teada selle täitmise kvaliteeti, s. o. kas plaan on täidetud ka sortimendilt ja teenindamise kvaliteedilt. Seepärast tuleb käibe üldmahu analüüsi täiendada sortimendi analüüsimisega ja tarbija teenindamise kvaliteedi tundmaõppimisega (seisakud kauplemises, kaupluste avamise ja sulgemise aeg jne.).

Aastaplaani täitmise analüüs viiakse läbi kvartali läbilõikes, kvartalite plaanide kõrvutamisega.

Analüüsides plaani täitmist kvartalite viisi, tuleb analüüsijal ka selgitada, kuivõrd õigesti oli plaanitud kvartalite käive, kas ei esinenud ettekavatsetud plaani alandamist, selleks et näidata ületamist. On tarvis ka selgust tuua, miks pole tarbijate kooperatiivi juhatus ja maakondlik liit kvartaliplaanide süstemaatilisel ületamisel andnud kooperatiivile kõrgemaid plaaniülesandeid, selleks et mobiliseerida kooperatiivi töötajate aktiivsust.

Juhtivaks jooneks kaubakäibe analüüsimisel on käibe kindla kasvu ülesanne aastast aastasse, kvartalist kvartalisse, kui kolhoosirahva jõukuse ja tema ostuvõime kasvu, samuti aga ka kui laiatarbekaupade tootmise arendamise tulemus.

Seepärast on tähtis paralleelselt plaani täitmise kontrollimisega kindlaks teha ka käibe tegelik kasv võrreldes möödunud aastaga, kvartali analüüsimisel aga — võrreldes möödunud kvartaliga ja analoogilise kvartaliga möödunud aasta eest, kusjuures suurema veenvuse saamiseks on vaja käibe kasvu üldsummas kõrvutada müügisumma kasvuga ühe inimese kohta. See näitaja iseloomustab juba kaubakäibe kvaliteedilist külge.

Kolhoosirahva jõukuse kindla kasvu tingimustes jagunevad kolhoosnikute väljaminekud aasta kestel ühtlasemalt, vastavalt sissetulekute suurusele ja tarbijate nõudmiste ulatusele. Nüüd pole enam märgata niisugust käibe langust maakaubanduses, nagu võidi maal varem tähele panna II ja III kvartalis. Seda uut nähtust käibe liikumises aasta kvartalite viisi tuleb analüüsimisel ja plaanimisel vastavalt arvesse võtta.

Seepärast on vaja aastakäibe üldmahu analüüsimisel kvartalite viisi kindlaks määrata iga kvartali erikaal aastakäibes, näidates seda kvartaliviisi võrreldult möödunud aasta ja plaaniga. Erikaalud aitavad iseloomustada käibe kasvu kvartalist kvartalisse ja annavad teatava baasi kaubakäibe plaanimiseks järgnevaks aastaks.

Kaubakäibe analüüsi üldmahtu võib vormistada järgmises analüütilises tabelis:

Kaubakäibe plaani täitmine ja kaubakäibe kasv (tuh. rublades).

Kvartalid	Möödunud aasta		Aruandeaasta				Plaani täitmise %	Aruandeaasta möödunud aastast (%-des)
			plaani järgi		tegelikult			
	summa	erikaal	summa	erikaal	summa	erikaal		
I	382,6	23,8	360,0	21,2	440	22,0	122,2	115 0
II	400.0	24,8	420,0	24,5	486	24,3	115,7	123,0
III	42(),0	26,2	450,0	26,3	534	26.7	112.0	127,1
IV	407,4	25,2	480,0	28,0	540	27,0	112,5	132,3
Aasta eest	1610	100	1710	100	2000	100	117,0	124,2

Iga kvartali erikaalu määrame aastakäibes kindlaks nii:

$$\text{Möödunud aasta I kvartal: } \frac{382{,}6 \times 100}{1610} = 23{,}8\%.$$

Käibe kasvu kindlakstegemisel protsentides (meie näites andmed on möödunud aasta eest) võetakse aluseks 100.

$$\text{I kvartal: } \frac{440 \times 100}{382{,}6} = 115\%.$$

Niiviisi saame aruandeaasta I kvartali käibe kasvu möödunud aasta I kvartali suhtes 15% (115%—100%).

Vaadeldava tarbijate kooperatiivi käibe kasvu ja ühe inimese kohta langeva müügisumma suuruse võrdluse tulemusi teise tarbijate kooperatiivi samade näitajatega võib vormistada järgmise tabeliga:

Organisatsiooni nimetus	Aruandeaasta käibe kasvu suhe eelmise aastaga (%-des)		Keskmine müügisumma ühe inimese kohta aastas (rublades)		
	plaani järgi	tegelikult	möödunud aastal	aruandeaastal	kasvu %
Ivanovski tarb. koop. . . .	44,8	69 6	266	320	20 3
Petrovski „ „ . . .	50,2	45,0	254	268	5,5

Keskmise müügisumma ühe inimese kohta aasta eest saame müügi üldsumma jagamise teel tarbijate kooperatiivi rajooni rahvastiku keskmise arvuga. Müügisumma kasvuprotsendi inimese kohta saame aga nii:

$$\frac{320 \times 100}{266} = 120{,}3 \text{ ehk } 20{,}3\% \text{ võrra.}$$

Kuid müügisumma kasvu inimese kohta võib arvutada ka sääraselt:

$$\frac{(320 - 266) \times 100}{266} = 20{,}3\%.$$

Kõige iseloomulikumaks näitajaks on müük ja selle kasv ühe inimese kohta, võrreldes teiste tarbijate kooperatiividega. Mahajäämine võib tekkida kaupade sisseostu halva organiseerimise tulemusena, juhatuse saamatusest, nõudeile mittevastavate kaupade kuhjumisest jne.

Seoses kaupluste võrgu ümberkorraldamisega maal toimus viimastel aastatel väikeste tarbijate kooperatiivide jaotamine ja liitmine, s. o. nende tugevdamine. Niisugused muutused on võimalikud ka tulevikus. Seepärast tarbijate kooperatiivi käibe kasvu kindlaks määrates tuleb tingimata arvesse võtta tema organisatsioonilist ümberkorraldamist, kui see toimus võrreldavate perioodide kestel. Kui meie tarbijate kooperatiiviga aruandeaastal liitus tervikuna teine tarbijate kooperatiiv või tuli temale juurde üksikud poed, siis tuleb möödunud aasta võrreldavale käibele juurde lisada liitunud tarbijate kooperatiivi või ületulnud poodide käive, ja ümberpöördult, kui meie tarbijate kooperatiivist läksid üksikud poed üle teise tarbijate kooperatiivi juurde, siis tuleb möödunud aasta käibest ülejäänud poodide käive maha arvata. See tähendab, et analüüsimisel tuleb kasutada kõrvutatavaid käibeid.

Peale selle tuleb käibe kasvu analüüsimisel käivete kõrvutatavuseks võtta neid püsivhindades. Kui näiteks aruandeaastal kõigil kaupadel või real kaupadel hinnad alanesid, võrreldes möödunud aastaga, siis juba summalises väljenduses ei ole nende aastate käibed kõrvutatavad, sest kaupade naturaalvõi, nagu räägitakse, füüsiline mass suureneb. Käivete võrdlemiseks on vaja neid eelnevalt esitada kõrvutatavates hindades, s. o. aruandeaasta käive ümber arvutada baasiaasta hindadesse, või vastupidiselt, baasiaasta käive aruandeaasta hindadesse. Ümberarvutamiseks kasutatakse niinimetatud hindade indekseid. Hindade indeks — see on ühe perioodi hindade suhe teisega. Oletame, et suhkru kilogrammi keskmine hind oli möödunud, s. o. baasiaastal 4 rbl. 20 kop., aruandeaastal ta alanes ja on keskmiselt 3 rbl. 80 kop. Aruandeaasta hinna jagamisel baasiaasta hinnaga saame hindade vahe indeksi aruandeperioodi hindades:

$$\frac{380}{420} = 0{,}9 \text{ (ümardatult).}$$

Keskmine hind kilogrammi eest tuleb võtta sellepärast, et hindade muutus võis kõrvutatavate perioodide kestel toimuda korduvalt. Kaubaühiku (tonn, tsentner, kilogramm, tükk jne.) keskmine hind leitakse müüdud kauba koguväärtuse jagamise teel tema hulgaga, või keskmise hinna kindlaksmääramise kergendamise eesmärgil — perioodi kestel sissetulnud kauba müügihinna, kaasa arvatud ka kauba jääk perioodi alguses müügihinnaga, jagamise teel kauba hulgaga.

Käibed kõrvutatavates hindades saadakse kindlaksmääratud indeksi abil järgmiselt. Oletame, et suhkru käive baasiaasta eest oli 60 000 rubla, aruandeaastal aga 90 000 rubla. Hindade indeksit kasutades saame baasiaasta käibe aruandeaasta hindades: 60 000 rbl. $\times$ 0,9 = 54 000 rbl., s. o. käesoleval juhul baasiaasta käibe korrutame hindade indeksiga.

Siit saame aruandeaasta käibe kasvu baasiaasta suhtes:

$$\frac{100 \times 90\,000}{54\,000} = 166{,}6\%, \text{ s. o. } 66{,}6\% \text{ võrra.}$$

Kasutades hindade indeksit, saame aruandeaasta käibe baasiaasta hindades:

$$90\,000 \text{ rbl.} : 0{,}9 = 100\,000 \text{ rbl.,}$$

s. o. aruandeaasta käibe jagame hindade indeksiga.

Aruandeaasta käibe kasv baasiaasta suhtes:

$$\frac{100 \times 100\,000}{60\,000} = 166{,}6\% \text{ ehk } 66{,}6\% \text{ võrra,}$$

s. o. üks ja seesama tulemus.

Kui me poleks teinud käivete ümberarvutamist kõrvutavates hindades, siis oleksime saanud niisuguse suhkrukäibe kasvu:

$$\frac{100 \times 90\,000}{60\,000} = 150\% \text{ ehk } 50\% \text{ võrra.}$$

Kuna hindade alandamine NSV Liidus toimub plaanilises korras, valitsuse määruste alusel, siis on alanemise määr ja tähtajad rangelt reguleeritud. Seepärast ei valmista käibe ümberarvutamine kaupade alal, millede hinnad muutuvad, indeksite meetodi abil erilisi raskusi.

Oletame, et parfümeeriakaupade hinnad aruandeaasta jooksul alanesid kaks korda: 1. veebruarist 15% ja 1. augustist 10% võrra. Parfümeeriakaupade müügikäive moodustas baasiaastal 10 000 rubla, aruandeaastal aga 12 000 rubla. Alguses määrame kindlaks hindade indeksi protsentides aruandeaasta perioodidel, võttes viimase perioodi hinnad parfümeeria alal 100-na. Aruandeaasta jaanuarikuus hinnad ei muutunud, tähendab hindade indeks on $100\left(\frac{100 \times 100}{100}\right)$, 1. veebruarist kuni 1. augustini, s. o. 6 kuu jooksul müüdi parfümeeriakaupu juba 15% odavamalt kui baasiaastal. Siit tuleneb selle perioodi hinna indeks 85%:

$$\frac{(100 - 15) \times 100}{100} = 85.$$

1. augustist hinnad alanesid veel 10%, s. o. kuni aasta lõpuni 5 kuu jooksul müüdi parfümeeriakaupu juba 25% odavamalt, kui baasiaastal; tähendab, selle perioodi hinna indeks moodustab baasiperioodi suhtes 75%:

$$\frac{(100 - 25) \times 100}{100} = 75.$$

Oletame, et kui kogu aastakäibe parfümeeriakaupade alal võtta 100, siis jaanuari käive moodustab 10%, käive 1. veebruarist kuni 1. augustini 50% ja 1. augustist kuni 1. jaanuarini 40% aastakäibest.

Edasi määrame kindlaks hinna indeksi juba keskmiselt kogu aruandeaasta jaoks niinimetatud kaalukeskmise meetodi alusel. Selleks jagame iga perioodi käibe erikaalu vastava indeksiga, saadud jagatised arvame kokku ja erikaalude summa, s. o. 100 jagame jagatiste summaga. Meie näites:

$$\begin{array}{rcrcl} 10 & : & 100 & = & 0{,}1 \\ 50 & : & 85 & = & 0{,}59 \text{ (ümardatult)} \\ 40 & : & 75 & = & 0{,}53 \text{ (ümardatult)} \\ \hline 100 & : & x & = & 1{,}13 \end{array}$$

$$x = \frac{100}{1{,}13} = 88{,}5.$$

Niiviisi on 88,5 — kaalukeskmine hindade indeks aruandeaastal.

Selle alusel ümberarvutatud käive moodustab kõrvutatavates hindades parfümeeriakaupade alal:

1) aruandeaasta hindades: 10 000 rbl. × 88,5 = 8850 rbl.

2) baasiaasta hindades: 12 000 rbl. : 88,5 = 13 559 rbl.

Saame käibe kasvu parfümeeriakaupade alal:

$$\frac{12\,000 \text{ rbl.} \times 100}{8850 \text{ rbl.}} = 135{,}6\% \text{ ehk } 35{,}6\% \text{ võrra.}$$

Sellesama saame ka teise variandi järgi:

$$\frac{13\,559 \text{ rbl.} \times 100}{10\,000 \text{ rbl.}} = 135{,}6\% \text{ ehk } 35{,}6\% \text{ võrra.}$$

Kui aga käivet mitte ümber arvutada kõrvutatavatesse hindadesse, siis kasv moodustab:

$$\frac{12\,000 \text{ rbl.} \times 100}{10\,000 \text{ rbl.}} = 120\% \text{ ehk } 20\% \text{ võrra,}$$

mis ilmselt moonutab tõelist pilti. See ongi, mille pärast tuleb käibed tingimata väljendada kõrvutatavates hindades ja alles siis kindlaks määrata nende kasv, kusjuures niisugune meetod, nagu me veendume alamal, on tähtis mitte üksi käivete kasvu kindlaksmääramiseks, vaid ka käibekulude õigeks analüüsimiseks, käibeülesande koormuse määramiseks müüjale jne.

Kogu käibe ümberarvutamine kõrvutatavatesse hindadesse toimub samas korras: alguses määratakse iga kauba kohta hinna indeks, kusjuures, kui hinnad ei ole muutunud, tuleb indeksiks ilmselt üks; järgnevalt iga kauba erikaal käibes (mille kogusumma võetakse 100) jagatakse indeksiga, saadud jagatised summeeritakse, ja 100, s. o. erikaalude üldkokkuvõte, jagatakse jagatiste summaga. Tulemusena saame kaalukesk-

mise indeksi kogu käibesumma jaoks. Käive viiakse selle indeksi järgi üle kõrvutatavaisse hindadesse.

Lõpuks on tarvilik tarbijate kooperatiivi kaubakäive analüüsi üldmahu järgi jaotada üksikute müügipunktide järgi, määrates kindlaks: a) plaani täitmine, b) käibe kasv, c) iga kaupluse, poe ja kioski koht tarbijate kooperatiivi üldises käibes.

Selles osas näitab analüüs mitte üksi tarbijate kooperatiivi tööd tervikuna, vaid ka iga kaupluse, poe ja väike-jaemüügi võrgu tööd. Seejuures selgub, kuivõrd ühtlaselt toimub kauba juurdevedu kauplustesse, kas tarbijate kooperatiivi juhatus püüab kaupa tarbijale lähemale toimetada.

Eriti tähtis on jälgida, kuidas areneb spetsialiseeritud võrgu — maakaupluse, toiduainete-, laste-, galanterii-trikotaaži-kaupluse jne. tegevus.

Ülemal juba märkisime väike-jaekaubanduse arendamise kogu tähtsust. On vaja kontrollida, millisel määral tarbijate kooperatiivi juhatus kasutab ka seda abinõu kaupade toimetamiseks tarbijani, kaasa aidates maksimaalsete mugavuste loomiseks kolhoosnikutele, säästes igat tema tundi, eriti põllutööde perioodil, ja selgitada poodide puudumise põhjused üksikutes asundustes ja kolhoosides.

Üksikute kaubandusettevõtete töö analüüsimise andmed võib esitada tabeli näol:

Tarbijate kooperatiivi kaubakäibe analüüs üksikute kaupluste järgi (tuh. rbl.).

Kauplused	Baasiaasta		Aruandeaasta				%-des baasiaastast
	summa	erikaal	plaani järgi	tegelikult summa	tegelikult erikaal	plaani täitmise %	
1	2	3	4	5	6	7	8
Kauplus nr. 1	365 5	31,0	570.0	638,8	31,9	115,6	174.8
„ nr. 2	314,8	26,7	501.0	558,7	27,9	111,5	177,5
„ nr. 3	233.7	20,0	294,0	383,3	19,1	130 4	164.0
„ nr. 4	210,3	17,8	290.0	360,7	13,0	124,4	171,5
Kiosk nr. 5	56,9	4,5	55,0	62,1	3,1	112,7	109,0
Kokku	1181.2	100	1710,0	2003,6	100	117,7	169.6

Käivete analüüs üksikute kaupluste järgi tuuakse siin kõrvutatult möödunud aastaga, selleks et selgemini kajastada muutusi tarbijate kooperatiivi kaubanduslikus töös.

Iga kaupluse erikaal tarbijate kooperatiivi käibes, võetud dünaamilistes näitajates, annab võimaluse hinnata iga kaubandusliku üksuse osa kooperatiivi käibes.

Üksikute kaupluste käibe analüüs on järgnevalt vaja läbi viia sortimendi järgi, selleks et täielikumalt välja selgitada nende kaubanduslikku tööd ja plaani mittetäitmise (kui seda esineb) põhjusi, selle järel aga juba konkretiseerida järeldused ja abinõud, mis analüüsist tulenevad.

Käibe analüüs sortimendi järgi.

Eelpool märkisime, et käibe analüüs üldmahu järgi annab vaid üldise ettekujutuse tarbijate kooperatiivi kaubandusest, nii-öelda tema koguselise väljenduse.

Käibe analüüs sortimendi järgi aga avastab juba kaubanduse kvaliteedilise külje ja on sellepärast analüüsimisel väga tähtsaks momendiks.

Vastavalt ülemal käsiteldud tarbijate kooperatiivi ülesandeile kaubakäibe osas, tuleb järjekorras kindlaks teha:

a) käibeplaani täitmine sortimendis;

b) sortimendi struktuur;

c) muutused sortimendis ja nende vastavus muutustele maa tarbimisnõudmistes;

d) üksikute kaupade müügi kasv;

e) üksikute kaupade müük keskmiselt inimese kohta ja tema kasv;

f) kohustusliku kaupade sortimendi olemasolu tarbijate kooperatiivi käibes ja nende kaupade pideva müügi organiseerimine, eriti igapäevaste tarbekaupade (sool, suhkur, tuletikud, seep jne.) osas.

Käibe analüüs sortimendi järgi tehakse sortimendi nomenklatuuri järgi, mis on aruande ja plaaniga ette nähtud.

Täiendavalt sellele tuleb veel üksikasjalikumalt kontrollida käivet liitsortimendi järgi, selleks et selgitada kaubandusliku tegevuse arenemist mitte üksi antud kaupade rühma kohta tervikuna, vaid iga rühma kuuluva üksiku kauba osas.

Erilist tähelepanu tuleb osutada kaupadele, mis kuuluvad kohustusliku sortimendi koosseisu, kuid on arvatud niisuguse sortimendi rühma hulka, nagu näiteks „muud mittetoidu-kau-

bad", „muud toidukaubad", parfümeeria, valmisriided, mitmesugused jalatsid, kultuurkaubad jne.

Seejuures tekib küsimus, kuidas määrata kindlaks üksikute kohustusliku sortimendi kaupade müüki, mida aruandes ei ole eraldatud, vaid on näidatud rühmana või kuuluvad liitkauba koosseisu.

Ilmselt tuleb sel juhul kasutada väljanoppimise meetodit. Selleks tehakse kaubaarvete järgi kindlaks iga kauba sissetulek müügihinnas, saatekirjade ja aktide põhjal selgitatakse kaupade väljastamine tootlusse ja mitmesugused väljaminekud müügihindadega (väljalaskehind pluss hinnaalandus) ning järgnevalt kaubajääkide inventeerimise aruannete (nimestikkude) alusel määratakse kindlaks nende kaupade jäägid analüüsitava perioodi alguseks ja lõpuks.

Niisugust väljanoppimist kohustusliku sortimendi alla kuuluvate kaupade müügi osas tuleb teostada perioodide viisi kahe kaubajääkide inventeerimise vahel, kusjuures andmed tarbijate kooperatiivi kaubandusliku tegevuse iseloomustamiseks kohustusliku sortimendi kaupade osas on seda näitlikumad, mida lühem on see periood. Aastakäibe analüüsimisel on küllaldane valikut teha ainult ühe-kahe kvartali kohta.

Esmajärjekorras tehakse käibe analüüs sortimendi järgi kaupade müügiplaani täitmise kontrollimise liinis.

Käibe analüüs sortimendi järgi peab selgitama, kas tarbijate kooperatiiv ei lähe vähima vastupanu suunas: kaupleb kaupadega, mis annavad suuremat kasumit, mitte hoolitsedes vähemtasuvate, kuid igapäev vajalikkude kaupade edasiliikumise eest; ei tegele uute kaupade, kultuurilise tähtsusega kaupade ja kodusisustuse edasiviimisega, lõhub kauplemist kohustusliku sortimendi kaupade alal, ei osuta algatust kaubanduse arendamises põllumajanduslike toodetega kohalike ressursside arvel.

Müügiplaani täitmise analüüsimise järel sortimendi järgi tuleb kindlaks teha struktuursed muutused sortimendis, võttes neid perioodide viisi, näiteks kahe aasta eest. Need muutused iseloomustavad ka edusamme tarbija nõudmistes.

Sortimendi struktuuri all mõistetakse iga kauba erikaalu üldkäibes, mis on arvestatud 100-ga.

Näide. Suhkrut on müüdud 52,9 tuhande rubla eest, kõigi kaupade müügi üldsumma kvartalis on 540 tuhat rubla.

Suhkru müügi erikaal moodustab kogukäibest:

$$\frac{52{,}9 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{540 \text{ tuh. rbl.}} = 9{,}8\%.$$

Analüüsides käibeplaani täitmist sortimendi järgi ja edusamme sortimendis, tuleb erilist tähelepanu pöörata järgmisele:

1) igapäevaste tarbekaupade müügiplaani täitmine ja müügi pidevus;

2) käibe suurenemine pudukaupade, parfümeeria, kultuur- ja lastekaupade sortimendi osas;

3) majapidamiskaupade sortimendi, nagu toidunõude, mööbli, laastkaupade ja metsamaterjalide tagamine;

4) maale uute kaupade sisseviimine, nagu raadiokaubad, grammofonid ja plaadid, muusikariistad, fotoaparaadid, jalgrattad jne.;

5) laiatarbekaupade sortimendi laiendamine ja püsivus, kaupade mitmekesisus ja komplektsus;

6) leiva-saiakaupade sortimendi suurendamine kallimate ja kõrgemasordiliste saaduste tootmise arvel, kondiitrisaaduste sortimendi laiendamine;

7) mittetoidukaupade alaline kasv käibes ja nende osatähtsuse suurendamine üldkäibes.

Neid juhtlauseid arvesse võttes tuleb koostada kaupade müügiplaan sortimendi järgi ja hinnata struktuurseid muutusi (edusamme) käibes, avastades sügavamalt üksikute kaupade müügiplaani mittetäitmise põhjused või ebasoodsad struktuurilised muutused, näiteks mittetoidukaupade erikaalu alanemine, viinamüügi suurenemine, kultuurkaupade vähenemine käibes jm.

Teatavasti oleneb kaupade müügiplaani täitmine omakorda reast põhjustest: kaupade sisseostu-plaani täitmisest, plaanis kindlaksmääratud kaubavarudest kinnipidamisest, kaupade kvaliteedist, küllaldasest kaubandusvõrgust, tarbija teenindamise kultuursusest jne. Määratul mõõdul oleneb täitmine asjatundjatest, oma asja armastavatest ja hästi töötavatest kaadritest, maakondliku liidu töö kvaliteedist jne. Tuleb avastada nende põhjuste mõju plaani alatäitmisele või ületamisele. Kuidas seda tegelikult teha, seda käsitellakse allpool.

Selleks et näidata, kuidas tarbijate kooperatiiv arendab kauplemist üksikute kaupadega, on väga kasulik kindlaks teha üksikute kaupade müügi kasvu aruandeperioodil protsentides, võrreldes möödunud (baasi-) perioodiga.

Et aga selgemini näidata kauplemise kvaliteeti sortimendi suhtes, tuleb tuua kaupade keskmine müük ühe inimese kohta aruandeperioodil, võrreldult baasiperioodiga. Kriipsutame alla selle näitaja erilist väärtust, kuna üksikute kaupade müügi

kasv ja plaani täitmise määr, ilma et arvesse võetaks muutusi teenindatava elanikkonna koguarvus, ei iseloomusta veel küllaldaselt tarbijate kooperatiivi kaubandust kvaliteedilisest küljest.

Käibe analüüsi tulemusi sortimendi järgi võib vormistada niisugusel viisil:

Kaupade nimetus (aruande järgi)	Baasiaasta		Aruandeaasta				Kasvu % baasiaasta suhtes	Müüdud ühe inimese kohta (rbl. ja kop.)	
	summa (tuh. rbl.)	erikaal	plaani järgi (tuh. rbl.)	tegelikult: summa (tuh. rbl.)	tegelikult: erikaal	plaani täitmise %		baasiaastal	aruandeaastal
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Suhkur . .	144,9	9,0	150	166	8,3	110,6	14,7	23.40	25.20
Kondiitrisaadused . . jne	80,5	5,0	118	120	5,0	101,7	49,0	13.—	18.70
Kokku . .	1610	100	1710	2000	100	117,0	24,2	266.—	320.—

Suhkru erikaal kogukäibes on aruandeaastal:

$$\frac{166 \times 100}{2000} = 8{,}3\%;$$

plaani täitmine suhkru alal on:

$$\frac{166 \times 100}{150} = 110{,}6\%;$$

käibe kasv:

$$\frac{166 \times 100}{144{,}9} = 114{,}7\%$$ ehk 14,7% võrra jne.

Selleks et ära hoida üleliigset tehnilist tööd käibe kasvu arvutamisel protsentides, võib seda suhtelist näitajat asendada käibe juurdekasvu näitajaga absoluutsetes summades, näiteks võrreldes möödunud aastaga suurenemine suhkru alal oli + 21,1 tuh. rbl., kondiitrisaaduste alal + 39,5 tuh. rbl. jne.

Käibeplaani täitmise analüüsi sortimendi järgi kvartali eest on vaja siduda aastaplaani täitmise kontrollimisega, selleks et

oleks selge, millisel määral aasta möödunud perioodis (kaasa arvatud ka analüüsitav kvartal) on täidetud aastaplaan üksikute kaupade alal, milliste kaupade alal täidetakse plaani halvasti või jälle ületatakse jne. Sel kujul kvartaliplaani täitmise analüüs selgitab täpsemalt kaubandusliku töö perspektiivi eelseisvaks kvartaliks, valmistab ette aluse plaani jaoks, võimaldab paremini avastada puudusi.

Kvartali käibe analüüsi sortimendi järgi võib vormistada nii:

Kaupade nimetus	Aastaplaan	III kvartalis			Aastaplaani täitmine kolmes kvartalis	Aastaplaani täitmise %	III kvartali käive %-des II kvartali käibest või summas (+ —)
		plaani järgi	tegelikult	plaani täitmise %			
1	2	3	4	5	6	7	8

Analoogilises korras ja välja minnes samadest põhialustest analüüsitakse käivet sortimendi järgi tarbijate kooperatiivi suurtes kauplustes, mis on iseseisval bilansil, nagu maakauplus, toiduainete-, lastekauplus jm.

On vaja süstemaatiliselt kvartalist kvartalisse läbi viia käibeplaani täitmise kontrollimist sortimendi järgi iga kaupluse, poe, kioski jm. kohta, mis ei ole iseseisval bilansil, sest iga kaupluse juhataja peab teadma müüdud kaupade sortimenti ja summat ning kaupluse plaani täitmise suurust.

Põhiliselt peab seda kontrollimist läbi viima kaupluse juhataja ise tarbijate kooperatiivi raamatupidaja (arvepidaja) organisatsioonilis-tehnilisel kaasabil. Tehniliselt on kaubakäibe plaani täitmise kontrollimine sortimendi järgi kauplustes raskendatud vastava arvestuse puudumisel. Seepärast tuleb tarvitada valik-meetodit (vt. lk. 36). Seda kontrollimist võib piirata ainult kaupadega, mis on ette nähtud kaupluse plaanis.

Kaupade sissetuleku valikut tuleb teha iga kuu või veel parem viispäevaku viisi, selleks et mitte ei tekiks keerukat tehnilist tööd iga kvartali lõpul.

Kaupluse plaani täitmise analüüs tehakse järgmises vormis:

Kauba nimetus	Plaani järgi	Tegelikult	Plaani täitmise %
Kokku			

Kaubavarude analüüs.

Häireteta kaubanduse organiseerimiseks ja tarbijaskonna nõudmiste täielikuks rahuldamiseks peab tarbijate kooperatiiv käsutama vajalikke kaubavarusid.

Kaubakäibe alal on valitsuse poolt kindlaks määratud kaupade ringluse normid, milledele vastavalt Riigipank krediteerib kaubandust. Need ringluse normatiivid on küllaldased kaupade pideva müügi tagamiseks. Nende, kui kogu maa keskmiste piirides määratakse ringluse normatiivid üksikute rajoonide jaoks, väljudes töö tingimustest (kaugus, transpordi-tingimused jne.).

Kaubavarude ringluse normatiivide kindlaksmääramisel võetakse arvesse põhjused (tegurid), mis tingivad nende vajalikku suurust päevades ja summaliselt. Niisuguste põhjuste (tegurite) hulka kuuluvad:

1. tarbija nõudmine üksikutele kaupadele hooaja vajadusi arvestades;
2. tarbijate kooperatiivi, maakaupluse, rajoonikaupluse jne. kaupade sortiment, mis on kindlaks määratud seda liiki kaubandusettevõtete jaoks;
3. üksikute kaupade sortimendi mitmekesisus, näiteks galanteriikaubad, valmisriided, metalltooted jm.;
4. tarbijate kooperatiivi kindel kohuslik sortiment;
5. üksikute kaupade juurdeveo sagedus tarbijate kooperatiivi;
6. kauba ettevalmistamine müügiks kooperatiivis endas (lahtipakkimine, hindamine, sortimine jne.);
7. ükskute kaupade kindlustusvarud (hulgilülides), mis on valitsuse poolt kindlaks määratud, näiteks soola, tuletikkude, petrooleumi jt. alal.

Lähtudes eelmärgitud põhjustest (teguritest), selgitatakse: a) puutumatu, minimaalne kaubavaru tarbijate kooperatiivis ja b) vajalik normaalne varu, mille ülesandeks on tagada kauplemise pidevust.

Varu alammäära tuleb mõista piirina, millest allapoole kaubavarude seis võib esile kutsuda häireid kauplemises. Reale laiatarbekaupadele on minimaalne varu kindlaks määratud Tsentrosojuzi poolt.

On selge, et kaupade häireteta müüki ei saa toimuda, kui kaubavarud on ainult varu alammäära tasemel. Kauplustes peab olema üle alammäära alaline kaubavaru, mis tagaks kaupade jooksvat häireteta müüki. See kaubavaru peab olema teatud varunormide tasemel, mis on väljendatud päevades käibest, s. o. normaalseks varuks, mis sisaldab endas kaubavaru alammäära. Tavaliselt mõistetakse seda kui keskmist varu minimaalse ja maksimaalse varu vahel.

Kaubavaru kindlaksmääramise tehnikat ja korda on käsiteldud allpool, tarbijate kooperatiivi kaubakäibe plaanimise lõikes.

Analüüsides kaubavarusid tarbijate kooperatiivis, tuleb esiteks selgitada kaupade ringlus aruandeperioodis ja selle vastavus ringluse plaaninormidele, teiseks minimaalse kaubavaru alammäära tagatus, häired kauplemises igapäevaste tarbekaupadega ja nende häirete põhjused; kolmandaks, kaubavaru kvaliteet, kaupade seismajäämise juhtumid ja nende põhjused.

Kaubavarude analüüsi tuleb alata üksikute kaupade ringluse selgitamisest.

Kaubaringluse all mõistetakse perioodi, mille jooksul lattu või vahetult kauplusse sissetoodud kaup realiseeritakse, s. o. müüakse ostjale.

Kaubaringlust arvestatakse päevades ja kordades. Kui räägitakse, et kaup ringis nii mitu päeva, siis tähendab see, et nii palju aega läks mööda kauba saabumisest lattu või vahetult kauplusse, võttes arvesse, et kaup on müümiseks ette valmistatud, hinnatud ja arvestatud vastavatele isikutele sissetulekuna enne selle müümist ostjale. Kui aga räägitakse, et kaup aruandeperioodis ringis niimitu korda, siis tähendab see, et niimitu korda keskmiselt kordus kauba keskmise jäägi täielik ringlus, s. o. kordus periood kauba saabumisest kuni tema müümiseni.

Selleks, et kindlaks teha, mitme päevaga kaup keskmiselt käis ühe korra ringi, tuleb kaubajääkide alusel perioodi alguses, lõpus ja vahepealsetes tähtaegades leida aruandeperioodi

keskmine jääk ja jagada see keskmise päevamüügiga, kusjuures tuleb püüda võimalikult täpselt kindlaks määrata keskmine kaubajääk. Näiteks on ebaõige aasta keskmist kaubajääki arvutada ainult tegelike jääkide alusel aasta alguseks ja lõpuks. Jäägid on väga kõikuvad üksikute kaupade tarbimise hooajalisuse tõttu, seoses suurenenud kaupade kohaleveoga enne teede lagunemist või kaupade seismajäämise pärast.

Kõikumised kaubajääkide suuruses võivad esineda mitte üksnes aasta jooksul, vaid ka kvartali kestel. Aasta keskmise jäägi arvutamiseks oleks sellepärast kõige õigem võtta jäägid iga kuu eest, s. o. 13 jääki, need liita ja tulemus jagada 13-ga, kvartali eest aga liita 4 jääki ja jagada 4-ga. See on aga võimalik ainult üldise keskmise kaubajäägi kindlakstegemisel kuuaruannete alusel. Kaupade läbilõikes aga, kuivõrd jäägid aruandes selguvad kvartalite viisi, tuleb võtta vaid kvartalite andmed, arvutades keskmise jäägi (kaasa arvatud ka hooajakaubad) aasta jaoks 5 jäägi alusel, kvartali jaoks aga kahe jäägi alusel. Kuid hooajakaupade kohta, millede kõikumised on eriti suured, peab tarbijate kooperatiivi juhatus sisse seadma kuujäägid, võttes neid arvesse ringluse arvestamisel.

Kaupade ühe päeva müük tehakse kindlaks aastakäibe jagamise teel 360 päevaga, kvartali eest 90 päevaga ja kuu eest 30 päevaga.

Kaupade ringlus kordades tehakse kindlaks kaupade müügikäibe jagamise teel keskmise jäägiga, või aruandeperioodi päevade arvu jagamise teel ühe käiberingi päevade arvuga.

Võttes näiteks kvartali käibeks 90 tuh. rbl., keskmiseks jäägiks 30 tuh. rbl., saame ringluse päevades:

keskmine päevakäive on 90 tuh. rbl.: 90 päevaga = 1 tuh. rbl., ringlus aga — 30 tuh. rbl.: 1 tuh. rbl. = 30 päeva.

Ringlus kordades:

$$\frac{90 \text{ tuh. rbl.}}{30 \text{ tuh. rbl.}} = 3 \text{ ehk } \frac{90 \text{ päeva}}{30 \text{ päeva}} = 3 \text{ päeva.}$$

Tuleb tingimata arvestada, et nii kaupade müügikäive kui ka kaupade jäägid võetakse t i n g i m a t a ühtedes ja samades hindades, s. o. müügihinnaga või omahinnaga.

Õigem on kaupade ringluse kindlakstegemisel lähtuda müügihinnast, kuivõrd kaupade arvestust peetakse jaemüügihindades.

Kõik öeldu puutub keskmise ringluse kind'aksmääramise tehnikasse. Kuid analüüsides kaubavaru teatud tähtaja kohta tuleb teda kõrvutada käibega, väljendades kõrvutamise tule-

must päevades. Tavaliselt jagatakse selleks kaubajääkide summa ühepäevase kaupade läbimüügi summaga möödunud perioodis (kuus, kvartalis), kusjuures on õigem võtta lähedasem periood, sest sel juhul kajastub täpsemalt sõltuvus jääägi ja käibe vahel.

Näiteks moodustas kaubajääk aruandekvartali lõpuks 56 tuh. rbl., kvartali käive oli 252 tuh. rbl., selle hulgas kolmandal kuul 78 tuh. rbl.

Kaubavaru moodustas päevades:

1) lähtudes kvartali käibest:
   252 tuh. rbl. : 90 päevaga = 2,8 tuh. rbl.
   56 tuh. rbl. : 2,8 tuh. rbl. = 20 päeva;
2) lähtudes viimase kuu käibest:
   78 tuh. rbl. : 30 päevaga = 2,6 tuh. rbl.
   56 tuh. rbl. : 2,6 tuh. rbl. = 21,5 päeva.

Kaubavaru, väljendatud käibepäevades, on väärtuslikuks näitajaks, kuna ta annab võimaluse kindlaks teha tarbijate kooperatiivi kaubavaru aruandeperioodi alguseks ja lõpuks ning tema vastavust kindlaksmääratud plaanilisele varule, pidades silmas, et viimane määratakse kindlaks käibepäevades.

Kaubavaru päevades teatud tähtajaks ei tule ära segada kauba ringlusega. Ringlust võib kindlaks teha ainult teatud perioodi eest, väljudes keskmise jääägi jagamisest päeva keskmise läbimüügiga, kusjuures keskmine jääk põhiliselt iseloomustabki seda kaubavaru, mis oli perioodis käibel. Olenevalt sellest, mitu korda käis keskmine kaubavaru ringi kvartalis või aastas, kujuneb ka käibe enda suurus. Kauba jääki teatud tähtajaks aga, mis on väljendatud möödunud perioodi käibe päevades, ei saa vaadelda kui kaupade ringlust selles perioodis, kuna ta ei iseloomusta kaubavaru keskmist suurust perioodis, mille käive on võetud. Ja kui praktikas siiski on kombeks võetud rääkida kaupade ringlusest teatavaks tähtajaks, siis tuleb seda mõista kui tinglikku, ligikaudset ringlust.

Kaubaringlus on tähtsaimaks kvaliteediliseks näitajaks kaubanduses. Isemajandamise läbiviimise üle kaubanduslikes organisatsioonides otsustatakse mitte üksnes kulude alandamise ja tasuvuse järgi, vaid samuti ka selle alusel, millisel määral organisatsioon kiirendab kaupade ringlust kindlaksmääratud varunormideni, viimaseid mitte ületades.

Seda tehakse sellepärast, et mida kiiremini kaubad ringivad (normidest kinnipidamise ja nõudmiste kõige täielikuma rahul-

damise tingimusel), seda vähem on vaja paigutada kaubavarusse käibevahendeid, seda paremini kasutab organisatsioon ära mahutatud vahendid. Kaupade ringluse kiirendamine on iga tarbijate kooperatiivi tähtsaim ülesanne, mis on esmajärgulise riikliku tähtsusega küsimus. Vahendite ringluse kiirendamine võimaldab kaubandusest vabanevaid vahendeid suunata osalt kaubakäibe enda laiendamiseks, osalt aga teiste sotsialistlike majandusalade finantseerimiseks. Tarbijate kooperatiiv ise aga hoiab ringluse kiirendamisest kokku kulude alal, mis on seotud kauba hoidmisega, kadude vähenemisega kauba hoidmisel ja krediidikuludega.

Kaubaringluse analüüsi teostatakse võrreldes aruandeaastat baasiaastaga, aruandekvartalit möödunud kvartaliga ja analoogilise kvartaliga eelmisest aastast. Aruandeperioodi kaubaringlust kõrvutatakse ringluse plaaniliste normatiividega.

Kaubaringluse analüüsimise käik koosneb järgmistest toimingutest:

1) arvutatakse välja keskmine kaubavaru;

2) perioodi kaupade müügikäibe jagamise teel perioodi päevade arvuga leitakse keskmine päevaläbimüük;

3) keskmise kaubavaru jagamise teel keskmise päevaläbimüügiga leitakse ringluse tähtaeg päevades;

4) tehakse kindlaks ringluse tähtaja kõrvalekaldumised plaani normist ja baasiperioodi ringluse tähtajast;

5) selgitatakse kõrvalekaldumiste põhjused.

Kaubaringluse analüüsi kaupade läbilõikes võib vormistada järgmises tabelis:

Kaubaringluse analüüs võrrelduna aastate järgi (tuh. rbl.).

Kaupade nimetus (aruande järgi)	Baasiaasta			Aruandeaasta			Ringluse norm plaani järgi
	Keskmine jääk aastas	Keskmine käive päevas	Ringlus (päevades)	Keskmine jääk aastas	Keskmine käive päevas	Ringlus (päevades)	
	1	2	3	4	5	6	7
Suhkur	10,0	0,4	25	8,3	0,46	18	20
Kondiitrisaadused jne.	5,4	0,2	27	10,6	0,3	35,3	30
Kokku . . .	143,1	4,5	31,8	166,5	5,6	30	27

Kaubaringluse analüüsi tuleb täiendada kaubavarude analüüsiga aasta alguseks ja lõpuks (kvartali alguseks ja lõpuks) niisuguses tabelis:

Kaubavarude analüüs aruandeaasta alguseks ja lõpuks.

Kaupade nimetus (aruande järgi)	Aasta alguseks			Aasta lõpuks			Norm (päevades)
	Jääk	Keskmine päevakäive baasiaasta IV kvartalis	Varu (päevades)	Jääk	Keskmine päevakäive aruandeaasta IV kvartalis	Varu (päevades)	
	1	2	3	4	5	6	7
Suhkur jne.	10,5	0,5	21	15,0	0,6	25	20

Näide. Suhkru varu aasta lõpuks tuletame järgmistest arvudest:
Suhkrut müüdi IV kvartalis 52,9 tuh. rbl. eest.
Keskmine päevakäive: 52,9 tuh. rbl. : 90 päevaga = 0,6 tuh. rbl. (ümardatult);
Varu päevades: 15 tuh. rbl. : 0,6 tuh. rbl. = 25 päeva.

Üks peamisi põhjusi, mis kutsuvad esile kaubaringluse aeglustumise, on kaupade seismajäämine.

Selgitades kaupade seismajäämise põhjusi, tuleb kindlaks teha, kas ei ole see halva sortimendi valiku, kaupade mittekomplektsuse või kaupade madala kvaliteedi tulemuseks, nõudmise puudumise tagajärjeks kauba mittevastavuse tõttu tarbija maitsele või siis hooajakauba sissetuleku tõttu pärast hooaega. Analüüs peab selgitama isikud, kes on süüdi kaupade seismajäämises (müüja, kes andis kaubale ebaõige nõudmise; kokkuostja, kes võttis vastu halvakvaliteedilise kauba; maakondlik liit, kes saatis kauba mittevastavalt tellimusele jne.).

Kaubavarude kvaliteediliseks iseloomustamiseks tuleb kasutada operatiiv-materjale, eriti kaubajääkide inventeerimise aruandeid. Nende aruannete järgi võib otsustada üksikute kaupade komplektsuse, nende kvaliteedi, hooajalisuse ja teiste tunnuste üle. Niisuguseid järeldusi teha on tunduvalt kergem, kui revisjonikomisjon kauba üleskirjutamise momendil annab

ka kauba iseloomustuse kvaliteedi ja tema järele nõudmise seisukohalt, teeb kindlaks, kelle poolt ja kunas on sisse ostetud mitmesugused kaubad, seismajäämise põhjused ja niisuguste kaupade realiseerimise võimalused.

Selleks, et vajaduse korral kindlaks teha mitteminevate kaupade ringluse tähtaega, tuleb toimida järgmisel viisil.

Kaubajääkide inventeerimise nimestikkude alusel aruandeperioodi eest tehakse samas korras, nagu eelpool märgitud, kindlaks üksikute mitteminevate ja väheminevate kaupade keskmine jääk; järgnevalt selgitatakse valiku korras arvete ja saatenimekirjade järgi nende saabumine perioodis. Kauba müügisumma perioodis saame sel teel, kui sissetulekule juurde lisame jäägi perioodi alguseks ja arvame maha jäägi perioodi lõpuks. Keskmise jäägi jagamine päevase müügiga annab ringluse aja.

Näide. Inventuuri-nimestikes märgitakse: väheminevaid lambiklaase 1. aprilliks — 150 rbl. eest, 1. juuliks 180 rbl. eest, 1. oktoobriks 240 rbl. eest; sissetulek 1. aprillist kuni 1. oktoobrini moodustas 180 rbl.

Müük selles perioodis moodustab: 180 rbl. + 150 rbl. — 240 rbl. = 90 rbl.

Müük keskmiselt päevas: 90 rbl. : 180 päevaga = 0,5 rbl.

$$\text{Keskmine jääk: } \frac{150 \text{ rbl.} + 180 \text{ rbl.} + 240 \text{ rbl.}}{3} = 190 \text{ rbl.}$$

$$\text{Ringluse tähtaeg: } \frac{190}{0{,}5} = 380 \text{ päeva.}$$

Kaubavarude plaanimist kasutasid eriti kahjurid trotskistlik-buhhaarinlikud fašismi agendid kontrrevolutsioonilisteks eesmärkideks. Kahjurlikkust teostati siin kas üleliiga kõrgete kaubavaru normide määramisega, selleks et kaupu seisma jätta, või liiga madalate normide määramisega, selleks et kaubanduses seisakuid tekitada, eriti tarbekaupade alal. Koostades kahjurlikke kaupade juurdeveo plaane, jättes ilma ühed rajoonid ja kuhjates teised kaupadega üle, püüdsid rahvavaenlased desorganiseerida normaalset kaubandust, teda korratusse viia, õõnestada rahanduslikku baasi vahendite käibelt kõrvaldamise teel jne.

Kahjurlikkuse tagajärgede likvideerimiseks tuleb kaubavarusid hoolikalt analüüsida, kaubaringlust õigesti arvutada, kriitiliselt suhtuda kindlaksmääratud ringluse normatiividesse, sügavamalt esile tuua kaupade seismajäämise põhjused, selgitada selles süüdiolevad isikud, paljastada veel avastamata kahjurlikud elemendid aparaadis, hoolikalt läbi töötada kaubavarude plaanid ja abinõud nende teostamiseks.

Tarbija teenindamise kvaliteet.

Tähtsat kohta tarbijate kooperatiivi kaubandusliku töö analüüsis tuleb omistada kauplemise kvaliteedi hindamisele.

Sortimendi ja kaubaringluse analüüs ei ole selles suhtes veel küllaldane. Teda tuleb täiendada järgmiste momentide selgitamisega:

1) kas tarbijate kooperatiiv peab kinni kohuslikust sortimendist;

2) kas tarbijate kooperatiivil ei teki seisakuid kauplemises igapäevaste tarbekaupadega;

3) kas kaubad vastavad tarbijaskonna nõudeile;

4) milline on kauplemise materiaalse baasi seisukord;

5) milline on kauplemise kultuur, kas tarbijale võimaldatakse vajalikku vastutulekut, eriti põllutööde ajal jne.

Kohuslikust sortimendist kinnipidamise kontrollimist tuleb teostada nimestiku alusel, mis Tsentrosojuzi poolt on määratud mitmesuguste kaupluste tüüpide jaoks. See nimestik peab tingimata olema üles riputatud igas kaup'uses. Vastavat kontrolli tuleb teostada esiteks kaupade sortimendi ülevaatusel kaupluste kontrollimise ajal, teiseks üksikute kaupade arvete valikulise läbivaatamisega, eriti nendes, mida ei osutunud natuuras (aruandeperioodi üksikute kuude eest); kolmandaks revisjonikomisjoni aktidega ja kaebuste raamatutega tutvunemise ning ostjailt järelepärimiste teel.

Igapäevaste tarbekaupadega kauplemist iseloomustavateks näitarvudeks, mis tulenevad eelnevast analüüsist, on järgmised:

a) plaani täitmise protsent;

b) käive ühe inimese kohta;

c) ringlus päevades võrreldes normidega.

Kuid need näitarvud on vaid siis iseloomustavad, kui neid võtta lühikeste ajavahemikkude kohta. Aasta või kvartali kohta aga võib plaan olla ületatud ja ringlus normaalne, kuid siiski osutuda, et üksikutel perioodidel jäid tarbijad ilma suhkrut, soolata jne. Välise heaolu taga avaneb kurtegelik lohakus. Sellepärast peab analüüsi tingimata täiendama:

1) igapäevaste tarbekaupade olemasolu kontrollimisega natuuras, nende varude kindlakstegemisega revideerimise momendil ja võrdlemise teel normidega;

2) revisjonikomisjoni aktide läbivaatamisega, kes peab iga päev jälgima nende kaupade olemasolu kauplustes, fikseerima oma aktides nende puudumist või puudulikkust;

3) kaebuste raamatute läbivaatamisega, ostjate küsitlemisega.

Eriti tähtis on igapäevaste tarbekaupade sissetuleku analüüs d e k a a d i viisi aruandeperioodi üksikutel kuudel arvete ja saatekirjade alusel. Kui kauplustes näidatakse jäägid dekaadiviisi, tuleb varude analüüsi teostada päevades, võrreldult normidega.

Tavalisesti peab tarbijate kooperatiivi raamatupidaja jälgima igapäevaste tarbekaupade olemasolu kauplustes dekaadiviisi, nõudes andmete esitamist jääkide kohta, välja tooma varud päevades, kindlaks tegema normist ja miinimumi alammäärast kõrvalekaldumised ning teatama juhatusele.

Tarbijate kooperatiivi sortimendi vastavust tarbijaskonna nõudeile iseloomustab, nagu eespool tähendatud, plaani täitmine sortimendi järgi ja müügi kasv ühe inimese kohta. Samuti on näitlik ka ringlus: aeglustunud ringlus tunnistab kaupade seismajäämisest, muidugi kui see ei ole põhjustatud mingisugustest muudest asjaoludest (kvaliteedi halvenemisest halva hoidmise tagajärjel, suurel hulgal juurdeveost jm.). Kui kaupluses peetakse kaebuste ja esildiste raamatut, siis selle läbivaatamine annab samuti kasulikku materjali nõudmiste rahuldamise iseloomustamiseks. Eriti tähtis on arvestada vestluste tulemusi liikmetega, osa võtta sortimendi-nõupidamistest ja liikmete koosolekuist.

Osutame siin tarbijate kooperatiivi materiaal-tehnilise baasi seisukorra analüütilise hindamise põhimomendid. Selleks tuleb selgitada kaubandusvõrgu asetust, poodide ja kaupluste läbilaskevõimet, nende sisemist olukorda, kaupade paigutust ja hoidmist, kaalude seisukorda, inventuuri ja seadmetega tagatust (sirmid valmisriiete proovimiseks, seadised jalatsite proovimiseks jne.).

Kauplemise hindamiseks kultuurilisuse seisukohalt tuleb erilist tähelepanu pöörata kaupluste mõõdetele, puhtusele, kaupade väljastamise kiirusele, pakkimisele, raha saamise kiirusele kassadest, järjekordade likvideerimisele, ostjate viisakale kohtlemisele ning võitlusele tüssamisega kaalumisel ja arvete tasumisel.

Hindamise meetodiks on elav operatiivne vaatlus, vestlus liikmetega, osavõtt nende koosolekuist, kaebuste raamatute läbivaatamine, liikmete ettepanekutega tutvunemine jne.

Väike-jaekaubanduse — kioskite, telkide, kandekaupluste, veokaupluste — analüüse tuleb läbi viia tarbijale kauba lähen-

damise ja tema jaoks maksimaalsete hõlbustuste loomise vaatekohalt, arvestades kolhoosi põllumajandusliku tootmise iseloomu. Seejuures tuleb kasutada peamiselt statsionaarse kaubandusvõrgu töö analüüsimise meetodeid.

Kaupade ost ja juurdevedu.

Analüüsides kaupade ostu tarbijate kooperatiivis, on vaja selgitada, kuidas täideti ostuplaan sortimendi järgi, kindlaks teha kauba hankijad ja kontrollida, kuidas täidetakse lepinguid nendega, selgitada oma maakondliku liidu osa; edasi tuleb selgitada, kuidas tarbijate kooperatiiv mobiliseerib kohalikke kaubaressursse, kuidas kooperatiivi juhatus arendab initsiatiivi kaupade ostu alal, kuidas toimetab ostetud kaupade kohalevedu, milliseid kaupu ja millisel määral saab tarbijate kooperatiiv transiidina, möödudes maakondliku liidu ladudest.

Teatavasti on kaupade põhihankijaks tarbijate kooperatiivile oma maakondlik liit. See ei saa aga tarbijate kooperatiivilt võtta võimalust iseseisvaks ostuks, kui maakondlik liit täidab tellimusi halvasti, mitteõigeaegselt või varustab halvakvaliteedilise kaubaga, halvas sortimendis jne.

Tarbijate kooperatiiv on õigustatud kaupa ostma sealt, kust ta leiab selle olevat otstarbekohasema, ja üldse tarvitusele võtma kõik abinõud selleks, et mitte tekkida lasta seisakuid kauplemises maakondliku liidu halva töö pärast, avaldades painduvust ja initsiatiivi sortimendi täiendamises, eriti detsentraliseeritud kokkuostu arvel kohalikest ressurssidest. Kohalike ressursside all tuleb mõista mitte üksnes kohaliku väiketööstuse ettevõtete, kodutööndusliike artellide ja omade ettevõtete toodangut, vaid ka kaubakoguseid põllumajandusliku toodangu detsentraliseeritud varumisest, selleks et arendada kauplemist nende toodetega oma kauplustes. Toidukauplustes tuleb organiseerida põllumajandustoodete kultuurset müüki maatarbijale, kes ei ole seotud vahetult põllumajandusega (õpetajad, meditsiinilisel alal töötajad, kohalike ettevõtete töölised jt.).

Kaupade sissetuleku analüüs allikate järgi tehakse aruandeliste andmete alusel võrdlevas läbilõikes.

Analüüsi võib vormistada järgmise tabeli kujul:

Kaupade sissetulek hankijate järgi keskmiselt kahe aasta eest.

Hankijad	1937. a.		1938. a.		
	summa	erikaal	summa	erikaal	%-des 1937. a-le
1	2	3	4	5	6
Tarb. koop. maakondl. liidult					
Käsitööndustlikult kooperatsioonilt ja kolhoosidelt					
Omatoodangust					
Muudelt hankijatelt					
Kokku . . .		100		100	

Selleks et selgemat kujutlust saada kaupade ostust üksikute hankijate kaudu, võib seda anda ka kaupade läbilõikes. See on siiski raskustega seotud, kuna raamatupidamisest ei ole vahetult võimalik saada vajalikke andmeid ja sellepärast tuleb kaubaarvetest teha valik.

Selle tõttu võib valikut hankijate järgi kaupade läbilõikes piirata ainult omaostudega ja kohalike ressurssidega, hinnates tarbijate kooperatiivi tegelikke saavutusi kohalike kaubaressursside mobiliseerimisel.

Ostuplaani täitmist sortimendi järgi saab tarbijate kooperatiivis kontrollida vaid tervikuna, ilma seda liigendamata hankijate järgi, kuna kaupade ostuplaan ei fikseeri üksikuid hankijaid.

Nende või teiste kaupade ostuplaani mittetäitmine kajastub tingimata kaupade müügiplaani täitmises, samuti ka kauba varudes. Ühtede kaupade alal võib ostuplaan osutuda ületatuks, kuid müügiplaan võib jääda ikkagi täitmata. See võib juhtuda kaupade sisseostmisest, mis ei vasta nõudmisele, mis on halvakvaliteedilised, millede hooaeg on möödunud jne. Muidugi kajastub see asjaolu omakorda kaubavarude suurenemisel võrreldes plaaniga.

Kuivõrd niisugune tihe side esineb kaupade müügikäibe, nende varude ja sisseostu vahel, siis tuleb kaupade ostuplaani täitmise kontrollimisega üheaegselt kontrollida kaupade müügi ja varude plaani. Seda analüüsi võib esitada järgneva tabeli kujul (tuh. rbl.):

Kaupade nimetus	Jääk kvartali alguseks		Kaupade müük			Kaupade ost			Jäägid kvartali lõpuks			
									plaani järgi		tegelikult	
	summa	päevades	plaani järgi	tegelikult	kõrvalekaldumine (+ —)	plaani järgi	tegelikult	kõrvalekaldumine (+ —)	summa	päevades	summa	päevades
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Galanteriikaubad jne.	6,0	60	13,5	10,8	—2,7	18,0	19,0	+1,0	10,5	70	14,2	118

Selle tabeli koostamise tehnika on selge.

Vaatame tema rakendamist. Plaani järgi oli ette nähtud müüa galanteriikaupu 13 500 rbl. eest, 70-päevase normi juures omada jääki lõpuks 10 500 rbl. ja sisse osta 18 000 rbl. eest (13 500 rbl. + 10 500 rbl. — 6000 rbl. = 18 000 rbl.).

Tegelikult aga jäi kaupade müügi plaan täitmata 2700 rubla võrra, vaatamata sisseostuplaani ületamisele 1000 rbl. võrra, mis kajastus kaupade jäägil kvartali lõpuks, mis ületas plaani normi päevades 48 päeva võrra (118 päeva — 70 päeva), summaliselt aga 3700 rublaga (14 200 rbl. — 10 500 rbl.). Järelikult ostuplaani ületamine antud juhul ei ole positiivseks momendiks, sest nähtavasti osteti kaupa, mis ei vastanud nõudmisele või oli halva kvaliteediga ja kaup jäi seisma. Tuleb selgitada selle nähtuse täpsed põhjused.

Vaadeldes kaupade sisseostu lahus kaupade jääkidest ja müügist on mõttetu. Nende momentide ühendamise tähtsus määrab antud tabeli analüütilise väärtuse, milles ühendatakse kaubakäibe põhimised näitajad: müük, jäägid ja ost.

Selle tabeli koostamine on kogu kaubakäibe analüüsi lõppkokkuvõtteks (sünteesiks). Pärast seda võib juba teha järeldused ja läbi töötada abinõud avastatud puuduste kõrvaldamiseks.

Erilist tähelepanu kaupade ostu analüüsimisel on vaja osutada veel tarbijate kooperatiivi vahekordade selgitamisele maakondliku liidu ja teiste hankijatega, tutvunedes tähelepanelikult lepingute täitmisega, hankijaile esitatud pretensioonidega jne.

Ex libris

Tarbijate kooperatiivi kaubakäibe plaani lähtemomendid.

Otsustava tähtsusega tarbijate kooperatiivi kaubakäibe plaanimisel on partei ja valitsuse direktiivid kaubakäibe arendamise kohta plaaniperioodis. Need otsused on plaani aluseks, mille töötab välja Tsentrosojuz kogu tarbijate kooperatsiooni süsteemi jaoks, käibeplaanidele, mis koostavad oblastiliidud, ja lõpuks plaaniülesandele, mille tarbijate kooperatiiv saab maakondlikult liidult. See plaaniülesanne ongi tarbijate kooperatiivi plaani põhimiseks lähtemomendiks.

Tarbijate kooperatiivi kaubakäibe plaani läbitöötamisel on vaja arvestada ka kõiki saavutusi ja puudusi kauplemises, mis analüüsimisel on selgitatud, selleks et kindlustada saavutatud edu ja kõrvaldada puudused töös. Sellega ongi seletatav möödunud tegevuse analüüsimise määratu suur tähtsus plaani koostamisel, kuna see moodustab aluse edasiseks plaanimiseks.

Möödunud perioodi baas iseloomustab tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse saavutatud arenemisastet. Selle baasi kontrollimine (analüüs) plaani täitmise osas selgitab tema väärtuslikkuse. Eelseisva plaaniperioodi ülesanne seisab tegevuse näitajate tõhusas parandamises võrreldes möödunud perioodiga. Plaanis peab see kajastatud olema selges ja kujukas vormis. Möödunud tegevuse baasiliste näitajate olemasolu plaanis aitab kaasa selle selgitamiseks, kas koostatud plaan tõesti suunab organisatsiooni edasise tõusu teed.

Kahjurid näiteks kasutasid kaubakäibe plaanimisel laialdaselt baasi puudumist. Nad plaanisid isegi igapäevaste tarbekaupade, nagu sool, suhkur, tuletikud jm. müüki vähemas ulatuses, kui neid tegelikult müüdi eelneval perioodil. Ajades nurja häireteta kauplemise, lootsid rahva vaenlased sellega esile kutsuda elanikkonna rahulolematust.

Sellepärast oleks ekslik baasi käsitada vaid kui tehnilist momenti, mis kergendab plaani koostamist. Ei tohi unustada, et sellel on ka suur poliitiline tähtsus.

Tarbijate kooperatiivi maakondliku liidu ülesanded kaubakäibe alal tulenevad:

1) kaubatoodangu plaanilisest kasvust ja tarbijate kooperatsiooni ettenähtud käivete kasvust oblastis ja antud rajoonis;

2) andmetest oletatava kaupade juurdeveo kohta plaaniperioodis;

3) muutustest tarbijate kooperatiivi tegevusrajooni majanduselus ja tema rahvamajandusliku tähtsuse tõusust (näiteks varumise, vilja kokkuostu, uusehituste jne. tõus);

4) elanikkonna ostujõu ja nõudmiste kasvust teatud kaupadele;

5) käibeplaani täitmisest tarbijate kooperatiivi poolt möödunud perioodil, eriti kaupade müügisumma keskmisest suurusest ühe inimese kohta ja selle käibe kasvu vajadusest.

Tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu direktiivid määravad ära mitte üksnes kaubakäibe üldise mahu, vaid ka tähtsamate kaupade, esmajärjes igapäevaste tarbekaupade müügi mahu.

Eelmise perioodi analüüsi andmete, samuti ka tulevikuperspektiivide arvestuste alusel tuleb maakondliku liidu üksikuid plaaniülesandeid, näiteks igapäevaste tarbekaupade müügi alal, täpsustada kõrgendamise suunas tarbijate kooperatiivi poolt tehtavate vastuettepanekute korras, lähtudes tarbijate kooperatiivi töötajate poolt täiendavalt endi peale võetud kohustuste tingimusteta täitmisest. Need täiendused plaanile tuleb seejärel kooskõlastada maakondliku liiduga ja viimase poolt kinnitada.

Tarbija nõudmiste konkreetseks kajastajaks peavad olema kaupluste plaanid, mis koostatakse kaupluste juhatajate endi poolt müüjate osavõtul.

Selle kõrval oleks käibe üldsumma põhjendamiseks äärmiselt tähtis teada elanikkonna kaupade ostufondi üldsuurust, määrates selle võimaliku ulatuse tarbijate kooperatiivi käibe põhjal.

Ostufondi all arvatakse seda osa elanikkonna rahalistest tuludest, mis kulutatakse kaupade ostmiseks. Tähendab, selle väljaarvutamiseks peaks kokku võtma kõik rahalised tulud ja maha arvama mittekaubalised kulud. Selleks otstarbeks tuleb teha arvutlusi tulude ja mittekaubaliste kulude alal, käsitades eelarvelisi ja muid andmeid.

Õigupoolest peavad kooperatiivsed organisatsioonid andmeid ostufondide suuruse kohta saama Riiklikult Plaanikomisjonilt, kellel on võimalusi selle väljaarvutamiseks.

Seal, kus tehnilistel tingimustel on võimalik organiseerida ostufondide läbitöötamist rajoonides (rajooni plaanikomisjonis maakondliku liidu osavõtul), on soovitav seda läbi viia üksikute tarbijate kooperatiivide läbilõikes.

Ostufondide puudumisel võib võtta kolhoosnikute rahalise tulukuse kasvu näitaja põllumajanduslikust tootmisest, mis on

arvutatud kolhooside tootmisplaanide alusel plaaniaastaks, või tulukuse tõusu põllumajanduslikust varumisest.

Elanikkonna tarbimisnõudmiste arvessevõtmise kõrval teatud kaupadele tuleb arvestada ka kolhooside organiseeritud kollektiivset nõudmist majandusliku tähtsusega kaupadele, nagu inventar, tööriistad, metsamaterjalid, sadulsepa- ja rauakaubad jne. Sellepärast on vajalik juba varakult koos kolhoosidega selgitada nimetatud kaupade vajadus ja kolhooside nõudmised vormistada nendega sõlmitavates kindlates lepingutes hankimise tähtaegade märkimisega.

Kultuurse kooperatiivse kaubanduse arendamine on tihedalt seotud materiaal-tehnilise baasiga (laod, kauplused, transport, taara jm.). Sellepärast peab tarbijate kooperatiivi plaan arvestama mitte üksnes tema seisukorda, vaid ette nägema ka abinõud materiaal-tehnilise baasi parandamiseks.

Niimoodi on tarbijate kooperatiivi kaubakäibe plaani koostamise lähtemomendid järgmised:

a) tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu direktiiv, plaaniülesanded ja kaubavarustamise perspektiivid; kohalike kaubaressursside mobiliseerimise võimaluse arvestus;

b) tarbijate kooperatiivi kaubandusliku töö analüüsimise tulemused möödunud perioodi eest ja baasilised andmed;

c) elanikkonna nõuded kaupadele;

d) tarbijate kooperatiivi tegevusrajooni elanikkonna ostufond plaaniaastaks (näitaja antakse maakondliku liidu poolt);

e) materiaal-tehnilise baasi seisukord ja vajaduse arvestamine tema parandamiseks.

Tarbijate kooperatiivi kaubakäibe plaani põhinäitajad ja plaanilise käibe üldmahu kindlaksmääramine.

Kaubakäibe plaanis töötatakse järjekorras läbi:

1) käibe üldsuurus kaupade müügi alal aastaks ja kvartalite viisi;

2) käibe jaotamine kaupluste, poodide ja väike-jaemüügi võrgu vahel, eraldades tähtsaimad kaubad;

3) kaupade müük sortimendi järgi tarbijate kooperatiivis tervikuna;

4) kaupade väljamine oma ettevõtteile;

5) kaubavarud plaaniperioodi alguseks ja lõpuks päevades ja summas;

6) kaupade sissetulek (ost) sortimendi järgi;

7) tulud kauplemisest;

8) kaupluste remondi ja ehitamise plaan.

Nagu juba öeldud, algab tarbijate kooperatiivis kaubakäibe plaani koostamine aastaks ja kvartaliks plaan-avaldise koostamisega (Tsentrosojuzi poolt kindlaksmääratud vormis), mis esitatakse hiljemalt 40 päeva enne aasta või kvartali algust.

Plaan-avaldise koostab tarbijate kooperatiiv enne ülesande saamist maakondlikult liidult käibe mahu kohta. See ülesanne antakse maakondliku liidu poolt hiljem, arvesse võttes tarbijate kooperatiivi plaan-avaldist.

Seepärast peavad plaan-avaldises leidma täielikku kajastust kõik tarbijate kooperatiivi võimalused käibe laiendamiseks.

Plaan-avaldis koostatakse vormis, mis on kinnitatud Tsentrosojuzi poolt (vt. lk. 56—58).

Suuremaks näitlikkuseks võib aastakäibe arvutust üldmahus kujutada plaani lisana järgmises abitabelis (arvud on näitlikud, tuh. rbl.).

Jrk. nr.	Näitajad	Möödunud (baasi-) aasta	Aruandeaasta	Plaaniaasta	Kasv %-des eelmisest aastast
1	2	3	4	5	6
1	Tarb. koop. käibed plaani järgi	—	1710	2450	25,0
2	Oodatav käive	1610	1960	—	21,8
	Plaani täitmise %	—	114,6	—	—
2	Ostufond	—	3000	3600	20,0
	Haarde %	—	66,6	68,0	—
3	Kolhoosnikute tulude kasv normpäevade järgi rahalises väljenduses eelmise aastaga võrreldes	—	18,0	24,0	—
4	Tarb. koop. põllumajandusliku varumise ja teiste varumiste kasv	—	20,0	25,0	—
5	Käive ühe inimese kohta rublades (ainult tarb. koop. järgi)	268	320	385	—
	Kasv %-des eelmisest aastast	—	19,4	20,3	—
6	Käive ühe inimese kohta maakondliku liidu direktiivi järgi (rbl.)	—	—	396	23,7
7	Tegelik käive (aruande järgi)	1610	2000	—	24,1
8	Käive tarb. koop. maakondliku liidu ülesande järgi	—	—	2520	26,0
9	Ostufondi haare (%-des)	—	66,6	70	—
10	Plaanilise käibe summa, kooskõlastatud maakondliku liiduga	—	—	2520	

Koostatakse tarbijate kooperatiivi juhatuse poolt ja esitatakse 40 päeva enne kvartali algust maakondlikule liidule.

Majandusliku tegevuse plaan-avaldis.

..... Tarbijate kooperatiiv ..... maakonnas

I. Põhinäitajad ..... kvartaliks 1939. a.

Jrk. nr.-id	Näitaja nimetus	Eelmise kvartali oodatav täitmine	Plaan ..... kvartaliks	Jrk. nr-id	Näitaja nimetus	Eelmise kvartali oodatav täitmine	Plaan ..... kvartaliks
1	2	3	4	1	2	3	4
1	Koopereerimine (juurdekasv) . .			6	Leivaküpsetus (küpsetus tsentnerites):		
2	Osamaksude kogumine (juurdekasv tuh. rbl.) . .				Leib, kaal. rukkipüüli (95%) jahust		
3	Kogu kauba jaekäive (tuh. rbl.) .				Leib, kaal. kroovitud (87%) jahust		
	Sellest:				Leib, kaal. sõelutud (65%) jahust		
	a) maakaupluse .				Leib, kaal. nisupüüli (96%) jahust		
	b) söökla, teema-ja, restorani .				Leib, kaal. 2-se sordi (85%) nisujahust		
4	Ühiskondlik toitlustamine:				Leib, kaal. 1-se sordi (75%) nisujahust		
	a) käive (tuh. rbl.)				Leib, kaal. kõrgema sordi (30%) nisujahust . . .		
	Sellest:				Kringlid, mitmesugused 2-se sordi (85%) jahust . .		
	põhitoodangu alal				Kringlid, mitmesugused 1-se sordi (75%) jahust . .		
	abitoodangu alal						
	b) toodangu väljalase (tuh. rbl.)						
5	Alkoholita jookide väljalase (hektoliitrites) . . .						
	Sellest:						
	a) gaseeritud puuviljajoogid						
	b) kali ja morss						
	c) alkoholinõrgad joogid (koduõlu, mõdu jt.)						

1	2	3	4
	Kringlid, mitmesugused kõrgema sordi (30%) jahust		
	Pagarisaadused 2-se sordi (85%) jahust		
	Pagarisaadused 1-se sordi (75%) jahust		
	Pagarisaadused kõrgema sordi (30%) jahust . .		

1	2	3	4
	Võisaiad 1-se sordi (75%) jahust .		
	Võisaiad kõrgema sordi (30%) jahust		
	Rahvuslikud tükk-tooted . . .		
	Kogu küpsetus		
	Peale selle küpsetamine taluahjudes		

Plaan-avaldise tagakülg.

II. Üksikute kaubarühmade müük (rbl.).

Jrk. nr.-id	Kauba nimetus	Eelmise kvartali oodatav täitmine	Plaan ..... kvartaliks
1	2	3	4
1	Jahu		
2	Tangud ja kaunvili		
3	Makaronid . . .		
4	Leib		
5	Pagarisaadused .		
6	Kringlid		
7	Sööda-teravili ja jõutoit		
8	Suhkur		
9	Kondiitrikaubad .		
10	Sool		
11	Viljaviin		
12	Majapidamisseep		
13	Mahorka		
14	Tuletikud . . .		
15	Tualettseep, parfümeeria- ja sanitaaresemed . . .		

IV. Põllum. toodete ja tooraine põhiliikide detsentraliseeritud varumine.

Jrk. nr.-id	Põllum. toodete ja tooraine nimetus.	Eelmise kvartali oodatav täitmine	Plaan ..... kvartaliks
1	2	3	4
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			

III. Kaubandus- ja tööstusettevõtete võrk:
Kvartali jooksul kavatsetakse uuesti avada:
a) kauplus maal . . . . . .
b) kauplus maal . . . . . .
c) telk maal . . . . . .
d) söökla, teemaja, restoran maal . . . . . .
e) . . . . . .

..... 1939. a.

Juhatuse esimees .....

Raamatupidaja .....

Selle arvutuse (vt. tab. lk. 55) metoodika on järgmine.

1. Aasta oodatav (arvatav) käive määratakse kindlaks kolme kvartali tegeliku käibe aruandeliste andmete alusel, IV kvartali eest aga arvatava plaanitäitmise järgi (arvestades plaani ületamise võimalust). Viimase aluseks võetakse: 1) oktoobri ja novembri eest — tegelikud müügiandmed, 2) detsembri eest — selle kuu käibeplaani summa.

Meie näites on 1937. a. oodatav käive kindlaks määratud 1960 tuh. rublale; plaani täitmise protsendi saame:

$$\frac{1960 \times 100}{1710} = 114{,}6\%.$$

Kasv möödunud aasta suhtes:

$$\frac{1960 \times 100}{1610} = 121{,}8\%,$$ s. o. 21,8% võrra.

2. Ostufond tehakse kindlaks rajooni plaanikomisjoni ja maakondliku liidu arvutuste järgi, määrates kindlaks tema kasvu baasiaasta suhtes ja haardeprotsendi tarbijate kooperatiivi poolt baasiaastal.

Ostufondi kasv:

$$\frac{3600 \times 100}{3000} = 120\%$$ ehk 20% võrra.

Ostufondi haardeprotsent baasiaastal:

$$\frac{2000 \times 100}{3000} = 66{,}6\%.$$

3. Rahalise tulukuse kasv võetakse erilise arvutuse alusel (meie näites on kasv 24% võrra), kusjuures seda kasutatakse vaid juhul, kui puuduvad andmed ostufondide kohta.

4. Põllumajandusliku varumise võtame tarbijate kooperatiivi plaanide (mis koostatakse enne kaubandusplaani) ja riiklike varujate plaanide järgi, kui nad teostavad tarbijate kooperatiivi rajoonis varumist vahetult oma aparaadiga (meie näites võtame kasvu 25%). Seda näitajat tuleb omakorda kasutada vaid andmete puudumisel rahalise tulukuse kohta.

5. Omades kõiki neid andmeid, määrame kindlaks tarbijate kooperatiivi võimaliku plaanilise käibe (1-ne näitaja 4-ndas lahtris), lähtudes tema kasvu tempo ja osatähtsuse suurenemisest ostufondis, 2450 tuh. rbl. summast, mis annab:

a) kasvu aruande- (jooksva) aasta oodatava käibe suhtes:

$$\frac{2450 \times 100}{1960} = 125\%,$$ s. o. 25% võrra;

b) ostufondi haarde:

$$\frac{2450 \times 100}{3600} = 68\%.$$

6. Käibe ühe inimese kohta plaaniaastal saame plaanilise käibe jagamisel teenindatava elanikkonna keskmise arvuga, võttes arvesse tema loomuliku juurdekasvu (keskmiselt aasta kohta ligikaudu 1,5—2%). Meie näites võtame elanikkonna keskmise arvu 6363 inimest. Tulemusena saame:

2450 tuh. rbl. : 6363 = 385 rbl. (ümardatult).

Käibe kasv ühe inimese kohta moodustab aruandeaastal:

$$\frac{385 \times 100}{320} = 120{,}3$$ ehk 20,3% võrra.

Kõrvutades plaaniaasta näitajaid möödunud aasta omadega näeme, et kavastatav plaaniline käive on kasvu tempolt (25%) kõrgem möödunud aasta omast (21,8%) ja kõrgem ostufondi kasvust (20%), mis annab võimaluse suurendada viimase haaret kuni 68%-ni eelmise 66,6% asemel (seejuures peetakse silmas, et ülejäänud 32% ostufondist haaratakse rajoonikaupluse, kultuurkaupade kaupluse ja kaubanduse teiste liikide poolt). Plaanilise käibe kasvu tase kavastatakse vastavalt kolhoosnikute rahalise tulukuse ja põllumajandusliku varumise kasvuga. Käive ühe inimese kohta tõuseb 20,3% võrra eelmise aasta 19,4% vastu.

Maakondlik liit, saades tarbijate kooperatiivi plaan-avaldise, lähtudes oblastiliidu direktiiv-ülesandest rajooni käibe alal ja analüüsides tarbijate kooperatiivi plaanilisi arvutusi, peab vajalikuks plaanilist käivet kõrgendada kuni 2520 tuh. rublani, viies ostufondi haarde kuni 70%-ni $\left(\frac{2520 \times 100}{3600}\right)$ ja käibe kasvu inimese kohta 23,7%-le (2520 : 6363 = 396 rbl.; $\frac{396 \text{ rbl.} \times 100}{320} =$ = 123,7%, s. o. 23,7%-le). Aruandeaasta täpsustatud käibesumma suhtes, mis on selgunud juba tegelikel andmeil (kuna

ülesanne antakse enne aasta algust või päris aasta algul), — 2000 tuh. rbl. — moodustab plaanilise käibe kasv:

$$\frac{2520 \times 100}{2000} = 126\%, \text{ s. o. } 26\%.$$

Seoses sellega võtab tarbijate kooperatiivi juhatus plaanilise käibe 2520 tuh. rbl. suuruses summas vastu kui minimaalse ja tingimusteta täitmisele kuuluva ülesande (pidades siiski silmas, et see arv võib veel täpsustuda plaani koostamisel sortimendi järgi).

Ülaltoodud arvutused on vaid näitlikud, võetud plaanilise käibe põhjendamise metoodika käsitamiseks. Praktikas tuleb seda muidugi rakendada tarbijate kooperatiivi enda konkreetseid töötingimusi arvestades.

Plaanilise aastakäibe jaotamine kvartalitele.

Aasta käivet kvartalitele jaotades tuleb silmas pidada, et I kvartali plaan on lõplik, järgnevate kvartalite käibeid aga tuleb käsitada kui esialgset projekteeringut, mida täpsustatakse kvartaliplaanide koostamisel. Tarbijate kooperatiivi krediteerimise ja rahandusplaani koostamise seisukohalt on suur tähtsus plaanitava aasta IV kvartali käibe eraldamisel.

Aastakäibe jaotamisel kvartalitele tuleb arvestada:

1) möödunud aasta tegelikku summat kvartalite viisi (plaani täitmise protsenti ja erikaalu aastakäibest vt. analüüsist lk. 29);

2) varumise summat kvartalite viisi möödunud aastal ja plaaniaastal;

3) võimalikke muutusi põllumajanduslikus tootmises plaaniaastal;

4) muid muutusi, mis on rajooni majanduselus tähelepandavad plaanitava aasta kvartalite viisi: uusehitused ja elanike juurdevool teistest rajoonidest, elanike äravool teistesse rajoonidesse, muutused rajooni kaubandusvõrgus, kohalike kaubaressursside kasv jne.

I kvartali plaani suhtes võetakse peale selle veel arvesse:

a) tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu plaanilist ülesannet käibe alal;

b) IV kvartali (baasi) ja I kvartali (plaanitavale analoogilise) käive möödunud aastast; IV kvartali plaani täitmist;

c) keskmise müügi suurust ühe inimese kohta möödunud aasta I ja IV kvartalis ning plaanitava aasta I kvartalis, lähtudes maakondliku liidu direktiivsest käibest.

Põllumajandusliku varumise arvestamisel kvartaliviisi plaaniaastal (summa, erikaal ja kasv eelmise kvartali suhtes) on see mõte, et nad teataval määral iseloomustavad elanikkonna ostujõudu aasta kestel. Põllumajandusliku varumise areng peab peale selle soodustama kauplemise suurenemist tööstuskaupadega, ja seda peab teataval viisil arvesse võtma kaubakäibe plaani kvartali läbilõike läbitöötamisel.

Muutuste all põllumajandusliku tootmise käigus mõistetakse uute kultuuride sisseviimist plaaniaastal ja seoses sellega vajadust kaupadele, külvipindalade laienemist, viljasaakide suurenemist jm.

Aastakäibe plaanilised arvutused kvartalite viisi võib esitada järgmise tabelina.

Kvartalid	Aruandeaasta käibed				Plaanitav aasta		Kasv %-des aruandeaasta suhtes	Käive ühe inimese kohta (rbl.)	
	plaani järgi	tegelikult	erikaal	plaani täitmise %	summa	erikaal		aruandeaastal	plaanitavaks aastaks
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	360	440	22,0	122,2	580	23,0	31,8	69	90,6
II	420	486	24,3	115,7	600	23,8	23,4	—	—
III	450	534	26,7	112,0	660	26,2	23,6	—	—
IV	480	540	27,0	112,5	680	27,0	26,0	88	—
Aastas	1710	2000	100	117,0	2520	100	26,0	—	—

Selle arvutuse metoodika ja tehnika on järgmised.

Näitajad möödunud aasta eest kantakse üle analüüsi andmetest.

Plaaniaasta käibed jaotatakse kvartalitele kõigi võimalike muutuste arvesse võtmise alusel rajooni majanduselus selles või teises kvartalis ja arvestades baasilisi andmeid, kusjuures I kvartali käive võetakse alguses maakondliku liidu direktiivi järgi, mis on antud koos aastaplaaniga (meie näites 580 tuh. rbl.). Järgnevalt kõrvutatakse I kvartali käivet summa ja kasvu järgi möödunud aasta I ja IV (baasi-) kvartalikäivetega; arvutatakse müügi suurus ühe inimese kohta, mida samuti kõrvu-

tatakse tegeliku keskmise müügiga möödunud aasta I ja IV kvartalis; arvestatakse kauba katteallikaid, selle hulgas kohalike ressursside arvel, ning seejärel täpsustatakse lõplikult käibe suurus.

Pärast seda märgitakse summas võimalik käive järgnevateks kvartaliteks, määrates järgnevalt tema erikaalu ja kasvu kvartaliviisi möödunud aasta suhtes.

Need arvutused tarbijate kooperatiivis sooritab tavaliselt raamatupidaja, juhatuse esimehe ja kaubandusosakonna juhataja osavõtul.

Näide. Oletame, et maakondliku liidu ülesande järgi plaanitava aasta I kvartali käive oli kindlaks määratud aruandeaasta IV kvartali tasemel, s. o. 540 tuh. rbl., mis teenindatava elanikkonna keskmise arvu kohta 6400 juures oleks andnud ühe inimese kohta 84 rbl. 37 kop., s. o. alla IV kvartali taseme. Lähtudes käivete pidevast kasvust, möödunud aasta andmetest ja kohalike kaubaressursside mobiliseerimisest — suurendas tarbijate kooperatiiv plaanilise käibe summat I kvartaliks kuni 580 tuh. rublani ehk keskmiselt inimese kohta 90 rbl. 60 kop., mis tähendab tema kasvu möödunud (baasi-) aasta I kvartali suhtes:

$$\frac{580 \times 100}{440} = 131{,}8\%,$$ s. o. 31,8% võrra,

ja sama aasta IV kvartali suhtes $\frac{580 \times 100}{540} = 107{,}4\%$, s. o. 7,4% võrra, kusjuures see käive oli kooskõlastatud maakondliku liiduga.

Järgnevate kvartalite käive antakse arvesse võttes nende tegelikku erikaalu möödunud aastal ning lähtudes I kvartali osatähtsuse kasvust kvartaliviisi, seda mõnevõrra tugevdades, nagu juba märgitud.

Siin on väga tähtis arvesse võtta tarbijate kooperatiivi varumise kasvu määra aastaplaani alusel, mis koostatakse varem, jaotades see kvartalitele (varumise plaanimise metoodikat on käsiteldud alamal).

Käibe plaanimine kaupluste, poodide ja väike-jaemüügi järgi.

Edasi on tarvis kindlaksmääratud aasta ja I kvartali plaaniline käive laiali plaanida kauplustele, poodidele, kioskitele ja muudele, eraldades maakauplused, toidu- ja lastekaupade kauplused. Tarbijate kooperatiivi juhatuse üldise ülesande alusel koostavad kauplused ja poed müügiplaanid kaupade läbilõikes.

Tarbijate kooperatiivi käibe, s. o. üldise ülesande plaanimise aluseks kauplustele tuleb võtta järgmised näitajad.

1. Eelmise perioodi käive, plaani täitmise protsent ja iga kaubandusliku ettevõtte erikaal üldises tegelikus käibes.

2. Võimalikud muutused tarbijate kooperatiivi kaubandusvõrgus plaaniperioodis: uute kaupluste avamine, kioskite, veo- ja kandemüügipunktide arvu suurenemine, üksikute kaupluste ümbersisustamine ja laiendamine jne. Kõik see võib muuta üksikute kaubandusettevõtete tähtsust käibes. Eriti tuleb seejuures tegelikult arvesse võtta vajadust kolhoosnikute teenindamise tõstmiseks külvi ja koristamise perioodil ja vastava kaubandusvõrgu tõhusamat varustamist kaupadega.

3. Üksikute kaupluste väike-jaemüügi võrgu, maakaupluse ja kultuurkaupade kaupluse kaupade sortimendi iseloom ja selle muutumine plaaniperioodis sortimendi laiendamise ja uute kaupade juurutamise arvel.

Üksikute kaupluste käibe plaanimise juhtivaks suunaks on — kaugelasuvate kaupluste kaalu tõstmine käibes, selleks et tagada tarbija täiesti häireteta rahuldamist igapäevaste tarbekaupadega.

Üksikute kaupluste käibe täiendavaks arvutamiseks, vastavalt I kvartali plaani vajadustele, võib koostada järgmise tabeli (tuh. rbl.):

Kauplused, poed, kioskid jm.	Aruandeaasta IV kvartal		Plaani järgi I kvartalis		Käibe juurdekasv (summa)
	summa	erikaal	summa	erikaal	
1	2	3	4	5	6
Kauplus nr. 1, pea-	170	50,0	180	48,6	+10
„ nr. 2	102	30,0	104	28,4	+ 2
Pood nr. 1, kaugelasuv	54,4	16,0	65	17,5	+10,6
Kiosk nr. 1	10,2	3,0	11	3.0	+ 0,8
Kiosk nr. 2	—	—	4	1,0	+ 4
Telk	3,4	1,0	4	1,0	+ 0,6
Veokauplus	—	—	2	0.5	+ 2
Kokku	340	100	370	100	+30
Erikaal üldkäibes	63,0	—	65,2	—	—
Maakauplus	200	—	210	—	+10
Erikaal üldkäibes	37,0	—	34,8	—	—
Kokku	540	—	580	—	+40

Baasilised andmed kaupluste järgi valmistatakse tarbijate kooperatiivi raamatupidaja poolt ette kvartaliplaani koostamise alguses.

Plaanilise käibe jaotamist kauplustele toimetavad juhatuse esimees ja kaubandusosakonna juhataja, kaupluste juhatajate ja maakaupluse direktori osavõtul, alguses summaliselt, järgnevalt aga määrates erikaalu ja juurdekasvu, võrreldes möödunud kvartaliga (summaliselt või protsentides). Maakaupluse käive plaanitakse arvesse võttes maakondliku liidu direktiivülesannet.

Edasi koostab kaupluse plaani sortimendi järgi selle juhataja ise Tsentrosojuzi poolt soovitatud nomenklatuuri alusel. Mõistagi võib kaupluse juhataja peale kindlaksmääratud kaupade loetelu plaanis oma äranägemisel eraldada ka teisi tähtsamaid kaupu.

Kaupluse plaani koostamisel tuleb juhinduda järgmistest reeglitest: üksikute kaupade käivet tuleb projektida arvestades nende müügi pidevat kasvu seoses elanikkonna ostuvõime kasvuga ja arvesse võttes katteallikaid.

Igapäevaste tarbekaupade müük ei pea olema madalam tegelikust müügist baasikvartalis, pidades seejuures silmas baasiliste andmete absoluutset tõepärasust: plaani täielikku täitmist ja nende kaupade häireteta müüki.

Üksikute kaupade müügi plaanimisel tuleb lähtuda nõudmistest nendele kaupadele koguse, sortimendi, moelaadi, värvuse, mõõdu, kvaliteedi jne. suhtes, kajastades kõik need ostja nõudmised kaupluse nõudeis-avaldistes.

Tingimata tuleb arvestada üksikute kaupade olemasolevaid jääke kaupluses ja nende kaupade realiseerimist, millede jäägid on kasvanud. Eriti tuleb arvestada võimalusi kaupluse sortimendi täiendamiseks kohalike kaubaressursside ja omaostude arvel. See puutub eriti maakauplust, toidukaupade, lastekaupade, majapidamistarvete jne. kaupluste direktoreid, kes töötavad isemajandavalt.

Kaupluse plaani koostamist aastaperioodiks võib piirata vähema kaupade loeteluga, kuid tingimata tuleb esile tõsta igapäevased tarbekaubad.

Mitte iseseisval bilansil oleva kaupluse plaan koostatakse nii aastaks kui ka kvartaliks järgmises vormis (vt. lk. 65).

Toome mõningad metoodilised ja tehnilised selgitused kaupluse plaani koostamiseks.

Kaupade müük antakse ainult absoluutses väljenduses, ilma erikaalude ja kasvu protsentideta, kuid kaupluse juhataja oma

seletustes plaani juurde võib ära kasutada ka neid suhtelisi suurusi üksikute kaupade müügiplaani paremaks iseloomustamiseks.

Lahter „juhatuse poolt kinnitatud plaan" täidetakse pärast üldplaani koostamist sortimendi järgi kooperatiivi juhatuse poolt.

Samasuguses korras koostatakse väike-jaemüügi võrgu — kioskite, telkide jm. plaan.

Protšnokopski Tarb. Kooperatiivi, Armaviri maakonnas, kaupade müügiplaan kaupluses nr. 3 — 1939. aastaks (koostatud kaupluse juhataja poolt).

Kaubarühmade nimetus	Müügikäive 1938. a.	Plaan eesolevaks aastaks	Juhatuse poolt kinnitatud plaan
Kogu müügikäive	72 731	140 000	140 000
Sellest:			
Suhkur	8 363	10 000	10 000
Sool	727	2 000	2 000
Majapidamisseep	1 742	2 500	2 500
Tuletikud	727	600	800
Mahorka	1 818	2 400	2 400
Kondiitrisaadused	8 216	8 000	10 000
Leib	5 978	6 500	6 500
Viljaviin	6 546	11 000	10 000
Parfümeeriakaubad	1 454	1 000	1 600

Kaupluse juhataja (allkiri)

Käsitatud üldistest metoodilistest näpunäidetest peavad juhinduma ka maakauplused, toidukaupade kauplused ja muud kaubandusettevõtted. Kuid plaani vorm nende ettevõtete jaoks määratakse laialdasem ja sisaldab endas täieliku sortimendi aruande raames, müügiplaani, jäägid, kaupade muretsemise (sisseostu) ja realiseeritud hinnalisandi (tulud). Iseseisvate ettevõtete plaani koostamise metoodika ei erine allpool esitatavast tarbijate kooperatiivi kui terviku plaani koostamise metoodikast.

Käibe plaanimine sortimendi järgi.

Tarbijate kooperatiivi aasta- ja kvartaliplaani lähtemomentideks sortimendi järgi on:

1. Tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu plaanilised ülesanded igapäevaste tarbekaupade, nagu suhkur, sool, tuletikud jm. müügi alal, mis tulenevad oblastiliidu ja Tsentrosojuzi sätestustest, samuti ka ülesanded teiste tähtsamate kaupade, eriti tsentraliseeritud korras plaanitavate kaupade müügi alal.

2. Baasilised andmed kaupade müügi kohta eelmisel aastal ja kvartalis, samuti ka möödunud aasta analoogiline kvartal. Siin on tähtis arvesse võtta kaupade sortimendi struktuuri ja üksikute kaupade müügiplaani täitmise protsenti.

Tsentrosojuzi poolt kehistatud plaanivormides viimaseid näitajaid ei ole: seda on tehtud vormi lihtsustamise eesmärgil. Üksikute kaupade müügi arvutamisel aga tuleb neid näitajaid kasutada selleks, et kontrollida baasi väärtuslikkust ja plaani paremini põhjendada, võttes neid analüütilistest tabelitest (vt. lk. 38 jt.) ja tehes vastavaid arvutusi plaaniperioodiks.

3. Andmed elanike nõudmiste kohta. Nõudmiste iseloomustamiseks võivad kasulikud olla mitte üksnes kaubakäibe analüüsimise andmed (vt. lk. 38), vaid ka, mida eriti tuleb alla kriipsutada, kaupluste ja poodide poolt koostatud plaanid, mis on kontrollitud ja üldistatud tarbijate kooperatiivi juhatuses.

4. Kollektiivsete tarbijate — lasteaedade, klubide, haiglate jms. vajadused. Peale selle tuleb arvesse võtta ka kolhooside vajadusi majapidamiskaupadele, mis on vormistatud kindlates lepingutes tarbijate kooperatiiviga.

5. Üksikute kaupade müügi suurus ühe inimese kohta, kõrvutatult baasiliste andmetega.

6. Tarbijate kooperatiivi oma töötajate, kaubandusosakonna juhataja, juhatuse esimehe jt. vahetud operatiivsed kogemused.

7. Kvartaliplaani koostamisel — aastaplaani täitmise käik möödunud perioodis analüüsi andmeil.

Kõigi nende momentide arvestamise alusel määratakse iga kauba müügisumma (vt. lk. 74). Seejuures soovitatakse plaani parema põhjendamise eesmärgil koostada eelarvutus umbes niisuguses vormis (tuh. rbl.), nagu see on toodud lk. 67.

Tehnilise töö vähendamiseks võib käesolevat arvutust piirata vaid tähtsamate kaupadega, kavastades ülejäänud kaupade müüki otse plaani põhivormis (vt. lk. 74).

Kaupade nimetus	Aruandeaasta IV kvartalis		Plaan plaanitava aasta I kvartaliks				Ühe inimese kohta (rublades)	
	summa	erikaal	tarb. koop. maakondliku liidu ülesande järgi	kaupluste plaani järgi	maakondliku liiduga kooskõlastatud plaani järgi: summa	maakondliku liiduga kooskõlastatud plaani järgi: erikaal	IV kvartal	I kvartal
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Suhkur . . . . . Kondiitrisaadused jne.	52,9	9,8	56,0	60,0	60,0	10,3	8,3	9,4
Kokku toidukaupu								
Puuvillariie . . . . . Kalossid . . . . . Majapidamisseep . . jne.								
Kokku mittetoidukaupu								
Kõik kokku . .	540,0	100	580	600	580	100		

Plaani üldiseks põhjenduseks sortimendi järgi on plaaniperioodiks kindlaksmääratud üldine käibesumma. Kuid plaani koostamisel sortimendi järgi peab seda üldist käibesummat lõplikult täpsustama vastavalt üksikute kaupade müügi suurusele.

Ometi rakendatakse praktikas pahatihti ilmselt ebaõiget plaanimist, mis seisab selles, et üksikute kaupade käive sobitatakse varem arvutatud üldise käibesumma alla, üksikute kaupade müüki konkreetselt arvestamata. Selleks et käivet selle üldise limiidi „alla ajada", alandavad niisuguste plaanide koostajad üksikute kaupade müüki, soodustades sellesamaga otsest kahjustamist. Niisugune „plaanimine" tuleb otsustavalt lõpetada.

Käibe arvutamist sortimendi järgi plaaniperioodiks toimetatakse praktikas kahel viisil.

Ühel viisil tehakse alguses kindlaks, lähtudes eelpool käsiteldud momentidest, ühe või teise kauba käibesumma, edasi määratakse antud kauba erikaal plaanilise käibe üldsummas ja

käive ühe inimese kohta. Erikaalu ja käivet inimese kohta kõrvutatakse samasuguste näitajatega baasiperioodil.

Pärast kogu sortimendi kavastamist toimetatakse tema lõplikku parandamist struktuuri (erikaalude) ja inimese kohta müügi suuruse suhtes.

Teise viisi kasutamisel tehakse alguses samade lähtemomentide alusel kindlaks plaanilise käibe struktuur sortimendi järgi, s. o. erikaalud, järgnevalt aga käibe üldsumma ja erikaalu alusel tuuakse iga kauba kohta välja käive summaliselt, määratakse kindlaks tema kasv protsentides baasiperioodist ja müügi suurus ühe inimese kohta. Pärast seda toimetatakse käibe parandamist summaliselt.

Õigeks osutub ainult esimene viis. Ta kujutab endast plaanimise aktiivset meetodit, kuna siin ei seata käibe kavastamist iga kauba järgi täielikku sõltuvusse käibe üldsummast, mis on varem kindlaks määratud (mis aga sageli võib osutuda alandatuks), vaid vastupidiselt, plaanitava käibe üldsuurust nagu kontrollitakse ja täpsustatakse vastastikku. Teise meetodi pahelisus, mis teeb ta kõlbmatuks arvutamistel, seisab selles, et kuivõrd arvutus võetakse käibe struktuurist sortimendi järgi suhtuvalt tema summasse üksikute kaupade järgi, siis iga kauba arvutus tuleneb plaanilise käibe üldsummast, ilma et teda vajalikult kontrollitaks ja täpsustataks.

Niisuguse käibe arvutusviisi korral on võimalik mehaaniliselt plaaniperioodile üle viia juba väljakujunenud erikaale ja käibe struktuuri möödunud perioodist, s. o. ignoreerida tarbija kasvavat nõudmist. Tulemusena võib niisugusel viisil koostatud käibeplaan sortimendi järgi osutuda ilmselt ebaõigeks.

Plaani koostamisel sortimendi järgi järgnevateks kvartali-

Kaupade nimetus	Aastaplaan	Aastaplaani täitmine I ja II kvartalis	Aastaplaani täitmise %	Kaupade müük		Aastaplaani täitmine III kvartali plaani arvestades	Müük ühe inimese kohta	
				II kvartalis	III kvartalis		II kvartalis	plaanitavas kvartalis
1	2	3	4	5	6	7	8	9

teks ja arvestades aastaplaani täitmist, soovitatakse plaanilised arvutused üksikute tähtsamate kaupade järgi vormistada lk. 68 antud abi-arvutustabelis (näitena on võetud III kvartal).

Andmed lahtritesse 3, 4 ja 5 kantakse üle analüüsist. Lahtrid 2 ja 7 näitavad üheaegselt jääki aastaplaanist IV kvartaliks. Müük ühe inimese kohta rublades näitab plaaniliste arvutuste kvaliteedilist külge.

Arvutustabeli koostamisel on vaja arvesse võtta kõiki abinõusid, mis tulenevad aastaplaani ja eelmise kvartali plaani täitmise käigu analüüsist.

Kaupade väljamise plaanimine oma ettevõtteile.

Kaubakäibe plaani täielikkuse mõttes on vaja ette näha mitmesuguste toorainete ja materjalide plaanilist väljamist omadele tootmisettevõtteile. Arvutamise alusena kasutatakse esiteks tootmisettevõtete, nagu leivatehase, vorstivabriku, söökla ja restorani plaane, milledes on välja arvestatud toorainete ja materjalide vajadus tootmise otstarbeks; teiseks, — tegelik väljamine möödunud kvartalis aruande andmeil ja kolmandaks, — omade ettevõtete varustamise kord ja tingimused plaaniperioodis.

Nende andmete alusel koostatakse tarbijate kooperatiivi kaubandusosakonna juhataja ja raamatupidaja poolt ettevõtete juhatajate osavõtul toorainete ja materjalide väljamise plaan oma ettevõtteisse (lk. 74, lahter 4).

Kaubavarude plaanimine.

Kaubavarude tähtsust ja kaubaringluse olemust on käsiteldud analüüsi peatükis.

Kaubavaru plaanimise ülesandeks on kindlaks määrata varu niisuguses suuruses summaliselt ja käibe päevades, mis tagaks normaalset häireteta kauplemist ja samal ajal kiiret ringlust. Üldise normi kindlaksmääramisel (varu päevades) tuleb arvestada puutumatut varu (miinimumi) ja peale selle varu, mis on vajalik kaupade jooksva müügi tagamiseks.

Puutumatu varu arvutamiseks päevades mingisuguse kauba alal võib kasutada järgmisi meetodeid:

1. Lihtsa sortimendi kaupade alal, nagu näiteks suhkur, sool, tuletikud jne., arvestatakse töö kogemuste alusel:

a) aeg, mis on vajalik tellimuse koostamiseks ja edasiandmiseks maakondlikku liitu (näiteks suhkru jaoks — 1 päev);
b) aeg kaupade väljavalimiseks (1 päev);
c) aeg kaupade kohaletoimetamiseks (1 päev);
d) kindlustusvaru (5 päeva).

Kokku suhkru alal 1 + 1 + 1 + 5 = 8 päeva.

2. Komplitseeritud sortimendiga kaupade alal, näiteks valmisriided, jalatsid, galanteriikaubad jne., võib toimida nii: ühiselt müüjatega määratakse kindlaks minimaalne kaupade kogus, mis võimaldab kaupade näitamist ja valikut; järgnevalt arvutatakse jaemüügihindade alusel varu summa ja määratakse kindlaks päeva keskmine käive plaani järgi; varu summa jagatakse päevase käibega ja saadakse varu päevades.

Näiteks galanteriikaupade minimaalse koguse jääk on kindlaks määratud 6000 rublale, päevane müük plaani järgi on 600 rubla. Puutumatu varu peab moodustama (6000 rbl. : 600) 10 päeva.

Normaalse kaubavaru vajadus jooksva müügi jaoks tehakse kindlaks antud kauba saabumise keskmise sageduse alusel ja võrdub poole ajaga kahe saabumise vahel. Oletame, et suhkrut saabub keskmiselt iga 24 päeva tagant (lepingute, saatekirjade alusel). Jooksvaks müügiks vajalik aeg, s. o. suhkru jooksev varu võrdub $\frac{24}{2}$ = 12 päevaga, kogu normaalne suhkru varu aga moodustab: puutumatu varu 8 päeva + jooksev varu 12 päeva = 20 päeva.

Normaalset varu võib määrata ka niisuguse arvutusega: minimaalne suhkru varu on 8 päeva, jooksvaks müügiks saabub suhkrut keskmiselt iga 24 päeva tagant, järelikult maksimaalne suhkru varu moodustab 8 päeva + 24 päeva = 32 päeva. Kuna aga normaalne varu on k e s k m i n e varu, siis me leiame ta minimaalse ja maksimaalse jäägi liitmisest, jagades nende summa 2-ga:

$$\frac{8 \text{ päeva} + 32 \text{ päeva}}{2} = 20 \text{ päeva.}$$

Võib tekkida küsimus, mispärast kaubavaru vajadus j o o k s v a müügi jaoks võrdub poolega keskmisest ajast kaupade kahe saabumise vahel, normaalne kaubavaru on aga keskmine varu?

Seda seletatakse järgmisega: oletame, et suhkur saabub iga 24 päeva tagant, järelikult tema saabumise alguses on jooksev varu (välja jättes puutumatu miinimumi) 24 päeva; selle peri-

oodi lõpuks (või järgmise saabumise alguseks) ta langeb nullini; kauba käibeloleku pidevus aga, s. o. normaalne kaubakäive, on tingitud kaubavaru keskmisest suurusest.

Sel viisil moodustab suhkru keskmine varu päevades jooksva müügi jaoks: $\frac{24 \text{ päeva} + 0}{2} = 12$ päeva, s. o. jääkide summa perioodi alguseks ja lõpuks, jagatult 2-ga, s. o. jääkide arvuga.

Kauba varu plaaninormide kindlaksmääramine antud metoodika alusel toimub tarbijate kooperatiivide oblasti- ja maakondlikus liidus. Tarbijate kooperatiiv, lähtudes kaubaringuse analüüsi andmeist, peab võtma need normid kriitiliselt ja taotlema maakondliku liidu kaudu nende täpsustamist.

Niiviisi algab kaubavarude plaanimine tarbijate kooperatiivis normatiivi kindlaksmääramisest päevades maakondliku liidu direktiiv-normide alusel ja nende täpsustamisest analüüsi andmete abil, arvestades konkreetseid töötingimusi.

Määranud plaaniperioodiks kindlaks normatiivi päevades iga kauba kohta, tuleb järgnevalt varu välja arvutada summaliselt. Selleks tuleb ühepäevane plaaniline kaupade müügikäive korrutada varuga päevades.

Tekib küsimus, millise perioodi käive tuleb võtta, selleks et saada keskmist päevamüüki.

Kaubavaru plaanimisel aasta lõpuks võib soovitada lähtuda ühtlase nõudmisega kaupade alal plaanilisest aastakäibest, hooajalise nõudmisega kaupade alal aga, näiteks kalossid, jalatsid jt., IV kvartali käibest.

Keskmine päevakäive võetakse IV kvartali plaanilisest käibest, kusjuures IV kvartali käive arvutatakse arvesse võttes baasiaasta käivet IV kvartalis ja kaupade erikaalu aastakäibes samas kvartalis.

Kvartaliplaani koostamisel tuleb lähtuda kvartali plaanilisest, mitte aga viimase kuu käibest, nagu mõnikord soovitatakse, sest et real kaupadel varu päevades normi järgi ületab 30 päeva piirid (näiteks komplitseeritud sortimendiga kaupade — galanterii-, parfümeeriakaupade alal määratakse normi järgi vajadus 80—90 päevale).

Oletame, et meie näites on suhkru varu norm määratud 20 päevale, kogu kaubavaru üldine norm aga 28 päevale. Kvartali alguseks moodustab kaupade varu käibepäevades:

suhkru alal: $\frac{90 \times 15\,000}{52\,900} = 25$ päeva,

kogu kaupade varu alal: $\frac{90 \times 180\,000}{540\,000} = 30$ päeva;

plaanikvartali lõpuks peab varu summa moodustama:

suhkru alal: $\frac{60\,000 \text{ rbl.} \times 20 \text{ päeva}}{90} = 13\,330$ rbl. (ümardatult);

kogu sortimendi alal: $\frac{580\,000 \times 28}{90} = 180\,444$ rbl.

Kaupade varud, mis on tingitud hooajalisest kuhjumisest (teede lagunemine jm.), tuleb arvestada lahus normaalsetest jooksvatest varudest. Tavaliselt kuhjuvad hooajalised kaubad II ja IV kvartali alguseks.

Hooajalise varu kindlaksmääramiseks toimetatakse niisuguseid arvutusi:

1. määratakse kindlaks hooajakauba üldine vajadus, väljudes elanikkonna nõudmisest ja selle täielikust rahuldamisest; välja arvatud jääk perioodi alguseks, moodustabki see perioodi sissetuleku;

2. järgnevalt määratakse kindlaks kauba võimalik realiseerimine plaanitava perioodi lõpuni, ja see arvatakse maha üldisest vajadusest; saadud vahe on hooajakaupade jääk plaaniperioodi lõpuks.

Kaupade ostu (kohaletoimetamise) plaanimine.

Kaupade ostu, nii üldsummas kui ka sortimendi järgi, määratakse kaupade müügisumma ja väljamis-summa järgi oma ettevõtteisse ning jääkide järgi plaanitava perioodi alguseks ja lõpuks.

Näites suhkru alal, arvestades väljamist oma ettevõtteile kvartalis 2 tuh. rublale, moodustab kaupade ost kvartaliks:

60 tuh. rbl. + 2 tuh. rbl. + 13,3 tuh. rbl. — 15 tuh. rbl. =
(M) (VE) (J_2) (J_1)
60,3 tuh. rbl., s. o. müük (M) pluss väljamine oma ettevõtteile, (VE) pluss jääk perioodi lõpuks (J_2) ja miinus jääk perioodi alguseks (J_1) võrdub sisseostuga (KS).[3]

Kahjurid, tegutsedes tarbijate kooperatsiooni organites, ignoreerisid tarbijate kooperatiivide ja nende maakondlike liitude kaubakäibe plaanimises kaupade ostu, samuti ka

[3] Juhul, kui tarbijate kooperatiiv ostab osa kaupu väljastpoolt ja omab kaubajääke teel, tuleb kaupade ost eraldada nende saabumisest. Kaupade ost nendes tarbijate kooperatiivides võrdub sissetulekuga pluss jääk teel perioodi lõpuks, miinus jääk teel perioodi alguseks.

kohaletoimetamise plaani koostamist, või siis koostasid plaane neid kooskõlastamata kaupade müügi ja jääkidega plaaniperioodi alguseks ja lõpuks. Seda motiveeriti plaani koostamise näilise kogukuse ja raskustega. Niisuguses olukorras aga muutus küsitavaks müügiplaani täitmine, kuna viimane lahutati ostust ja katteallikaist.

Kaupade ostuplaanis tuleb ette näha nii seda kaupade kogust, mis tarbijate kooperatiiv saab oma maakondliku liidu kaudu, kui ka kaupu, mida ta suudab saada omaostude teel.

Nende kavastuste aluseks tuleb panna lepingud hankijatega, arvesse võtta kaupade sissetuleku analüüsimise andmed möödunud baasiperioodi eest, samuti aga ka kõik võimalused saabuvas perioodis, kasutades ära tarbijate kooperatiivide töötajate teadmised ja kogemused.

Arvutused kaupade ostu alal vormistatakse samas tabelis, kus on antud kaupade müük ja jäägid (vt. lk. 74).

Kaubanduse tulude plaanimine.

Kaubanduse tulud määratakse ära kaubakäibe mahuga sortimendi läbilõikes, kaubandusliku hinnalisandi (hinnaalanduse) suurusega ja veolisanditega igas kaubarühmas.

Kaubanduslike hinnalisandite (hinnaalanduste) suurus igas rühmas töötatakse läbi maakondliku liidu poolt diferentseeritult, sõltuvuses üksikute tarbijate kooperatiivide kaugusest ja teistest töötingimustest, võttes aluseks jaekaubanduse kalkulatsiooniplaani kogu rajooni kohta ja teadustades kõigile tarbijate kooperatiividele käsitamiseks. Tarbijate kooperatiiv ise kalkulatsiooniplaani ei koosta, vaid juhindub temale antud hinnaalanduste skaalast, kaasa arvates ka veolisandid üksikutele kaupadele. Tarbijate kooperatiivi tulude summa määratakse hinnaalanduste protsendi alusel kaupade müügikäibest jaemüügihindades.

Suhkru kohta näiteks on määratud hinnalisand (hinnaalandus) 6,1%-le jaemüügi käibest; käive kvartaliks on plaanitud 60 000 rublale. Hinnalisandi summa moodustab:

$$\frac{60 \text{ tuh. rbl.} \times 6{,}1}{100} = 3{,}7 \text{ tuh. rbl. (ümardatult).}$$

Tuleb arvesse võtta, et keskmine hinnalisandi protsent kogu käibe kohta saadakse kogu hinnalisandi protsentimise tulemu-

sena kogu kaupade müügikäibest, s. o. kui kaalukeskmine protsent.

Kõik tarbijate kooperatiivi kaubakäibe arvutused vormistatakse järgmist vormi tabelis:

Tarbijate kooperatiivi (maakauplusega) kaubakäibe plaan ..... kvartaliks (tuh. rbl.).

Kaupade nimetus (vastavalt aruandele)	Oodatav müük eelmises kvartalis	Plaanikvartalis		Jääk kvartali lõpuks	
		müüakse	väljatakse oma ettevõtteile	summa	päevad
1	2	3	4	5	6
Suhkur	52,9	60,0	2,0	13,3	20
jne.					
Kokku					

(Järg)

Kaupade nimetus (vastavalt aruandele)	Jääk kvartali alguseks		Ostetakse sisse			Realiseeritud hinnalisand	
			kokku	Sellest			
	summa	päevad		maakondlikult liidult	detsentr. sisseostu korras	summa	%-des
1	7	8	9	10	11	12	13
Suhkur	15,0	25	60,3	60,3	—	3,7	6,1
jne.							
Kokku . . .							

Samas korras koostatakse kaubakäibe plaan eraldi maakauplusele, toidukaupade ja lastekaupade kauplusele.

Ehituse ja jooksva remondi plaan.

Kaubandusplaani lahutamatuks osaks on kaubandusvõrgu ja kaubandusliku ehituse arendamise plaan.

Kaubandusvõrgu arendamise, uute kaupluste ehituse, olemasolevate ümbersisustamise ning kapitaal- ja jooksva remondi plaan koostatakse aastaks, eraldades kulutused ehituseks ja jooksvaks remondiks igaks kvartaliks. Põhiliselt kõik need kulutused, peale jooksva remondi, kuuluvad 19. septembri 1935. a. seaduse järgi mitteplaanilise ehituse alla. Ainult uute kaupluste ehitamine, millede maksumus ületab 15 tuh. rubla, läheb plaanilise ehituse kaudu, mis kinnitatakse tarbijate kooperatiivide oblastiliidu ja oblasti täitevkomiteede poolt.

Niisuguste kaupluste ehitamist teostatakse kinnitatud projektide ja eelarvete alusel ning finantseeritakse pikaajaliste laenude arvel, mida saadakse Kaubanduspanga kaudu (kaubandusliku kapitaalehituse pikaajalise finantseerimise pank). Mitteplaaniline ehitus kinnitatakse maakondliku liidu ja maakonna täitevkomiteede poolt projektide ja eelarvete alusel.

Erinevalt plaanilisest ehitusest, finantseeritakse mitteplaanilist ehitust vahendite arvel, mida saadakse liigse varanduse müügist ning erifondide arvel, mis moodustatakse liikmete koosoleku otsusel kasumite jaotamisel, samuti aga ka omavahendite arvel, mis plaanis selleks on ette nähtud (kaubakäibes omavahendite normatiivi täieliku tagamise tingimusel). Kõrvuti mitteplaaniliste kapitaalmahutustega annavad amortisatsioonilised arvutusülekanded täiendava õiguse kapitaalmahutusteks (kapitaalremont ning inventari, transpordi ja seadmete soetamised).

Kapitaalehituse plaan koostatakse umbes niisuguses vormis:

Kulutuste nimetus	Plaaniline ja mitteplaaniline	Maksumus (rbl.)	Kulutuste algus	Kulutuste lõpp	Kulutused plaaniaastal (rbl.)
1	2	3	4	5	6
Kauplus Petrovskis, uusehitus	plaanil.	20 000	1. VII 1939.	15. I 1940.	10 000
Pood Protšnokopski külas, kapitaalremont	mitte-plaanil.	2 000	1. I 1939.	1. III 1939.	2 000
jne.					

Kulutuste nimetus	Sellest kvartalites				Finantseerimise allikad				
	I	II	III	IV	kaubandus-panga laenud	erifond	amortisatsioonifond	sisemiste ressursside mobiliseerimine	omavahendid
1	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Kauplus Petrovskis, uusehitus	—	—	5 000	5 000	10 000	—	—	—	10 000
Pood Protšnokopski külas, kapitaalremont jne.	1 500	500	—	—	—	—	2 000	—	—

Kulutused kaupluste ja poodide jooksvaks remondiks kajastuvad käibekuludes (eri eelarve järgi). Üksikasjalik eelarve koostatakse ka kapitaalremondiks. Tehnilist abi ja konsultatsiooni eelarve koostamisel saavad juhatuse esimees, kaubandusosakonna juhataja (sisseostja) ja raamatupidaja maakondliku liidu ehitus-tehnikult.

Kaubakäibe plaani täitmise jooksev kontrollimine.

Jooksev kontroll, mida teostab tarbijate kooperatiivi juhatus, peab kaubakäibe plaani täitmise suhtes tagama järgmiste näitajate kontrollimist:

1. müügiplaani täitmine tervikuna ja tähtsamate igapäevaste tarbekaupade alal;
2. kindlaksmääratud kaubavaru normidest kinnipidamine;
3. kaupade ostuplaani täitmine;
4. lepingute täitmine hankijatega;
5. kaupade vastuvõtu ja hoidmise seisukord, kaupade säilivus;
6. poodide ehituse ja jooksva remondi käik.

Välja arvatud kaubavarud ja üksikute tähtsamate kaupade müük, mida kontrollitakse kuuspäevakute viisi, peab kõigi ülejäänud näitajate täitmine tavaliselt alluma igapäevasele kontrollile.

Kaubavarude kontrollimist tervikuna teostatakse kaubaaruannete alusel, igapäevaste tarbekaupade alal (sool, suhkur,

tuletikud, majapidamisseep, mahorka, paberossid jm.) aga natuuras.

Kaupluste juhatajad on kohustatud kuuspäevaku lõpul esitama andmed nende kaupade jääkide kohta, millede järgi raamatupidaja teeb kindlaks iga kauba müügisumma, nende varu päevades, vastavuse normile ja puutumatule varule ning teatab tulemusest juhatuse esimehele ja kaubandusosakonna juhatajale (sisseostjale).

Plaaniliste varude normide rikkumise põhjuste täpsemaks väljaselgitamiseks tuleb varude kontroll ühendusse viia kaupade müügi ja ostuga. Kontrolli andmeid võib kokku võtta tabelis, mille näidis on toodud lk. 78.

Jääk „kokku" saadakse lõpuks (lahter 10) päevades: 42 000 rbl. : 6 päeva = 7000 rbl.; 188 000 rbl. : 7000 rbl. = 22,6 päeva. Jäägid summaliselt suhkru ja teiste kaupade alal alguseks ja lõpuks võetakse kaupluste juhatajate teadetest; sissetulek, s. o. sisseost — arvete järgi; kuuspäevaku müük saadakse nii:

$$10\,000 \text{ rbl.} + 2400 \text{ rbl.} - 8800 \text{ rbl.} = 3600 \text{ rbl.}$$
$$(J_1) \quad (0) \quad (J_2) \quad (M)$$

Selle näitliku tabeli andmete alusel peab raamatupidaja juhatusele signaliseerima: esiteks sellest, et kuigi müügiplaan keskmiselt kuuspäevakus tervikuna ka ületatakse, toimub see vajalike varude tugeva vähenemise arvel, kuna ostuplaan ei täitu ja varud on normist tunduvalt vähemad; teiseks, et suhkru müügi plaani täidetakse halvasti ja varud on samuti normist

Kaupade nimetus	Kvartaliplaani järgi jaemüügihindades				Esimesel kuuspäevakul jaemüügihindades tegelikult				
	keskmiselt kuuspäevakus		jääk päevades		jääk alguseks	müüdud	tuli sisse	jääk lõpuks	
	müük	ost	norm	puutumatu varu				summa	päevades
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Kokku . . .	39 000	38 400	30	—	170 000	42 000	30 000	188 000	22,6
Sellest:									
suhkur . . .	4 200	4 260	20	8	10 000	3 600	2 400	8 800	14,6
sool	360	420	60	30	2 080	480	—	1 600	20
jne.									

madalamad; kolmandaks, et soola käive tunduvalt ületatakse, kuna aga soola varud ei ole täienenud, siis kuuspäevaku lõpuks ei ole tagatud isegi puutumatu varu.

Kaupade müügi ja ostu, kui tähtsaimate näitajate plaani täitmise kontrollimise tulemusi võib vormistada nii:

Päevad	Jaanuar		Veebruar		jne.
	müük	ost	müük	ost	
Plaani järgi keskmiselt päevas	6 500	6 400			
Tegelikult:					
1-sel	6 320	5 000			
2-sel	7 040	4 500			
jne.					

Lepingute täitmist hankijatega kontrollitakse lepingute raamatu (või kaartide) järgi, kuhu tuleb sisse kirjutada: lepingu tingimused, ärasaatmise tähtajad, sortiment, kvaliteet jne. Vastavate märgete tegemisega igapäev või kord kuuspäevakus selgitatakse lepingute täitmise käiku.

Kauba hoidmise, tema riknemise, praagi ja varguse takistamise üle peavad valvama kaubandusosakonna juhataja ja esimees. Kontrolli ehituse ja jooksva remondi käigu üle teostatakse esimehe ja raamatupidaja poolt selleks, et mitte lubada kindlaksmääratud eelarveliste kulutuste rikkumist ja vahendite kulutamist kõrvaliseks otstarbeks ning tagada plaanis ettenähtud ehituse ja remontide täitmist.

III peatükk.

VARUMISTÖÖ ANALÜÜS JA PLAANIMINE.

Tarbijate kooperatiivi varumistöö ülesanded.

Meie riigi majanduses omab põllumajanduslik varumine määratusuurt tähtsust, kuna põllumajandusliku varumise teel mobiliseeritakse toorainete ressursid tööstuse jaoks ja luuakse toiduainete fondid, mis võimaldavad nõukogude kaubanduse laialdast arendamist.

Põllumajanduslik varumine on olnud sostialistliku ehitustöö kõigil etappidel majandusliku sideme tähtsaimaks vormiks linna ja maa vahel, olles suunatud linna ja küla töörahva ühenduse, töölisklassi liidu tugevdamiseks töötava talurahvaga.

Varumine on etendanud suurt osa maal kapitalistlike elementide likvideerimisel ning sotsialistliku põllumajanduse loomisel ja kindlustamisel.

Tarbijate kooperatsiooni süsteemi kui põhilist maa kaubajuhtimise aparaati, mis oma kaubandusvõrgu kaudu tihedalt on seotud saaduste tootjatega, kasutati sotsialistliku arenemise kõigil etappidel laialdaselt põllumajanduslikul varumisel.

Käesoleval etapil kasvab tarbijate kooperatsiooni ja esmajärjekorras tema alglüli — tarbijate kooperatiivi osa veel enam seoses partei ja valitsuse ajaloolise otsusega 29. septembrist 1935. a. „Tarbijate kooperatsiooni tööst maal".

Tarbijate kooperatiivi varumistöö kohta on selles määruses öeldud:

„Tuleb pidada vajalikuks tarbijate kooperatiivide varumistöö tugevdamist organisatsioonide arvu koondamise arvel, kes toimetavad detsentraliseeritud varumist oma aparaadiga, ja riiklike varujate võrgu koondamist nendes rajoonides, kus käibe suurus ei õigusta nende tööd."

Määruses 9. aprillist 1936. a. andis valitsus eri juhendi tarbijate kooperatsiooni alamastmelise varumisaparaadi arendamiseks ja tugevdamiseks. Vastavalt sellele otsusele „... iga tarbijate kooperatiiv korraldab kohuslikult põllumajanduslike toodete ja põllumajanduslike toorainete varumist: a) tsentraliseeritud plaani järgi, mis saadakse maakondliku liidu kaudu, või kontrahendilise lepingu alusel riiklike hankijatega; b) detsentraliseeritud varumise korras."

Selles otsuses kriipsutatakse eriti alla, et maakonnas juhib varumisi tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu maakondlik varumiskontor, toetudes oma töös tarbijate kooperatiivile ja teostades varumistööd tarbijate kooperatiivi kaudu. Niiviisi on tarbijate kooperatiiv põhimiseks varumisaparaadiks maal.

Varumistöö arendamiseks on tarbijate kooperatsioonil olemas kõik eeltingimused.

Aastast aastasse kasvab ja tugevneb kolhoosiküla põllumajanduslik tootmine, põllumajandusliku toodangu kaubakogus suureneb pidevalt. Teisel viisaastakul suurenes üldtoodang põllumajanduse alal poolteist korda. Ülesanne seltsimees Stalini poolt anda saaki üle 7 miljardi puuda vilja — on täidetud 1937. aastal. Kolmandal viisaastakul pidi põllumajanduse toodang 20,1 miljardilt rublalt kasvama kuni 30,5 miljardi rublani, s. o. 52%, viljasaak pidi aga kolmanda viisaastaku lõpuks jõudma 8 miljardile puudale. Kolhoosi talurahvas on äärmiselt huvitatud oma toodangu organiseeritud müügist. Loomulikult on ta huvitatud ka oma tarbijate kooperatiivide heast tööst, kes oskuslikult organiseerivad ja teostavad põllumajandusliku toodangu müüki.

Põllumajanduslik varumine jaguneb tsentraliseerituks ja detsentraliseerituks. Tsentraliseeritud varumise hulka kuulub see, mis plaanitakse tsentraliseeritud korras ja mille toodang läheb tsentraliseeritud fondidesse; detsentraliseeritud varumise toodang läheb detsentraliseeritud varujate endi käsutusse.

Tsentraliseeritud fondidesse läheb toodang, mis varutakse:

1) kohuslikest müüginormidest, milledel on seaduse jõud (teraviljad, toor-riis, päevalill, kartul, liha, piim, vill);

2) põllumajanduslikud tooted lepingute alusel (aedviljad ja tööstus-tehnilised toorained);

3) MTJ-de (masina-traktorijaamade) naturaaltasud;

4) toiduainete, seemne- ja loomasööda-laenude tagastamine riigile;

5) riiklikud kokkuostud;

6) põllumajandusliku toodangu andmine sovhooside poolt;
7) matimaks;
8) mitmesuguste toorainete (toornahad, karusnahad jm.) riiklik ülesost.

Detsentraliseeritud varumist teostatakse pärast kohuslike müüginormide plaani täitmist, pikaajaliste lepingute sõlmimise teel kolhoosidega ja niinimetatud hajutamise viisil (ost üksikuilt kolhoosnikelt ja üksikmaapidajailt).

Väga suur tähtsus on toodete riiklikel kokkuostudel kolhoosidelt, kolhoosnikuilt ja üksikmaapidajailt. Nagu detsentraliseeritud varumisedki, teostatakse riiklikud kokkuostud pärast kohuslike müüginormide täitmist. Riiklike kokkuostude korras ostetakse teravilja, riisi, kartuleid, lina, kanepit, õlikultuure, liha, piima, mune, villa, tubakat ja teisi põllumajanduslikke saadusi.

Niiviisi tõmmatakse tarbijate kooperatiiv kaasa kõigi tsentraliseeritud varumise liikide läbiviimisele. Eriti suur vastutus langeb tarbijate kooperatiividele aga riikliku kokkuostu ja detsentraliseeritud varumise läbiviimisel.

Riiklik kokkuost ja detsentraliseeritud varumine on kolhoosikaubanduse vormid. Neid teostatakse vabatahtlikkuse alusel ja nende edukas arenemine sõltub massilise selgitustöö õigest organiseerimisest kolhoosnikute keskel, heast kaubanduse organiseerimisest ja eriti vilja riikliku kokkuostu ergutamisest tööstuskaupadega (autod, jalgrattad, ehitus- ja muud kaubad majapidamiseks ja isiklikuks tarbimiseks). Tarbijate kooperatiivide osa detsentraliseeritud varumises peab tugevnema saaduste varumise laiendamise teel, mida ei haara kohuslikud müüginormid, lepingulised kohustused ja riiklik kokkuost, ning seda esmajärjekorras kaugelasuvates punktides.

Varem läks peaaegu kõik detsentraliseeritud varumise toodang maakondade juurde kinnistatud kaubastute käsutusse, nüüd aga, seoses paljude toodete küllusega (puuvili, marjad, aedvili jt.), vajab tarbijate kooperatiiv nende organiseeritud müüki ning maakondlikud ja oblastiliidud peavad seda müüki korraldama. Osa detsentraliseeritud varumise toodangust peavad tarbijate kooperatiivid ära kasutama oma jaemüügi võrgus kohaliku nõudmise rahuldamiseks. On vajalik, et maakondlikud liidud tarbijate kooperatiivide kaudu arendaksid kohalike teise järgu toorainete (kondid, raud, vanaraud jm.) varumist laiatarbekaupade tootmiseks kohaliku tööstuse ettevõtteis.

Tarbijate kooperatiivide varumistöö parandamine nõuab varumise kaadrite otsustavat tugevdamist, nende puhastamist

kõigist peitupugenud, veel mitte paljastatud rahvavaenlastest, kahjuritest ja fašismi trotskistlik-buhhaarinlikest agentidest, ning parteile ustavate, algatusvõimeliste, varumistööd tundvate ja armastavate töötajate koondamist. Tarbijate kooperatiiv peab omama kolhoosidest varujaid igas külas, valides selleks välja kolhoosnikuid, kes tunnevad rajooni, majandeid ja inimesi; tuleb organiseerida kogujate ja korviga korjajate aktiiv. On vaja laialdaselt organiseerida massilist tööd põllumajandusliku varumise majandus-poliitilise tähtsuse selgitamiseks.

Igas varumist teostavas tarbijate kooperatiivis tuleb parendada materiaal-tehnilist baasi, organiseerida varumispunkt, korda seada kaalu-, taara- ja transpordimajandus.

Eriti tähtsaiks ülesandeiks varumises on varutava toodangu kiire, organiseeritud ärasaatmine, mitte lubades jääkide kuhjumist, toodete riknemist ja varumisse paigutatud vahendite ringluse aeglustumist. Erilist tähelepanu tuleb osutada toodangu vedude parandamisele, kasutades selleks tarbijate kooperatiivi ja maakondliku liidu transporti, samuti aga ka kolhooside transporti kolhoosidega sõlmitud lepingute alusel.

Õigeaegselt tuleb isemajandamise põhimõttel sõlmida kindlad lepingud maakondliku varumiskontori, üksikute kolhooside ja kaubafarmidega.

On tingimata vajalik otsustav võitlus varutava toodangu kõrge kvaliteedi, kindlaksmääratud tingimustest range kinnipidamise eest. Tuleb tõsiselt võidelda riknemise ja praagiga, taotella loomulike kadude vähenemist hoidmisel ja vedudel, pidada võitlust toodangu varguse ja raiskamistega.

Varumisaparaadi kulude vähendamine ja varumistegevuse kohusliku tasuvuse tagamine on samuti väga tähtis ülesanne.

Tarbijate kooperatiivi varumistöö arenemine sõltub paljuski põllumajandusliku varumistöö plaanimise täpsusest ning plaani täitmise kontrollist ja analüüsist. Plaan, jooksev kontroll ja analüüs peavad olema mõjuvateks vahenditeks varumistöö operatiivsel juhtimisel. Siiski leiab plaaniline ja analüütiline töö varumise alal kuni praeguse ajani tarbijate kooperatiivides ja maakondlikes varumiskontorites alahindamist. Koostatavaid plaane põhjendatakse tavaliselt nõrgalt, nende koostamisel mitte ainult et ei kasutata majanduslikke näitajaid, vaid isegi baasilisi andmeid. Jooksev kontroll puudub peaaegu täielikult.

Rahvavaenlased on püüdnud igati kahjustada varumist, nurja ajada linnaelanike pidevat varustamist põllumajanduslike saaduste ja tööstust toorainetega. Sel eesmärgil nad koostasid vähendatud plaane, ignoreerisid nende majanduslikku põhjen-

datust, mädandasid ja rikkusid varutud saadusi, loopisid neisse peenekstambitud klaasi, nurjasid materiaal-tehnilise baasi ehitamist, ummistasid varumisaparaati trotskistlik-buhhaarinliku põhjakihi esindajatega.

Tarbijate kooperatiivide ja maakondlike liitude ees seisab ülesanne kiireimas korras likvideerida kahjurlikkuse järelmõjud: aparaadi puhastamine peitupugenud vaenlastest, varumistöö plaanimise ja operatiivse juhtimise põhjalik parandamine.

Varumisplaani täitmise analüüs.

Varumise analüüs teostatakse liikide järgi: tsentraliseeritud, kaasa arvates riiklik kokkuost, ja detsentraliseeritud; iga üksiku saaduse ja tooraine liigi järgi koguseliselt, tervikuna aga — summaliselt. Seejuures tehakse kindlaks plaani täitmine ja varumistöö kasv võrreldes möödunud aastaga. Kvartaliviisi analüüsimisel tuleb kindlaks teha kasv möödunud aasta analoogilise kvartali suhtes ja aastaplaani täitmise käik.

Varumise aastaplaani täitmise analüüsi võib anda järgmise tabeli kujul:

Varumise nimetus	Mõõdu-ühik	Möödunud aasta eest	Plaanitav aasta			%-des möödunud aastast
			plaani järgi	tegelikult	plaani täitmise %	
1	2	3	4	5	6	7
A. Tsentraliseeritud						
I. Riigi kohuslikud müüginormid						
Vill . . . . . jne.	kg	94	88	134,5	153,0	143,1
II. Riiklik kokkuost						
Liha	tsent.	151	246,5	205	83,2	135,7
Teravili . . . . . jne.	t	27	25	23	92,0	85,0
III. Riiklik plaaniline ülesost						
Nahad, suured . . jne.	tk.	229	250	421	168,4	183,8
B. Detsentraliseeritud varumine						
Kanamunad . . .	tuh.	12,0	13,2	6,6	50.0	35,0
Kokku summas	tuh. rbl.	49 600	65 000	62 000	95,4	125,0

Kvartaliplaani täitmise analüüsi võib aga esitada niisugusel kujul:

Toodete nimetus	Mööduvihik	Varumine III kvartalis	Plaani järgi aastaks	Täidetud I ja II kvartalis	III kvartaliks			Aastaplaani täitmise %	III kvartal %-des möödunud aasta III kvartalist
					plaani järgi	tegelikult	täitmise %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Seoses sellega, et praktikas mõnikord tegelikud ja plaani varumishinnad, samuti ka sortiment ei ühtu, tuleb plaani täitmise kontrolli teostada koguse järgi, mitte aga summaliselt, arvestades sortimendi muutust üksikute saaduste järgi. Kuid selles korras saab jälgida plaani täitmist vaid üksikute saaduste järgi. Otsustada plaani täitmise üle tervikuna saab aga ainult summalise näitaja järgi.

Kuivõrd põllumajandusliku varumise plaan koostatakse enne plaaniperioodi algust, tekib vajadus kindlaks teha põllumajandusliku varumise toodangu arvatav suurus ülejäänud ajavahemiku eest, arvates viimaste tegelikkude andmete kuupäevast kuni plaaniperioodi alguseni.

Varumisplaani oodatava (arvatava) täitmise aluseks tuleb võtta varumise jooksev operatiivne plaan, kuid teda on vaja korrigeerida, lähtudes täitmise reaalsetest võimalustest ja toetudes operatiivse arvestuse andmeile, võimalusele mitte üksi täita, vaid ka ületada plaan. Mehaaniliselt aga võtta varumise kogus, mis plaani järgi jäi täitmata, arvatavaks täitmiseks järelejäänud ajavahemiku eest on võimatu.

Teatmed tegelikust varumistööst möödunud aasta ja kvartali kohta võetakse raamatupidamise aruannetest.

Meie näites plaani täitmine ja varumistöö kasv üksikute saaduste järgi moodustavad:

Vill: 1) plaani täitmine $\frac{134{,}5 \times 100}{88} = 153\%$ (ümardatult);

2) kasv möödunud aastaga võrreldes $\frac{134{,}5 \times 100}{94} = 143{,}1$ ehk 43,1%.

Plaani täitmise tervikuna leiame summa järgi:

$$\frac{62 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{65 \text{ tuh. rbl.}} = 95{,}4\%.$$

Plaaniliste ja tegelikkude varumishindade lahkuminekul osutub varumisplaani täitmise protsent tervikuna summa järgi ebatäpseks. Täpsema resultaadi saamiseks tuleb varumisplaani summa eelnevalt ümber arvutada kehtivusel olnud varumishindade alusel ja seejärel kõrvutada varumise tegeliku summaga.

Kvartaliplaani täitmise analüüsimisel tuleb jälgida aastaplaani täitmist tervikuna, kõrvutades tegelikku varumist aasta möödunud perioodi eest aastaplaaniga. See on tähtis selleks, et teada järelejäänud osa kuni 100%-lise aastaplaani täitmiseni ja välja selgitada saadused, millede varumine toimus ebarahuldavalt, ning üles seada abinõud asja parandamiseks.

Analüüsides varumisplaani täitmist, tuleb avastada plaani alatäitmise põhjused üksikute liikide järgi (kui seda esineb). Erilist tähelepanu peab siin pöörama varumistöö organiseerimise ja läbiviimise meetoditele ning varumiskaadrite kvaliteedile. Sellega seoses tuleb selgitada, kas tarbijate kooperatiiv organiseeris kolhoosides varujate, korviga korjajate ja kogujate aktiivi, kas on korraldatud elav side kolhoosidega, kuidas teostatakse massilist tööd elanike keskel, kas kasutatakse niisuguseid varumise meetodeid, nagu toorainete massiline kogumine majapidamiste viisi pärast vastavat selgitustööd elanikkonna hulgas jne.

Analüüsimisel on ka vaja selgitada, kuidas on tegelikult organiseeritud vilja kokkuostu ja teiste varumisliikide, nagu karusnaha ja villa müümise ergutamist kaupadega, ning oma kohustuste täitmise määra tarbijate kooperatiivi poolt lepingute järgi kolhoosidega. Kuivõrd on võimalikud kuritarvitused arvlemistes kolhoosnikutega (valesti arvestamine, preemiate, lisandite ja teiste soodustuste varjamine), tuleb selgitada ka asja seda külge.

Analüüsija tähelepanu peab endale tõmbama varumise materiaal-tehnilise baasi seisukord: seadeldud varumispunkti ja ladude olemasolu saaduste ajutiseks hoidmiseks; varutud saaduste hoidmise kord; tapmisplatsi organiseerimine ja seisukord.

Tarbijate kooperatiivi varumise juhtija ja teiste varumisala töötajate vastavuse selgitamine nende kätte usaldatud ülesandele omab samuti suurt tähtsust.

Plaaniline varumine, nagu juba öeldud, peab olema kinnitatud kindla, isemajandamise põhimõttel sõlmitud lepinguga tarbijate kooperatiivi ja maakondliku varumiskontori vahel. On vaja kontrollida, kuidas seda lepingut on täidetud, eriti kas on kinni peetud vastastikustest kohustustest toodangu ja toorainete kvaliteedi, varumise tähtaegade ja taaraga varustamise alal, tarbijate kooperatiivi organisatsioonilis-instruktorlikul teenindamisel maakondliku varumiskontori poolt jm.

Ainult analüüsija teadlikkus kõigist neist küsimustest võimaldab anda tarbijate kooperatiivi varumistöö õige hinnangu.

Varumise toodangu ringluse analüüs.

Varumises, nagu kaubanduseski, omab vahendite ringlus samuti suurt tähtsust, kuna ta näitab, kuivõrd ruttu toimetab tarbijate kooperatiiv edasi varutud toodangut ja kuivõrd efektiivselt kasutab varumisse paigutatud käibevahendeid.

Tuleb vahet teha jääkide vahel varumises ja kaubanduses. Kauba varu kaubanduses, nagu juba tähendatud, peab olema häirimatu kauplemise tagamiseks alaline ja normaalne. Varumises aga tekivad jäägid ainult varumise teostamise perioodil, nende suurus aga oleneb täiel määral varumise iseloomust ja hooajalisusest, edasitoimetamise kiirusest ja õigeaegsusest.

Põllumajanduslike toodete ringluse kindlakstegemise meetodid varumises on sarnased samasuguste meetoditega kaubanduses. Kuid varumises tuleb selle enamuse hooajalisuse tõttu täpsemalt kindlaks määrata keskmine jääk kvartalis, võttes vähemalt neli jääki, hooajaliste saaduste korral aga isegi vähemalt kaheksa jääki (iga kuu 15. päevaks), aastas aga kolmeteistkümne kuu jääkide järgi ja ainult äärmisel juhul võtta vähemalt viie kvartali jäägid.

Mõnikord juhtub, et kuu lõpuks on varutud toodang ära saadetud ja jääki ei ole.

Näide. Varutakse kartuleid IV kvartalis.
Jäägid:

1. oktoobriks	120 t
1. novembriks	60 t
1. detsembriks	20 t
1. jaanuariks	0 t
Kvartalis edasi saadetud	900 t

Millega võrdub sel juhul keskmine jääk ja kuidas kindlaks määrata ringlus kvartalis?

$$\text{Keskmine jääk: } \frac{120 + 60 + 20 + 0}{4} = 50 \text{ t.}$$

$$\text{Ühe päeva käive: } \frac{900 \text{ t.}}{90 \text{ päeva}} = 10 \text{ t.}$$

Ringlus: $\frac{50\ t}{10\ t} = 5$ päeva.

Ringlus kordades: $\frac{900\ t}{50\ t} = 18$ korda.

Niiviisi, kuigi 1. jaanuariks ei olnudki jääki, me ikkagi võtsime arvesse ka selle kuupäeva, sest et edasitoimetamine toimus ka detsembris.

Niisamuti tuleb toimida ka sel juhul, kui jääki ei osutu mõne kuu lõpuks kvartali sees.

Varumise ringluse analüüsi peamine ülesanne seisab selles, et näidata, kuidas tarbijate kooperatiiv kannab hoolt õigeaegse edasitoimetamise eest, kasutades selleks kõige ratsionaalsemalt oma ja palgatavat transporti, muretseb õigeaegse vagunite saamise, toorainete kiire viimise eest likviidsesse olekusse ning partii ettevalmistamise eest pealelaadimiseks jne.

Varumise ringluse analüüs omab väga suurt tähtsust ka maakondliku varumiskontori kaudu saadava avansilise krediidi arvutamise ja ärakasutamise õigsuse kontrollimiseks.

Varumise ringlust tuleb analüüsida võrdlevalt plaanilise ringlusega ja perioodide järgi, näidates konkreetseid saavutusi tema kiirendamises.

Näitena võib varumise ringluse analüüsi esitada alljärgneva tabeli kujul.

Toodete nimetus	Käive 1938. a.		Keskmine jääk 5-st kvartalist	Ringlus 1938. a.		Tegelik ringlus 1937. a.	Ringluse kõrvalekaldumised (+ —)	
	üldsumma	päeva keskmine käive		tegelik	plaani järgi		plaanist	baasist
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Vill	365	1,0	8,3	8,3	10	10,2	— 1,7	— 1,9
Kartul	11 885	32,6	178,4	5,3	5	7	+ 0,3	— 1,7
Aedviljad	27 968	76,6	341,3	4,5	5	4	— 0,5	+ 0,5
Liha	30 591	83,5	241,7	2,9	5	3,5	— 2.1	— 0 6
Teravili	4 792	13,1	113.0	8,6	8	10.0	+ 0.6	— 2,4
Kokku	93 566	256,3	1257	4,9	6	6,5	— 1,1	— 1,6

Plaanilise ringluse normid peavad välja töötama ja andma oblastiliidud. Kuid sagedamini antakse ringlus vaid tervikuna, sest analüüsimisel saab tegelikku ringlust kõrvutada samuti tervikuna, kokkuvõtte järgi.

Müügi- (realiseerimise) käive ja jäägid võetakse varumise hinnas. Ringlust võib kindlaks määrata üksikute toodete viisi koguse ja summa järgi, kuid parem on võtta summaline näitaja, sest et ainult summa järgi võib välja arvutada varumise üldise ringluse.

Ringlus meie näites on arvutatud nii. Vill: ühepäevane käive 365 rbl. : 360 päevaga = 1 rbl. (ümardatult), keskmine jääk 8 rbl. 30 kop., ringlus 8,3 : 1 rbl. = 8,3 päeva.

Meie näites tarbijate kooperatiiv tervikuna kiirendas varumise ringlust nii võrreldes normiga (1,1 päeva võrra) kui ka möödunud aastaga (1,6 päeva võrra). Kuid üksikutes saadustes (kartul, teravili) on üle mindud ringluse normidest ja on märgata aeglustumist võrreldes möödunud aastaga (aedviljad).

Analüüsija ei tarvitse piirduda ainult seesuguse üldise järeldusega: ta peab avastama ringluse aeglustumise ja kiirenemise põhjused, seda enam, et seda on väga tähtis teada ringluse normide kindlaksmääramisel tulevaseks ajaks, samuti avansilise krediidi arvlemisel.

Jääkide suurus varumises sõltub:

1) varumise enda iseloomust ja sortimendist: mida mitmekesisem on sortiment, seda kestvam on loomulikult partii kogumise käik ärasaatmiseks, seda suurem on jääk;

2) varutud toorainete ja saaduste pealelaadimise ja edasitoimetamise korrast; ühed tooted laaditakse peale vaguniviisi, näiteks teravili, aedvili jm., teised — kindlaksmääratud komplektsetes partiides, näiteks karusnahad, karvad jm.; loomulikult enne partii kogumist ei saa pealelaadimist toimetada; mida aeganõudvam on partii kogumise käik, seda kestvam on toodangu hoidmine punktides, seda aeglasem on ringlus;

3) varutud saaduste partii ettevalmistamisest pealelaadimiseks; see tegur, olles tihedalt seotud eelmistega, omab samal ajal ka iseseisvat tähtsust; varutud toodete partii võib olla küllaldane pealelaadimiseks, kuid tema kordaseadmatus ärasaatmiseks kõlblikku kujusse nõuab täiendavat aega partii hoidmiseks punktis;

4) aja kaotusest pealelaadimisel, mis on seotud varumispunktide töötajate töötootlikkuse tõstmisega ja sõltub neist endist, nende poliitilise teadlikkuse ja tehnilise ettevalmistatuse kasvust, töö distsipliini ja töösse sotsialistliku suhtumise

tugevnemisest, lööktöö ja stahhaanovliku liikumise kui sotsialistliku töö kõrgeima vormi arenemisest;

5) varumistöö hooajalisusest; varumisoperatsioonide haripunktil põllumajanduslike saaduste ja toorainete sissetulek punktidesse suureneb ja jäägid kasvavad.

Peale kõigi nende tingimuste võib põllumajanduslike toodete jääkide suurusele varumispunktides ja sealviibimise ajale mõjuda ka vagunite mitteandmine tähtajaks, materiaal-tehnilise baasi seisukord, eriti auto-hobutranspordi vahendite ja taara alal. Näiteks transpordi ja taara puudusel ei saa kaugel varutud saadusi õigeaegselt vedada pealelaadimispunktidesse jm.

Ringluse tulemuste hindamisel võrreldes plaani normidega tuleb arvesse võtta iga näidatud tingimuse mõju ringluse kiirenemisele või aeglustumisele (iga üksiku saaduse järgi).

Toodangu kvaliteedi ja kadude analüüs varumises.

Toodangu kvaliteedi kontrollimine on analüüsi tähtsaimaks momendiks.

Analüüsiks võib ära kasutada jääkide ülelugemise aruandeid revideerimisel, revisjonikomisjoni koostatud toodangu kvaliteedi kontrollimise akte, vastuvõtuakte ja ostjate pretensioone toodangu kvaliteedi kohta. Analüüsimise käigus on vaja kindlaks teha varutud toodangu lahkuminekud kindlaksmääratud tingimustest, niiskusenormidest jne.

Kadusid varumises võib analüüsida tegelikkude kadude võrdlemise teel kindlaksmääratud normidega. Erinevalt kaubandusest on varumises, tänu koguselisele arvestusele, täielik võimalus kadude analüüsimiseks kaubalises lõikes. Selleks et otsustada kadude suuruse üle teatud perioodis, tuleb kokku arvata, milline kogus mingit saadust tuli sisse koos jäägiga aruandeperioodi alguseks ning maha arvata realiseeritud ja väljatud saaduste kogus. Saadud jääki aruandeperioodi lõpuks tuleb võrrelda inventuuri jäägiga, mille tulemusena saame puudujäägi või ülejäägi.

Puudujäägi korral on vaja välja arvutada võimalikud loomulikud kaod kaubanduse rahvakomissariaadi normide järgi.

Kaod tuleb arvutada sissetulekust, kaasa arvatud jääk alguseks ja arvestades saaduse ringluse keskmist tegelikku tähtaega.

Selle või teise saaduse üldisest puudujäägist arvatakse maha kaod normide järgi ja akteeritavad kulutused (praak või

riknemine mitte vastutavate isikute süü läbi). Tulemusena saame puhta puudujäägi, mida tuleb kõrvutada vastutavate isikute arvele kantud summadega, kontrollides sellega arvelekandmise õigsust.

Näide. Septembris tuli kartuleid sisse 50 t, jääk 1-ks septembriks oli 10 t, tegelik jääk 1-ks oktoobriks oli 20 t, kuu jooksul on müüdud ja väljatud 39 t, tegelik keskmine hoidmise aeg — 10 päeva. 25 t kartuleid toimetas tarbijate kooperatiiv maakondliku varumiskontori laadimispunktini (kaugus 15 km), ülejäänud osa on väljatud koha peal ühiskondliku toitlustamise vajadusteks ja kaubandusse. Kaod on 15-päevase hoiutähtaja juures — 1%, edasitoimetamisel kuni 25 km — 1%. Kartulite riknemine mitte punkti juhataja süü läbi, mis akti järgi maha kirjutatud, on 0,2 t.

Saame:

1. Kartulite tegelik puudujääk:

$$10\ t + 50\ t - 20\ t = 40\ t,$$
$$40 - 39\ t = 1\ t.$$

2. Kaod hoidmisel võivad normide järgi olla:

$$\frac{(10 + 50) \times 1 \times 10 \text{ päeva}}{100 \times 15} = 0{,}4\ t,$$

s. o. jääk alguseks pluss sissetulek korrutame kadude normiga, jagame 100-ga ja hoidmise tähtajaga normi järgi ning korrutame tegeliku hoidmise tähtajaga.

3. Kaod kartulite vedamisel maakondliku varumiskontori punktini:

$$\frac{25\ t \times 1 \times 15 \text{ päeva}}{100 \times 25} = 0{,}15\ t.$$

4. Kokku võib normide järgi kadusid olla:

$$0{,}4\ t + 0{,}15\ t = 0{,}55\ t,$$

ja koos akteeritavate kadudega:

$$0{,}55\ t + 0{,}2\ t = 0{,}75\ t.$$

Puhas kartulite puudujääk:

$$1\ t - 0{,}75\ t = 0{,}25\ t \text{ ehk } 250\ kg.$$

Peale loomulikkude kadude suuruse tuleb selgitada ka mahakirjutamise õigsust toodete praagi ja riknemise akteeritavaile kulutustele.

Äärmiselt tähtis on varumistöö analüüsimisel tähelepanu pöörata toodangu ja toorainete sordikusest kinnipidamisele, kuna sordikuse rikkumise tõttu kannavad tarbijate kooperatiivid mõnikord suuri kahjusid.

Näiteks ühe tarbijate kooperatiivi sordikuse analüüsimine ainult ühe IV kvartali vältel annab niisuguseid tulemusi:

Näitajad	Toornahad, suured	Toornahad, väikesed	Seanahad	Kokku
1	2	3	4	5
1. Ära saadetud IV kvartalis:				
a) kogus	208	120	184	512 tk.
b) summale (rbl. ja kop.)	4969.66	922.39[1]	1224.91	7116.96
2. Nahakeskuse laos vastu võetud:				
a) kogus	189	132	191	512
b) summale (rbl. ja kop.)	4846.04	817.67	1222.58[2]	6886.29
3. Vahe ärasaatmise ja vastuvõtu vahel:				
a) koguse järgi rohkem	—	12	7	—
vähem	19	—	—	—
b) summa järgi (rbl. ja kop.):				
rohkem	—	—	—	—
vähem	123.62	104.72	2.33	230.67
4. Kaod koguse järgi, arvestades suurte üleminekut väikestesse	—	7	—	—
5. Seanahkade ülejäägid	—	—	7	—
6. Seitsme väikese naha maksumus varumishinnaga (rbl. ja kop.)	—	53.83	—	53.83[1]
7. Seitsme seanaha maksumus äraandmishinnaga (rbl. ja kop.)	—	—	44.80	44.80[2]
8. Kaod sordikuse (kvaliteedi) järgi	—	—	—	329.30

Varutud toodangu ja toorainete müügi ning varumishindade analüüs.

Põhiosa varutud toodangust annab tarbijate kooperatiiv edasi maakondlikule varumiskontorile või laadib tema korralduste põhjal valmis ärasaatmiseks ostjatele (kontrahentidele). Detsentraliseeritud varumisest võib aga tarbijate kooperatiiv maakondliku varumiskontori nõusolekul edasi anda sööklasse ja müügiks kauplustesse, samuti realiseerida kolhoositurul.

Analüüsides toodangu minemit, tuleb kindlaks teha, milliseid kanaleid mööda toodang on suunatud, kas ta on õigesti realiseeritud vastavalt plaanile ja sõlmitud lepinguile, samuti ka välja selgitada toodangu raiskamise juhtumid.

[1] Keskmine hind on võetud 922.39 : 120 = 7 rbl. 69 kop.
[2] Keskmine hind on võetud 1222.58 : 191 = 6 rbl. 40 kop.

Minemi analüüsi võib teostada järgmise tabeli järgi:

Toodangu nimetus	Mõõduühik	Maakondlikku varumiskontorisse			Kaubandusse			Ühiskondliku toitlustamisse			K o k k u		
		plaani järgi	tegelikult	kõrvalekaldumised (+ —)	plaani järgi	tegelikult	kõrvalekaldumised (+ —)	plaani järgi	tegelikult	kõrvalekaldumised (+ —)	plaani järgi	tegelikult	kõrvalekaldumised (+ —)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

Plaani täitmise protsentide asemel soovitatakse näidata plaanist kõrvalekaldumist koguses või summas, olenevalt sellest, millistes mõõduühikutes saadus on väljendatud. Seda on tehniliselt lihtsam teha kui protsente arvutada, ja pealegi näitlikum.

Analüütilist minemitabelit soovitatakse koostada laiendatud kujul iga kontrahendi järgi.

Kohuslikkude müüginormide osas viiakse varumine läbi kindlate plaaniliste hindadega, riikliku kokkuostu ja detsentraliseeritud varumise osas aga äärmiste kokkuostu-hindade alusel.

Tavaliselt on need ja teised hinnad kindlaks määratud lepingus maakondliku varumiskontoriga, hindade muutmine plaaniaasta kestel on aga tingitud maakondliku varumiskontori erijuhistest.

On vajalik kindlaks teha varumishindadest kinnipidamist tarbijate kooperatiivi poolt. Seda tuleb selgitada perioodide viisi, arvestades varumise plaanilist hindade muutmist, võrreldes keskmist tegelikku hinda toodangu ühikule, tehes kindlaks kõrvalekaldumised ja tuues esile selle põhjused. Keskmine tegelik hind saadakse varutud toodangu summa jagamisest kogusega plaanihinna ühikutes. Kuid sageli on varumise sortimendi muutumise tagajärjel hindu võimatu võrrelda. Niisugustel juhtudel tuleb varumishindadest kinnipidamist kontrollida vastuvõtu-kviitungite alusel, viimaste väljanoppimise teel mitmesugustest perioodidest.

Mis puutub väljamis- (minemi-) hindade analüüsi, siis maa tarbijate kooperatiivi tingimustes on see küsimus tervenisti seotud tarbijate kooperatiivi poolt väljamakstava komisjonitasu suurusega varumise alal, s. o. tuludega. Väljamishindade analüüs peab olema lähedalt seotud varumise kuludega ja tasuvuse selgitamisega. Seda küsimust me vaatleme veel eraldi, koos käibekulude ja kaubanduse tasuvuse analüüsiga.

Varumise analüüs tuleb lõpetada järelduste koostamisega ja operatiiv-organisatsiooniliste abinõude väljatöötamisega, mis tulenevad analüüsist ja töö perspektiividest: materiaalse baasi — varumispunkti, taara, transpordi parandamiseks, kaadrite valikuks, lepingute sõlmimiseks, varumisaktiivi organiseerimiseks, massilise selgitustöö läbiviimiseks, aruandluse kvaliteedi tõstmiseks jne.

Plaani koostamise kord ja tema lähtemomendid.

Varumise plaan eelseisvaks aastaks koostatakse tarbijate kooperatiivis enne aasta algust. Tööd alustatakse plaan-avaldise (kontrollarvude) väljatöötamisest toodangu ja toorainete liikide, tsentraliseeritud ja detsentraliseeritud varumise järgi. Nende plaaniliste projektide koostamise aluseks võetakse: esiteks andmed tarbijate kooperatiivi tegevusrajooni varumise võimalustest, teiseks aastaplaani täitmise analüüsi andmed oodatava, s. o. arvatava käibe järgi, kuivõrd aasta veel ei ole lõpetatud, kolmandaks abinõude arvestamine materiaal-tehnilise baasi, kaadrite, finantside jm. parandamiseks, mis tulenevad möödunud aasta töö analüüsist.

Plaani projektid peab tarbijate kooperatiivi juhatus läbi arutama varumisaktiiviga (kolhooside varujatega, kooperatiivi kogujatega, kaupluste juhatajatega) ja esitama hiljemalt 40 päeva enne aasta algust maakondlikule varumiskontorile. Oblastiliidu direktiivsete ülesannete alusel, mis tulenevad valitsuse sätetest tsentraliseeritud varumise ning rajooni kõigi toorainete ja toiduainete ressursside arvesse võtmise kohta, arvestades töö kogemusi, samuti ka tarbijate kooperatiivi poolt esitatud plaan-avaldist, töötab maakondlik varumiskontor välja ja saadab igale tarbijate kooperatiivile enne aasta algust plaani-ülesanded varumise vormide (kohuslikud müüginormid, kontraktatsioonid, riiklikud kokkuostud, detsentraliseeritud varumine) ning saaduste ja toorainete üksikute liikide järgi.

Maakondliku varumiskontori ülesanded tsentraliseeritud plaani järgi kohuslike müüginormide ja kontraktatsioonide osas, kuivõrd nad tulenevad valitsuse kindlatest määrustest ja varumisministeeriumi juhendeist ning põhinevad kindlatel arvestusnormidel, on täitmiseks kohustuslikud ja neid saab korrigeerida vaid maakondlik varumiskontor ise muudatuste puhul, mis on tehtud valitsusorganite poolt pärast aastaplaanide kinnitamist.

Maakondliku varumiskontori ülesandeid riikliku plaanilise ülesostu järgi, nagu mitmesuguste toorainete, vilja, liha jm. riikliku kokkuostu, eriti aga detsentraliseeritud varumise alal, võib tarbijate kooperatiiv täpsustada ja peabki täpsustama sel alusel, et arvestab kõiki võimalusi ja täpselt selgunud aasta töö kokkuvõtteid plaani täitmise analüüsi materjalide põhjal. Lõplikult maakondliku varumiskontoriga kooskõlastatud varumise ülesanne esitatakse maakondlikku liitu tarbijate kooperatiivi üldises plaanis enne plaanikvartali algust.

Tarbijate kooperatiivi põllumajandusliku varumise aastaplaan (riikliku kokkuostu ja detsentraliseeritud varumise osas), mis maakondliku liidu poolt on kinnitatud, vormistatakse kindla lepinguga isetasuvuse põhimõttel.

Omakorda riiklike kokkuostude ja detsentraliseeritud varumise tagamiseks sõlmib tarbijate kooperatiiv lepingud üksikute kolhoosidega.

Tarbijate kooperatiivi varumise kvartaliplaani koostamisel peab kogu tähelepanu juhitud olema aastaplaani täitmise ja ületamise tagamisele.

Tarbijate kooperatiivi kvartaliplaani koostamise alguseks on (samuti kui aastaplaanigi) varumistöö plaan-avaldise esitamine maakondlikku liitu (kõrvuti plaani teiste näitajatega, vt. vorm lk. 57); avaldis töötatakse välja varumisaktiivi osavõtul ja esitatakse samuti 40 päeva enne kvartali algust.

Kindlad ülesanded varumise alal kvartaliks saab tarbijate kooperatiiv koos teiste näitajatega maakondlikult liidult 10—15 päeva enne kvartali algust. Plaan-avaldise koostamisel võetakse baasiks aastaplaani kontrollimiseks oodatavad (arvatavad) andmed jooksva kvartali eest, plaani täpsustamisel aga — tegelikud andmed raamatupidamis-arvestuse alusel.[3]

---

[3] Plaanide koostamise ja esitamise tähtajad näidatakse kooskõlas Tsentrosojuzi sätetega 1939. aastaks.

Tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse kvartaliplaanis antakse varumise plaan järgneval kujul (vorm on kehistatud Tsentrosojuzi poolt):

Põllumajandussaaduste ja toorainete varumine.

Jrk. nr.	Põllum. saaduste ja tooraine nimetus	Mõõduühik	Hind	Täidetakse		Kogu komisjonitasu tarb. koop. kasuks		Komisjonitasust makstakse	
				kogus	summa	% või kopikas	summa	koosseisulistele töötajatele	koop. kogujaile
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Märkus. Kulude eelarve ja tasuvus on eraldatud omaette.

Täielikumalt peab varumisplaan kvartaliks haarama järgmisi näitajaid: 1) sissetulek, 2) minem, 3) töötlemine, 4) jäägid perioodi alguseks ja lõpuks, 5) realiseeritud hinnalisandid, 6) koosseisud ja töötasu, 7) käibekulud, 8) tasuvus ja 9) finantseerimine.

Kuid kõigi nende näitajate mahus peab plaan koostatama maakondlikus varumiskontoris, haarates kogu maakonna varumist. Tarbijate kooperatiivis aga lihtsustamise mõttes tavaliselt ei plaanita jääke üksikute toodete järgi, vaid määratakse ainult nende üldsumma rahandusplaani krediitide arvlemisel.

Kuivõrd plaanis ei anta jääke, pole vajadust eraldi näidata ka minemit.

Niiviisi lähtutakse tarbijate kooperatiivi varumisplaani koostamisel järgmistest momentidest:

1) valitsuse määrustest kohuslike müüginormide ja kontraktatsiooni kohta ning maakondliku liidu konkreetsetest juhistest igale tarbijate kooperatiivile;

2) maakonna põllumajanduse suunast ja tema üksikute tegevusharude arenemisest; arvestatakse tarbijate kooperatiivi tegevusrajooni müügikauba tootvust ja varumise arenemise perspektiive;

3) maakondliku liidu plaani-ülesandeist riiklike kokkuostude ja detsentraliseeritud varumise alal;

4) möödunud aasta kogemustest plaani täitmise analüüsi andmete alusel ja arvestades kõiki abinõusid, mis tulenevad analüüsist.

Kvartaliplaani koostamisel arvestatakse aastaplaani ja tema täitmise käigu analüüsi. Rööbiti sellega on kasulik arvesse võtta ka varumise suurust möödunud aasta (arvesse võttes varumise hooajalisust) analoogilises (samas) kvartalis.

Varumise mahu plaanimine.

Põllumajandusliku varumise suuruse plaanimine kohuslike müüginormide ja kontraktatsiooni korras (nende varumissaaduste alal, mis on usaldatud kooperatsioonile) teostatakse maakondliku varumiskontori juhiste alusel. Seepärast iseseisvaid plaanilisi projektimisi selles varumise osas tarbijate kooperatiiv ei toimeta.

Tarbijate kooperatiivi põhiülesanne on — kindlaks määrata ülejäänud tsentraliseeritud ja eriti detsentraliseeritud varumise maht. Siin on tarbijate kooperatiiv kohustatud avaldama kõige suuremat aktiivsust ja iseseisvust nii aasta- ja kvartalite plaanavaldiste väljatöötamisel, kui ka plaanide järgneva täpsustamise ja kooskõlastamise ajal maakondliku varumiskontoriga.

Varumisplaani täielikuks põhjendamiseks ei jätku baseerumisest ainult varumise analüüsi andmeile möödunud aja eest ja varumise alal töötajate isiklikele kogemustele; on vaja tundma õppida oma rajooni majandust, selleks et omada ettekujutust varumise kaubaressurssidest. Tarbijate kooperatiiv peab tundma kaubatoodangu selle osa mahtu, mis jääb elanikele pärast kohuslike müüginormide ja kontraktatsiooni täitmist ja mis realiseeritakse mitmesuguste kolhoosikaubanduse kanalite kaudu, nagu riiklik kokkuost, detsentraliseeritud varumine ja turud.

Kaubatoodangu suurusest võib luua teatava ettekujutuse kolhooside ja müügikaupa tootvate farmide tootmisplaanide alusel. Nendest plaanidest võib saada andmeid kavastatava külvipinna, viljasaagi ja üldtoodangu või kariloomade arvu kasvu, piimatoodangu suuruse ja kasvu jne. kohta; võib kindlaks teha oletatava väljamakse normpäevade eest ja nende kasvu võrreldes möödunud aastaga. Neid andmeid üldtoodangu ja väljamaksete kasvu kohta normpäevade eest võib nii tarbijate kooperatiiv kui ka maakondlik varumiskontor orien-

teerivalt kasutada ühtede või teiste saaduste varumise võimaliku kasvu kohta plaaniaastal. Kuid kaubatoodangu täpseks teadmiseks neist andmeist ikkagi ei jätku, kuna neist ei selgu veel realiseerimisele kuuluva toodangu suurus.

Kaubatoodangu all mõistetakse osa üldisest toodangust, välja arvatud kulutused tootlikuks tarbimiseks (seemned, loomasööt, kindlustusfondid) ja isiklik tarbimine.

Järelikult kuulub kaubatoodangu koosseisu mitte ainult see, mis pärast müüakse kolhoosituru-kaubanduse, riikliku kokkuostu ja detsentraliseeritud varumise kaudu, vaid ka see toodang, mis antakse riigile kohuslike müüginormide ja kontraktatsiooni järgi, samuti ka MT-jaamade naturaaltasu, matimaks ja seemnelaenude tagastamine.

Kaubatoodangu täpseks kindlaksmääramiseks soovitatakse üksikute, nende erikaalult rajooni varumises kõige tähtsamate saaduste kohta koostada põllumajanduslikud bilansid. Silmas pidades selle küsimuse tähtsust varumisplaani jaoks, selgitame nende olemust ja koostamise korda üksikasjalikumalt.

Toorainete bilanss hõlmab toodangu sissetulekut ja väljaminekut. Väljamineku ületamine sissetuleku poolt näitab toodangu ülejääki, s. o. rajooni kaubalist tootlust antud saaduse alal. Sissetulekus näidatakse kogutoodang. Kui bilanss koostatakse kolhoosnikute majandite järgi, siis peale kogutoodangu, mis saadakse talu juures olevast majapidamisest, tuleb arvesse võtta ka toodang, mis saadakse normpäevade järgi.

Bilansi väljaminekute osas taimekasvatuse alal (teravili, aedvili jm.) tuuakse järgmised näitajad:

1. riiklikud müüginormid, kontraktatsioon ja muud kohustused, mis kuuluvad täitmisele esmajärjekorras (MTJ-de tööde naturaaltasu, seemnelaenude tagastamine jm.);
2. tootlik tarbimine, kuhu kuuluvad: a) seemnefond, b) kindlustusfond, c) loomasööt;
3. väljamaks normpäevade eest;
4. isiklik tarbimine;
5. kolhoosi jagamatu fond;
6. kaubatoodangu jääk kolhoosikaubanduse jaoks.

Sovhooside ja müügikaupu tootvate farmide kaubatoodangut, mis on määratud müügi jaoks, saab täpselt kindlaks teha nende tootmisplaanide alusel, sellepärast sovhoose ja müügikaupu tootvaid farme bilanssi ei arvata.

Esitame lühidalt toorainete bilansi koostamise metoodika.

1. Taimekasvatuse üldtoodangu kindlaksmääramise jaoks plaaniaastaks on vaja teada külvipinda hektaarides ja plaanilist viljasaaki.

Need näitajad võetakse sektorite järgi rajooni maakorralduse valitsuse ja rajooni plaanikomisjoni (oblastis — vastavalt oblasti maakorralduse valitsuse ja oblasti plaanikomisjoni) kontrollarvude alusel. Üldise toodangu kindlaksmääramiseks loomapidamise alal on vaja teada loomade juurdekasvu ja nuumamist aasta kestel, mis omakorda määratakse kindlaks karjakäibe plaaniga.

Peale üldise toodangu loomade juurdekasvust ja nuumamisest arvatakse bilansi sissetulekusse ka loomade väljapraakimine, kes on määratud plaaniaastal nuumalt äravõtmisele, mis samuti määratakse kindlaks rajooni loomapidamise plaani alusel.

Kolhoosnikute majandites arvestatakse üldine toodang isikulise (kolhoositalundi juures asuva) majapidamise raames.

2. Toodangu sissetulek normpäevade järgi kajastub kolhoosidel väljaminekus ja kolhoosnikutel sissetulekus. Toodangu suurus normpäevade järgi selgub bilansi väljaminekute osa arvestamisel.

3. Riiklikud müüginormid (milledel on maksu jõud) määratakse kindlaks valitsuse poolt kehistatud normide ja kohustuste täitmise aja alusel rajoonide varumisvolinikkude andmete järgi. Bilansis arvestatakse nad esimeses järjekorras, silmas pidades nende kohuslikkust ja esmajärjekorras täitmist. Samuti arvestatakse esimeses järjekorras lepingulised kohustused nende toodete alal, mis varutakse kontraktatsiooni teel. Kuivõrd bilansi peab välja töötama enne aasta algust, tuleb kasutada mitte lõplikke plaane, mis määratakse kindlaks aasta alguses, vaid kontrollarvusid.

4. Seemnefond määratakse kindlaks oblasti maakorralduse valitsuse poolt kehistatud külvinormide ja plaanitavale aastale järgneva aasta plaanilise külvipinna alusel, s. o. kui bilanss koostatakse 1939. plaaniaastaks, siis seemnefond arvestatakse 1940. a. külvipinnale (arvates kaasa ka 1939. a. talivilja külvid).

5. Kindlustusfond võetakse rajooni maakorralduse valitsuse poolt kindlaksmääratud protsentides seemnefondist.

6. Loomasööt plaanitakse normide ja keskmise kariloomade arvu järgi (normid võetakse kolhooside tootmisplaanide järgi).

7. Kolhoosi jagamatud fondid võetakse üldisest toodangust teatud protsendi ulatuses, mis on kindlaks määratud rajooni maakorralduse valitsuse poolt.

8. Väljamaksed kolhoosnikutele normpäevade eest määratakse kindlaks kui vahe üldise toodangu ja kõigi teiste bilansi kulukirjete vahel. Jagades väljamaksed normpäevade eest normpäevade arvuga plaani järgi, saame keskmise väljamakse normi normpäevadele. Viimast näitajat tuleb võrrelda tegeliku väljamaksega normpäeva eest aruandeaastal, selleks et näidata, milline väljamakse kasv normpäeva eest plaanitakse, juhindudes NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määrusega 19. aprillist 1938. a. „Ebaõigest tulude jaotamisest kolhoosides".

Väljamakse kõrgendamine normpäeva eest peab olema plaanimise lähtejooneks.

Kolhoosnikute ja üksikmaapidajate isikliku tarbimise suurus määratakse kindlaks tarbimise arvestusnormide alusel rajooni kaubandusosakonna ja rajooni plaanikomisjoni (oblasti kaubandusosakonna ja oblasti plaanikomisjoni) andmetel ja elanike keskmise plaanilise arvu järgi.

10. Kaubatoodangu ülejääk kolhoosikaubanduse jaoks võetakse kui vahe toodangu sissetuleku ja väljamineku vahel (kaasa arvatud riiklikud müüginormid või kontraktatsioon).

Näide. Kartulite bilansi koostamine.

Külvipind plaani järgi eelseisvaks aastaks tarbijate kooperatiivi rajoonis on: kolhoosidel — 200 ha, kolhoosnikutel (talundi juures) — 30 ha, üksikmaapidajatel — 10 ha.

Plaaniline saak hektarilt kolhoosidel — 14 t, kolhoosnikutel — 12 t, üksikmaapidajatel — 12 t. Külvinorm hektarile — 1,5 t. Külvipinna juurdekasv järgmiseks aastaks kavastatakse kolhoosides 20 ha, kolhoosnikutel — 6 ha, üksikmaapidajatel — vähenemine 2 ha võrra. Kindlustusfond on 10% seemnefondist. Normpäevade arv määratakse kindlaks 50-le ha kohta, arvesse võttes kõik tööprotsessid. Keskmine väljamakse normpäeva eest — 60 kg. Väljaminek karja ja sigade söötmiseks normide ja üldise arvestuse järgi on kolhoosidel 200 t, kolhoosnikutel — 30 t ja üksikmaapidajatel — 10 t. Elanike arv: kolhoosnikuid 3000 inimest, üksikmaapidajaid — 200 inimest. Tarbimise norm aastas 0,2 t inimese kohta. Kolhooside jagamatu fond — 2% üldtoodangust. Riiklikud müüginormid: kolhoosid 120 t, kolhoosnikud — 27 t, üksikmaapidajad — 11 t; MTJ-de tööde naturaaltasu — 40 t.

Saame:

1. Üldine toodang:

kolhoosid — 14 t × 200 = 2800 t,
kolhoosnikud — 12 t × 30 = 360 t,
üksikmaapidajad — 12 t × 10 = 120 t.

2. Esmajärjekorralised kohustused riigi vastu (riiklikud müüginormid, MTJ-de tööde naturaaltasu) — vastavalt tingimustele.

3. Seemnefond (arvestades järgmise aasta külvipinna juurdekasvu):

kolhoosidel — 1,5 t × 220 = 330 t,

kolhoosnikutel — 1,5 t × 36 = 54 t,

üksikmaapidajatel — 1,5 t × 8 = 12 t.

4. Kindlustusfond kolhoosidel:

$$\frac{330\ t \times 10}{100} = 33\ t.$$

5. Jagamatu fond kolhoosidel:

$$\frac{2800\ t \times 2}{100} = 56\ t.$$

6. Väljamaksed normpäevade eest:

60 kg × (50 i./p. × 200) = 600 t.

7. Isikuline tarbimine:

kolhoosnikutel — 0,2 t × 3000 = 600 t,

üksikmaapidajatel — 0,2 t × 200 = 40 t.

8. Loomasööt — tingimuste kohaselt.

Nende andmete alusel võib kartulite põllumajandusliku bilansi (tonnides) vormistada nii, nagu on näidatud tabelis lk. 101.

Bilansi koostamisel loomapidamise liikide järgi tuleb väljaminekute osas arvesse võtta põhikarja väljapraakimist, noorkarja kadusid, mida arvestatakse protsentides üldisest juurdekasvust ja põhikarjast, noorkarja väljaminekut põhikarja taastamiseks ja isikulist tarbimist, juhindudes teravilja ja loomakasvatuse sovhooside rahvakomissariaadi normatiividest ning paremate loomakasvatuse sovhooside ja müügikaupu tootvate farmide praktikast.

Toorainete bilansside väljatöötamise aluseks tuleb seada kolhooside ja müügikaupu tootvate farmide tootmisplaanid, tootmisaruanded, teised andmed rajooni majanduse kohta (eelarved, külvipindade ja viljasaagi plaan, loomakasvatuse arendamise plaan jne.) ning varumistöö analüüs möödunud aja eest.

Varumise mahtu plaaniaastaks kindlaks määrates ei saa toetuda ainult toorainete bilansside andmetele. Peale selle tuleb ära kasutada kõik kogutud töökogemuste tagavara, joondudes parimate eeskujulike organisatsioonidega, kasutades põllumajandustoodangu arvestamise bilansilist meetodit tooraine ressursside maksimaalseks mobiliseerimiseks, selleks et arendada kaubakäivet.

Sissetulek	Kolhoosid	Kolhoosnikud	Üksikmaapidajad	Kokku	Väljaminek	Kolhoosid	Kolhoosnikud	Üksikmaapidajad	Kokku
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Üldtoodang	2 800	360	120	3 280	1. Riiklikud müüginormid . .	120	27	11	158
2. Toodang normpäevade eest	—	600	—	600	2. MTJ-de tööde naturaaltasu	40	—	—	40
					3. Tootlik tarbimine:				
					a) seemnefond	330	54	12	396
					b) kindlustusfond	33	—	—	33
					c) loomasööt	200	30	10	240
					4. Väljamaks normpäevade eest	600	—	—	600
					5. Isikuline tarbimine . . .	—	600	40	640
					6. Jagamatu fond	56	—	—	56
					Kokku	1 379	711	73	2 163
					7. Kaubatoodangu ülejääk kolhoosikaubanduse jaoks (kaasa arvates riiklikud kokkuostud ja detsentraliseeritud varumine) . . .	1 421	249	47	1 717
Bilanss	2 800	960	120	3 880	Bilanss	2 800	960	120	3 880

Seepärast kuuluvad toorainete bilansside alusel saadud andmed rajooni müügikauba tootvuse kohta kontrollimisele ja täpsustamisele töö kogemuste, varumise võimaluste operatiivse arvestamise, möödunud varumistöö analüüsi andmete jne. alusel.

Põllumajanduslike toorainete bilansside koostamine on uus ja keeruline töö. Nende läbitöötamist on vaja keskendada tarbijate kooperatiivide oblastiliidu varumisosakondades ja maakondlikus varumiskontoris, plaaniliste ülesannete ja sõlmitavate lepingute parema põhjendamise eesmärgil. Kuid üksikute, kõige tähtsamate saaduste alal võib kaubatoodangu välja arvutada ka tarbijate kooperatiivis, kui selleks on olemas vastavad tehnilised tingimused (andmed, kvalifitseeritud töötajad).

Kui toorainete bilansse varumise suuruse põhjendamiseks välja ei töötata, võib kasutada üldtoodangu kasvu näitajat kolhoosides, mis määratakse nende tootmisplaanide alusel. Üldtoodangu kasv annab teatava orienteeringu antud toodanguliigi varumise kasvus.

Tuleb arvesse võtta, et osa kaubatoodangust realiseeritakse pärast kohuslike müüginormide täitmist kolhoositurukaubanduse kaudu. Seepärast on vaja kindlaks teha, missuguse erikaalu omandab tarbijate kooperatiiv kaubatoodangu realiseerimises riiklike kokkuostude ja detsentraliseeritud varumise kaudu, kasutades orienteerumiseks ära tarbijate kooperatiivi erikaalu varumises möödunud aastal (erikaal määratakse kindlaks tegeliku või oodatava varumise alusel, arvestades ühtlasi toodangut plaaniaastaks).

Aasta plaan-avaldist soovitatakse tarbijate kooperatiivis välja töötada vormi järgi, mis on antud lk. 103.

Lahtrid 10, 13 ja 15 täidetakse maakondliku varumiskontori poolt, kes saanud plaan-avaldise, täpsustab andmed kauba- (või üld-) toodangu kohta. Seejuures, kui tarbijate kooperatiivil ei ole võimalust kindlaks määrata kauba- või üldtoodangut, tehakse vastavad arvutused maakondlikus varumiskontoris endas materjalide järgi rajooni organisatsioonides — rajooni maakorralduse valitsuses, rajooni plaanikomisjonis, rajooni kaubandusosakonnas jt.; edasi kontrollitakse tarbijate kooperatiivi ülejäänud arvutusi ja arvesse võttes oblastiliidu ülesandeid, määratakse plaaniülesanded tarbijate kooperatiivile (lahter 10).

Aastaplaani lõplik korrigeerimine tarbijate kooperatiivis endas seisab selles, et vastavalt aruandelistele andmetele täpsustatakse baas möödunud aasta eest ning täpsustatakse ja

Varumise nimetus	Mõõduühik	Kaubatoodang (või üldtoodang)			Tarbijate kooperatiivi varumine möödunud aastal		
		möödunud aastal	plaaniaastaks	%-des möödunud aastast	plaani järgi	oodatav täitmine	täitmise %
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Kartul . . . . . jne.	tsentn.	2 000	3 000	150,0	1 000	1 100	110,0

(Järg)

Varumise nimetus	Mõõduühik	Plaaniaastaks		Varumise erikaal kaubatoodangus			Protsentides möödunud aastast	
		tarb. koop. avaldise järgi	tarb. koop. maakondliku liidu ülesande järgi	möödunud aastal	plaaniaastal tarb. koop. aruandluse järgi	plaaniaastal maakondliku liidu ülesande järgi	tarb. koop. avaldise järgi	maakondliku liidu ülesande järgi
1	2	9	10	11	12	13	14	15
Kartul . . . . . jne.	tsentn.	1680	1 800	55,0	56	60,0	152,7	164,0

kooskõlastatakse veel kord maakondliku varumiskontoriga varumisplaani arve, arvestades kõigi varumise võimalustega.

Tarbijate kooperatiivi üldises majanduslikus aastaplaanis vormistatakse varumisplaan kvartaliplaani (lk. 95) tüübi järgi.

Toome lühikesed metoodilised selgitused plaan-avaldise koostamiseks.

Andmete puudumisel kaubatoodangu kohta, võetakse kolhoosisektori üldine toodang, mis möödunud aasta kohta tulestatakse kolhooside aruandeliste andmete alusel, plaaniaastaks aga — nende tootmisplaanide järgi, ja tehakse kindlaks tema kasv protsentides.

Meie näites moodustab kaubatoodangu kasv

$$\frac{3000 \text{ tsentn.} \times 100}{2000 \text{ tsentn.}} = 150\%, \text{ s. o. } 50\%.$$

Varumine möödunud aasta eest võetakse kui oodatav ja tehakse kindlaks plaani täitmise protsent. Näites:

$$\frac{1100 \text{ tsentn.} \times 100}{1000 \text{ tsentn.}} = 110\%.$$

Möödunud aasta varumist kasutatakse plaani koostamisel kui teatavat orienteerungit. Plaani täitmise protsent möödunud aasta eest näitab aga osaliselt selle baasi kvaliteeti.

Varumise erikaal möödunud aasta eest kaubatoodangus (või selle näitaja puudumisel — üldtoodangus), lahter 11, näitab tarbijate kooperatiivi osa põllumajanduslikul varumisel kaubatoodangus (või üldtoodangus). Näites kartulite alal saame:

$$\frac{1100 \text{ tsentn.} \times 100}{2000 \text{ tsentn.}} = 55\%.$$

Neid näitajaid arvesse võttes kavastas tarbijate kooperatiiv meie näites kaubatoodangu haaret suurendada 56%-le, s. o. 1% võrra rohkem möödunud aastast, mis koguses annab:

$$3000 \times 56\% = 1680 \text{ tsentn.},$$

ehk protsentides möödunud aastast:

$$\frac{1680 \text{ tsentn.} \times 100}{1100 \text{ tsentn.}} = 152{,}7\%,$$

s. o. kasvu 52,7% võrra kaubatoodangu kasvu vastu (50%). Niiviisi tarbijate kooperatiiv tõstab veidi varumise osa kaubatoodangu realiseerimises. Seda arvesse võttes suurendas maakondlik varumiskontor toodangu haaret kuni 60%-ni, mis koguselises väljenduses annab 3000 tsentn. × 60% = 1800 tsentn., kasvu möödunud aasta vastu aga 64% võrra, s. o. 14% rohkem kaubatoodangu enda kasvust. Arv 1800 tsentn. antakse tarbijate kooperatiivile juba kui plaaniülesanne.

Samasuguses vormis töötatakse plaan läbi ka varumise teiste liikide alal. Kuid kaugeltki kõigi varumisliikide alal ei saa täielikult kasutada niisuguseid majanduslikke näitajaid, nagu kaubatoodang, üldtoodang jne. Niisuguste kaupade varumise alal, nagu karusnahad, utiiltoorained, metsikult kasvavad taimed (seened, metsmarjad jm.), neid andmeid ei ole. Plaani koostamist nende varumisliikide alal toimetatakse operatiivses

korras varujate kogemuste alusel, arvestades tegelikku varumist möödunud perioodil ja direktiive nende arendamiseks plaaniaastal.

Plaan-avaldise ja direktiivülesannete läbitöötamist toimetab maakondlik varumiskontor tarbijate kooperatiivi esindajate — varuja ja esimehe osavõtul.

Aasta varumisplaan tuleb jaotada kvartalitele. Lähtemomentidena tuleb siin arvestada: a) selle või teise saaduse hooajalisust; b) varumise tegelikku suurust möödunud aasta kvartalite järgi ja iga kvartali erikaalu aasta sissetulekus; c) operatiivse töö kogemusi ja varumise läbiviimise tingimusi eelseisval plaaniaastal (varumisaparaadi, materiaalse baasi parandamine jms.).

Varumise ala laekumise aastaplaani jaotamine kvartalite järgi omab orienteerivat tähtsust, peale esimese kvartali. Plaan-avaldise, edasi aga ka konkreetse plaani koostamisel selleks või teiseks järgnevaks kvartaliks võetakse arvesse, peale tegeliku varumise möödunud aasta samasuguses kvartalis, ka plaaniaasta eelmiste kvartalite tegelik varumine ja aastaplaani täitmise määr. Plaani juurde võib koostada umbes niisuguses vormis arvestuse abitabeli:

Varumise nimetus	Mõõdühik	Tegelikult III kvartalis 1938. a.	Varumise plaan 1939. aastaks	Täidetud I ja II kvartalis	Plaani täitmise %	Plaan III kvartaliks 1939. a.	Aastaplaani täitmine moodustab (%-des)
1	2	3	4	5	6	7	8
Riiklik kokkuost:							
Kartulid . . . . . jne.	tsentn.	700	2400	720	30,0	840	65,0

Aastaplaani täitmise % I ja II kvartalis moodustab:

$\frac{720 \times 100}{2400} = 30\%$, tähendab 70% kogu aasta plaanist jääb III ja IV kvartaliks. Loomulikult laekubki kartul peamiselt III ja IV kvartalis, riiklike kohuslike müüginormide täitmisel kolhooside poolt. Sellepärast, arvesse võttes varumise vajalikku kasvu möödunud aasta analoogilise kvartali vastu, plaanime

laekumise III kvartalis 840 tsentnerit, mis koos aastaplaani täitmisega I ja II kvartalis annab aastaplaani suhtes:

$$\frac{(720 \text{ tsentn.} + 840 \text{ tsentn.}) \times 100}{2400 \text{ tsentn.}} = 65\%.$$

Niiviisi IV kvartaliks, kui lähtuda aastaplaanist kui minimaalsest ülesandest, jääb täita 35% ehk 840 tsentnerit, s. o. samapalju kui III kvartalis. Arvesse võttes, et IV kvartal on hilise kartuli jaoks otsustavaks kvartaliks, on aastaplaani jääk 840 tsentn. minimaalne, ja seda tuleb arvestada edasisel plaani koostamisel IV kvartaliks.

Tulud varumisest.

Tarbijate kooperatsiooni süsteemi varumisaparaadi ülalpidamiseks on määratud komisjonitasu, mis on erinev toodangu ja toorainete liikide järgi. Sellesse komisjonitasusse kuuluvad:

1) operatsioonilised lisakulud vedude, mahalaadimise, pakkimise, pealelaadimise jms. alal;

2) organiseerimis-administratiivsed valitsemiskulud, mis on seotud varumisaparaadi ülalpidamisega, nagu töötasu, kantselei- ja telegraafikulud, ruumide üür jne.;

3) kasum.

Tarbijate kooperatsiooni süsteemi poolt saadavast komisjonitasu üldsummast peab selle suurem osa jääma tarbijate kooperatiivile ja enamikus minema varujate ja kooperatiivsete kogujate tasudeks, kusjuures maakondlik varumiskontor peab tarbijate kooperatiivide kaudu teostatud varumisest saadud kasumist 50% üle andma tarbijate kooperatiividele, proportsionaalselt nende erikaalule varumises. Tarbijate kooperatiivides need summad kajastuvad tuludes.

Tulud varumisest määratakse tarbijate kooperatiivides kindlaks järgmiste tingimuste alusel: a) iga toodangu ja varumise liigi kogus ja väärtus; b) tarbijate kooperatiivile kuuluva komisjonitasu suurus iga toodangu liigi järgi; c) täiendav tasu küüdiveo eest mõnede varumisliikide alal (tabelis on see summa sisse arvestatud komisjonitasusse).

Tulude üldsummast eraldatakse tasu, mida makstakse koosseisulistele töötajatele, kooperatiivsetele kogujatele ja kolhooside varujatele, mida arvestatakse vastavalt neile kindlaksmääratud tasumääradele ja komisjoni-protsentidele. Ülejäänud

tulude osast kaetakse operatsioonilised lisakulud, organisatsioonilised ja muud administratiivsed ja valitsemiskulud. Ülejääk (arvates siia kaasa ka eespool näidatud 50% maakondliku varumiskontori kasumist) moodustab tarbijate kooperatiivi plaanilise kasumi. Varumise tulude arvestus ja nende jaotamine kooseisuliste töötajate ja kooperatiivsete kogujate vahel vormistatakse samas tabelis, kus varumise laekuminegi (lk. 95).

Näide. Kartulite varumine on vastavalt kolhoosikaubanduse kaubatoodangu jäägile bilansi järgi ja maakondliku liidu määramise põhjal plaaniaastaks kavastatud 1120 tonnile ehk kaubatoodangu jäägist 65% (ümardatult) 55% vastu möödunud aastal.[4] Selle hulgas 1000 t teostatakse riikliku kokkuostu korras lepingute alusel kolhoosidega ja 120 t detsentraliseeritud varumise teel. Varumine viiakse täielikult läbi tarbijate kooperatiivi kaudu. Riiklikud müüginormid võetakse kokku samuti tarbijate kooperatiivi aparaadi poolt.

Tonni varumise hind: riiklikud müüginormid — 36 rbl., riiklik kokkuost — 120 rbl., detsentraliseeritud varumine — 132 rbl.; tarbijate kooperatiivi kasuks makstakse operatsiooniliste lisakulude (juurdevedu, ümberlaadimine, sortimine jne.) katteks 12 rbl. tonni eest ja tarbijate kooperatiivi organiseerimiskulude katteks (varumisaparaadi ülalpidamine, posti-telegraafikulud jne.) ja akumulatsiooniks — komisjonitasu 12% varumishinnast, selle hulgas 2% varujatele tasumiseks. Riikliku kokkuostu ja detsentraliseeritud varumise alal makstakse peale selle veel täiendavalt veokulu keskmiselt 20 rbl. tonni eest.

Niiviisi moodustab kartulite varumise maksumus:
riiklikud müüginormid — 36 rbl. × 158 = 5688 rbl.
riiklik kokkuost — 120 rbl. × 1000 = 120 000 rbl.
detsentraliseeritud varumine — 132 rbl. × 120 = 15 840 rbl.

Organiseerimis- ja lisakulud:
riiklikud müüginormid — 12 rbl. × 158 = 1896 rbl.
riiklik kokkuost — 12 rbl. × 1000 = 12 000 rbl.
detsentraliseeritud varumine — 12 rbl. × 120 = 1440 rbl.

Komisjonitasu tarbijate kooperatiivi kasuks:

riiklikud müüginormid $\frac{12 \times 5688}{100} = 682{,}6$ rbl.

riiklik kokkuost $\frac{12 \times 120\,000}{100} = 14\,400$ rbl.

detsentraliseeritud varumine $\frac{12 \times 15\,840}{100} = 1900$ rbl.

Küüdivedu:
riiklik kokkuost — 20 rbl. × 1000 = 20 000 rbl.
detsentraliseeritud varumine — 20 rbl. × 120 = 2400 rbl.

Komisjonitasust makstakse varujatele:
riiklikud müüginormid — 2% — 5688 rbl. = 113,8 rbl.
riiklik kokkuost 2% — 120 000 rbl. = 1440 rbl.
detsentraliseeritud varumine 2% — 15 840 rbl. = 316,8 rbl.

4 Kaubatoodangu näitaja puudumisel võetakse üldtoodang (autori märkus).

Kõik plaanilised arvutused varumise alal vormistatakse tarbijate kooperatiivi plaanis nii, nagu näidatud tabelis lk. 109 (rbl.).

Varumise kulude ja kasumi plaanimine teostatakse kõrvuti kaubanduses käibekuludega ühises kulude eelarves tegevusalade järgi (lk. 229).

Organisatsioonilis-operatiivsed abinõud ja jooksev plaani täitmise kontroll.

Varumisplaani (aastaks, kvartaliks) on vaja toetada organisatsioonilis-operatiivsete abinõude plaaniga, mis tagavad tema täitmist. Siin tuleb arvestada kõiki abinõusid, mis tulenevad möödunud aasta plaani täitmise analüüsist (aastaplaani koostamisel) ja aastaplaani täitmise käigust (kvartaliplaanide koostamisel).

Peatähelepanu tuleb siin pöörata puuduste kõrvaldamisele varumise meetodites ja vormides, kaadrite ettevalmistamisele, aktiivi organiseerimisele ja tema poliitilisele kasvatusele, tiheda sideme loomisele kolhooside ja kolhoosnikutega, kahjurlikkuse tagajärgede likvideerimisele, materiaalse baasi parendamisele, toodete riknemise, raiskamiste ja varguste ärahoidmisele, varutava toodangu kiirele ärasaatmisele, aruandluse parandamisele jne. Kõik projektitavad abinõud peavad olema käsiteldud plaanile lisatavas seletuskirjas.

Samuti nagu majandusliku plaani teistes osadeski, tuleb varumise plaani täitmise käigu üle seada jooksev kontroll, mida teostab juhatuse esimees raamatupidaja tehnilisel kaasabil.

Jooksev kontroll varumise üle peab hõlmama:

1) plaani täitmist laekumises, lepingute täitmist kolhoosidega;

2) toodangu minemit sihi kohaselt, lepingute täitmist kontrahentide poolt, (maakondlik liit, detsentraliseeritud varujad);

3) varutud toodangu ärasaatmise käiku, jääkide olemasolu;

4) toodangu hoidmise seisukorda, toodangu säilivust.

Kontroll kõigi nende näitajate järgi peab teostuma igapäev; ainult teisejärgulise tähtsusega saaduste suhtes võib piirduda andmetega kuuspäevakute viisi.

Jrk. nr.	Põllum. saaduste ja toorainete nimetus	Mõõdühik	Möödunud aastal või vastavas kvartalis (kogus või summas)	Varutakse			Kogu hinnalisand tarb. koop. kasuks		Makstakse varumise eest	
				kogus	hind	summa	% või kopikad	summa	koosseisulistele töötajatele	koop. kogujatele
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Riiklikud müügi-normid									
1	Kartulid . . . . jne.	t	130	158	36	5 688	12% + + 12 rbl.	2578,6	113,8	—
	Riiklik kokkuost									
2	Kartulid . . . . jne.	„	750	1 000	120	12 000	12% + + 12 rbl. + + 20 rbl.	46 400	1 440	—
	Detsentraliseeritud varumine									
3	Kartulid . . . . jne.	„	80	120	132	15 840	12% + + 12 rbl. + + 20 rbl.	5 740	316,8	—
	Kokku .	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Jooksva kontrolli tulemusi võib vormistada näiteks niisugusel kujul:

Saaduste nimetus	Mõõdu-ühik	Plaan		1. jaanuaril			2. jaanuaril			jne.
		jaanuariks	päeva keskmine sissetulek	jääk	sissetulek	minem	jääk	sissetulek	minem	
Rukis . . .	tsentn.	1500	60	100	50	70	80	40	—	—
jne.										

Jooksev kontroll peab juhatust õigeaegselt hoiatama kõigist ebanormaalsustest plaani täitmise käigus ja aitama abinõusid tarvitusele võtta nende kõrvaldamiseks. Meie näites esinev igapäevase sissetuleku langemine päeva keskmise vastu juba kõneleb äpardumisest varumise käigus, viivitus minemis aga tunnistab üleliigsete jääkide kogunemisest. Otse töö käigus tuleb selgitada ja avastada saaduste nõrga sissetuleku ja ärasaatmise põhjused ja need kõrvaldada.

Lepingute kontrollimist varumise ja minemi alal võib teostada kuuspäevakute viisi, vormistades seda näiteks niisugusel kujul:

Leping kolhoosiga „Punane Koit" 5. jaanuarist 1939. a.

Saaduste nimetus	Mõõdu-ükik	Kogus	Täitmise tähtaeg	Täitmine			jne.
				13. I	19. I	25. I	
Rukis	tsentn.	500	25. II	100	50	60	—
jne.							

IV peatükk.

LEIVAKÜPSETUSE ANALÜÜS JA PLAANIMINE.

Leivaküpsetuse arendamise ülesanded.

Leivaküpsetus omab määratu suurt tähtsust sotsialistliku ühiskonna ehitustöös. Ta vabastab naise köögist, loob tingimused „üleminekuks väikeselt üksikult kodumajapidamiselt suurele kollektiviseeritud majapidamisele",[1] loob baasi uuele sotsialistlikule olustikule, tõmmates naise kaasa tootmisse, liidab tema aktiivsete sotsialismi ehitajate hulka.

Kollektiviseeritud leivaküpsetus annab võimaluse korrapärasemalt, säästlikumalt ja kõrgekvaliteedilisemalt korraldada töörahva varustamist leivaga, sest et leib lastakse välja vastavates hügieenilistes ja sanitaarsetes tingimustes ning viimistletud abinõudega; ta aitab kaasa maa toorainete ressursside (jahu, kütte jne.) kokkuhoidmiseks ja vabastab tööjõu muu tootva töö jaoks.

Kollektiviseeritud leivaküpsetus on saavutanud meie maal hiiglaslikku edu. Võrdlemisi lühikese ajavahemiku kestel tegi leivaküpsetus NSV Liidus läbi määratu pika teekonna käsitööstuslikest küpsetusahjudest kuni mehhaniseeritud leivatehasteni, mis on varustatud uusimate seadmete ja aparatuuriga, konstrueeritud nõukogude inseneride poolt ja toodetud meie materjalidest.

Tarbijate kooperatsioon omab maal suurt ja hargnenud leivaküpsetuse võrku, kasutades umbes 20 tuh. leivatehast võimsusega 15—16 tuh. tonni vahetuses.

Suurt hoogu leivaküpsetuse arendamiseks tarbijate kooperatsiooni süsteemis nähti ette kolmandas viisaastakus. Vanade leivatehaste ümberehitamiseks ja kapitaalremondiks ning uute

[1] Lenin, Kogutud teosed, XXVI jagu, lk. 194. (vene k.).

sisustamiseks määrati 80 milj. rubla, uute ehituseks 47 milj. rubla. Ehitada kavatseti 441 ettevõtet võimsusega 3 t, 190 ettevõtet võimsusega 6 t ja 44 ettevõtet võimsusega 10 t igaüks ööpäevas.

Leivaküpsetuse arendamine külas on tarbijate kooperatiivi tähtsaimaks kohuseks. Küla kooperaatorite põhimine tähelepanu peab olema pööratud sellele, et võimalikult laiemalt arendada kõrgesordiliste leivatoodete küpsetamist, minnes vastu kolhoosi tarbija kasvavatele vajadustele. Möödunud on see aeg, mil kolhoosnik rahuldus ühe leivasordiga; praegu ta esitab nõudmisi paremate leivasortidele, paremakvaliteedilistele kringlitele, magussaiadele jm.

Leivaküpsetamise laiendamise kõrval on vaja mõjuvalt tõsta leiva kvaliteeti. Leiva kvaliteet omakorda sõltub leivaküpsetuse tootmismateriaalse baasi ja töötajate kaadri parendamisest. On vaja ümber ehitada ja paremini organiseerida tootmisbaas, valida, tehniliselt uuesti ette valmistada ja poliitiliselt kasvatada leivatehaste töötajaid.

Tuleb tõsta pagarite töötootlikkust, viies rangelt läbi töö tasumise tükitöö alusel, arendada sotsialistlikku võistlust, lööktööd ja stahhaanovlikku liikumist.

Leiva küpsetuse kvaliteedi tõstmisega peab samaaegselt kaasas käima rangeim kokkuhoid kütte ja materjalide kulutamises, kindlaksmääratud juurdeküpsuse normidest kinnipidamine. Tuleb otsustavalt võidelda kadudega, toodangu praagiga, raiskamiste ja vargustega. Kõrge töötootlikkus ühenduses rangeima kokkuhoiu režiimiga loovad soodsad tingimused leivaküpsetuse omahinna alandamiseks.

Niisugused on leivaküpsetuse põhiülesanded tarbijate kooperatiivis. Pagaritööstuse tööd plaanides ja analüüsides tuleb näidata, kuidas tarbijate kooperatiiv peab võitlema ja võitleb nende ülesannete teostamise eest.

Tootmiskava täitmise analüüs.

Tarbijate kooperatiivi leivaküpsetuse seisukorra analüüsi tuleb alustada leivaküpsetamise tootmiskava täitmise kontrollimisest sortimendi järgi, teritades tähelepanu väljalastava toodangu sortimendi hindamisele tema mitmekesisuse ja kvaliteedi seisukohalt.

Tootmiskava täitmise analüüsi tulemusi toodete liikide järgi võib näidata niisuguses tabelis:

Toodete nimetus	Mõõdühik	Mõõdunud aastal (koguses)	Aruandeaasta			%-des mõõdunud aastast
			plaani järgi (koguses)	tegelikult		
				kogus	plaani täitmise %	
Rukkileib 95%-line . . .	tsentn.	800	1 000	900	90,0	112,5
Nisuleib 96%-line	„	396	500	475	95,0	120,0
„ 85%-line	„	164	200	210	105,0	120,0
„ 75%-line	„	73,3	100	110	110,0	150,0
Kringlid 85%-lisest jahust .	„	7,5	10	9,4	94,0	125,3
Kringlid 30%-lisest jahust .	„	3,8	5	5,3	106,0	140,0
Pagarisaadused 85%-lisest jahust	„	3,3	5	4,9	98,0	148,4
Pagarisaadused 30%-lisest jahust	„	1,8	3,0	3,1	104,0	172,2

Kuid peale koguselise täitmise on tähtis näidata küpsetatavate leiva-saiatoodete struktuuri (koosseisu), selleks et võida otsustada selle üle, kuidas tarbijate kooperatiiv võitleb sortimendi kvaliteedilise laiendamise eest. Tootmise sortimendi struktuuri all peetakse silmas üksikute toodete sortide erikaalu toodangu üldises väljalaskmises.

Kuidas teha kindlaks väljalastava toodangu struktuuri?

Oleks ebaõige ära segada rukkileiva ja magussaia kogust ja kindlaks määrata nende erikaalu üldise leiva väljalaskmise koguse järgi. Struktuuri saab kindlaks teha ainult leivaküpsetamise maksumuse üldise kogusumma järgi, mis on võetud 100-na.

Struktuuriliste muudatuste analüüsi võib vormistada sama vormi tabelis, nagu plaani täitmistki.

Tuleb samuti anda leivatoodete küpsetamise analüüs kvartalite viisi, määrates kindlaks iga kvartali erikaalu aastases leiva väljalaskmises iga toodete liigi järgi, vormistades analüüsi lk. 114 näidatud kujul (tonnides).

Seejuures on kasulik näidata mitte ainult tegelikku leivaküpsetamist kvartalite järgi ja tema erikaalu, vaid ka plaani täitmise määra kvartalite viisi, täiendades seda tabelit vastavate näitajatega.

Toodete nimetus	I kvartal		II kvartal		III kvartal		IV kvartal		Kokku aastas
	kogus	erikaal	kogus	erikaal	kogus	erikaal	kogus	erikaal	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Rukkileib 95%-lisest jahust jne.	18	20,0	225	25,0	234	26,0	261	29,0	900

Selle tabeli andmeid võib ära kasutada aastaplaani koostamisel kvartalite lõikes.

Analüüsides tegelikku leivaküpsetamist, tuleb kontrollida mitte ainult plaani täitmist, vaid kindlaks teha ka pagaritööstuse tootmisvõimaluse ärakasutamise määr. Tavaliselt on ettevõtte täieliku koormatuse tootmisvõimsus tuntud suurus ja mõõdetakse teatud sorti leiva küpsetamisega tonnides, näiteks rukkileib 95%-lisest jahust, kringlitooted jne. Muidugi tuleb mitmesuguste leivasortide tegelik küpsetamine koefitsientide alusel viia samale leiva sordile ja liigile, milles on väljendatud tootmisvõimsus, ning viimasega jagades kindlaks teha võimsuse ärakasutamise koefitsient.

Koefitsiendid määratakse kindlaks sõltuvalt aja kestusest ja töö kulutusest toodete selle või teise liigi ja sordi küpsetamiseks või, lihtsamalt öeldes, sõltuvalt väljatöötamise normist ühe tootmistöölise kohta ühes vahetuses kilogrammides. Oletame, et normid on kindlaks määratud: 95%-lisele rukkileivale — 500 kg., 96%-lisele nisuleivale — 400 kg., 85%-lisele nisuleivale — 360 kg., 30%-lisele nisuleivale — 250 kg.

Saame koefitsiendid:

Rukkileib 95%-line — $\frac{500}{500} = 1$

Nisuleib 96%-line — $\frac{500}{400} = 1{,}25$

Nisuleib 85%-line — $\frac{500}{360} = 1{,}4$

Nisuleib 30%-line — $\frac{500}{250} = 2.$

Oletame edasi, et tootmise võimsus, arvestatult rukkileivale 95%-lisest jahust moodustab aastas kahe vahetuse ja aasta täieliku koormatuse juures 2200 tsentnerit.

Lähtudes eelmise tabeli andmeist, saame tegeliku küpsetuse, arvutatud rukkileivas (tsentn.):

Rukkileib	95%-line — 900 × 1	900	
Nisuleib	96%-line — 475 × 1,25	594	(ümardatult)
Nisuleib	85%-line — 210 × 1,4	294	
Nisuleib	30%-line — 110 × 2	220	
	Kokku	2008.	

Pagaritööstuse võimsuse kasutamise koefitsient moodustab:

$$\frac{2008 \times 100}{2200} = 91,27\% \text{ (ümardatult).}$$

Edasi tuleb hoolikalt selgitada, kas ettevõtte alakoormatus oleneb leiva-saiatoodete müügiplaani vähendamisest või on seletatav ettevõtte halva, ebaratsionaalse ekspluateerimisega (käitise ja seadmete mittetäielik ärakasutamine, seisakute olemasolu jm.).

Analüüsides väljalastavate toodete struktuuri, tuleb erilist tähelepanu osutada toodangu kvaliteedi hindamisele, tugedes ostjate arvustustele, revisjonikomisjoni aktidele, leivatoodete tegeliku ringluse näitajatele kaubanduses, müüjate arvamustele jne. Samuti on tähtis selgitada tootmise sanitaar-hügieenilisi tingimusi, toorainete, materjalide ja küpsetatud leiva hoidmise tingmusi, leiva kauplustesse kohaletoimetamise korda ja viise; tuleb kindlaks teha, kas peetakse tootmis-tehnilist žurnaali, kas on organiseeritud tootmisprotsesside tundmaõppimist ja väljapaistvate tulemuste kinnitamist juurdeküpsuse ja leivaküpsetamise kvaliteedi alal.

Omahinna analüüs.

Omahinnas kajastub toorainete, abimaterjalide, kütte ja inimtööjõu kulutuste, hoonete, masinate ja seadmete amortisatsiooni ning kõigi muude otseste ja kaudsete kulude suurus.

Omahind on tähtsaim rahvamajanduslik kvaliteediline näitaja. Tööstusliku toodangu omahinna alandamine kolmandal viisaastakul pidi moodustama 10%, mis pidi riigile 1942. aastal tagama kokkuhoidu 1937. aastaga võrreldes 20 miljardi rubla ulatuses. Järelikult iga protsent omahinna alandamist võrdub 2 miljardi rubla kokkuhoiuga rahvamajanduses.

Sellepärast tuleb iga tootmisettevõtte töö üle otsustada mitte ainult selle järgi, kuidas ta täitis toodangu väljalaske plaani, vaid ka selle järgi, kuidas ta alandab toodangu omahinda.

Toodangu omahinna alandamist tarbijate kooperatiivi pagaritööstuse ettevõtteis tuleb tagada stahhaanovliku liikumise ja lööktöö arendamise ning nende alusel — töö tootlikkuse tõstmise teel, s. o. leiva küpsetamise suurendamisega ühe töötaja kohta; kõigi tööprotsesside õige organiseerimise teel pagaritööstuses, leiva küpsetamise tehnika parema valdamisega, kütte ja abimaterjalide kokkuhoidliku kulutamisega, leiva praagi täieliku kõrvaldamisega, võitlusega kadude ja varguste vastu, kindlaksmääratud leiva väljatuleku (juurdeküpsetuse) normidest kinnipidamisega.

Kõigi kulutuste üldistavat arvestust koostuselementide (kirjete) järgi, mis langevad toodangu ühikule, nimetatakse omahinna kalkulatsiooniks. Kalkulatsioon jaguneb aruandeliseks ja plaaniliseks. Omahinna analüüs seisabki tegelikult aruandelise kalkulatsiooni kontrollimises tema koostuselementide (kirjete) järgi võrreldes plaanilise kalkulatsiooniga. Plaaniline kalkulatsioon leivaküpsetuse alal koostatakse leiva liikide (sortide) järgi, toodangu ühikule (kilogrammile, tsentnerile, tonnile). Samasuguses lõikes koostatakse aruandeline kalkulatsioon ja tuleb läbi viia ka tema analüüs.

Tarbijate kooperatiivi näites võib aruandelise kalkulatsiooni analüüsi kõrvutatult plaanilise kalkulatsiooniga kujutada nii, nagu on näidatud tabelis lk. 117.

Toome mõned seletused omahinna kalkulatsiooni juurde.

Otsesed kulud, s. o. kulud, mis kuuluvad otseselt igale leiva sordile, on välja toodud järgmisel viisil:

1. Toorained ja materjalid iga leiva sordi 1 tsentnerile on saadud nende üldise maksumuse jagamisel küpsetatud leiva kogusega. Jahu ja materjalide kulud võetakse nende tegeliku kulutuse alusel pagaritööstuse žurnaali järgi.

2. Töötasu (ühes juurdearvutustega töötasule) kantakse tükitöötasu korral vahetult igale leiva sordile vastavalt tema tegelikule väljamaksmisele (jagades üldsumma küpsetatud leiva kogusega).

3. Küte ja veevarustus jaotatakse igale leiva sordile vastavalt normatiividele.

4. Jahu juurdevedu jaotatakse toodete liikide järgi proportsionaalselt jahu ja materjalide kogusega, mis langeb igale toodete liigile.

Kaudsed kulud. Siia kuuluvad üür, amortisatsioon, administratiiv-teenindava personali töötasu ühes juurdearvu-

1 tsentneri leiva omahind võrreldes plaaniga (rbl. ja kop.).

Omahinna elemendid	Rukkileib 95%-lisest kroovitud jahust			Nisuleib 96%-lisest jahust			jne.
	plaani järgi	summa	%-des plaanist	plaani järgi	summa	%-des plaanist	
1	2	3	4	5	6	7	8
I. Otsesed kulud.							
1. Toorained ja materjalid:							
Jahu	69.73	69.35	99,4	82.76	81.35	98,3	
Sool	—.13	—.11	84,7	—.10	—.18	180,0	
Või	—.35	—.34	97,1	—.35	—.34	97,1	
Pärm	—	—.01	—	—.55	—.56	101,8	
Suhkur	—	—	—	—	—	—	
Kokku	70.21	69.81	99,4	83.76	82.43	98,4	
2. Tootmistööliste töötasu koos juurdearvutustega	3.08	3.30	107,1	3.30	3.28	99,4	
3. Küte	1.30	1.28	98,5	1.50	1.45	96,7	
4. Veevarustus	—.60	—.58	96,7	—.70	—.71	101,5	
5. Transpordikulud	—.70	—.96	—	—.70	—.96	—	
Kokku otsekulusid	75.89	75.93	100,3	89,96	88.83	—	
II. Kaudsed (muud) kulud	1.41	2.10	148,9	2.04	2.21	108,3	
III. Käibemaks							
IV. Tootmise omahind	77.30	77.93	100,8	92.—	91.04	99,0	
V. Kokku hulgivälja-laske-hindadega	77.50	77.50	100	92.50	92.50	100	
VI. Auto-veokulude tasumine	—	—	—	—	—	—	
VII. Kasum (V—IV + VI)	+20	—43	—	+50	+1.46	—	

tustega, kantseleikulud jne., samuti ka tarbijate kooperatiivi üldiste kulude osa, mis langeb pagaritööstusele (lk. 202). Kaudsed kulud jaotatakse proportsionaalselt tootmistööliste töötasule ühes juurdearvutustega.

Otsesed kulud, pluss kaudsed kulud, pluss käibemaks annavad tootmise omahinna.

Leivatoodangu omahinna analüüsimisel tuleb arvesse võtta üksikute tegurite mõju. Leivatoodete omahinnale mõjuvad:

1. Toorainete tarbimise normid. Siin on eelkõige vajalik kinnipidamine kindlaksmääratud leiva väljatuleku-protsentidest. Tegelikult määratakse leiva väljatulek kindlaks toodete liikide ja sortide järgi faktilise küpsetamise protsentimise teel kulutatud jahu kogusest.

Oletame, et 95%-lisest kroovitud jahust 90 tonni rukkileiva küpsetamiseks on kulutatud jahu (kaasa arvatud sool) 57,7 tonni. Leiva väljatuleku-protsendi saame:

$$\frac{90 \times 100}{57{,}7} = 156\%$$ ehk juurdeküpsus 56%.

Leiva väljatuleku-normidest kinnipidamine on üks tähtsaimaid plaanilise omahinna täitmise tingimusi. Muidugi, kui väljatulek osutus normist madalamaks, siis omahind selle tagajärjel tõuseb, kui aga vastupidiselt, siis ta alaneb. Kuid leiva väljatuleku rikkumine kindlaksmääratud normide ületamise suunas on juba seotud toodangu kvaliteediga, sest sageli juhtub, et normide ületamist taga ajades halveneb leivaküpsetamise kvaliteet.

Peale väljatuleku-normidest kinnipidamise tuleb kontrollida ka toorainete ja mitmesuguste materjalide kulutamise normidest kinnipidamist toodangu ühiku kohta.

Niiviisi võimaldab toodangu ühikule (tonnile, tsentnerile) kulutatud toorainete ja materjalide kõrvutamine plaaniliste normatiividega kindlaks teha, millisel määral tegeliku omahinna kõrvalekaldumine plaanilisest on sõltuv sellest tegurist. Muidugi ei ole selle teguri mõju summas raske kindlaks teha, kui on selgitatud jahu ja materjalide kulutamise vahe koguslikult toodangu ühiku (tonni, tsentneri) küpsetamiseks.

2. Toorainete, materjalide ja kütte hindade muutus. Tuleb kontrollida, millisel määral tegeliku omahinna kõrvalekaldumine plaanilisest oli hindade muutuse tagajärjeks. Oletame, et toorainete ja materjalide hinnad alanesid; on selge, et see kajastub ka omahinna alanemisel. Selleks et kokku arvata, millist kokkuhoidu omahinnas saadi hindade

alanemisest, tuleb välja selgitada vahe toorainete ja materjalide väärtuses, mis on kulutatud toodangu ühiku küpsetamiseks.

3. Jahu, materjalide ja kütte veotariifi muutus, s. o. transpordikulude muutus. Tuleb arvesse võtta, kas ei muutunud aruandeperioodil vedude maksumus. Tarbijate kooperatiivi plaani järgi kindlaksmääratud maksumuse vastu (eelarve järgi, mis näeb ette transpordi ülalpidamist, või veolepingute alusel kolhoosidega). Maksumuse vahe tonni või tsentneri jahu, materjalide ja kütte veos näitab selle teguri mõju tegeliku omahinna kõrvalekaldumisele plaanilisest.

4. Ratsionaliseerivad abinõud töö organiseerimisel pagaritööstuses ja valitsemises, aruandluse ja plaanimise parandamisel, kõigis kuludes kokkuhoiu-režiimist kinnipidamisel. Tuleb kontrollida, milliseid konkreetseid abinõusid tarbijate kooperatiivi juhatus teostas töö parandamise alal pagaritööstuses, eriti üksikute tootmisprotsesside mehaniseerimise osas, ja anda iseloomustus, kuidas kajastus tootmistööliste töötasu kuludes ja kaudsetes kuludes. Kaudsete kulude analüüsile tuleb osutada erilist tähelepanu, kontrollides plaanilise eelarve täitmist iga üksiku kirje järgi ja avastades kõrvalekaldumise põhjused. Kontrollimist tuleb vormistada näiteks niisuguses tabelis:

Kirjete nimetus eelarve järgi	Plaani järgi	Tegelikult	Kõrvalekaldumine plaanist (+ —)	Märkused
1	2	3	4	5
1. Üürjne.				
Kokku				

Nagu juba märgitud, avaldab põhimõju omahinna alandamisele pagarite töö tootlikkuse tõstmine. Pagarite töö tootlikkust mõõdetakse leiva-saiatoodete väljatöötamisega keskmiselt ühe tootmistöölise (pagari) kohta. Selleks, et kindlaks määrata päeva keskmist koormatust ühe töölise

kohta, tuleb eelkõige välja arvutada inimpäevade hulk aruandeperioodis (mis saadakse pagaritööstuse nimestikulise koosseisu keskmise tööliste arvu korrutamise teel tema tegelikkude tööpäevade arvuga) ja järgnevalt valmistatud toodang jagada inimpäevadega.

Pagaritööstuse keskmine nimestikuline tööliste arv leitakse nii: tehakse kindlaks nimestikuline päevade arv iga töölise ettevõttes viibimise kohta, järgnevalt päevad summeeritakse ja nende summa jagatakse perioodi (kuu, kvartali, aasta) kalendrilise päevade arvuga.

Näide. Nõutakse pagaritööstuse töötajate keskmise nimestikulise arvu kindlaksmääramist IV kvartalis. Oletame, et kolm töölist töötasid kogu kvartali kestel, üks arvates 1. detsembrist ja üks kuni 1. detsembrini. Inimpäevade arv kvartalis moodustab:

$$(3 \times 92) + (1 \times 31) + (1 \times 61) = 368 \text{ inimpäeva.}$$

Keskmine nimestikuline tööliste arv kvartalis on:

$$368 : 92 = 4.$$

Oletame, et kvartali kestel pagaritööstus töötas ühes vahetuses 72 päeva ilma puhke- ja pühapäevadeta. Niiviisi saame inimtööpäevi kvartalis:

$$4 \times 72 = 288 \text{ inimpäeva.}$$

Toodangu üldine väljalase kvartalis moodustas, oletame, 129,6 t. Koormatus ühe töölise kohta päevas ühes vahetuses teeb keskmiselt:

$$129\,600 \text{ kg} : 288 \text{ inimpäevale} = 450 \text{ kg.}$$

Tegelik toodang iga toodete liigi ja sordi järgi kõrvutatakse kindlaksmääratud normidega ja tuuakse välja kõrvalekaldumine, mis toodete ühiku plaanilise omahinna järgi väljendatakse seejärel summas.

Keskmist nimestikulist tööliste arvu saab kindlaks teha ka lihtsamal viisil: võetakse tööjõu arv võimalikult suurema kuupäevade arvu järgi kvartalis, arvatakse kokku ja jagatakse võetud kuupäevade arvuga. Näiteks 1. oktoobriks — 4 inimest, 15. oktoobriks — 5, 1. novembriks — 6, 15. novembriks — 6, 1. detsembriks — 5, 15. detsembriks — 5 ja 1. jaanuariks — 4 inimest.

Keskmine tööliste arv:

$$\frac{4 + 5 + 6 + 6 + 5 + 5 + 4}{7} = 5.$$

Kuna selle või teise toodangu liigi ja sordi ühiku väljatöötamiseks kulub mitmesugune aeg, siis tuleb koefitsientide alusel (mis iseloomustavad aja kulutamist mitmesuguste toodete ühiku väljatöötamiseks) toodang alguses väljendada ühes sordis, ütleme rukkileivas 95%-lisest jahust (lk. 114 ja 115) ja edasi see juba jagada inimpäevadega.

Saadud andmed päeva keskmise toodangu ja päeva keskmise töötasu alal tuleb kõrvutada võrreldavate perioodide andmetega, selleks et kindlaks määrata nende kasvu, vormistades analüüsi umbes niisugusel kujul:

Ettevõte	Baasiaasta		Aruandeaasta		Protsentides baasiaastast	
	koormatus päevas (kg)	töötasu päevas (rbl. ja kop.)	koormatus päevas (kg)	töötasu päevas (rbl. ja kop.)	koormatuse järgi	töötasu järgi
Pagaritööstus . .	390	6.50	450	6.70	115,4	103,1

Sellest näitest järgneb, et pagarite töötootlikkus jõuab tublisti ette töötasu kasvust, mis peaks soodustavalt mõjuma omahinna alandamisele.

Tegeliku omahinna kõrvalekaldumiste analüüsi plaanilisest omahinnast, viimase elementide järgi (jahu, materjalid, küte, tootmistööliste töötasu jm.) ühele tsentnerile või tonnile leivasaiasaadustele, arvesse võttes üksikuid tegureid, mis seda mõjutavad, võib näidata järgmises tabelis:

Omahinna elementide	Rukkileib 95%-lisest jahust ine.							
		selle hulgas arvel (+ —)						
	kõrvalekaldumine summas (rbl. ja kop.) (+ —)	tooraine tarbimise normide	tooraine, materjalide, kütte hinna muutuse	veotariifi muutuse	rats. abinõude ja töötootlikkuse tõstmise	eelarvelisest distsipliinist kaudsetes kuludes		
1	2	3	4	5	6	7	8	9

Käesolevas tabelis näidatakse ainult need leivatoodete sordid, millede suhtes esineb plaanilise omahinna rikkumist.

Leivaküpsetuse plaanimine.

Pagaritööstuse tootmisplaani koostamise lähtemomentideks on:

1. Tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu direktiivjuhised.
2. Elanikkonna nõudmine küpsetatud leivale ja selle nõudmise täieliku rahuldamise vajadus.
3. Pagaritööstuse tootmisvõimsus ja selle täieliku koormatuse vajadus.
4. Pagarite töötootlikkuse tõstmine.
5. Analüüsi andmed leivaküpsetamise kohta möödunud perioodis.

Pagaritööstuse plaanis tuleb kajastada:

a) toodangu väljalase leiva sortide järgi koguses ja summaliselt väljamishindades; b) toorainete ja materjalide kulutamine; c) tööjõud ja töötasu; d) muud kulud; e) leiva väljatulek normide järgi; f) 1 tsentneri mitmesugust sorti leiva omahind ja selle alandamine; g) ettevõtte rentaablus; h) käibevahendid.

Leivaküpsetuse plaanimise tähtsaimaks ülesandeks on leiva sortimendi laiendamine, nisuleiva, saia- ja kringlisaaduste erikaalu suurendamine ning leiva kvaliteedi süstemaatiline kõrgendamine.

Elanikkonna nõudmine mitmesugustele küpsetatud leiva sortidele arvestatakse kauplustes ja poodides ning kinnistatakse tarbijate kooperatiivi kaupade müügiplaanis. Viimane ongi kaubanduse konkreetseks tellimuseks pagaritööstusele. Kuna aga kaubanduse plaanis on leiva müük näidatud rühma nimetusega „küpsetatud leib", siis on ülesanne selles, et ositada see käive sortimendi järgi summaliselt ja jagamisel 1 tsentneri väljalaske hinnaga kindlaks teha leiva küpsetamise vajalik kogus liikide ja sortide järgi.

Leiva tootmise sortimendi struktuuri kindlaksmääramisel tuleb lähtuda konkreetsest nõudmisest, kallimate sortide küpsetamise laiendamise vajadusest, arvesse võttes analüüsi andmeid möödunud perioodi eest ning üksikute leivasortide väljalaskmise ja müügi kasvu temposid. Seejuures tuleb arvestada ettevõtte seadmete kõige ratsionaalsemat ärakasutamist, ja sel alusel, samuti ka töö sotsialistlike vormide ja meetodite — lööktöö ja eesrindluse — arendamise teel saavutada töötootlikkuse tõusu plaaniperioodis.

Tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu plaani-ülesanded küpsetatud leiva väljalaskmise alal antakse tonnides ja

summaliselt ning need peab eelnevalt seosesse viima leiva ja leiva-saiatoodete müügiga kaubakäibe plaanis.

Pagaritööstuse mitteküllaldane tootmisvõimsus ei tarvitse olla takistuseks leivakaubanduse arendamisel, seepärast pea-

Toodete nimetus	Maakondl. liidu ülesande järgi plaanit. a. I kv.	Aruandeaasta IV kvartalis			Plaanitava aasta I kvartaliks			%-des aruande aasta IV kvartalist
		kogus	summa väljamishindades	erikaal	kogus	summa väljamishindades	erikaal	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Rukkileib 95%-lisest jahust .	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Nisuleib 96%-lisest jahust .	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Nisuleib 85%-lisest jahust .	—	—	—	—	—	—	—	—
4. Nisuleib 30%-lisest jahust .	42	40	9 600	12,8	46	11 040	13,1	115,0
5. Kringlid 85%-lisest nisujahust	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Sama 30%-lisest jahust . .	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Pagarisaadused 85%-lisest jahust	—	—	—	—	—	—	—	—
8. Pagarisaadused 30%-lisest jahust	—	—	—	—	—	—	—	—
Kokku . .	560	500	75 000	100	560	84 000	100	112,0
Üle kandes rukkileivale 95%-lisest jahust	—	600	—	—	—	720	—	—
Tootmisvõimsus samas leivasordis[2]	—	800	—	—	—	800	—	—
Võimsuse ärakasutamise % (ettevõtte koormatus)	—	75	—	—	—	90	—	—

[2] Kringlitoodete alal arvestatakse tootmisvõimsus eraldi muudest toodetest, kuna nad küpsetatakse erilistes ahjudes.

vad plaanis olema ette nähtud abinõud pagaritööstuse laiendamise ja ümbersisustamise alal vastavalt kaubakäibe nõudeile.

Kõik arvutused leivaküpsetuse alal plaaniperioodis võib vormistada lk. 123 toodud abitabelis (tsentnerites):

Tavaliselt leivaküpsetusplaani koostamise praktikas ei tarvitata selliseid abiarvutusi, vaid paigutatakse plaanilised projektingud kohe pagaritööstuse plaani vormi (lk. 133).

Toodud tabelit on soovitatav koostada plaani parema põhjendamise eesmärgil, eriti suurtes ettevõtteis, kes lasevad välja mitmekesist sortimenti ja on isemajandavad. Tuleb silmas pidada, et see abitabel on tähtis ka kaubandusplaani jaoks, sest ta annab aluse leiva-saiatoodete vajalikuks sortimendiks.

Andmed leivaküpsetamise kohta IV kvartalis koguseliselt ja summas võetakse aruandest ja määratakse nende järgi kindlaks sortimendi struktuur väljamishinnas (summaliselt).

Leivaküpsetamine plaanitavaks kvartaliks projektitakse alguses koguseliselt, lähtudes maakondliku liidu direktiivist; siis arvutatakse välja protsent (lahter 9) möödunud kvartalist (lahter 6 protsenditakse lahter 3-st), pidades seejuures silmas kõrgesordiliste toodete küpsetamise kiiremat kasvu. Pärast seda viiakse leiva kogus väljamishindade alusel üle summalisse väljendusse ning üldine kokkuvõtte summa seotakse tarbijate kooperatiivi kaubakäibe plaani summaga ja küpsetatud leiva erikaaluga kaubakäibes. Lõpuks täpsustatakse leivasaaduste tootmise sortimendi struktuur plaaniperioodiks lõplikult, võttes aluseks maakondliku liidu ülesanded ja tegeliku küpsetamise struktuuri möödunud kvartalis.

Näide. Nisuleiva küpsetamist 30%-lisest kõrgemat sorti jahust on maakondliku liidu ülesandel ette nähtud 42 tsentnerit üldisest 560 tsentnerilisest kogusest. Selle leivasordi küpsetus moodustas IV kvartalis 40 tsentnerit, summaliselt väljamishinnas 9600 rbl., erikaalu järgi üldisest küpsetusest (summas):

$$\frac{9600 \times 100}{75\,000} = 12{,}8\%.$$

Tarbijate kooperatiivi üldine leivaküpsetus on plaanitud vastavalt maakondliku liidu plaani-ülesandele 560 tsentnerile, või kasvu näidates

$$\frac{560 \times 100}{500} = 112\%\text{-le},$$

s. o. 12% võrra. Kuid nisuleiva alal 30%-lisest jahust, väljudes

kaubanduse nõudeist, ta suurendab selle sordi küpsetust 46 tsentnerini, s. o. möödunud kvartali vastu $\frac{46 \times 100}{40} = 115\%$ ehk 15% võrra rohkem (kogu küpsetuse 12%-lisel keskmisel kasvul). Sellel tingimusel moodustub 30%-lisest jahust nisuleiva erikaal väljamise üldises hinnas $\frac{11\,040 \times 100}{84\,000} = 13{,}1\%$ IV kvartali 12,8% vastu, mis vastab analüüsi andmeile aruandeaasta eest (lk. 113) ja sihile suurendada kaubandust kõrgesordiliste toodetega.

Kogu küpsetuse ümberarvestamist ühele leivasordile toimetatakse koefitsientide alusel eespoolnäidatud meetodil (lk. 114); võimsuse ärakasutamise koefitsient moodustab:

$$\frac{720 \times 100}{800} = 90\%$$

või 15% rohkem kui möödunud kvartalis.

Pagaritööstuse ekspluatatsioonilist tootmisvõimsust võib välja arvutada näiteks nii: oletame, et on kaks küpsetamisahju 3 põrandaga ja üldpinnaga 12 m^2; ühe põrandatäie küpsetuse kestus on 240 min., ühe leivapätsi kaal 2,5 kg, ühe põrandatäie küpsetus 100 tk. ehk 250 kg, kasuliku töö aeg ööpäevas 1440 min. Siit järgneb: põrandatäisi ööpäevas 6, ööpäeva tootlikkus 1500 kg; 75 tööpäeva korral kuus on tootmisvõimsus kvartalis: 1500 kg $\times$ 75 $\times$ 3 = 337,5 t.

Pärast tootmiskava koostamist leivaküpsetamise alal arvutatakse välja vajaliku jahu kogus. Seda arvestust toimetatakse leiva juurdeküpsetuse normide alusel. Oletame, et leiva küpsetamine 95%-lisest jahust on kvartaliks plaanitud 250 tsentnerile, leiva väljatulek jahu suhtes on 155%; jahu vajadus moodustab siis:

$$\frac{250 \times 100}{155} = 161{,}3 \text{ tsentn.}$$

Korrutades jahu tsentneri hinna tsentnerite arvuga, saame jahu maksumuse üldsumma.

Selle järel arvutatakse välja vajalik tööjõud, võttes aluseks toodangu normid (mis on kindlaks määratud tariifikokkuleppega) ühe tootmistöölise kohta leiva liikide ja sortide järgi.

Tööliste arvu arvutamise kord on järgmine:

1. võetakse toodangu normid kilogrammides leiva liikide ja sortide järgi ööpäevas ühe töölise kohta;

2. jagades küpsetamiseks ettenähtud leiva koguse iga toodete liigi normiga, saame inimpäevade arvu;

3. jagades vajalike inimpäevade üldarvu ettevõtte tööpäevade arvuga plaanikvartalis, saame vajaliku tööliste arvu, mis seejärel liigitatakse kvalifikatsiooni järgi — pagariteks, käealusteks.

Näide. Toodangu väljalase kvartaliks: 96%-list nisuleiba — 70 t, 85%-list nisuleiba — 30 t.

Toodangu normid ühe töölise kohta ööpäevas ühes vahetuses on 500 ja 400 kg. Ettevõte töötab ühes vahetuses, pidades kinni üldisest puhkepäevast. Saame järgmise vajaliku inimpäevade arvu:

Nisuleib 96%-line — 70 000 kg : 500 kg = 140 inimpäeva
„ 85%-line — 30 000 kg : 400 kg = 70 „

Kokku . . . . 210 inimpäeva.

Tööpäevi on kvartalis 90—15 = 75. Vajalik tööliste arv 210 inimpäeva : 75 = 2,80. Võib võtta ümardatult 3 inimest (selle hulgas 1 meister, 1 käealune ja 1 abitööline).

Töötasu põhimistele tootmis- ja abitöölistele arvutatakse tariifikokkuleppe alusel. Nii põhi- kui ka abitöölised viiakse üle tükitöötasu alusele brigaadiviisi või individuaalselt, kusjuures viimasel juhul abitöölised saavad ajatasu.

Ühe või teise töötaja viimist sellesse või teise rühma maksimaalse või minimaalse tasu järgi toimetab vastav kvalifikatsiooni komisjon maakondliku liidu juures, kuhu kuuluvad: tarbijate kooperatiivi esindaja või pagaritööstuse juhataja, kohaliku komitee esindaja ja maakondliku liidu leivaküpsetuse inspektor. Individuaalse tükitöö korral määratakse tasumäär kindlaks töölise päevase palgamäära (minimaalse või maksimaalse) jagamise teel päevase toodangu normiga. Oletame, et tarbijate kooperatiivis töötavad: 6-nda rühma meister maksimaalse palgamääraga 9 rbl. 37 kop. päevas, 4-nda rühma käealune minimaalse palgamääraga 5 rbl. 69 kop. päevas ja 2-se rühma abitööline ajatasu maksimaalse palgamääraga.

Järelikult meistri tükitöö tasumäär on 96%-lise nisuleiva korral (9 rbl. 37 kop. : 500) = 1,87 kop. kilogrammilt ehk 1 rbl. 87 kop. tsentnerilt; käealuse tasu (5 rbl. 69 kop. : 500) = 1,14 kop. kilogrammilt ehk 1 rbl. 14 kop. tsentnerilt. 85%-lise nisuleiva korral võrduvad tasumäärad vastavalt 2 rbl. 32 kop. ja 1 rbl. 42 kop. tsentnerilt. Keskmine tasumäär neile on 96%-lisest jahust nisuleiva korral (1 rbl. 87 kop. + 1 rbl. 14 kop.) : 2 = 1 rbl. 51 kop. ja 85%-lisest jahust nisuleiva korral (2 rbl. 32 kop. + 1 rbl. 42 kop.) : 2 = 1 rbl. 87 kop.

Brigaadi tükitöö korral vajatakse järgmist arvutust (96%-line nisuleib):

Tööalade nimetus	Tööliste arv	Tariifi rühm	Ühe töölise palgamäär (rbl. ja kop.)		Toodangu norm ühe töölise kohta (kg)	Tükitöö tasumäärad 100 kg eest (rbl. ja kop.)
			maksimaalne	minimaalne		
Meister	1	6	9.37	—	500	1.87
Käealune tööline	1	4	—	5.69	500	1.14
Abitööline	1	2	4.38	—	500	—.87
Kokku	—	—	13.75	5.69	1 500	3.88

Tükitöötasu 1 tsentn. leiva eest moodustab keskmiselt 1 rbl. 30 kop. (3 rbl. 88 kop. : 3). Tootmistööliste üldine töötasufond määratakse kindlaks keskmiste tükitöö tasumäärade korrutamise teel leivaküpsetamise kogusega iga liigi ja sordi järgi. Pagaritööstuse ülejäänud koosseis — laohoidja, ööväht jt. — moodustatakse ja töötasufond määratakse kindlaks koosseisude palgamäärade süsteemi alusel.

Juurdearvutused töötasule ja täiendavad kulud töötasule võetakse kindlaksmääratud normide järgi töötasust (7,1%).

Küte tootmistarveteks arvutatakse normide järgi igale leiva liigile ja sordile üldiste vajaduste jaoks, võttes arvesse tegelikku kulutamist möödunud perioodis ja kokkuhoiu vajadust.

Eeskujuna soovitab Tsentrosojuz lk. 128 esitatud normatiive.

Materjalid mitmesuguste leivasortide tootmiseks — pärm, suhkur, sool, või jt. arvutatakse normatiivide järgi koguses, nende maksumus aga määratakse kindlaks tarbijate kooperatiivi juhatuse poolt kehtestatud väljamishindade alusel, nende materjalide väljastamisel kaubandusest pagaritööstusse.

Ülejäänud kulud (tabel lk. 134) plaanitakse üksikute kirjete järgi järgmises korras.

Transpordikulud. Nendega mõeldakse jahu ja materjalide kohaletoimetamise kulusid. Jahu kohaletoimetamise kulud määratakse kindlaks veotariifi korrutamise teel

Näitlikud normatiivid kütte tootliku kulutamise kohta pagaritööstuse ahjude jaoks naturaalväljenduses valmistoodangu tonnile (puud kuupmeetrites, vedelkütteaine aga kilogrammides)[3].

Ahjude süsteem	Leiva liigid	Kõva kütteaine (puud)					Vedel kütteaine (nafta)				
		Rukki 95%-line, 87%-line ja nisu 95-%-line	Nisu 85%-line, 72%-line, 30%-line, rukki 65%-line	Saiad	Magussaiad	Kringlid, kuivikud ja tšurekid	Rukki 95%-line, 87%-line ja nisu 96%-line	Nisu 85%-line, 72%-line, 30%-line ja rukki 65%-line	Saiad	Magussaiad	Kringlid, kuivikud ja tšurekid
Kuumuse-ahjud	Ahjupõrandal küpsetatud	0,61	0,55	0,85	1,06	1,46	42,6	41,9	63,6	79,7	134,9
	Vormi-	0,55	0,53	—	—	—	41,9	39,8	—	—	—
Kanal-ahjud „HR"	Ahjupõrandal küpsetatud	0,38	0,35	0,42	0,47	—	39,8	36,3	44,7	50,3	—
	Vormi-	0,35	0,33	—	—	—	36,3	34,9	—	—	—

Märkus: Kõva kütteaine (puude) kulu normid on antud 25% niiskuse arvestusega. Niiskuse suurenemisel tõuseb vastavalt puude kulu järgmisel määral protsentides (puude kulust 25% niiskusega):

niiskuse korral 25% puude kulu = 100
" " 30% " " = 108
" " 35% " " = 114
" " 40% " " = 130,5
" " 45% " " = 144,5

[3] Vt. „Juhised pagaritööstuse tööplaani koostamiseks" 6. VII 1938. a. Tsentrosojuz.

tonn-kilometraažiga. Transpordikuludega liidetakse ka see osa, mis on seotud jahu juurdeveoga Teraviljasalvest ja kuulub tasumisele rahandusministeeriumi poolt, kuid kasumi kindlaksmääramiseks see tasumine peab näidatud olema eraldi.

Näide. Vedamisele kuulub jahu Teraviljakeskusest kuni tarbijate kooperatiivi pagaritööstuseni 88 t ja keskmise kaugusega 28 km; siit saame 2464 t/km. Oblasti täitevkomitee poolt määratud veotasu norm 1 t/km eest on 1 rbl. 75 kop. Veotasu summa on 2464 t/km × 1,75 = 4312 rbl. Veokulud tasutakse normi järgi üle 25 km 1 rbl. 30 kop. t/km eest, mis meie näites moodustab 1,3 rbl. × (88 t × 3 km) = 343,2 rbl.

Transpordikulud sisemiste vedude alal arvutatakse operatiivselt, võttes arvesse nende tegelikku kulutamist möödunud kvartalis ja toodangu väljalaske kasvu.

Ruumide üür arvutatakse lepingu alusel.

Majanduskulud ja ruumide korrashoid. Siia kuuluvad valgustus, küte, ruumide puhastamine jms. Üksikasjaliselt arvutatakse elektrienergia või petrooleumi kulutamine valgustuseks, puude kulu ruumide kütteks, põrandate pesemise kulud jne. Kuid neid kulusid võib ka, eriti kvartaliplaani koostamisel, arvestada operatiivselt, võttes arvesse möödunud perioodi tegelikke kulusid ja vajadust pagaritööstuse kultuuriliste ja sanitaar-hügieeniliste tingimuste parandamiseks.

Jooksev remont. Selle kohta koostatakse üksikasjalik kulude eelarve hädavajalikuks remondiks normatiivi piires (umbes 0,5% käibest hulgi-väljalaskehindades), võttes arvesse möödunud kvartali kulusid. Seejuures arvestatakse vajadusega luua kõik tingimused pagaritööstuse tööolude parandamiseks.

Põhi- ja renditud vahendite amortisatsiooni arvutatakse valitsuse poolt kindlaksmääratud normide järgi varalt, mis oli jäägis aasta alguses, võttes arvesse keskmist juurdekasvu aastas. Amortisatsiooni summa määratakse kindlaks aasta kohta ja jaotatakse võrdsete osadena kvartalitele.

Veevarustus plaanitakse arvesse võttes tegelikku kulutust möödunud kvartalis ja toodangu väljalaske kasvu või kindlaksmääratud normatiivide järgi leivatoodete küpsetamisele sortide järgi.

Kui vett veetakse omade hobustega, arvestatakse kulud „Transpordi kulude" kirje järgi.

Kaod taaras. Väljudes tootmise kavast ja jahu kulutamisest, määratakse kindlaks vajalik kottide arv. Järgnevalt kooskõlas Teraviljasalvega sõlmitud lepinguga saadud ja

tagastatava koti hinna vahe (umbes 15—20 kop.) korrutatakse kottide arvuga.

Arvestus-ülekanded kaadrite ettevalmistamiseks — kindlaksmääratud protsentide piires toodete väljalaskmise käibest (0,07%).[3]

Arvestus-ülekanded tarbijate kooperatiivi üldkulude katteks — Tsentrosojuzi normide järgi.

Protsendid krediidi eest. Nende arvutamiseks võetakse jahu ja materjalide plaanilise varu maksumus (selle määramisest vt. alamal), millest 15% kui miinimum peab olema kaetud omavahenditega, 85% aga peab krediteerima pank. Lähtudes 4%-lisest aastanormist krediidi eest, saame protsendiraha summa, kui korrutame krediteeritava jahu ja materjalide varu krediidi eest makstava protsendiga ja jagame saadud korrutise kui aastase kulu — neljaks.

Näide. Jahu varu on 10 000 rubla, pank krediteerib 85%, 4%-iga aastas. Protsentide summa krediidi eest kvartalis saadakse:

$$\frac{10\,000 \times 85 \times 4 \times 3}{100 \times 100 \times 12} = 85 \text{ rbl.}$$

Selle valemi võib dešifreerida nii:

keskmine pangakrediidi summa aastas $\frac{10\,000 \times 85}{100} = 8500$ rbl.,

makstud protsentide summa krediidi eest aastas — $\frac{8500 \times 4}{100} = 340$ rbl.,

saame keskmiselt kvartalis — $\frac{340 \times 3}{12} = 85$ rbl.

Kui pagaritööstus on iseseisval bilansil, siis tuleb omakorda arvesse võtta ka protsentide summa, mida tarbijate kooperatiiv sai arveldus- ja jooksvate kontode järgi pangas, ning kulude eelarves krediidi eest arvestada ainult vahe makstud ja saadud protsentide vahel.

Näide. Keskmine päeva käive on 1600 rbl., rahaliste vahendite normatiiv arvelduskontol 1,5 päeva, pank maksab vahendite kasutamise eest 1,5% aastas. Saadud protsentide summa moodustab:

$$\frac{1600 \times 1{,}5 \times 1{,}5 \times 3}{100 \times 12} = 9 \text{ rbl., s. o.}$$

rahaliste vahendite keskmine jääk on: 1600 rbl. × 1,5 päeva = 2400 rbl.,

[3] Vt. „Juhendid pagaritööstuse tööplaani koostamiseks", 6. VII 1938. a. Tsentrosojuz.

saadud protsentide summa aastas — $\frac{2400 \times 1{,}5}{100}$ = 36 rbl.,

kvartali eest $\frac{36 \times 3}{12}$ = 9 rbl.,

krediidi protsentide saldo, mis kuulub eelarvesse võtmisele, —

85 rbl. — 9 rbl. = 76 rbl.

Muud kulude kirjed plaanitakse lähtudes nende üksikasjalikust dešifreerimisest möödunud kvartalis ja arvesse võttes ainult kõige vajalikumad neist (näit. kantseleikulud, lähetused jm.) tingimusel, et rangelt teostataks kokkuhoidu.

Omahinna plaaniline kalkulatsioon ja rentaablus.

Kõigi leivaküpsetuse kulude plaaniline arvutus võimaldab seega koostada leivatoodete omahinna plaanilise kalkulatsiooni ja tuletada rentaabluse. Plaanilisse kalkulatsiooni võetakse sisse kõik kulud tervikuna summaliselt ja seejärel jagades iga kirje järgi toodangu kogusega, saadakse kulud 1 tonnile (tsentnerile).

Otsekulude ja muude kaudsete kulude jaotamise korda toodete liikide järgi on käsiteldud eespool (lk. 115—119). Arvates kokku otsekulud (toorained ja materjaid + küte + vesi + juurdevedu + tootmistööliste töötasu) ja muud kulud (kaudsed), mis langevad toodete liikide järgi igale tsentnerile, samuti ka käibemaksu[4], saame tootmise omahinna. Seejärel võetakse toodete liikide järgi kindel plaaniline hulgiväljalaskehind (mis on kindlaks määratud näitlikkude plaaniliste kalkulatsioonide alusel), eraldatakse sellest tootmise omahind ja lisatakse juurde jahu juurdeveo kulud, mis kuuluvad tasumisele rahandusministeeriumi poolt. Resultaat näitab tootmise kasumit või kahjumit toodete liikide järgi ja pärast vastavat summeerimist — tervikuna kogu tootmise kohta. Juhul, kui ilmneb kahjum või mitteküllaldane kasum, võrreldes maakondliku liidu direktiivi-ülesandega, tuleb tootmisplaan võtta parandamisele, eriti kulude osas.

---

[4] Kõrgesordiliste saiatoodete kalkuleerimisel vt. käibemaksu normatiive „Juhendid pagaritööstuse tööplaani koostamiseks" 6. VII 1938. a. — Tsentrosojuz.

Selleks et vältida üleliigset tööd ümberarvutamisel, võib soovitada järgmist meetodit muude kulude esialgseks limiteerimiseks summaliselt:

1. toodangu maksumus hulgi-väljalaskehindades võetakse 100-na;

2. sellest summast eraldatakse käibemaks normide järgi, ütleme 5%, ja kasumi norm, ütleme 2% käibest, kokku 7%; toodangu tootmise maksumus moodustab niiviisi 93%;

3. tehes kindlaks toodangu tootmise maksumuse summa ja arvates sellest maha toorainete ja materjalide hinna, saame kulude summa, kaasaarvatult küte, töötasu jm.

Oletame, et toodangu väljalaskehind on 80 000 rbl., toorainete ja materjalide hind arvutuste järgi 60 000 rbl., saame kulude summa:

$$\text{tootmise omahind } \frac{80\,000 \times 93}{100} = 74\,400 \text{ rbl.},$$

kulud — 74 400 rbl. — 60 000 rbl. = 14 400 rbl.

Summa 14 400 rbl. ongi selleks limiidiks, mille raames tuleb koostada kulude eelarve, mitte ületades selle piire, vaid vastupidiselt, püüdes saavutada maksimaalset kokkuhoidu.

Üksikute kirjete arvutustes tuleb kasutada eelpool käsiteldud plaanimise metoodikat.

Pagaritööstuse käibevahendite arvutamine.

Pagaritööstuse plaani lõpposaks on käibevahendid. Siin tuleb näidata käibevahendite ja pangakrediitide vajadust (vahetult, kui pagaritööstus on isemajandav ja iseseisval bilansil, muul juhul aga — tarbijate kooperatiivi kaudu). Vajalikud käibevahendid määratakse kindlaks kehistatud normatiivide alusel jahu, abimaterjalide, kütte ja rahaliste vahendite ning muude aktivate järgi (viimased võetakse sel juhul, kui pagaritööstus on iseseisval bilansil). Nõutav varu leitakse koguseliselt päeva keskmise kulutuse korrutamisest normatiiviga. Oletame, et jahu normatiiv on 17 päeva, kulutus kvartalis 72 t, saame varu:

$$\frac{72\ \text{t} \times 17}{90\ \text{päeva}} = 13{,}6\ \text{t.}$$

Edasi tehakse kindlaks jahu varu, kütte jm. maksumus ostuhindades.

Rahaliste vahendite ja muude aktivate varu tehakse kindlaks leiva tootmise keskmise plaanilise päevakäibe korrutamise teel normatiiviga päevades. Oletame, et leiva tootmise käive kvartalis moodustab hulgi-väljalaskehindades 81 000 rubla, rahaliste vahendite ja muude aktivate normatiiv, kuhu kuuluvad taara, aruandekohuslikud isikud, ettetehtud kulud, majapidamismaterjalid, eririietus ja väike-inventar, on 3 päeva. Rahaliste vahendite ja muude aktivate varu moodustab siis:

$$\frac{81\,000 \times 3}{90} = 2700\ \text{rbl.}$$

Toorainete ja materjalide alal pank ei krediteeri üle 85% vajadusest, kütte alal — üle 30 päeva varu. Rahalised vahendid ja muud aktivad kaetakse 100%-liselt omavahenditega. Vastavalt sellele ei ole raske kokku võtta omavahendite üldist vajadust ja kindlaks teha tarvidust panga krediitideks.

Kõik tarbijate kooperatiivi pagaritööstuse plaanilised arvutused vormistatakse lk. 134 toodud tabelis (Tsentrosojuzi poolt kindlaksmääratud vormi järgi.

Pagaritööstuse tööplaan ..... kvartaliks 1939. a.

Ahjude arv . . . . . .

Ahjude võimsus ühes vahetuses . . . . . t.

Ahjude põrandate pindala . . . . . m²

Kvartali kestel on ette nähtud töötada . . . . . päeva, ... vahetus päevas.

I. Toodangu väljalase, jahu kulutus ja tööjõud.

Jrk. nr.	Toodete nimetused	Toodangu väljalase			Väljatulek %-des jahust	Jahu kulutus			Tööjõud ja töötasu				
		kogus (tsentn.)	Hulgi-väljalaskehindades: hind tsentn. eest	Hulgi-väljalaskehindades: summa		kogus (tsentn.)	hind (tsentn. eest)	summa	väljatöötamise norm ühe töölise kohta vahetuses (kg-des)	inimpäevade hulk	tööliste arv	tükitasu tonni leiva küpsetamise eest	vajalik töötasufond kvartaliks
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Kaaluleib:												
	Rukki: püüli-(95%)jahust												
	Rukki: kroovitud (87%) „												
	Rukki: püüli (65%) „												
	Nisu: püüli-(96%)jahust												
	Nisu: 2-se sordi (85%) „												
	Nisu: 1-se „ (72%) „												
	Nisu: kõrgema s. (30%) „												
2	Tükitooted:												
3	.....												
4	.....												
5	.....												
	Kokku		×		×		×		×				×

II. Tööstuse tulemus.

	Summa	%
1. Toorainete ja materjalide maksumus:		
Jahu		
Abitoorained ja abimaterjalid		
Transpordikulud toorainete alal (ilma veokulude tasude mahaarvamiseta, mis saadakse rahandusministeeriumilt)		
2. Kulud.		
Küte (tootmisvajadusteks ja kütteks)		
Veevarustus		
Taarakaod (saldo)		
Töötasu		
Sotsiaalandamid töötasule ja täiendavad kulud tööjõule		
Ruumide üür		
Kulud ruumide korrashoiuks ja inventar		
Jooksev remont		
Põhivahendite amortiseerimine		
Muud kulud		
Kokku		
3. Arvestus-ülekanded kaadrite ettevalmistamise fondi		
4. Osavõtmine tarbijate kooperatiivi üldistest kuludest		
5. Käibemaks		
6. Omahind (1+2+3+4+5)		
7. Käive hulgi-väljalaskehindades		
8. Auto-hobuveokulude tasumine		
9. Kasum (7—6+8)		

III. Koosseisud ja töötasu.

Ametite nimetused	Arv	Töötasu kvartaliks
Pagaritööstuse juhataja		
Pagarid		
Käealused		
.....		
.....		
.....		

IV. Käibevahendid.

	Kvartali lõpuks (oodatav)	Plaanitavaks kvartaliks	
		käibepäevades	summa
Jahu			
Abimaterjalid			
Küte			
Rahalised vahendid			
Muud aktivad			
Kokku			
Peale selle hooajalised { jahu .		×	
küte		×	
Kokku		×	

Juhatuse esimees . . . . . .

Pagaritööstuse juhataja . . . . . .

Tarbijate kooperatiivi raamatupidaja . . . . . .

V peatükk.

ÜHISKONDLIKU TOITLUSTAMISE ANALÜÜS JA PLAANIMINE.

Ühiskondliku toitlustamise ülesanded.

Ühiskondlik toitlustamine, nagu leivaküpsetuski, on tähtsaks kaasaaitavaks teguriks sotsialistliku tootmise arendamisel, sotsialistliku tarbimise organiseerimisel ja uue, sotsialistliku elulaadi loomisel.

Ühiskondlikus toitlustamises on otsustav eeldus miljonite naiste — töölis- ja talunaiste vabastamiseks tänamatust köögitööst.

Kõneldes artiklis „Suur algatus" kommunismi võrsetest, kriipsutas V. I. Lenin eriti alla naise orjalikku sõltuvust kurnavast köögitööst.

„... kuna teda rõhub, lämmatab, nüristab, surub alla väike kodune majapidamine, aheldades tema köögi ja lastetoa külge, riisudes tema töövaeva kuni jaburuseni ebatootva, tühise, närvesööva, nüristava, armetu tööga."

„... tõeline kommunism algab ainult seal ja siis, kus ja kunas algab massiline võitlus (juhitud riigivõimu valdava proletariaadi poolt) selle väikese koduse majapidamise vastu, või õigemini, tema massiline ümberehitus suureks sotsialistlikuks majapidamiseks."

„Ühiskondlikud sööklad, lastesõimed, lasteaiad — siin on eeskujud neist võrsetest, just need lihtsad, argipäevased vahendid, mis ei eelda mingit toredust, midagi ilukõnelist ega pidulikku, mis on tegelikult võimelised vabastama naist, tegelikult võimelised vähendama ja hävitama tema ebavõrdsust mehega, tema osatähtsuse järgi ühiskondlikus tootmises ja ühiskondlikus elus."[1]

[1] Lenin, Suur algatus, XXIV k., lk. 343—344 (vene k.).

Ühiskondlik toitlustamine aitab sotsialistlikule tootmisele kaasa sellega, et organiseerib tööliste ja kolhoosnikute toitlustamist, hoiab kokku töörahva aega, parandab nende toitlustamise kvaliteeti, aitab kaasa töö tootlikkuse tõusuks, stahhaanovliku liikumise kasvuks.

Ühiskondlik toitlustamine vabastab niiviisi ebatootvast tööst koduseid perenaisi ja loob sellesamaga reservid tootvaks tööks tööstuses ja põllumajanduses. Ühiskondlik toitlustamine kui organiseeritud plaaniline tootmine võimaldab kokkuhoidlikumalt kulutada maa toitlus-toorainete ressursse, kokku hoida küttes, elektrienergias, jäätmete kasutamises jm.

Teostades oma funktsioone arstliku ja sanitaarse järelevalve osavõtul, organiseerides dieteetilist ja laste toitlustamist, ta muutub ka tähtsaks teguriks linna ja maa töörahva olustiku tervendamise alal.

Ühiskondlik toitlustamine on meie sotsialistlikul maal stalinlike viisaastakute aastate jooksul kasvanud suureks toiduainete tööstuse haruks. Ühiskondliku toitlustamise ettevõtete käive moodustas esimese viisaastaku lõpul 4,9 miljardit rubla, teise viisaastaku lõpuks ta kahekordistus. Maal omab tähtsat kohta ühiskondliku toitlustamise organiseerimisel tarbijate kooperatsioon: teise viisaastaku lõpul tal oli 887 restorani, 3690 sööklat ja 1014 teemaja üldise käibega 1937. a. eest 1041 miljonit rubla.

Kuid kasvu kõrval omab ühiskondlik toitlustamine ka tõsiseid puudusi. Põhipuudus on — toitlustamise kvaliteedi mahajäämine koguselisest kasvust, elanikkonna nõudmistest.

Vaatamata toodete kasvavale küllusele maal, esineb külarestoranides ja -sööklates piiratud toitude menüü, külastaja teenindamine on organiseeritud halvasti, ei peeta kinni kehtivaist sanitaar-hügieenilistest tingimustest, ei tunta muret töötajate poliitilise ja tehnilise taseme tõstmisest, halvasti on korraldatud plaanimine ja kontroll.

Ühiskondlikku toitlustamist kasutati vaenlaslike elementide, trotskistlik-buhhaarinlike sabarakkude poolt laialdaselt ära sel eesmärgil, et nurja ajada seda tähtsaimat haru töörahva olustikuliste vajaduste teenindamises.

Töörahvas rahulolematuse äratamiseks koondasid need rahvavaenlased sööklate ja teemajade võrku, pidurdasid ehitustööd, halvendasid sööklate varustamist toorainete ja produktidega, halvendasid toitude menüüd, toidu ja teenindamise kvaliteeti, teadlikult rikkusid toitu, teadlikult vähendasid köögi

omavalmistamist ja arendasid einelaua kaudu kaubandust peamiselt alkoholiste jookidega, kattes need kahjurlikud toimingud plaanides ja aruandluses kinni summaliste näitajatega, kõrvaldades hoopiski toitude väljalaskmise koguslikud näitajad.

Ühiskondliku toitlustamise tähtsaim ülesanne on likvideerida kahjurlikkuse järelmõjud ja saavutada otsustavat paranemist. Ühiskondliku toitlustamise töö edu sõltub täielikult juhtimise kvaliteedist, inimeste õigest valikust ja paigutamisest, nende poliitilisest kasvatamisest ustavuse vaimus Lenini-Stalini parteile, oma töö tehnika tundmisest.

23 325 maa ja 262 linna tarbijate kooperatiivi tegutsemisel moodustab kogu ühiskondliku toitlustamise võrgu 1. jaanuariks 1938. a. siiski ainult 6250 ettevõtet. See tähendab, et ligi ¾ kõigist tarbijate kooperatiividest ei oma üldse ühiskondlikku toitlustamist. Tarbijate kooperatsiooni ülesandeks on kõrvaldada see häbiväärne nähtus, arendada statsionaarne ettevõtete võrk — sööklaid, restorane, kohvikuid, teemaju, samuti aga ka liikuvaid kööke toitlustamiseks põllul, metsa ülestöötamisel, kalapüügil jm., pannes ühiskondliku toitlustamise täielikult põllumajandusliku tootmise teenistusse. Tuleb püüda saavutada külastajate toitlustamise ja teenindamise kvaliteedi otsustavat paranemist. On vaja põhjalikult korda seada aruandlus, plaanimine ja kontrollimine.

Õigesti korraldatud plaanimine ja kontroll osutavad samuti ka tõsist abi ühiskondliku toitlustamise ettevõtete töö põhjalikul parandamisel.

Tootmiskava täitmise analüüs.

Ühiskondliku toitlustamisettevõtte (restorani, söökla jne.) töö analüüsi teostatakse tööstus-kaubandus-finantsplaani põhimiste osade järgi ja samas järjestuses, nagu ta koostataksegi, ja nimelt:

1. tootmiskava,
2. toidu kvaliteet ja teenindamise kvaliteet,
3. toorainetega varustamine,
4. töötootlikkus, koosseisud, nende kvalifikatsioon ja töötasud,
5. käibekulud,
6. omahinna ja väljalaskehindade kalkulatsioon,
7. rentaablus,

8. finantsiline seisukord.

Tootmiskava moodustub omast põhitoodangust ja abitoodangust, mis realiseeritakse söökla saali ja osaliselt einelaua kaudu. Peale selle võetakse einelaua töö analüüsimisel arvesse ka ostukaupade käive, mis saabuvad väljastpoolt kööki.

Ettevõtte tootmiskava täitmise analüüsi ülesandeks on selgitada:

1) plaani täitmise määra toitude arvu ja käibe summa järgi;

2) käibe kasvu ja toitude väljalaskmist sortimendi järgi;

3) oma ja einelaua toodangu sortimendi struktuuri ja menüü kvaliteedilise koosseisu parandamist;

4) köögitoodangu ja einelaua kaudu realiseeritavate ostukaupade suhet üldises käibes;

Toitude nimetused	Möödunud kvartalis		Aruandekvartal					Kasv %-des möödunud kvartalist
			plaani järgi		tegelikult			
	toitude arv	erikaal	toitude arv	erikaal	toitude arv	erikaal	plaani täitmise %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
I. Põhitoodang								
Lihatoidud . . .								
Kala- „ . .								
Aedvilja-								
tangu- „								
Piima- „								
Kokku . . .		100		100		100		
II. Abitoodang								
Magusad								
Külmad suupisted, tee, kohv .								
Mitmesugused väikesed tooted								
Kokku summas (tuh. rbl.) . .								

5) köögi tootmisvõimsuse ja söögisaali läbilaskevõime ärakasutamist.

Vastavalt Tsentrosojuzi juhistele, plaanitakse köögitoodang toitude rühmalises lõikes: liha-, kala- jne. toidud. Kuid plaani täitmise kontrollimisega selles lõikes piirduda ei saa, kuna siis ei selgu toitude tõeline sortiment ega saa kindlaks teha kvaliteedilisi nihkumisi toitlustamise koosseisus. Seepärast tuleb köögitoodang peale rühmalise sortimendi läbi analüüsida ka toitude koosseisu järgi, vastavalt restorani, söökla või teemaja üksikasjalikule menüüle, tehes perioodide viisi kindlaks üksikute toitude erikaalu ja nende kasvu.

Plaani täitmise analüüsi toitude rühmade järgi võib vormistada tabelis lk. 140.

Aruandekvartali- (aasta-) toodangu struktuuri kõrvutamine möödunud kvartaliga (aastaga) näitab, missuguses suunas muutub toidu koosseis, muuseas — kas suureneb liha- ja kalatoitude osa. Kasv protsentides möödunud kvartalist toitude liikide järgi iseloomustab samuti käibe kvaliteedilist külge. Kõige selgemal kujul esineb ühiskondliku toitlustamise kvaliteediline külg toitude üksikasjaliku menüü analüüsist, mida võib anda alljärgneva tabeli kujul.

Toitude nimetused	Möödunud kvartal		Aruande-kvartal		Kasv %-des möödunud kvartalis
	toitude arv	erikaal	toitude arv	erikaal	
1	2	3	4	5	6
Esimesed toidud					
a) Liha:					
Borštš, ukraina					
Kapsasupp lihaga					
Riisisupp lihaga					
jne.					
Kokku					
b) Kala:					
jne.					

Lihtsustamise eesmärgil võib piirduda toitude menüü valikkontrollimisega mitme päeva eest. Nende andmete iseloomustus lubab välja selgitada toitude mitmekesisust ning kõrgekvaliteediliste toitude osa ja kindlaks teha nihkumisi toidu kvaliteedi tõstmises.

Einelaua käibe analüüsi teostatakse plaanis ettenähtud sortimendi raames ja vormistatakse järgmise tabeli kujul:

Kaupade nimetused	Käive möödunud kvartalis summaliselt	Aruandekvartal				Plaani täitmise % summas	%-des möödunud kvartalist
		plaani järgi		tegelikult			
		summa	erikaal	summa	erikaal		
1	2	3	4	5	6	7	8
Leiva-saiatooted . . .							
Kondiitritooted							
Teraviljaviin							
jne.							
Kokku . .			100		100		
Selle hulgas							
köögitooted							
(põhi- ja abitoodang) .							

Einelaua plaani täitmise analüüsi tuleb teostada summalises väljenduses, kuna sortimendi mitmekesisuse tõttu (näiteks kondiitrikaubad) ei ole koguslik väljendus küllalt iseloomustav.

Omavalmistatud toodangu tähtsuse kõrvalekaldumatu tõstmine ühiskondliku toitlustamise üldises käibes, võrreldes ostukaupadega, mida realiseeritakse einelaua kaudu, on kõigi ühiskondlike toitlustamise ettevõtete tähtsaimaks ülesandeks. Ometi praktikas paljud maarestoranid ja -sööklad eelistavad kaubelda einelaua kaudu ostukaupadega, eriti alkoholiste jookidega, selle asemel et hoolt kanda köögitootmise suurendamise ja menüü mitmekesisuse eest. Tulemusena viiakse einelaua erikaal mõnikord kuni 60—70%-ni üldisest käibest.

On teada, et niisuguse joone pidamine ühiskondliku toitlustamise arendamises oli üks kahjurite meetodeid, kes püüdsid sel teel halvendada töörahva toitlustamist. Tuleb pidada

kõige tõsisemat võitlust niisuguse ühiskondliku toitlustamise ülesannete moonutamisega.

Analüüsides ühiskondliku toitlustamise käivet, tuleb tingimata selgitada, milline osa on omatoodangul käibes. Käibe analüüsi sellelt vaatekohalt võib anda niisugusel kujul (tuh. rbl.):

Käibed	Möödunud kvartalis		Aruande kvartal			Plaani täitmise %	%-des möödunud kvartalist
			summa plaani järgi	tegelikult			
	summa	erikaal		summa	erikaal		
Oma köögi toodang .							
Ostukaubad, mis realiseeritakse einelaua kaudu							
Kokku		100			100		

Tootmisvõimsuse kasutamise analüüs.

Analüüsis on vaja näidata köögi tootmisvõimsuse ja kaubandussaali (söökla saali) läbilaskevõime ärakasutamist. Ettevõtte tootmisvõimsuseks nimetatakse võimet teatavat toodangu hulka välja lasta ajaühikus. Söökla tootmisvõimsus oleneb seadmetest, katelde ja pliidi võimsusest ning kaubandussaali läbilaskevõimest.

Tehakse vahet teoreetilise tootmisvõimsuse, s. o. seadmete pideva tegevuse tingimusel kogu perioodi kestel, mille kohta tehakse kindlaks võimsus, ja tegeliku ehk ekspluatatsioonilise võimsuse vahel, võttes arvesse tehnoloogilist ja organisatsioonilist laadi seisakud.

Näitlik arvutus köögi tootmisvõimsuse kohta:

Katelde maht liitrites — 600 l, ühe toidu maht liitrites — 0,6 l, järelikult toodangu väljalase roogades ühes käibes — (600 : 0,6) = 1000 rooga.

Üks vahetus on 8 tundi, minutites (8 × 60) = 480.

Keetmise ajaks võetakse üksikute roogade keeduaja keskmine kestus, antud juhul tinglikult 120 min.

Teoreetiline võimsus $\rightarrow \frac{1000 \times 480}{120} = 4000$ rooga.

Aja tööde täiendavaks viimistlemiseks, mis määratakse kindlaks vaatluste ja mõõtmiste teel, võtame 30 min.

Tehnoloogilist laadi paratamatud kaod, mis samuti määratakse kindlaks vaatluste ja mõõtmiste teel:

a) katla puhastamine enne vahetust — 20 min.,

b) tinutus ja remont ühes vahetuses — keskmiselt 10 min., kokku 30 min.

Katelde seisakud tühjalt ja valmistoiduga, mis esinevad organisatsioonilist laadi põhjustel ja määratakse kindlaks vaatlustega, — 150 min., nii kujuneb ekspluatatsiooniline võimsus:

$$\frac{1000 \times (480 - 30 - 150)}{120 + 30} = \frac{300\,000}{150} = 2000 \text{ rooga.}$$

Tuletame katelde ärakasutamise koefitsiendi: 2000 : 4000 = = 0,50, s. o. söökla töötab oma võimsusest 50% ärakasutamisega ja tootmiskava plaanimisel võib julgesti toodangu väljalaskmist suurendada, kui selleks on vajadust.

Majandusmehe ja plaanija ülesandeks on — tootmisvõimsust maksimaalselt ära kasutada, sest mida rohkem toodanguühikuid lastakse välja ajaühikus, seda vähemad on kulud, mis langevad ühikule, seda madalam on omahind, seda rohkem toodangut saab ühiskondliku toitlustamise süsteem. Tuleb püüda võimalikult vältida organisatsioonilisi puudusi, mis kutsuvad esile seisakuid ja sellesamaga vähendavad võimalusi tootmisvõimsuse täielikuks ärakasutamiseks.

Sedasama metoodikat kasutatakse pliidi tootmisvõimsuse arvutamisel.

Tootmiskava plaanimisel on vaja projektitavat toodangu väljalaset kõrvutada mitte üksi põhiseadmete tootmisvõimsusega, vaid ka kaubandussaalide läbilaskevõimega, selleks et tagada plaanitava toodangu väljalaskmise realiseerimist.

Kaubandussaalide läbilaskevõime arvutamiseks on vajalikud järgmised näitajad:

Saali pindala määratakse kindlaks kogu pinna ülemõõtmise teel, välja arvatud pind, millel asuvad puhvet, kassa jne. Ütleme, et ta moodustab 240 m^2.

Pindala ühe inimese paigutamiseks määratakse normatiivselt kui pindala, mis tagab külastaja kultuurset teenindamist kasuliku pinna maksimaalsel ärakasutamisel. Need normatiivid on:

neljakohaliste laudade juures . . . . . 1,2 m^2
kaheksakohaliste „ „ . . . . . 1,0 „
dieteetilistes sööklates . . . . . 1,4 „

Näite jaoks võtame 1,2 m^2.

Saali tööaeg minutites (6 tundi × 60) = 360 min.

Ühe külastaja aeg, s. o. keskmine aeg ühe inimese teenindamiseks, arvestatud kiire teenindamise korral ilma järjekorrata, kuid küllaldane normaalse toitlustamisprotsessi jaoks (normatiiv) — 20—30 min.

Antud juhul läbilaskevõime moodustab: $\frac{240 \times 360}{1{,}2 \times 20} = 3600$ lõunat, pideva tegevuse korral kogu perioodi kestel maksimaalsel tasemel. Tegelikult töötab saal mitmesuguse pingega.

Oletame, et 4 tundi töötas saal täie koormatusega ja 2 tundi 50%-lise koormatusega; siis moodustab kaotus 60 min. ja tegelik läbilaskevõime on:

$$\frac{240 \times (360 - 60)}{1{,}2 \times 20} = 3000 \text{ lõunat.}$$

Toitlustamise kvaliteedi ja toorainetega varustamise analüüs.

Realiseeritud toodangu sortimendi analüüs annab kujutluse ainult koosseisust ja struktuursetest muutustest sortimendis, ei avasta aga veel toitlustamise kvaliteeti. Ometi ainult selles põhimises küsimuses selgust saades võib öelda, kuidas tarbijate kooperatiiv tegelikult võitleb partei ja valitsuse direktiivi teostamise eest toitlustamise kvaliteedi tõstmiseks.

Ühiskondliku toitlustamise kvaliteeti saab selgitada sel teel, et kontrollitakse kindlaksmääratud jaotusnormidest kinnipidamist üksikute roogade valmistamisel, toorainete kvaliteeti, toidu maitselisi omadusi ja vajalikkudest sanitaar-hügieenilistest tingimustest kinnipidamist toidu valmistamisel ja jagamisel.

Mitmesugustele roogadele on kindlaks määratud näitlikud retseptuurnormid. Nii näiteks on tarbijate kooperatsiooni restoranide ja sööklate jaoks retseptuurnormid välja antud Tsentrosojuzi poolt (1937. a.).

Kohtadel on tarbijate kooperatiivide ja maakondlike liitude juhatuste poolt kehistatud samuti normid, arvestades

kohalikke tingimusi. Tavaliselt maarestoranides ja sööklates näidatakse menüü hinnakirjades liha- ja kalatoitude valmistamiseks tarbitud liha ja kala normid.

Kinnipidamise täpsust võib kontrollida toidu valmistamisel; kui aga peetakse kulutatavate produktide kohta täpset arvestust, võib seda kontrollida ka roogade sortimendi järgi teatud päevade eest. Valikkatsete kaudu võib kindlaks teha, kui palju keskmiselt on kulutatud tooteid liha-, kala- või piimatoidu valmistamiseks (kas või põhitoodete — liha, kala või piima suhtes) ja kas see kulutamine vastab keskmisele plaanilisele retseptuurnormile.

Toorainete kvaliteeti saab kontrollida natuuras järelevaatamise teel, samuti aga ka toorainete vastuvõtuaktide läbivaatamisega.

On teada, et toidu head maitselised omadused sõltuvad mitte üksi toorainete heast kvaliteedist ning retseptuurnormidest kinnipidamisest, vaid ka oskusest maitsvalt valmistada, kokkade koosseisu kvalifikatsioonist, nende ausast suhtumisest töösse. Seepärast peab kokkade koosseisu personaalsele hindamisele kvalifikatsiooni vaatekohalt osutama tõsist tähelepanu. On vaja kontrollida tarbijate kooperatiivi juhatuse abinõude süsteemi kokkade ja teiste töötajate tehnilise ja poliitilise taseme tõstmise alal, sotsialistliku võistluse arendamist, ühiskondliku toitlustamise eesrindlike inimeste stahhaanovlike töömeetodite juurutamist.

Tähtsaimaks tingimuseks ühiskondliku toitlustamise parandamisel on range kinnipidamine sanitaar-hügieenilistest tingimustest, s. o. kinnipidamine absoluutsest puhtusest tootmises ja müügisaalis: ventilatsioon, toodangu hea hoidmine, riistade pesemine ja lauanõude puhastamine, tootmise jäätmete õigeaegne kõrvaldamine jne., samuti aga ka söökla töötajate isiklik hügieen.

Kõik need tootmistöö momendid, samuti nagu külastajate teenindamise kvaliteet isegi, tuleb analüüsis selgitada elava uurimise ja vaatluse teel. Vastasel korral jääb ühiskondliku toitlustamise kvaliteediline külg varju.

Ühiskondliku toitlustamise ettevõtete varustamise kord toorainetega ja tagatuse määr on samuti tähtsaks momendiks toitlustamise kvaliteedi parandamisel. Õigeaegsest toodete varumisest, vajalike varude olemasolust, õigest hoidmisest, mis tagab toorainete kvaliteedi säilitamist, oleneb paljuski toidu kvaliteet. Analüüsi korras tuleb kontrollida toodete varumise viisi maakondliku liidu, maakondliku varumiskontori kaudu,

vahetult lepingute järgi kolhoosidelt, piimasaadusi müügikaubaks tootvatelt farmidelt, seakasvatuse ja linnupidamise farmidelt, kolhoosnikutelt jne. Isemajandavale restoranile, samuti ka sööklale ja teemajale peab jäetama laialdane õigus isevarustamiseks ning tuleb selgitada, kuidas seda õigust kasutatakse tegelikult. Toodangu saabumise analüüsi võib vormistada järgmise tabeli kujul:

Toodangu nimetus	Mõõdühik	Plaani järgi	Tegelikult	Täitmise %	Selle hulgas			
					tarb. koop. kaudu	kolhoosidelt	kaubafarmidelt	kolhoosnikutelt
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Liha								
Kartul								
Kapsas								
jne.								

Andmed võetakse arvepidamise materjalidest või määratakse kindlaks väljanoppimisel arvetest ja saatekirjadest.

Häireteta tööks peab ettevõte käsutama toorainete ja materjalide varu, mis vastab kindlaksmääratud normile. Selleks et kontrollida, kas olemasolev varu vastab normaalsele, tuleb ta üldsummas jagada päeva keskmise käibega ilma käibekuludeta ja kasumita.

Oletame, et restorani käive kuus moodustas 120 tuh. rbl., käibekulud 25% käibest, kasum 5% käibest, toorainete ja muude toodete olemasolev jääk 33,6 tuh. rbl., varu norm — 15 päeva. Tegeliku varu päevades saame:

päeva keskmine käive omahinna järgi $\frac{120\,000 \times 100 - (25 + 5)}{100 \times 30} =$

$= 2800$ rbl., s. o. kui käive võtta 100%, siis ostuhind moodustab $100\% - (25\% + 5\%) = 70\%$, summaliselt aga:

$$\frac{120\,000 \text{ rbl.} \times 70}{100} = 84\,000 \text{ rbl.}$$

päeva keskmine käive 84 000 : 30 päevaga = 2800 rbl. Varu päevades 33 600 rbl. : 2800 rbl. = 12 päeva, s. o. 3 päeva võrra alla normatiivi.

Töötootlikkuse ja töötasu analüüs.

Töö organiseerimine ühiskondliku toitlustamise ettevõtteis maal on äärmiselt madalal tasemel. Sööklate ja restoranide külastajad on sunnitud raiskama palju aega toidu saamiseks.

Sotsialistlikud töö vormid — võistlus, lööktöö, stahhaanovlikud meetodid — on nõrgalt arenenud. On arusaadav, et ilma tõsise murranguta sotsialistliku töö vormide organiseerimise ja arendamise alal on võimatu saavutada ka ühiskondliku toitlustamise kvaliteedi tõsist paranemist.

Võitluses töötootlikkuse tõstmise eest ühiskondlikes sööklais ja restoranides tuleb ära kasutada toidu valmistamise protsesside mehhaniseerimist ja ratsionaliseerimist, õigesti organiseerida tööd ja kõiki tootmise protsesse, täpselt kinni pidada tööjõu kasutamise graafikust, võidelda kokkuhoiu eest kõiges, otsustavalt võidelda töödistsipliini eest, toidu valmistamise ja ettekandmise tehnika vallutamise eest, stahhaanovliku liikumise arendamise eest.

Töötootlikkus restoranides ja sööklates määratakse kindlaks kuukeskmise või päevakeskmise koormatusena:

1) tervikuna kogu ettevõtte keskmisele nimestikulisele töötajale kogu söökla käibe, kaasaarvatult ka puhvetikäive, jagamise teel keskmise nimestikulise töötajate arvuga;

2) köögitöötajale roogade arvu ja summaliselt kogu väljalastud toodangu, kaasaarvatult ka köögi tooted puhveti jaoks, jagamise teel töötajate keskmise arvuga;

3) kaubandussaali-töötajale (ettekandmise, koristamise, pesemise alal) kaubandussaali käibe jagamise teel käibe summas keskmise töötajate arvuga;

4) puhvetitöötajale puhvetikäibe jagamisel puhvetis tegutsevate isikute arvuga.

Koormatust tuleb näidata võrreldes plaani normiga ja perioodide viisi, selleks et kindlaks teha tema kasvu.

Tarbijate kooperatsiooni süsteemis on ühiskondliku toitlustamise ettevõtteis sisse seatud tükitöötasu (protsentides käibest) direktorile, köögi-, kaubandussaali- ja einelaua- (puhveti-) töötajaile tariifikokkuleppe alusel.

Ülejäänud kategooriate töötajad saavad ajatöötasu.

Üksikasjalikumalt käsitellakse seda küsimust allpool, töötasude plaani arvutamisel. Töötasude analüüsi vaatekohast on aga tarvis:

1) kindlaks teha üldine töötasufond, mis töötajaile on välja makstud ja millise protsendi ta moodustab käibest, ning kõrvu-

tada töötasu summaga ja protsendiga käibest plaani järgi, samuti ka fondi summaga ja möödunud kvartali (aasta) käibe tasemega, määrates kindlaks fondi kasvu;

2) kindlaks teha köögi, kaubandussaali, puhveti ja muu personali keskmine kuu töötasu ning tema kasv ja võrrelda nendesamade näitajatega möödunud kvartalis (aastas);

3) kindlaks teha, millisel määral peetakse kinni tükitöötasust ja elementidest, millest koosneb teatud eriala töötaja, näiteks koka või ettekandja tegelik kuu töötasu: põhitöötasu, lisatasu plaanilise koormatuse ületamisel, premeerimine jne.

Töötasu analüüs selles lõikes tuleb anda kõrvutatult töötootlikkusega, s. o. koormatusega, näidates nende kasvu. Normaalseks olukorraks tuleb lugeda niisugust, kui töötootlikkus kasvab kiiremini töötasust.

Käesolevat analüüsi võib vormistada niisuguses tabelis:

Näitajad	Möödunud aasta	Aruande-aasta	Märkused
I. Koormatus.			
1. Keskmine nimestikuliste töötajate arv aastas.			
Sellest:			
a) köögis			
b) müügisaalis			
c) einelauas			
d) muu koosseis			
2. Realiseerimiskäive (rbl.).			
Sellest:			
a) köögitooted, mis on realiseeritud müügisaali ja einelaua kaudu			
b) müügisaali käive eraldi . .			
c) einelaua käive (ostu- ja omatoodang)			
3. Koormatus käiberublades:			
a) Keskmisele nimestikulisele töötajale:			
plaani järgi			
tegelikult			
b) Köögitöötajale:			
plaani järgi			
tegelikult			
c) Müügisaali-töötajale:			
plaani järgi			
tegelikult			

Näitajad	Möödunud aasta	Aruande-aasta	Märkused
d) Einelauatöötajale: plaani järgi . . . . . tegelikult			
4. Koormatuse kasv (%-des). a) Keskmisele nimestikulisele töötajale . . . . . b) Köögitöötajale . . . . . c) Müügisaali-töötajale . . . d) Einelauatöötajale			
II. Töötasu.			
5. Üldine töötasufond (rbl.). a) Plaani järgi . . . . . b) %-des käibest . . . . . c) Tegelikult			
6. Keskmine töötasu töötajale. a) Keskmisele nimestikulisele . b) Köögis . . . . . c) Müügisaalis . . . . . d) Einelauas			
7. Kasv (%-des): a) Üldise töötasufondi . . . . b) Keskmise töötasu: Nimestikulisele töötajale keskmiselt . . . . . Köögitöötajale keskmiselt . Müügisaali-töötajale keskmiselt . . . . . Einelauatöötajale keskmiselt			

Keskmise töötajate arvu arvestamist perioodis vt. peatükis „Leivaküpsetuse analüüs ja plaanimine" (lk. 120).

Plaani koormatus võetakse normatiivi järgi.

Töötasu protsentides köögi, müügisaali ja einelaua käibest arvestatakse nende käitiste töötajate töötasu summa protsentimisel nende käitiste käivetest. Kõrvutamine töötasu normiga protsentides käibest, teisiti öeldes jaotusnormiga, annab võimaluse kindlaks määrata väljamakstud töötasu tegelikku vastavust summale, mis kuuluks väljamaksmisele arvestusnormi järgi.

Töötajate suhtes, kes saavad ajatöötasu, teostatakse tegeliku ja plaanilise töötasu võrdlust summa järgi.

Analüüsi jätkates tuleb seejärel näidata restorani või söökla koosseis isikuliselt töötajate järgi umbes niisugusel kujul:

Perekonnanimi	Eriala ja amet	Sünniaasta	Haridus	Parteilisus	Tööstaaž (üldine)	Töö antud ettevõttes	Mitu korda premeeritud	Stahhanovlane, löök-tööline	Tehn. miinimumi sooritamine
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Erilist tähelepanu tuleb pöörata kokkade kvalifikatsioonile, nende tehnilise ja poliitilise taseme tõstmisele, koosseisu muutlikkuse selgitamisele ja põhjustele, mis muutlikkust esile kutsuvad.

Restorani, söökla, teemaja kulude analüüs.

Kulude analüüsi üksikute kirjete järgi tuleb teostada võrdlevalt plaanilise eelarvega ja möödunud baasilise perioodiga (aasta, kvartal).

Plaanilises eelarves näidatakse kulud absoluutsetes arvudes ja protsentides käibest, kusjuures protsent käibest ehk tase määratakse kindlaks arvesse võttes maakondliku liidu ülesandeid. Summaliselt tegelike kulude võrdlemisel plaanilistega tuleb silmas pidada, et mõned kulukirjed on ranges sõltuvuses käibest, esinevad muutuvatena ning sellepärast tegeliku ja plaanilise käibe tunduva lahkumineku korral kuuluvad ümberarvutamisele normatiivi ja tegeliku käibe alusel.

Niisuguste muutuvate kirjete hulka kuuluvad ühiskondlikus toitlustamises töötasu ühes sotsiaalandamitega (peale administratiiv-valitsemise koosseisu osa), küte köögi jaoks, vesi. Kõiki ülejäänud kulusid (lk. 169) võib vaadelda kui muutumatuid, mis ei kuulu ümberarvutamisele plaani ületamisel või alatäitmisel.

Aruandeaasta kulude kõrvutamist baasi-aastaga võib esitada tervikuna, ilma võrdluseta kirjete viisi, kasutades viimast vaid juhul, kui ilmnevad tugevad kõrvalekaldumised.

Kulude analüüsi võib vormistada niisuguses tabelis:

Kirjed (vastavalt eelarvele)	Aruandeaasta				Kõrvalekaldumised (+ —)	
	Plaani järgi		Tegelikult			
	summa	%-des käibest	summa	%-des käibest	summa järgi	taseme järgi
1	2	3	4	5	6	7
Käive (tuh. rbl.)						
Töötasu						
Sotsiaalandamid töötasule						
Küte						
jne.						
Kokku						
Kulud möödunud aastal						
Käive möödunud aastal						

Erilist tähelepanu tuleb osutada niisugustele kirjetele, nagu nõude tinutamine, eririietuse kulumine ja pesemine, kulud ettevõtte heakorra alal, kuivõrd need kulud on seotud ettevõtte sanitaar-tehniliste ja kultuursete töötingimuste parandamisega. Väga tähtis on hoolikalt läbi analüüsida need kulud, milledes peab saavutatama maksimaalset kokkuhoidu toodangu omahinna alandamise eesmärgil: kaupade kaod, muud kulud, kuhu kuuluvad kantselei- ja telegraafikulud, lähetused, sõidud jt.

Omahinna ja rentaabluse analüüs.

Tarbijate kooperatiivide restoranide ja sööklate toodangu omahinna alandamine on aktuaalne ja ülitähtis ülesanne. Äärmiselt kõrged kulud, mis tõusevad neis ettevõtteis 30—40%-ni käibest, suurendavad toodangu väljamishinda ja lõpptulemusena kajastuvad töörahva eelarvel.

Tarbijate kooperatiivide sööklates ja restoranides ei koostata üksikasjalikku plaanilist kalkulatsiooni üksikutele roogadele põhjusel, et arvestus on raskepärane ja tinglik, eriti seoses üleminekuga väljatöötamise normidele käibe rublades.

Plaanis aga (vt. alamal) määratakse käibe struktuur kindlaks näiteks niisugusel kujul:

Toorained ja einelauakaubad . . .	75 tuh. rbl.
Kulud vastavalt eelarvele	20 „ „
Kasum	5 „ „
Kokku müügimaksumus	100 tuh. rbl.

Siit tuletame keskmise juurdehindluse protsendi toorainete maksumusele:

$$\frac{(20 + 5) \times 100}{75} = 33{,}3\%.$$

See keskmine hinnalisandi protsent sisaldab endas ka einelaua ostutoodangut. Hinnalisandi keskmise protsendi kindlaksmääramiseks ainult omale tootmisele tuleb lahutada einelaua ostukaupade hinnalisand. Einelaua käive ostukaupade alal plaanitakse eraldi kaupade järgi ostu- ja müügimaksumuses, eraldades hinnalisandi sellele toodangule.

Jätkame näidet. Einelaua käive ostukaupade alal on 10 tuh. rbl., juurdehindlus 3 tuh. rbl.; saame köögitoodangu hinnalisandi: 25 tuh. rbl. — 3 tuh. rbl. = 22 tuh. rbl. Käive köögitoodangu alal, mis osalt realiseeritakse einelaua kaudu, on 100 tuh. rbl. — 10 tuh. rbl. = 90 tuh. rbl., selle hulgas toorainete omahind 90 tuh. rbl. — 22 tuh. rbl. = 68 tuh. rbl., juurdehindlus oma toodangu omahinnale aga moodustab:

$$\frac{22 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{68 \text{ tuh. rbl.}} = 32{,}3\%.$$

Restorani või söökla toodangu omahinna ja müügihindade analüüsi ülesanne seisab selles, et jälgida, millises summas kujuneb üksikute roogade — massiliste, portsjoniviisi ja einelauaroogade — toorainete omahind tegelike retseptuurnormide järgi ja kas toimetatakse õigesti juurdehindlust vastavalt keskmisele hinnalisandi protsendile plaani järgi (on lubatav mõnesugune kõikumine üksikute roogade alal, kuid keskmise hinnalisandi protsendi piires).

Restoranides ja sööklais projektitav igapäevane operatiivne kalkulatsioon, mis koostatakse eelolevale päevale, kergendab väljamishindade määramise õigsuse kontrollimist.

Sel juhul, kui operatiivse kalkulatsiooni asemel koostatakse igapäevane aruandeline kalkulatsioon, tuleb piirduda ainult vastava tegeliku juurdehindluse kontrollimisega, mis plaanis on määratud.

Väljamishindade määramise õigsuse kontrollimise peamiseks eesmärgiks on avastada nõukogude hinnapoliitika rikkumise fakte. Pidades silmas seda laadi kontrollimise tõsist poliitilist tähtsust, tuleb seda teostada süstemaatiliselt ja tihedamalt, tõmmates kaasa revisjonikomisjoni. Kontrollimise tulemused fikseeritakse erilistes aktides.

Söökla töö rentaablust määratakse kui vahet tegeliku juurdehindluse ja kulude vahel. Kuid lõplikku rentaablust saab selgeks teha ainult kõigi mitteplaanitavate akumulatsioonide (kasumite) ja kadude (kahjumite) arvesse võtmise tulemusena, mida arvestatakse raamatupidamis-aruande alusel.

Tootmiskava koostamine ja käibe plaanimine.

Restorani, söökla või teemaja tootmiskava koostamisel tuleb lähtuda:

1) maakondliku liidu direktiivsetest juhistest käibe osas summaliselt ja protsentides, võrreldes eelmise aastaga ja roogade väljalaskmise üldkogusega;

2) tarbijate nõudmistest;

3) analüüsi andmetest möödunud aasta eest;

4) ettevõtte tootmisvõimsusest ja müügisaali läbilaskevõimest;

5) ettevõtte toorainete baasist.

Otsustavat tähtsust tootmise ja realiseerimise (käibe) mahu kindlaksmääramiseks omavad maakondliku liidu direktiivid ja tarbija nõudmine.

Eriti tähtis plaani koostamiseks sortimendi järgi on külastajate nõudmiste tundmaõppimine. Konkreetne nõudmine üksikutele roogadele igapäev on teada, kuna see selgub müügisaali töö käigust. On tarvilik, et seda nõudmist fikseeritaks restorani või söökla juhataja poolt ettekandjate informatsiooni alusel nõudmiste ja esitiste raamatus.

Restorani (söökla) juhataja ja tarbijate kooperatiivi juhatus ise peavad tähelepanelikult jälgima muudatusi tarbijate nõudmistes toidu koguse ja kvaliteedi suhtes. Selleks tuleb teada külastajate koosseisu, arvesse võtta kasvamist põllutööde perioodidel, tööjõu kasvu sovhoosides, ettevõtteis ja uusehitustel, samuti arvestada ka tööjõu äravoolu sügis-talvistel perioodidel. Tihe side kolhooside, sovhooside, asutiste ja ettevõtetega aitab sööklatöötajail ette aimata arvatavaid muudatusi tarbijate koosseisus.

Nõudmiste näitajaks võivad olla roogade väljalaskmise analüüsi andmed sortimendi järgi möödunud aastal, eriti plaani täitmise protsent ja kasv protsentides möödunud perioodist. Loomulikult mida kõrgem on plaani täitmise protsent, mida suurem on nende või teiste roogade väljalaskmise kasv, seda rohkem nõudmisi esitatakse just neile roogadele.

Niiviisi tuleb möödunud perioodi analüüsi andmeid arvesse võtta baasina mitte üksi roogade üldmahu arvutamisel plaaniperioodiks, vaid ka liikide järgi: esimesed, teised, kolmandad (magusad), ja plaanis ettenähtud sortimendi järgi. Kuna aruandes näidatakse käive ainult üldsummas, ilma et seda jaotataks roogade liikide ja sortimendi järgi, siis vajalikkude baasiliste andmete saamiseks roogade sortimendi kohta tuleb kasutada väljanoppimismeetodit köögitoodangu väljalaskmise ja realiseerimise päevase arvestuse alusel.

Kõiki ühiskondliku toitlustamise käibe analüüsist tulenevaid järeldusi toitlustamise madala kvaliteedi kohta, omatootmise (köök) mitteküllaldase osa kohta käibes jm. ning abinõusid nende puuduste kõrvaldamiseks tuleb arvestada plaani koostamisel. Kriipsutame veel kord alla, et köögitoodete erikaalu pidev suurendamine käibes on toodangu väljalaskmise mahu plaanimise kõige tähtsamaks ülesandeks.

Tootmisplaani koostamisel tuleb tingimata arvesse võtta plaani täitmise materiaalseid võimalusi — köögi tootmisvõimsust ja toorainete baasi. Kuid see arvestus ei pea kandma kindlaksmääratava plaanilise käibe „takkatõukamise" iseloomu nende võimaluste poole, arvestamata tarbijate nõudmiste mahtu.

Restorani, söökla ülesanded seisavad selles, et õigeaegselt plaanis ette näha abinõud tootmisbaasi korrastamiseks ja tema laiendamiseks, arvesse võtta raskusi ühe või teise toote varumises, et ette näha asendajaid, s. o. teha kõik vajalik tootmise laiendamiseks ja parandamiseks.

Plaan koostatakse roogade rühmalises sortimendis: liha-, kala-, piimatoidud jne. Sellega ei ole aga kõrvaldatud võimalus koostada, eriti suurtes restoranides ja sööklates, sisemise operatiivse plaanimise korras, üksikasjalikumat roogade väljalaskeplaani sortimendi järgi. Niisugune plaan võimaldab täpsemalt arvestada nõudmist ja üksikasjalikumalt kavastada roogade väljalaskmist rühmalises sortimendis.

Oma köögis valmistatava toodangu väljalaskmise arvutus vormistatakse järgmises tabelis:

Toodangu väljalase roogades.

Roogade nimetused	Eelmine kvartal				Plaanikvartal			
	esimesi roogi	teisi roogi	kokku	erikaal	esimesi roogi	teisi roogi	kokku	erikaal
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lihatoidud	6 000	9 600	15 600	26	8 000	14 500	22 500	30,0
Kala „	1 000	3 800	4 800	8	2 000	5 500	7 500	10,0
Piima „	7 200	3 000	10 200	17	8 000	3 250	11 250	15,0
Aedvilja- ja tangutoidud	8 000	4 000	12 000	20	7 000	4 250	11 250	15,0
Magustoidud	—	—	10 800	18	—	—	15 000	20,0
Külmad suupisted . .	—	—	6 600	11	—	—	7 500	10,0
Kokku . . .	22 200	20 400	60 000	100	25 000	27 500	75 000	100
Kasv (%-des)	—	—	—	—	—	—	25	—
Kasv (%-des) tarb. koop. maakondliku liidu direktiivide järgi	—	—	—	—	—	—	23	—
Mitmesugused väiketooted	—	—	10 000	—	—	—	15 000	—

Tabelisse paigutatud erikaalud võimaldavad vastavalt nõudmisele õigemalt kavastada roogade sortimendi struktuuri.

Toodangu väljalaskmise plaan koostatakse restorani direktori või söökla juhataja enda poolt, tõmmates kaasa saali korrapidajad ja ettekandjad, kasutades raamatupidaja kaasabi, kes valmistab ette baasilised andmed, instrueerib jne.

Pärast köögitoodangu väljalaskmise plaani koostamist määratakse kindlaks einelaua käibeplaan ostukaupade, samuti ka köögitoodete osas, mis realiseeritakse einelaua kaudu. Siin arvestatakse peamiselt maakondliku liidu ülesandeid, nõudmist, möödunud kvartali (aasta) oodatavat käivet. Einelaua plaan koostatakse laiendatud sortimendi järgi.

Einelaua plaan koostatakse einelaua juhataja poolt samuti tarbijate kooperatiivi raamatupidaja organisatsioonilis-tehnilisel kaasabil.

Einelaua käibeplaan vormistatakse tabelis (lk. 170).

Vajaliku tooraine arvutus ja tema omahinna arvestamine.

Köögi tootmiskava kindlaksmääramise järel teostatakse vajaliku tooraine arvutus. Arvutuse aluseks seatakse roogade

kogused ja jaotusnormid. Täpset arvutust saab teha üksikasjaliku menüü alusel, kuna jaotusnormid on määratud igale roale.

Vastavat vajaliku tooraine üksikasjalikku arvutust võib vormistada järgmises tabelis:

Toote nimetus	Mõõdühik	Roa nimetus ..... kogus		Roa nimetus ..... kogus		jne.	Kokku toorainet		
		retseptuurnorm ühele roale	kokku tooreinet	retseptuurnorm ühele roale	kokku tooreinet		kogus	hind	summa
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Käesolevas tabelis antakse üksikute konkreetsete roogade nimetused, näidates nende hulka plaani järgi ja tooraine retseptuurnormi igale roale; seejärel määratakse summeerimisel kindlaks kogu tooraine vajadus koguslikult (lahter 8); tooraine maksumus (lahter 10) määratakse kindlaks varumishindade (ostuhindade) alusel.

Vaatamata sellele, et selline vajaliku tooraine arvutus on vaidlematult täpne, on tema tegelik kasutamine seotud suure tehnilise tööga, sest ta nõuab tingimata roogade väljalaskeplaani koostamist üksikasjalikkude nimetustega ja detailset tooraine arvestamist individuaal-roogade ja retseptuurnormide alusel.

Seepärast on selle võtte ja tooraine arvutuse rakendamine igaks kvartaliks võimalik ainult suurtes ettevõtteis, kus on vastavad töötajad. Nende tingimuste puudumisel on aga küllaldane teha üksikasjalik tooraine arvutus aastaplaani järgi või ühel kvartalitest ja selle alusel määrata kindlaks keskmised rühmalised retseptuurnormid vastavalt plaanis kindlaksmääratud roogade rühmalisele menüüle. Neid keskmisi retseptuurnorme kasutades tuleb teha operatiivses korras täpsustamisi kvartaliplaanide koostamisel.

Selleks et keskmiste rühmaliste retseptuurnormide parandustele anda mõningat operatiivset põhjendust, on kasulik enne plaani koostamist viimase kuu jooksva arvestuse alusel kindlaks teha põhimise tooraine, nagu liha, kala ja piima tegelik kulutamine keskmiselt ühe roa — liha-, kala- või piimatoidu kohta.

Tooraine arvestus selle viisi järgi vormistatakse plaanis niisuguses tabelis:

Tooraine nimetus	Mõõduühik	Lihatoidud, hulk 22 500		jne.	Kokku		
		keskmine jaotusnorm ühele roale	tooraine kogus kõigile roogadele		tooraine kogus	ühiku hind	tooraine maksumus
1	2	3	4	5	6	7	8
Liha	kg						
jne.							

Kulude plaanimine.

Kõigepealt on vaja kindlaks teha koosseisud ja välja arvutada töötasufond. Koosseisude plaanimise põhijooneks on töötootlikkuse igakülgne kõrgendamine ja toitlustamise kvaliteedi tõstmine.

Vastavalt sellele määratakse kindlaks köögitöötajate ja kaubandussaali ettekandjate koormatus, mille järel arvutatakse välja koosseis. Maasööklate ja -restoranide koormatus määratakse rublades aasta käibest ja võib kuuluda korrigeerimisele kvartalite viisi, võttes arvesse tegelikke saavutusi ja tootmise ratsionaliseerimise võimalusi. Koormatuse normid määratakse maakondliku liidu poolt iga söökla ja restorani jaoks, arvestades töö iseärasusi, tüüpkoosseisu jm.

Jagades plaanilise käibe iga töötajate rühma (köögi, kaubandussaali, einelaua) kohta koormatuse normiga, saame koosseisu arvutuse.

Selle koosseisu töötasufond arvutatakse protsentides käibest, kusjuures protsent käibest, s. o. tasusumma töötajate rühmade järgi, leitakse palgamäära aastase summa protsentimisel tariifikokkuleppe järgi plaanilisest aastakäibest, eraldi köögi, kaubandussaali ja einelaua kohta.

Restorani (söökla) plaaniline käive selgub lõplikult summaliselt alles pärast seda, kui on plaanitud kulud ja kindlaks tehtud kasumi summa. Samal ajal on aga plaanilise käibe summat vaja kasutada juba koosseisude ja töötasu arvutamise staadiumis. Seoses sellega soovitatakse esialgu arvutada käibe summa, lähtudes väljaarvutatud toorainete maksumusest ja kaupade ostumaksumusest einelaua jaoks, direktiivsest kulude ja kasumi protsendist, arvates käibest.

Oletame, et toorainete maksumus on 101 tuh. rbl., einelaua toodangu ostumaksumus 19 tuh. rbl., kulud käibest — 20%, kasum — 5%. Käibe summa müügihinnas moodustab siis:

$$\left.\begin{array}{l} 120 \text{ tuh. rbl} - (100-25) \\ X \quad - 100 \end{array}\right| \quad X = \frac{120 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{75} = 160 \text{ tuh. rbl.}$$

Köögi alal (selle hulgas müügisaali kaudu realiseeritav toodang — 130 tuh. rbl. ja einelaua kaudu realiseeritav — 5 tuh. rbl.) — 135 tuh. rbl.

Müügisaali alal (köögitoodang 130 tuh. rbl + einelaud 20 tuh. rbl.) — 150 tuh. rbl.

Einelaua alal (kaasa arvates ostukaubad 25 tuh. rbl.) — 30 tuh. rbl.

Koormatuse ja töötasu hindenormid on kindlaks määratud:

1) köögitöötajaile — 300 rbl., protsent käibest — 3;
2) müügisaali-töötajaile — 200 rbl., protsent käibest — 2,5;
3) einelaua-töötajaile — 400 rbl., protsent käibest — 2;
4) direktorile — 0,7% käibest.

Tööpäevi kvartalis — 75.

Selle alusel oleks vajalik koosseis ja töötasufond:

Köögi alal:

Ühepäevane käive 135 tuh. rbl. : 75 päevale = 1,8 tuh. rbl.
Koosseis 1,8 tuh. rbl. : 300 rbl. = 6 inimest.
Töötasufond 135 tuh. rbl. × 3% = 4,05 tuh. rbl.

Müügisaali alal:

Ühepäevane käive 150 tuh. rbl. : 75 päevale = 2 tuh. rbl.
Koosseis 2 tuh. rbl. : 200 = 10 inimest.
Töötasufond 150 tuh. rbl. × 2,5% = 3,75 tuh. rbl.

Einelaua alal:

Ühepäevane käive 30 tuh. rbl. : 75 päevale = 400 rbl.
Koosseis 400 rbl. : 400 rbl. = 1 inimene.
Töötasufond 30 tuh. rbl. × 2% = 600 rbl.
Direktori töötasu 160 tuh. rbl. × 0,7 = 1,12 tuh. rbl.

Ülejäänud personali koosseis ja töötasud plaanitakse koosseisude palgamäärade tabeli alusel tariifikokkuleppe järgi.

Tarbijate kooperatiivi kvartaliplaanis vormistatakse koosseisud ja töötasufond niisugusel kujul:

Ametite nimetused	Tööliste arv	Kuu palgamäär	Töötasu plaanitavaks kvartaliks
1	2	3	4

Teiste kulukirjete plaanimisel on ühiskondlikus toitlustamises lähtemomentideks:

1. Direktiivne kulude protsent käibest. Tsentrosojuzi juhiste kohaselt võib see moodustada sööklates 15,8—18,9%, maarestoranides kuukäibega 20—30 tuh. rbl. 22,0—28,5%, restoranides käibega üle 30 tuh. rbl. 20,0—24,5% käibest.[2]

2. Tegelikud kulud möödunud aja eest summaliselt ja protsentides käibest.

3. Vajadus valitsemiskulude alandamiseks, võitlus kadude, eriti niinimetatud akteeritavate kadude vähendamise eest.

Iga kirje kulude eelarves arvutatakse absoluutselt, s .o. summas ja suhteliselt, protsentides käibest.

Plaaniline käive ei ole veel kindlaks määratud. Tekib küsimus, millisel viisil arvutada kulud protsentides käibest üksikute kirjete järgi. Seda võib lahendada:

a) käibe esialgse arvutamise teel, nagu seda tehti koosseisu ja töötasufondi esialgsel arvutamisel, järgneva täpsustamisega pärast lõpliku käibesumma kindlaksmääramist;

b) kulude arvutamisega summaliselt iga kirje järgi ja käibe kindlaksmääramisega (arvesse võttes plaanilist kasumit), seejärel aga kulude protsentimisel kirjete järgi käibest. Kui kokkuvõtte järgi kulude protsent käibest ületab nende üldise direktiivse normi, on vajalik üksikute kirjete arvutusi vastavalt korrigeerida plaanilise käibe lõpliku täpsustamisega.

Kulude plaanimine üksikute kirjete järgi.[3]

S o t s i a a l a n d a m i d t ö ö t a s u l e ja täiendavad kulud tööjõule võetakse normatiivide järgi (7,1% töötasust). Siia on arvatud sotsiaalkindlustus, kultuuriline teenindamine jm.

K ü t e. Selles kirjes määratakse kindlaks kütte maksumus, mida tarvitatakse toidu valmistamiseks, vee kuumendamiseks ja ruumide kütmiseks.

Vajaliku kütte kogus määratakse kindlaks normatiivide järgi (mis on välja töötatud Soojustehnilise Instituudi poolt, mõningate parandustega kogemuste andmeil).

Nende andmete järgi nõutakse väikeste sööklate jaoks väljalaskega kuni 500 rooga ööpäevas iga 1000 roa (toote) kohta järgmine kogus tingkütet kilogrammides, kaasa arvatud ka küttevajadus:

---

[2] Vt. Tsentrosojuzi bülletään nr. 17 — 7. V 1937. a.

[3] Juhised mõnede kirjete arvutamisel on võetud Tsentrosojuzi instruktsioonist.

	Suvel	Talvel
Esimesed toidud	92,9	98,0
Teised toidud, liha-	96,5	103,0
Teised toidud, kala-	87,5	95,0
Aedviljatoidud	102,0	108,0
Külmtoidud	75,0	79,0
Kolmandad toidud	46,5	51,5
Kondiitrisaadused	16,3	17,0

1000 kg tingkütet võrdub järgmise puude kogusega (kuupmeetrites):

Puude niiskus (%-des)	Puude kogus (kuupmeetrites)			
	tamme-	kase-	männi-	haava-
20	4,07	4,65	5,78	6,10
25	4,12	4,78	5,78	6,17
30	4,17	4,79	5,88	6,25
35	4,34	4,86	5,98	6,37
40	4,41	4,95	6,10	6,50
45	4,43	5,05	6,25	6,62
50	4,55	5,21	6,41	6,80

Teemajade küttekulu normiks 100 l keedetud vee kohta on 3 kg tingkütet + teatav kogus (30—40%) ülessoojendamiseks.

Lähtudes ülaltoodud näitlikest normatiividest ja kohalikest tingimustest, töötavad maakondlikud liidud välja konkreetsed küttekulu normid iga ettevõtte jaoks eraldi.

Ruumide üür. Üürisumma suurus määratakse kooskõlas ruumide üürilepinguga. Seejuures tuleb arvesse võtta Töö- ja Kaitsenõukogu määrust nr. 175 13. IV 1936. a. soodustuste kohta üüritasu ja kommunaalteenuste alal ühiskondliku toitlustamise ettevõtete jaoks. Kogu aastane üüritasu jaotatakse võrdsetes osades kvartalitele.

Jooksev remont. Jooksva remondi hulka kuuluvad kõik välised ja sisemised tööd hoone juures, mille eesmärgiks on tema kaitsmine lagunemise eest; tööd osade ja seadmete vahetamiseks, mis omavad lühemat kasutusaega kui põhiosad; samuti tööd hoonete, seadmete ja inventari ülesandele vastavasse seisukorda viimiseks.

Kulude plaanimisel jooksvaks remondiks tuleb arvestada järgmisi tüüpnormatiive, mis on välja töötatud Tsentrosojuzi ühiskondliku toitlustamise osakonna poolt (Tsentrosojuzi bülletään nr. 17 — 17. V 1937. a.):

Restoranid	1,1% käibest
Sööklad	1,3% „
Teemajad	0,85% „
Muud	1,6% „

Valgustus. Elektrivalgustuse korral arvutatakse elektrienergia maksumus kohaliku elektrijaama tariifi alusel, määrates energia kulu kindlaks lugeja järgi; selle puudumisel toimub kindlakstegemine eelmise perioodi andmete põhjal, arvestades aastaaega ja rangeimat kokkuhoidu.

Petrooleumivalgustuse korral tehakse vajaliku petrooleumi hulk kindlaks lampide arvu ja kulunormi põhjal ühe lambi kohta, petrooleumi maksumus aga petrooleumi kehtivate riiklike hindade alusel.

Veevarustus. Vee kulu tootmise ja majapidamise tarveteks, samuti ka tasu kaevude ja veejuhtmete kasutamise ning vee kohaletoomise eest määratakse eelmiste kogemuste alusel, seades eesmärgiks kokkuhoidlikumat kasutamist (kogemuste põhjal moodustab normaalne vee kulu 2 l ühe roa kohta).

Põhivahendite amortisatsioon arvutatakse normide järgi bilansilisest algväärtusest (keskmised normid hoonete ja ehitiste alal — 5%, seadmete ja majapidamisinventari alal — 12%).

Arvestus-ülekanded amortisatsiooniks tehakse inventari või seadmete ekspluatatsioonis olemise aja eest ja kantakse maha kvartaliviisi võrdsetes osades.

Nõude tinutamine. Keedukatelde tinutamist toimetatakse üks kord 2—3 kuu kestel, ülejäänud kööginõude tinutamist aga normaalselt üks kord kuus, vastavalt vajadusele. Kulud nõude tinutamiseks arvutatakse tegelike andmete järgi ja olenevalt kohalikest tariifidest.

Kehtiv inglistina kulunorm on 70 g nõude 1 m^2-le.

Eririietuse kulumine ja pesemine. Kulud eririietusele määratakse kindlaks lähtudes kehtivast koosseisust ja kinnitatud eririietuse normist iga kategooria töötajaile. Kulud selle kirje järgi arvutatakse kasutatava eririietuse ja pesu koguse ning kehtivate pesemise tasumäärade alusel.

Väheväärtusliku inventari kulumine ja nõude purunemine. Nõude purunemise maksimaalsed äärmised normid, mis on vastu võetud Tsentrosojuzi poolt, on järgmised:

1) teemajade jaoks summas kuni 0,3% ettevõtte käibest,
2) üldkasutatavate sööklate jaoks 0,2%-lises summas.

Need normid on äärmised ja ettevõte peab taotlema nende alandamist.

Ruumide korrashoiu ja inventari kulud. Selles kirjes nähakse ette kulude suurus põrandate ja akende pesemiseks (kui ettevõte ei oma selleks tööks koosseisulist töötajat), prügiaukude puhastamiseks, seebiks käte ja nõude pesemisel, võitlemiseks närijatega, tuletõrjevahenditeks jne.

See kulude kirje plaanitakse möödunud perioodi tegelike kulude alusel, arvestades vajadust sanitaarolude parandamiseks.

Kultuur-hariduslikud abinõud. Siia kuuluvad kulud ajakirjade, ajalehtede ja muu kirjanduse tellimiseks külastajaile, male ja kabe ostmiseks, kulud raadioseadmete korraldamiseks jne.

Muud kulud. Siia kuuluvad kulud, mis on seotud köögisaaduste ja -toodete laboratoorse analüüsiga, kantseleitarbed, abonement-talongid ja kassa ruloon-tšekid, vürtsid lõunasaali jaoks, nugade teritamine, einelauakaupade transportimine, posti-telegraafikulud, lähetamisrahad jt.

Muud kulud plaanitakse eelmise perioodi tegelike kulude alusel ja pidades kinni rangeima kokkuhoiu vajadusest.

Kaupade loomulik kadu. Selle kirje järgi määratakse kindlaks kadude suurus einelaua kaalukaupade ning keldritoodete hoidmisel ja müümisel — äralõiked, nöörid, juustu jäätmed jne. Arvutamisel tuleb juhinduda kadude arvestamise normidest ja korrast, mis on kehistatud NSV Liidu Kaubanduse Rahvakomissariaadi poolt 19. II 1936. a. nr. 415 ja NSV Liidu Kaubanduse Rahvakomissariaadi määrusest nr. 1 — 4. I 1937. a.

Osavõtu osa tarbijate kooperatiivi üldkuludest. Selle kirje järgi määratakse kindlaks söökla, restorani ja teemaja-einelaua osavõtu määr tarbijate kooperatiivi aparaadi ülalpidamise kulude katmisest. Tarbijate kooperatiivi üldkulude jaotamise kord üksikute tegevusharude vahel on näidatud allpool (lk. 202).

Käibemaks. Kooskõlas NSV Liidu RKN-i määrusega 23. III 1938. a. kuuluvad käibemaksuga maksustamisele kõik ühiskondliku toitlustamise ettevõtted (sööklad, restoranid, kohvikud, puhvetid, einelauad, teemajad jne.) järgmises korras:

a) toitude ja alkoholita jookide alal kohal-tarvitamisega (peale tubakasaaduste ja tuletikkude müügi) — 1% määral;

b) kangete jookide (selle hulgas õlle) alal — 5% määral;

c) jäätise, leiva-saiatoodete ja kangete jookide alal, mis valmistatakse ühiskondliku toitlustamise ettevõtete endi ja

nende juures olevate abiettevõtete poolt realiseerimiseks kaubandusvõrgu (nii oma kui ka teiste organisatsioonide) kaudu — kehtivate tariifimäärade järgi;

d) kõigi muude toodete alal (peale nende, mis on näidatud p. c), mis valmistatakse ühiskondliku toitlustamise ettevõtete endi ja nende juures olevate abiettevõtete poolt realiseerimiseks kaubandusvõrgu (nii oma kui ka teiste ettevõtete) kaudu — 1% määral.

Käibemaksuga maksustamisest vabastatakse kõigi toodete väljamine, mis valmistatakse ühiskondliku toitlustamise ettevõtete ja nende juures olevate abiettevõtete poolt, ühiskondliku toitlustamise ettevõtete (nii oma kui ka teiste organisatsioonide) jaoks.

Käibemaksuga maksustamisest vabastatakse sööklad ja einelauad, mis on organiseeritud lasteaedade ja -platside, samuti ka keskõppeasutiste poolt õpilaste ja teenindava personali toitlustamiseks; puhkekodude, sanatooriumide ja haiglate poolt puhkusel olijate ja haigete, samuti ka teenindava personali toitlustamiseks; sõjaväeosade poolt sõjaväelaste ja sõjaväelis-palgalise personali toitlustamiseks; kolhooside poolt kolhoosi liikmete toitlustamiseks; vangimajade poolt vangistatute ja personali toitlustamiseks ning sovhooside poolt tööliste ja teenistujate toitlustamiseks.

Arvestus-ülekanded kaadrite ettevalmistamiseks. Ühiskondliku toitlustamise ettevõtted arvestavad kaadrite ettevalmistamise fondi 1% (kui äärmise) käibest.

Transport. Sellesse kirjesse kuuluvad toorainete ja kütte ettevõttesse kohaletoimetamise kulud, samuti ka toorainete hoidmise kulud baasides. See kirje plaanitakse möödunud kvartali tegelike kulude ja loodetava käibe kasvu alusel.

Jääkulud plaanitakse möödunud aasta tegelike kulude alusel jääkeldri täitmiseks.

Taarakaod. Siin kajastuvad kaod taara kaotsiminekul, samuti ka vahe tema ostuhinna ja müügi- või tagastamishinna vahel. See kirje plaanitakse kadude maksimaalse kokkutõmbamise põhimõttel.

Plaanilise käibe, juurdehindluse ja rentaabluse kindlaksmääramine.

Kasumi suurus määratakse tavaliselt kindlaks maakondliku liidu ülesande järgi protsentides käibest. Omades käibe põhi-

elementide, toorainete ja kulude arvutusi, pole raske lõplikult välja arvutada ka käivet ennast.

Oletame, et kehistatud kasumi määr on 5% käibest (tinglik näide), toorainete maksumus on määratud kindlaks 101 000 rublale, kulud 30 000 rbl., ostukaupade käive 25 000 rbl., selle hulgas nende ostumaksumus 19 000 rbl., juurdehindluse summa 6000 rbl.

Kogu käive moodustab:

Toorainete ja einelaua ostukaupade maksumus	120 tuh. rbl.
Kulud eelarve järgi	30 „ „
Kasum	7,89 „ „
Kokku	157,89 tuh. rbl.

Kasum, arvutatud protsentides käibest müügihindades, moodustab 5%; kui võtta käive müügihinnaga 100, siis käive ilma kasumita (toorainete maksumus pluss kulud) moodustab 95% (100—5).

Kasumi summa on:

$$\left.\begin{array}{l} 150 \text{ tuh. rbl.} - 95\% \\ X \quad\quad\quad - 5\% \end{array}\right| X = \frac{150 \text{ tuh. rbl.} \times 5}{95} = 7{,}89 \text{ tuh. rbl.}$$

(ümardatult)

Restorani kogu juurdehindluse summa, kaasa arvatud einelaud, on 30 tuh. rbl. + 7,89 tuh. rbl. = 37 890 rbl.

Sellest köögi omatoodete osas 37 890 rbl. — 6 tuh. rbl. = = 31,89 tuh. rbl. ehk protsentides toorainete maksumusest:

$$\frac{31{,}89 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{101 \text{ tuh. rbl.}} = 31{,}4\%, \text{ ümardatult } 31\%.$$

Sellest juurdehindlusest tulebki keskmiselt kinni pidada roogade väljamishindadele igapäevase operatiivse kalkulatsiooni koostamisel.

Määrates kindlaks restorani üldise kasumi suuruse, võib nüüd kindlaks teha kasumi määra ostukaupade realiseerimisest einelaua kaudu järgmisel viisil:

$$\text{Kulud protsentides käibest: } \frac{30 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{157{,}89 \text{ tuh. rbl.}} = 19\%.$$

Einelaua kulude summa: 25 tuh. rbl. × 19% = 4,75 tuh. rbl.
Einelaua kasum: 6 tuh. rbl. — 4,75 tuh. rbl. = 1,25 tuh. rbl.

$$\text{Protsent käibest: } \frac{1{,}25 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{25 \text{ tuh. rbl.}} = 5.$$

Einelaua käive koosneb ostukaupade ja omatoodangu realiseerimise käibest. Viimane eraldatakse operatiivselt köögi-

käibest, võttes arvesse andmed köögitoodete realiseerimise kohta einelaua kaudu möödunud kvartalis.

Restorani või söökla kogu käibe kindlaksmääramiseks tuleb veel arvesse võtta sissetulekuid mitmesuguste tootmise jäätmete (jäätmed liha, aedvilja, kartuli jm. töötlemisel) võimalikust realiseerimisest plaaniperioodis. Täpsemalt võib jäätmete realiseerimise summat välja arvutada kehistatud jäätmete normatiivide ja väljamishindade alusel.

K ä i b e v a h e n d i d. Nagu leivaküpsetuse plaangi, lõpeb ühiskondliku toitlustamise ettevõtte plaan käibevahendite arvutusega.

Arvutus tehakse kehistatud normatiivide ja ühepäevase käibe järgi: toorainete ja kütte alal — omahinnaga, kaupade alal einelauas — ostuhinnaga, rahaliste vahendite ja muude aktivate alal — müügihinnaga.

Arvutus vormistatakse järgnevas tabelis (rublades):

Näitajad	Keskmine päeva käive	Varu päevades	Käibevahendite määr
1	2	3	4
Toorained	1122	17	19074
Küte	100	60	6000
Kaubad einelauas	211	8	1688
Rahalised vahendid	1754	1	1754
Muud aktivad	1754	1,5	2631
Kokku	—	—	31147

N ä i d e (järg). Köögis vajaliku toorainete maksumus on 101 tuh. rbl. Köögi ühepäevane käive omahinnaga: 101 tuh. rbl. : 90 = 1122 rbl.; kütte alal: 9 tuh. rbl. : 90 = 100 rbl.

Toorainete vajadus: 1122 rbl. × 17 päeva = 19 074 rbl.

Kütte vajadus: 100 rbl. × 60 päeva = 6 tuh. rbl.

Einelaua ostukaupade ühepäevane käive ostuhinnaga: 19 tuh. rbl. : 90 = = 211 rbl. Jääkide vajadus einelaua jaoks: 211 rbl. × 8 päeva = 1688 rbl.

Restorani ühepäevane käive tervikuna müügihindades: 157 890 : 90 = = 1754 rbl. Rahaliste vahendite vajadus: 1754 rbl. × 1 = 1754 rbl.

Muude aktivate vajadus: 1754 rbl. × 1,5 = 2631 rbl.

Kõigi arvutuste alusel vormistatakse plaan lõplikult vormis, mis on kehistatud Tsentrosojuzi poolt (1939. aastaks), vt. lisa lk. 167.

Juurdehindluse arvutust omavalmistatud toodangule võib vormistada järgmisel viisil:

Jrk. nr.		Tuh. rbl.
1.	Kõik ettevõtte kulud	
2.	Kõik kasumid	
3.	Üldise hinnalisandi summa	
4.	Üldine hinnalisand einelaua-kaupadele	
5.	Hinnalisandi summa köögitoodangule	
6.	Hinnalisandi protsent köögitoodangule (köögi tooraainete maksumusest)	

Koostatakse söökla, teemaja, restorani, tarbijate kooperatiivi (tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu) juhataja poolt ja kinnitatakse tarbijate kooperatiivi (tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu) juhatuse poolt 3 päeva enne kvartali algust.

. . . . . **tarbijate kooperatiivi (TKML)** . . . . . **rajooni**

. . . . . **. söökla, teemaja, restorani**

TOOPLAAN

. . . . . **kvartaliks 1939. a.**

I. Käive (tuh. rbl.).

	Oodatav täitmine eelmises kvartalis	Plaanitav kvartal	Kasvu % eelmisest kvartalist
Põhitoodang			
Abitoodang			
Ostukaubad			
Kogu käive			
Selle hulgas einelaua käive			
Einelaua käibest — põhi- ja abitoodangu kaupade müük			

II. Toodangu väljalase.

Roa ja toodangu nimetused	Oodatav täitmine eelmises kvartalis		Plaanitav kvartal	
	kogus	summa	kogus	summa
1	2	3	4	5
Esimesed road:				
Liha-				
Kala-				
Piima-				
Aedvilja- ja tangu-				
Kokku				
Teised road:				
Liha-				
Kala-				
Piima-				
Aedvilja- ja tangu-				
Kokku				
Magusad road				
Külmad suupisted				
Tee, kohvi, kakao, piim	×		×	
Muud omatoodangu tooted	×		×	
Sellest:				
jahu				
kali, joogid				
jäätis				

III. Toorainete vajadus köögi jaoks.

Jrk. nr.	Toodete nimetused	Mõõduühik	Maksumus (rbl. ja kop.)	Kokku	
				kogus	summa
1	2	3	4	5	6
	Kokku	×	×	×	

IV. Koosseis ja töötasu.

Jrk. nr.	Ametite nimetused	Koosseis	Töötasu kvartaliks
1	2	3	4
1.	Juhataja		
2.	Kokk		
3.			
4.			
5.	Köögitööline		
6.	Nõudepesijad		
7.	Ettekandjad		
8.	Einelauapidaja		
9.			
10.			
	Kokku		

V. Tulemused.

	Näitajate nimetused	Summa	%
1.	Käive müügihindades		
2.	Toorainete ja ostukaupade maksumus		
3.	Kulud:		
	Transpordikulud		
	Töötasu		
	Sotsiaalandamid töötasule ja täiendavad kulud tööjõu alal		
	Ruumide üür		
	Põhivahendite amortiseerimine		
	Jääkulud		
	Taarakaod (saldo)		
	Kaupade loomulik kadu		
	Küte (tootmise vajadusteks ja kütmiseks)		
	Veevarustus		
	Jooksev remont		
	Nõude tinutamine		
	Valgustus		
	Väheväärtusliku inventari kulumine ja nõude purunemine		
	Ruumide korrashoiu ja inventarikulud		
	Kultuur-haridustikud üritused		
	Muud kulud		
	Kokku		

	Näitajate nimetused	Summa	%
4.	Arvestus-ülekanded kaadrite ettevalmistamise fondi		
5.	Osavõtu osa tarbijate kooperatiivi (tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu) üldkulude katmises		
6.	Käibemaks		
7.	Kasum [1 — (2+3+4+5+6)]		
8.	Tulud jäätmete realiseerimisest		×
9.	Kogu kasum (7+8)		×

VI. Einelaua käive (tuh. rbl.).

Kaubarühmade nimetused	Oodatav täitmine eelmises kvartalis	Plaanitav kvartal		Realiseeritud juurdehind us	
		summa	kasvu %	summa	% käibest
1	2	3	4	5	6
1. Köögitooted (põhi- ja abi-)					
2. Vorstitooted					
3. Suitsulihad					
4. Konservid					
5. Kala, heeringad					
6. Juust, või					
7. Koor, kohupiim jm.					
8. Kanamunad					
9. Puuvili					
10. Aedvili					
11. Kondiitrikaubad					
12. Õlu					
13. Teraviljaviin					
14. Muud alkoholised joogid . .					
15. Alkoholita joogid					
16. Leiva-saiatooted					
17.					
18.					
19. Tubakatooted					
20. Tuletikud					
Kokku					

VII. Käibevahendid (tuh. rbl.).

		Päevad	Summa
Keskmine päeva käive	Ostuhindadega	×	
	Müügihindadega	×	
Käibevahendid	Toorainete varud		
	Rahalised vahendid		
	Küte		
	Taara		
	Muud aktivad		
	Kokku . . .	×	

VI peatükk.

TÖÖ JA TÖÖTASU ANALÜÜS JA PLAANIMINE.

Töötootlikkuse analüüs tarbijate kooperatiivis.

„Töötootlikkus", kirjutas V. I. Lenin oma artiklis „Suur algatus", „see on lõpparvestuses kõige tähtsam, kõige olulisem uue ühiskondliku korra võiduks." [1]

Võitlus töötootlikkuse eest on võitlus sotsialismi eest, võitlus klassideta sotsialistliku ühiskonna ehitustöö lõpuleviimise eest ja järk-järgulise ülemineku eest sotsialismilt kommunismile. Samal ajal Lenin näitas, et

„Kapitalismi võib lõplikult võita ja võidetakse lõplikult sellega, et sotsialism loob uue, hoopis palju kõrgema töötootlikkuse." [2]

Lenin tõstis esile sotsialistliku võistluse suurima idee.

„Bolševistlik partei tegi kõik, et sotsialistliku võistluse leninlikud ideed saaksid kogu rahva omandiks. Lenini asja ustav jätkaja — seltsimees Stalin — sai tõeliseks innustajaks ja juhiks sotsialistlikule võistlusele, mille kõrgeimaks astmeks on stahhaanovlik liikumine." [3]

Stahhaanovlik liikumine ilmutas ennenägematuid näiteid töötootlikkuse kasvust tööstuses ja põllumajanduses.

Kolmanda viisaastaku plaani hiiglaslikkude ülesannete teostamine kõigil sotsialistliku ehitustöö aladel on seotud veel suurema töötootlikkuse kasvuga. Üksi selle ülesande täitmine annab määratu suure vahendite akumulatsiooni, mis kasutatakse ära tööstuse ja põllumajanduse toodangu kasvuks.

[1] Lenin, Suur algatus, XXIV köide, lk. 342 (vene k.).
[2] Sealsamas.
[3] Molotov, Kõnest I üleliidulisel stahhaanovlaste nõupidamisel.

samuti aga ka nõukogude kaubakäibe arendamiseks. Näiteks ettenähtud töötootlikkuse kasv tööstuses 65% võrra kolmanda viisaastaku plaani järgi tagab 1942. aastal 1937. aasta vastu ainult selle arvel tööstuse toodangu juurdekasvu 62 miljardi rubla võrra (sm. V. M. Molotovi aruandest partei XVIII kongressile). Järelikult iga protsent töötootlikkuse kasvu võrdub ligi 1 miljardi rbl. tööstusliku toodangu juurdekasvuga.

Ka nõukogude kaubanduse töö omab suurt tähtsust sotsialistlikus ülesehitustöös, nagu tööstuse ja põllumajanduse töögi. XVII parteikongressil seltsimees Stalin ütles:

„... nõukogude kaubandus on meie endi, meie oma, bolševistlik asi, kaubandusetöötajad aga, selle hulgas ka leti taga töötajad, kui nad ainult ausalt töötavad — on meie, revolutsioonilise bolševistliku asja teejuhid".[4]

Töötootlikkuse tõstmine maa kooperatiivkaubanduses stahhaanovliku liikumise laialdase arendamise, kaubanduse tehnika parima ärakasutamise, müüjate töö parema organiseerimise, nende poliitilise kasvatamise ja tehnilise ettevalmistamise alusel on tähtsaimaks ülesandeks, mida lahendamata kooperatiivne kaubandus ei suuda tõsta maa tarbija teenindamise kvaliteeti.

Stalinlike viisaastakute aastate kestel on kooperatiivse kaubanduse materiaal-tehniline baas maal muutunud tunduvalt paremaks. On ehitatud uusi kauplusi ja ümber ehitatud suur hulk vanu, loodud tingimused kaupade paremaks paigutamiseks, sobivaks hoidmiseks, on parandatud müüja töökohta, täiendatud tööriistu kaupade väljamise alal, tõstetud töötajate tehnilist taset koolide, kursuste, tehnilise miinimumi jne. kaudu.

Niiviisi on tarbijate kooperatiivis vajalikud tingimused olemas müüjate töö paremaks organiseerimiseks ja tootlikkuse tõusuks.

Teise viisaasta plaani järgi pidi kaubandusetöötajate töötootlikkus tõusma 5% võrra. See ülesanne on täidetud. Kolmandal viisaastakul tuli tagada edasist töötootlikkuse tõusu kaubanduses.

Töötootlikkust kaubanduses arvutatakse käibe koormatuse kujul üldisele töötajale ja eraldi — müüjale. Koormatus töötajale tehakse kindlaks kaupade müügikäibe summa jagamise teel töötajate keskmise nimestikulise arvuga, koormatus müü-

[4] Stalin, Leninismi küsimusi, 10. trükk, lk. 575 (vene k.).

jale aga — käibesumma jagamisel müüjate keskmise arvuga, kes antud perioodi kestel töötasid.

Töötajate keskmise nimestikulise arvu kindlakstegemise meetodit on käsiteldud peatükis „Leivaküpsetuse analüüs ja plaanimine" (lk. 120).

Koormatuse määramisel müüjale võetakse õpilased tavaliselt 0,5 üksusena; neil juhtudel, kui kaupluse juhataja ei ole täielikult tegev kaupade väljamisega, võetakse ta samuti mittetäieliku üksusena, olenevalt tegelikust koormatusest (vastavalt maakondliku liidu juhistele). Tõsi, tarbijate kooperatiivi, eriti maakaupluse praktikas on direktor või kaupluse juhataja täielikult koormatud.

Koormatuse analüüsi tarbijate kooperatiivi töötajale ja müüjale teostatakse võrdlevalt plaanilise koormatusega ja möödunud perioodiga. Kuid analüüsida tuleb silmas pidades tegureid, mis avaldavad mõju koormatuse suurusele:

1. jaemüügi hindade muutus,
2. kaupade sortimendi muutus käibes,
3. kaupade väljamise tehnika muutus seoses kaubanduse materiaalse baasi ja kaupade väljamise tehnika paranemisega (kaupade eelpakkimine kaalu järgi, kaalumajanduse paranemine jt.).

Selleks et arvestada hindade muutust, tuleb eelnevalt välja arvutada käive püsivhindades, alles seejärel arvutada koormatus. Kuidas väljendada käivet püsivhindades, sellest oli juttu varem (lk. 31—33).

Sortimendi struktuuri muutus avaldab tõsist mõju koormatuse suurusele.

Aruandeperioodil näiteks kasvas käibes tunduvalt toidukaupade erikaal. Ehkki see kutsub esile kaubakäibe mahu füüsilise kasvu, võib käive tervikuna summaliselt aga osutuda madalamaks möödunud aastast, ja kuna koormatus määratakse, nagu juba öeldud, summaliselt, siis ka koormatus müüjale tuleb väiksem. Tulemusena sellises olukorras osutub, et müüja müüs mahult (koguselt) rohkem kaupu kui varem, kuid tema koormatus vähenes. Koormatuse muutuste täpseks selgitamiseks tuleb seda alguses näidata üldsummas müüja kohta, seejärel aga „selle hulgas" eraldi toidukaupade ja tööstuskaupade alal.

Kaupade väljamise tehnika paranemist kui positiivset tegurit koormatuse kasvu mõttes, tuleb samuti kajastada koormatuse kasvu põhjuste hinnangus.

Täielikumalt tuleb avastada ka teised põhjused, mis mõjutasid töötootlikkuse kasvu või aeglasemaks muutumist, nagu töökoha halb organiseerimine, kaupade ebaõige paigutamine kaupluses, müüjate puudulik kvalifikatsioon, mitte õigeaegne kaupade juurdevedu jm.

Analüüsides töötootlikkuse kasvu tarbijate kooperatiivi kaubanduses, tuleb erilist tähelepanu osutada stahhaanovliku liikumise küsimustele. On tarvis kujukalt näidata kaubanduse stahhaanovlaste, parteiliste ja parteitute bolševike tööd ja nende saavutusi kultuurse kaubanduse organiseerimises, selgitada, milliste meetoditega nad saavutasid edu, avastada puudused stahhaanovlaste juhtimise alal ja asjaolud, mis takistavad stahhaanovliku töö arendamist.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata töödistsipliini seisukorrale ja kasvule, võitlusele töölt puudujate ja normaalse tööprotsessi desorganiseerijate vastu kaubandusettevõtteis, pidades täpselt kinni partei, valitsuse ja ametiühingute määrustest sel alal, pidades silmas, et töödistsipliin, teadlik kommunistlik suhtumine töösse on kõige tähtsam tingimus tootlikkuse ja töötajate materiaal-kultuurilise taseme tõstmiseks.

Müüjate töötootlikkuse (koormatuse) analüüsi tuleb siduda töötasu analüüsiga nende tiheda sõltuvuse ja vastastikuse mõju tõttu: mida kõrgem on tootlikkus, seda kõrgem on töötasu, ja vastupidiselt.

Selgitanud koormatuse töötaja ja eriti müüja kohta (vt. näide alamal), tuleb asuda tarbijate kooperatiivi töötajate, nagu juhatuse, revisjonikomisjoni, arveala aparaadi, müüjate, varujate, pagarite jne. personaalsele hindamisele. Selle juures on vaja välja selgitada sotsiaalne vanuseline koosseis, parteiline, praktiline ja kooperatiivne staaž. Tuleb jälgida kaadrite vahelduvust, kaadrite valiku korda, töölepaigutamist, ettevalmistamist ja ümberõpetamist, nende poliitilist ja kultuurilist kasvatamist.

Erilist tähelepanu tuleb osutada uute kaadrite kasvule, kontrollides, kuidas neid kasvatatakse, aidatakse töös, aidatakse omandada kaubanduse praktikat, kuidas puhastatakse tarbijate kooperatiivi aparaati võõrinimestest, maskeeritud rahvavaenlastest, kuidas likvideeritakse vaenlasliku tegevuse tagajärgi.

Tarbijate kooperatiivi aparaadi iseloomustust võib anda niisugusel kujul:

Töö iseloom	Isikute arv		Nendest			Tööstaaži järgi koop. organisatsioonides				
	kokku	sellest naisi	ÜK(b)P liikm. ja kand.	ÜLKNÜ liikm.	Ametiüh. liikm.	kuni 1 a.	kuni 3 a.	kuni 5 a.	kuni 7 a.	üle 7 a.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Administratiiv-valitsemise aparaat (juhatus ja kontor)										
Kaubandus										
Varumine										
Leivaküpsetus										
Ühiskondlik toitlustamine .										
Muu tegevus										
Valve										
Kokku										

Töötajate koguselist iseloomustust tuleb täiendada personaalse iseloomustusega näiteks säärasel kujul:

Jrk. nr.	Perekonna-, ees- ja isanimi	Amet	Sünniaasta	Parteilisus	Haridus	Tööstaaž koop. organisats.		Sotsiaalne seisukord	Premeerimine
						üldine	antud tarb. koop.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Seejärel tuleb üksikute töötajate kvaliteediline hinnang, pöörates eriti tähelepanu poliitilise teadlikkuse ja kvalifikatsiooni kasvule, töösse suhtumisele, sotsialistliku ja kooperatiivse omandi hoidmisse hoolikale suhtumisele, tähelepanelikule, viisakale suhtumisele tarbijasse jne.

Töötasu analüüs.

Kaubandusetöötajate töötootlikkuse tõusuga, nagu teistegi rahvamajanduse harude töötajate juures, käib muutumatult kaasas töötasu kõrgenemine.

NSV Liidus teostatakse sotsialismi põhimõtet: „igaühelt tema võimete järgi, igaühele tema töö järgi" (NSV Liidu Konstitutsioon, par. 12).

Selle põhimõtte alusel seatakse töötasu määr sõltuvusse mitte ainult töö hulgast, vaid ka kvaliteedist. Siiski sellest sotsialistliku töö põhiprintsiibist ei peeta maa kooperatiivses kaubanduses siiamaani kindlalt kinni.

Tarbijate kooperatiivi letitaguste ja teiste töötajate töötasu süsteem on seatud sõltuvusse kaubakäibe mahust: kasvab käive — suureneb ka töötajate, esmajärjekorras müüjate töötasu. Kuid kehtinud töötasu süsteemi puuduseks tarbijate kooperatiivides ja teistes tarbijate kooperatsiooni organites oli see, et ta ei stimuleerinud küllaldaselt võitlust käibe laiendamise ja, peaasi, töö kvaliteedi eest. Kooperatiivkaubanduse töötajad said ühtemoodi tasu hea ja halva töö eest. Uus maa kooperatiivkaubanduse töötajate töötasu süsteem, mida rakendati 1. veebruarist 1939. a., peab likvideerima sellise ebanormaalse olukorra. Letitöötajad viiakse üle progressiivsele akord-töötasule, olenevalt käibeplaani täitmisest ja ületamisest. Teiste tarbijate kooperatiivi juhtivate töötajate, nagu esimehe, raamatupidaja, arvepidaja, kaupluse juhataja, sisseostja ja varuja põhitöötasule, mida saadakse tariifikokkuleppe järgi, lisandub täiendav tasu plaani täitmise ja eriti ületamise eest.

Järelikult tarbijate kooperatiivi töötajate (samuti ka kõrgemalseisvate lülide — maakondlike ja oblasti tarbijate kooperatiivide liitude) töötasu põhialuseks on võitlus käibeplaani täitmise ja tema ületamise eest, võitlus kooperatiivse kaubanduse igakülgse arendamise eest. Kuid eriti tähtsaks momendiks selle töötasu süsteemi juures on see, et täiendavate preemiate maksmine plaani täitmise ja ületamise eest on tingitud tõsisest edust töös. Näiteks tõsise edu puudumisel võitluses raiskamiste ja varguste likvideerimise eest vähendatakse preemialisandite summat kõrgemaastmelise kooperatiivorganisatsiooni juhendeil poole võrra; üksikuid tarbijate kooperatiivi töötajaid võidakse liikmete üldkoosoleku otsuse põhjal preemiatest ilma jätta, kui nad oma isikliku tööga ei vääri ergutust.

Selle süsteemi järgi on müüjate jaoks kehistatud ühine hinne 10 rubla suuruses käibe igalt tuhandelt rublalt plaani ulatuses ja 12 rubla käibe igalt tuhandelt rublalt üle plaani.

Töötasu müüjaile maakauplustes, kus ei ole eri osakondi, makstakse hinde järgi 9 rbl., plaani ületamise eest — 11 rbl. käibe igalt tuhandelt rublalt. Suurtes maakauplustes, kus on eri osakonnad, kehistatakse müüjate jaoks diferentseeritud

hinded sortimendi järgi käibe tuhandelt rublalt: manufaktuur, valmisrõivad, trikotaaž — 4 rbl. 50 kop., jalatsid — 6 rbl., veinid ja gastronoomia — 8 rbl., galanterii, parfümeeria, kondiitrisaadused — 18 rbl., raamatud, mänguasjad — 35 rbl., kõik muud kaubad 12 rbl.

Plaani ületamisel suureneb diferentseeritud töötasu 20% võrra käibe igalt tuhandelt rublalt üle plaani. Kaupluste ja poodide juhatajad, kes täidavad ühtlasi müüja ülesandeid (ilma teise müüjata), saavad täiendavalt 30 rbl. kuus, juhatamise eest ühe müüjaga — 70 rbl., kahe ja rohkem müüjaga — 100 rbl.

Tarbijate kooperatiivi juhtivad töötajad — esimees, asetäitja, raamatupidaja, arvepidaja, kokkuostja ja kaupluse juhataja, kes on vabastatud tööst leti taga, saavad hea töö eest kvartali kaubakäibe plaani täitmisel kvartali töötasu summale preemia-lisandit 20% ulatuses kuu palgamäära summast kvartalis; peale selle makstakse iga plaani ületamise protsendi eest täiendavalt preemia-lisandit 2% ulatuses kuupalgast.

Ülejäänud tarbijate kooperatiivi töötajate premeerimiseks eraldatakse juhatuse käsutusse 40% juhtivate töötajate preemia-lisandite summast.

N ä i d e. Kvartaliplaan on 250 tuh. rbl., täitmine — 275 tuh. rbl., s. o. 110%, esimehe, raamatupidaja ja kokkuostja kuupalk — 900 rbl. Hea töö korral (raiskamiste ja varguste vähenemine, deebitoride vähenemine jm.) peab väljamakstud töötasufond kvartalis olema:

Müüjad: 10 rbl. × 250 tuh. rbl. = 2500 rbl.

Juhatamise eest (kolmes kaupluses ilma müüjata, ühes — ühe müüjaga): 30 rbl. × 3) + (70 × 1) = 160 rbl.

Plaani ületamise eest: 12 rbl. × 25 = 300 rbl.

Juhtivad töötajad: põhipalk 900 rbl. × 3 = 2700 rbl.

$$\text{Preemia-lisandid plaani täitmise eest: } \frac{(900 \text{ rbl.} \times 3) \times 20}{100} = 540 \text{ rbl.}$$

$$\text{Preemia-lisandid plaani ületamise eest: } \frac{900 \text{ rbl.} \times (2 \times 10)}{100} = 180 \text{ rbl.}$$

Kogu fond (2500 rbl. + 160 rbl. + 300 rbl. + 2700 rbl. + 540 rbl. + 180 rbl.) = = 6380 rbl.

Töötajaile peakaupluses, kes kaupadega varustab teisi kauplusi, poode ja väike-jaemüügi võrku, määratakse täiendavat tasu 1 rbl. 50 kop., raamatute ja mänguasjade alal aga 3 rbl. 50 kop. käibe igalt tuhandelt rublalt. Elanikkonnalt vastuvõetud nõude (tühjade pudelite) hind arvatakse jaekäibesse ja tasutakse kehtestatud hinnete järgi. Peale selle makstakse müüjatele elanikkonnalt nõude vastuvõtmisel 10 rbl. igalt tuhandelt rublalt vastuvõetud nõude hinnast.

Üldine töötasu summa, kaasa arvatud ka lisandid, jaotatakse järgmiselt: algajale — 1 osa, II järgu müüjale — 1,3 osa, I järgu müüjale — 1,7 osa.

Jaotus toimub tegelikult töötatud aja eest.

Kehtiva määruse järgi saavad tarbijate kooperatiivi juhatuse esimees ja arveala aparaat isikulised palgad, kuid need on samuti olenevad käibe suurusest (vastavalt RKN-i ja ÜK(b)P KK määrusele 29. IX 1935. a. ja tariifikokkuleppele 1939. a.). Ülejäänud teenindav koosseis on ajatasul (kindlad palgamäärad).

Töö eest varumise alal saavad juhatuse esimees ja raamatupidaja juurdemaksu 10% määral üldisest komisjonitasust. Juhatuse esimehe asetäitja varumise alal ja operatiivne varuja (viimane neist tarbijate kooperatiivides, kus varumise summa on üle 20 tuh. rbl. kuus) saavad tasu protsentides varumise summast iga üksiku varumisliigi järgi kindlaksmääratud komisjonitasu skaala alusel, ligikaudu 60% kogu komisjonitasu summast. Sel juhul, kui plaani järgi kindlaksmääratud protsendiliste määrade alusel osutub töötasu madalamaks palgast tariifikokkuleppe järgi, määratakse varumisala töötajate jaoks garanteeritud miinimum.

Samasugune ergutav preemiasüsteem, mille juures väljamaks toimub hea töö tingimusel, kehtestatakse ka juhtiva töötaja kohta varumise alal: kvartali varumisplaani täitmisel antakse preemia-lisandit 20% määral kvartali kuupalkade summast ja iga plaani ületamise protsendi eest täiendavat lisandit 1% suuruses kuupalgast. Puhkusetasu arvutatakse vastavalt kollektiivlepingule.

Analüüsides tarbijate kooperatiivi töötajate töötasu, tuleb selgitada:

a) tariifikokkuleppest kinnipidamist ja töötasu väljamaksmise õigsust kõigi kategooriate töötajaile;

b) millistest elementidest koostati müüjate tegelik töötasu (silmas pidades, et nad võivad saada juurdemaksu varumistöö eest ja väljateenitud aastate eest);

c) keskmist väljamakstud töötasu iga töötaja kohta ja tema kasvu võrreldes möödunud perioodi ja koormatuse kasvuga;

d) kõrvalekaldumisi plaani järgi kinnitatud töötasu fondidest summa ja taseme (protsentides käibest) järgi ja nende põhjused;

e) kas preemia-lisandid tarbijate kooperatiivi juhtivate töötajate töötasule on tõesti makstud hea töö eest (raiskamiste vähenemine jne.).

Suurima piltlikkuse otstarbel tuleb töötasu kasvu analüüsida kõrvutatult töötootlikkuse kasvuga kaubanduses aastate viisi, analüüsides kvartali eest aga — võrreldes eelmise kvartaliga.

Neid näitajaid varumise alal analüüsides ei saa siiski analüüsitavat kvartalit võrrelda eelmisega, kuna varutav toodang on mitmekesine ja hooajaline. Antud juhul tuleb võrdlust toimetada vastavate perioodidega, võttes arvesse varutava toodangu iga liigi erikaalu võrreldavates perioodides, ilma milleta õieti ei saagi teha õigeid järeldusi koormatuse ja töötasu alal.

Töötasu ja koormatust analüüsitakse letitöötaja kuu keskmise töötasu kõrvutamise teel.

Töötootlikkuse ja töötasu muutumist kaubanduses võib näidata tabelis:

	I kvartal 1939. a.		II kvartal 1939. a. jne.			
					%-des I kvart. 1939. a.	
	kuu koormatus	kuu töötasu	kuu koormatus	kuu töötasu	koormatuse järgi	töötasu järgi
1	2	3	4	5	6	7
Kaubandus:						
Kauplus nr. 1 . . jne.						

Koosseisude ja töötasu plaanimine kaubanduses ja varumises.

Müüjate koosseisu plaaniperioodiks kindlaks määrates, tuleb lähtuda müüja töötootlikkuse süstemaatilise kasvu vajadusest ja tarbija teenindamise kvaliteedi tõstmisest, kusjuures lähtemomentidena tuleb arvestada direktiivülesannet koormatuse kasvu alal, analüüsi andmeid möödunud aja eest ja töö perspektiive (sortimendi laiendamine, käibe kasv jm.).

Samuti nagu analüüsimiselgi tehakse käibe jagamise teel direktiivi järgi kindlaksmääratud ja plaani võetud koormatusega kindlaks niinimetatud koormatusüksuste arv, seejärel aga juba määratakse vajalik koosseis, lähtudes koormatuse koefitsientidest.

Näiteks kaupluse käive kvartalis on 120 tuh. rbl., koormatus müüjale — 40 tuh. rbl.; selle kaupluse jaoks on vaja 3 koorma-

tusüksust. Kaupluses töötab juhataja koormatusega, mida arvutatakse koefitsiendiga 0,75, ja õpilane koormatuse koefitsiendiga 0,5. Nagu näha, vajatakse müüjaid, kelle koormatuse koefitsient on 1 : 3 — (0,75 + 0,5) = 1,75.

1,75 : 1 = 1,75, ehk ümardatult 2 inimest. Kogu plaanilisse koosseisu tuleb määrata 4 inimest: kaupluse juhataja, 2 müüjat ja 1 õpilane.

Ülejäänud tarbijate kooperatiivi koosseisud määratakse kindlaks koosseisude-palgatabeli alusel, mis on kinnitatud maakondliku liidu ja rajooni rahandusosakonna poolt.

Müüjate töötasu plaanitakse tariifikokkuleppe ja eelpool käsiteldud tarbijate kooperatiivi töötajate töötasu maksmise süsteemi alusel.

Peale tarbijate kooperatiivi juhtivate töötajate põhipalkade tuleb plaanis ette näha preemia-lisandid 20% määral nende kuupalkade summast kvartalis, väljudes kvartaliplaani täitmisest kaupade müügi alal.

Näide. Kaupade müügiplaan kvartaliks on kindlaks määratud 300 tuh. rbl., sellest maakauplusele 100 tuh. rbl. Põhipalgad: juhatuse esimees — 350 rbl., raamatupidaja 300 rbl., kokkuostja — 250 rbl.; kolmes kaupluses on vaid juhataja ilma müüjata, maakaupluses — selle juhataja ja 2 müüjat.

Kvartali töötasufond moodustab:

Esimees	350 rbl. × 3 =	1050 rbl.
Raamatupidaja	300 rbl. × 3 =	900 rbl.
Kokkuostja	250 rbl. × 3 =	750 rbl.
Kokku		2700 rbl.

Preemia-lisand kvartaliplaani täitmise eest: $\frac{2700 \text{ rbl.} \times 20}{100} = 540$ rbl.

Müüjad ülejäänud kauplustes:	10 rbl. × 200 tuh. rbl. =	2000 rbl.
„ maakaupluses:	9 rbl. × 100 tuh. rbl. =	900 „
Maakaupluse juhataja — juhtimise eest	100 rbl. × 3 =	300 „
	Kokku	6440 rbl.

Teenindava abipersonali töötasu arvutatakse kindlate normide järgi.

Täiendavalt põhitöötasule arvutatakse juurdemaks väljateenitud aastate eest, puhkuste eest ja igakuise kaupade inventeerimise eest kauplustes.

Varumise töötasu arvutatakse komisjoni tasumäärade alusel varumisliikide järgi ja peale selle võetakse plaani juhtiva töötaja jaoks varumise alal preemia-lisand 20% suuruses tema kuutasumääradest kvartalis.

Koosseisud ja töötasu kantakse tarbijate kooperatiivi plaani järgmiste tabelite kujul (Tsentrosojuzi poolt määratud vormis):

VI. Letitöötajate töötasu põhifondi arvutus.

	Käive (tuh. rbl.)	Hinne	Töötasufond
1. Kauplustes diferentseeritud hinnetega:			
a) Manufaktuur, valmis riietusesemed, trikotaaž			
b) Jalatsid			
c) Veinid ja gastronoomilised kaubad			
d) Galanterii, parfümeeria ja kondiitrikaubad			
e) Raamatud ja mänguasjad . .			
f) Kõik muud kaubad			
Kokku			
2. Maakauplustes ühise hindega . .			
3. Kauplustes ja poodides ühise hindega			
Kokku (2+3) . . .			
4. Juurdemaks kaupluste (poodide) juhatajaile juhatamise eest:			
müüja puudumisel kaupluses . . kauplustes ja poodides ühe müüjaga			
kauplustes ja poodides kahe ja rohkem müüjaga			
Kokku			
Kokku töötasu põhifond			

VII. Koosseisud ja töötasu.

Kaubanduses				Varumises			
Ameti nimetus	Üksuste arv	Töötasufond		Ameti nimetus	Üksuste arv	Töötasufond	
		põhi-	lisa-			põhi-	lisa-
1. Juhatuse esimees				1. Juhatuse esimehe asetäitja			
2. Sisseostja				2. Koosseisulised varujad			
3. Raamatupidaja				3.			
4.				4.			
5.				5.			
Kokku kontoris				6. Kooperatiivsed kogujad			
6. Kaupluste (poodide) juhatajad ja müüjad				7. Tapjad- lihunikud			
7. Kassapidajad				8. Töötajad põllumajandus-saaduste ümbertöötlemisel			
8. Abiladude töölised				9.			
9. Teenindav abipersonaal				Kokku			
10. Õpilased				Peale selle tarbijate kooperatiivi juhatuse esimehe ja raamatupidaja (arveametniku) töötasu			
11. Preemia lisatasud plaani täitmise eest							
Kokku kauplustes, poodides ja abiladudes							
12. Peale selle töötajad uue töötasu alusel							
Kokku tarbijate kooperatiivis							

VII peatükk.

TULUDE, KULUDE JA RENTAABLUSE ANALÜÜS JA PLAANIMINE.

Rentaabluse plaanimise ülesanded ja tähtsus.

Rentaablus (kasum) on tarbijate kooperatiivi töö tähtsaim kvaliteedi näitaja, isemajandamise elluviimise näitaja. Rentaablus on tähtsaim omavahendite akumulatsiooni allikas ja alus tarbijate kooperatiivi finantsilise baasi tugevdamiseks. Sellepärast tuleb võitlust rentaabluse eest kogu tarbijate kooperatiivi tegevuses vaadelda kui tema töötajate tähtsaimat ülesannet. Võitlust rentaabluse eest tuleb pidada maal tõeliselt kultuurse kaubanduse organiseerimise ja tarbijate nõudmise parima rahuldamise ülesande alusel. Seda tuleb alla kriipsutada seda enam, et mõned tarbijate kooperatiivid kasumi kogumisel asuvad ebanõukogulikule teele, vältides kauplemist laia nõudmisega ja väikese hinnalisandiga kaupadega, mõnikord aga isegi otseselt rikkudes nõukogude hindade poliitikat, rikkudes kindlaksmääratud hindu.

Haruldaselt lihtsalt seletas ühistegelastele õiget arusaamist rentaablusest V. M. Molotov tarbijate kooperatsiooni töötajate vastuvõtul Kremlis 21. juunil 1936. a. Kõneldes tarbijate kooperatsiooni ülesandeist osutas sm. Molotov sellele, et

„nüüd tuleb saavutada tõelist tõusu, mitte rahule jääda tulemustega, mitte rahule jääda töös rentaabluse tagamisega, mis pole meile otstarve iseeneses, ja aru saada, et rentaablus peab olema eeltingimuseks tähtsamate ülesannete lahendamisele, mis seisavad praegu tarbijate kooperatsiooni ees.

Peaasi on praegu selles, et anda mees- ja naiskolhoosnikutele rohkem kaupu vajalikus sortimendis ja heas kvaliteedis, tegelikult saavutada kultuurset kaubandust, mida meil veel paljudelgi juhtudel ei ole."

Tagada õiget ja tervet rentaablust, see tähendab valjult läbi viia nõukogude hindade-poliitikat, mitte rikkuda jaemüügi hinnakirja hindu, kinni pidada kindlaksmääratud sortimendist, igati laiendada kauplemist iga päev nõutavate kaupadega, läbi viia ranget kulude kokkuhoidu, järjekindlalt saavutada nende vähendamist (eriti administratiiv-valitsemiskulude) kooskõlas kaubandusliku kultuuri tõstmisega, otsustavalt võidelda kahjudega kaubanduses, mitte lastes raisata ja röövida sotsialistlikku kooperatiivset omandit.

Tarbijate kooperatiivide töö rentaabluse analüüsi ülesanne ei seisa ainult selles, et kindlaks määrata, kas üks või teine kooperatiiv töötab kasumiga või kahjuga, vaid näidata ka kasumiga töötamise kvaliteeti, näidata, kuidas konkreetselt tarbijate kooperatiiv võitleb kulude kokkuhoiu eest, üleliigsete kulude vältimise, raiskamiste ja riisumiste vältimise eest.

Rentaabluse suuruse peale mõjuvad ühest küljest plaanitavad akumulatsioonid (hinnalisandid) ja kulud (käibekulud), teisest küljest aga nn. mitteplaanitud akumulatsioonid (tulud) ja kaod (kahjud).

Nende ja teiste suurust tarbijate kooperatiivi aruandes kajastatakse lahus kaubandusliku tegevuse, varumise ja tarbijate kooperatiivi muude tegevusharude järgi. See võimaldab selgitada rentaablust tarbijate kooperatiivi üksikute tegevusharude järgi.

Hinnalisandite, käibekulude ja rentaabluse analüüs tuleb läbi viia võrdlevalt perioodide viisi ja kõrvutatult plaaniga, kuid kasulik on neid kõrvutada ka teiste tarbijate kooperatiivide andmetega. Niisugune võrdlus selgitab veel piltlikumalt tarbijate kooperatiivi võitlust kaubandusliku ja varumise tegevuse rentaabluse eest.

Hindade ja hinnalisandite analüüs.

Hinna osa ja tähtsus on sotsialistlikus majanduses määratu. Olles majandusliku arvestuse ja rubla kontrollimise vahendiks, võimaldab hind õigesti jaotada ja ümber jaotada rahva tulu rahvamajanduslike tegevusharude ja rahvahulkade vahel, tagades sotsialistlikku akumulatsiooni.

Hind, nagu kogu rahvamajanduski NSV Liidus, on rangelt plaanitud. Hind väljendab ühiskondliku toodangu toote plaanilist hindamist. Plaani järgi kindlaks määratud hinnad lubavad igale ettevõttele ette kindlaks määrata tema toodangu omahinna ja kasumi määra taset.

Meie hinna plaaniline iseloom, tema siht ja osatähtsus töölisklassi diktatuuri kätes eraldab teda põhilisel viisil kapitalistliku majandussüsteemi hinnast. Kapitalistide juures, kus majanduse plaanimine on võimatu, ei plaanita ka hindu. See kujuneb iseenesest väärtuse ja konkurentsi seaduse alusel ettevõtjate vahel ja teenib käputäie kapitalistide rikastumise huvisid.

Majanduse plaanilise juhtimise tingimustes nõukogude riik ei plaani üksnes lõplikku jaemüügihinda, vaid määrab ka kindlaks hinna põhielemendid — tööstuse kommerts-omamaksumuse, tööstuse kasumi, käibemaksu, tööstuse väljalaskehinna, kaubanduslikud kulud ja kaubandusliku kasumi, haarates sel viisil plaanimisega kõik hinna elemendid (koostusosad). Määrates kindlaks kauba hinna lähtub riik kogu maa rahvamajanduse huvidest, võttes arvesse kaupade tootmise tugevdamise vajadust, nende mihuse kõrgendamist, sortimendi mitmekesisuse tagamist ja arvestades töötajate elu materiaalse tasapinna tõusu ning konkreetset nõuet ühele või teisele kaubale, tõstes töötajate tarbimise taset, tagades sotsialistlikku akumulatsiooni rahvamajanduse edasiseks arenguks.

Nõukogude hindadepoliitika on lahutamatu osa kogu nõukogude valitsuse majanduspoliitikast.

„Hindadepoliitika, olles sõlmpunktiks kogu nõukogude riigi majanduspoliitikale, määrab lõplikus kokkuvõttes kindlaks: a) tööstuse arenemise tempo ja perspektiivid ning tema toodangu turumahu; b) põllumajandusliku tootmise arenemise tempo; c) sotsialistliku akumulatsiooni arenemise tempo; d) era-kapitalistliku akumulatsiooni piiramise raamid; e) tšervonetsi ostuvõime jõu, s. o. nõukogude riigi kogu valuutapoliitika; g) töölise töötasu reaalse tasapinna jne. jne." (ÜK(b)P KK 1927. a. veebruari pleenumi resolutsioonist) [1].

Rahvavaenlased — fašismi, trotskistide ja buhhaarinlaste agendid — püüdsid korduvalt hindadepoliitikat ära kasutada võitluses parteiga, võitluses kapitalismi restaureerimise eest. Nad tegid ettepaneku tööstuslike hindade kõrgendamiseks, tõugates sel viisil küla paljaksriisumise teele, või põllumajandussaaduste hindade kõrgendamiseks ja turu igasuguse reguleerimise kaotamiseks, püüdes luua tingimusi, mis oleksid soodsad kulaku rikastumisele ja tugevnemisele. Partei, juhitud

[1] ÜK(b)P KK kongresside, konverentside ja pleenumite resolutsioonides ja otsustes II peatükk, 1936. a., lk. 168 (vene k.).

seltsimees Stalini poolt, lõi puruks ja hävitas need rahvavaenlased koos nende „teooriatega" hindade alal.

Partei peab otsustavat võitlust moonutamistega hindadepoliitikas. Partei ja valitsuse põhijoon selles küsimuses on — süstemaatiline hindade alandamine. Seda joont viivad läbi partei ja valitsus kindlalt ja kõrvalekaldumatult, parandades samaga töötajate materiaalset taset.

Kooperatiivsete organisatsioonide ülesanne on tegelikult teostada nõukogude hinnapoliitikat. Analüüsi ülesanne on kontrollida, kuidas seda joont iga päev läbi viiakse.

Olgu mõned lühikesed märkused jaemüügihindade kalkuleerimise küsimuse kohta.

Jaemüügihind koosneb väljamise alghinnast ja kaubanduslikust juurdehindlusest, real kaupadel aga veel täiendavast kohaleveo-lisandist kaubandusliku organisatsiooni kasuks. Väljamise alghinnaga väljatakse kaup tööstuste ja põllumajandustoodete varumis-keskuste poolt. Väljamishind (alghind) koosneb omakorda kommerts-omahinnast, kasumist ja käibemaksust. Kommerts-omahinna hulka käivad: keskmine tehase-omahind, arvestusülekanded kaadrite ettevalmistamiseks, riigi- ja muud maksud (välja arvatud käibemaks), kauba kohaleveo-kulud franko hulgimüügi realiseerimis-baas ja trustide (koondiste) aparaatide ülalpidamise kulud. Kaubanduslik hinnalisand või mahahindlus kindlatest jaemüügihindadest (etikettkaubad) on ette nähtud käibekulude katteks kaupade juhtimise süsteemis ja kasumi tagamiseks. Kauba kohaletoimetamise täiendavad lisandid kehtestatakse rea kaupade kohta raudteejaamadest kaugel asuvatele organisatsioonidele ja need ei kuulu kaubanduslikku hinnalisandisse. Kauba kohaletoimetamise lisandid määratakse kaubandusministeeriumi poolt soolale, petrooleumile ja kalale; oblasti (krai) täitevkomiteede poolt puuvillale, õmbluskaupadele, nahkjalatsitele, kalossidele ja trikotaažkaupadele. Sel viisil kauba kohaletoimetamise lisand suurendab jaemüügihinda ja on tegelikult täiendav hinnalisand.

Väljamise alghinnad kodutööndusliku kooperatsiooni toodetele saadakse artellide väljamishindadest, millele on liidetud käibemaks ja lisandid süsteemi kõrgemaastmeliste lülide kasuks.

Toodetele, mis valmistatakse riiklikest fondidest riiklike hindadega saadud plaanilisest toorainest, määratakse väljamishinnad riiklike tööstuste samasuguste toodete hindade tasemel.

Tsentraliseeritud põllumajanduslikust varumisest kaubandusse tulevate kaupade väljamishind koosneb: a) varumishinnast; b) kuludest toodangu realiseeritavasse olekusse viimiseks ja kuludest selle töötlemisel; c) varumise komisjonitasudest; d) käibemaksust. Varumisorganisatsioonide komisjonitasu koosseisu kuuluvad operatsioonide kulud, üldised ja administratiiv-valitsemise kulud ning varumisorganisatsioonide akumulatsioon (kasum).

Analoogiliselt kujundatakse väljamishinnad detsentraliseeritud korras varutud põllumajanduslikele saadustele. Toodangule, mis on varutud detsentraliseeritud varumise korras, määrab varumisministeerium äärmised kokkuostuhinnad, mis diferentseeritakse vabariikide, kraide ja oblastite järgi, samuti ka nende seespool rajoonide viisi. Diferentseerimisel võetakse arvesse varumise tingimusi (rajooni kaugelasuvus, ühendusteed, põllumajanduse suund, osatähtsus rahvamajanduses jne.) tingimusega kõrgendada või alandada hinda 10—15% võrra keskmisest üksikutele punktidele rajooni sees, jäädes aga keskmiste hindade piiridesse rajoonis tervikuna.

Kaupade jaemüügihind koosneb järgmistest koostusosadest: 1) väljamise alghind, 2) kaubanduslik hinnalisand, 3) kauba kohaletoimetamise lisandid.

Kõik kaubad jagunevad jaemüügihindade ja kaubanduslike hinnalisandite kindlaksmääramise korra järgi kolme rühma:

a) kaubad, millede hinnad, mahahindlused või hinnalisandid määratakse kindlaks NSV Liidu Ministrite Nõukogu või tema ülesandel NSV Liidu Kaubandusministeeriumi poolt;

b) kaubad, millede hinnad ja hinnalisandid määratakse kindlaks oblastite (kraide) täitevkomiteede ning liidu- ja autonoomsete vabariikide ministrite nõukogude või nende korraldusel NSV Liidu Kaubandusministeeriumi kohalike organite poolt;

c) kaubad, millede hinnalisandite või mahahindluse kindlaksmääramise õigus on antud kaubandusorganisatsioonidele endile (tarbijate kooperatsiooni süsteemis — oblastiliitudele või nende volitusel maakondlikule liidule).

Kindlad jaemüügihinnad ja kaubanduslikud mahahindlused (hinnalisandid) esimese rühma kaupadele on tingitud tarbimisrajoonide kaugelasuvusest kaupade tootmiskohtades, ühendusteede olukorrast jne. Hinnalisandite või mahahindluste määr ei muutu liikumisteede arvel, s. o. kui kaup läbib mitu lüli kuni jaemüügi-ettevõtteni või läheb transiidina, möödudes hulgilülidest. See võimaldab suurendada jaemüügilüli osa üldises kaubanduse hinnalisandis (mahahindluses).

Rajoonidele, mis asuvad kaugel raudteejaamadest või veeteede sadamatest, on varustaja baasilt kindlaks määratud täiendavad hinnalisandid (või mahahindlused) jaemüügihindadest.

Hinnalisandi osa tööstuse baasidest on diferentseeritud üksikute kaupade järgi: puuvilla ja linaste kangaste, trikotaaži ja valmisriiete korral lisavad tööstuse baasid oma osale kaubanduslikus hinnalisandis kaubandusministeeriumi teadmisel juurde veel täiendavad transpordi-hinnalisandid.

Tarbijate kooperatiividele on vastavalt NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määrusele 25. jaanuarist 1939. a. „Tarbijate kooperatsiooni tööst" kehistatud jaemüügihindade määramisel lihtsustatud kord. Nende jaoks on määratud diferentseeritud mahahindlused kulude katteks ja tarbijate kooperatiivi normaalse kasumi tagamiseks. Mahahindluste määr rühmade ja kaupade järgi määratakse üksikutele tarbijate kooperatiividele, arvesse võttes nende kaugelasuvust rajooni keskusest, ühendusteid ja muid majanduslikke iseärasusi. Jaemüügihindade kalkuleerimist tarbijate kooperatiivis endas ei teostata üldse.

Tarbijate kooperatsiooni süsteemis on kindlaks määratud täpne jaotamine kaubandusliku hinnalisandi alal jaemüügi ja hulgimüügi lülide vahel.

NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määrusega 29. IX 1935. a. on tarbijate kooperatiivi osa üldistest kaubanduslikest hinnalisanditest, mida saab Tsentrosojuzi süsteem, viidud keskmiselt vähemalt kuni 70%-ni, 30% aga jääb tarbijate kooperatsiooni hulgimüügi kasuks. Sel viisil ei jaotata kaubale kogu kaubanduslikku hinnalisandit, vaid eraldatakse see osa, mis kaubanduslikust hinnalisandist kuulub tööstuse väljamis- ja kaubanduslikele baasidele. Kaupade kohaletoimetamise lisand, mis arvestatakse peale hinnalisandi jaemüügihinnale, ei kuulu loomulikult jaotamisele. Ei kuulu jaotamisele ka hinnalisand omavalmistatud kaupadele, ja kaupadelt, mida tarbijate kooperatiiv ostab sisse vahetult, mitte aga tarbijate kooperatsiooni hulgimüügi kaudu, — see läheb täielikult tarbijate kooperatiivi kasuks.

Kahjurid ja rahvavaenlased, kes on pugenud kaubandusliku aparaati, on püüdnud nõukogude hinnapoliitikat lõhkuda jaemüügihindade otsese rikkumise teel, ostjate petmisega, kalkulatsioonide segiajamisega, hindade kujundamise süsteemi keeruliseks tegemisega jne. Siin on ülesandeks kiiremalt likvideerida kahjustavad tagajärjed hindade alal, võtta pideva kontrolli alla hindadest kinnipidamine, selgitada süüdlased

hindade rikkumises ja karmilt nuhelda neid, kui vaenlase abilisi.

Hindade ja hinnalisandite ülesanded tarbijate kooperatiivis seisavad selles, et kindlaks teha, kuidas tarbijate kooperatiiv tegelikult teostab nõukogude hinnapoliitikat, peab kinni kindlaksmääratud etiketi- ja hinnakirja-hindadest, keelab ostjate tüssamist ja peab võitlust kulude alandamiseks.

Kontrollimisele kuulub ka ülaltoodud määruse täitmine tarbijate kooperatiivi kasuks vähemalt 70% (keskmiselt) jätmises kõigist hinnalisanditest tarbijate kooperatsiooni süsteemis.

Kindlaksmääratud hindadest kinnipidamist võib kontrollida: hinnakirja alusel (see peab olema selgelt kirjutatud, juhatuse poolt tõestatud ja asuma kaupluses nähtaval kohal); hinnalipikute ja kaupade endi peal märgitud hindade järgi; kaupade inventeerimise nimekirjade järgi, võrreldes neis märgitud hindu hinnakirjadega ja arvetega, samuti ka aktide ning revisjoni- ja kauplusekomisjoni otsuste läbivaatamisega, kuna nende ülesandeks on rangelt jälgida hindu, kaebusteraamatu läbivaatamisega ja vesteldes üksikute ostjatega.

Tarbijate kooperatiivi kasuks teostatud mahahindluse õigsust ja tarbijate kooperatiivi tegelikku vähemalt 70% saamist keskmiselt kõigist süsteemile antud hinnalisandeist tuleb kontrollida üksikute kaubarühmade ja üksikute kaupade järgi.

Tuleb arvesse võtta, et keskmisele hinnalisandi tasapinnale kogu käibe kohta avaldab mõju esiteks kauba sortimendi struktuuri muutumine tegelikus käibes plaanilise käibe vastu ja teiseks hinna enda muutumine seoses hindade alandamisega.

Tarbijate kooperatiivi sortimendi struktuuri muutumine võrreldes plaanilise struktuuriga on sagedane nähe. Selleks et kindlaks määrata tõelist lahkuminekut tegelike ja plaaniliste hinnalisandite vahel, tuleb plaaniliste mahahindluste normide alusel, kuid arvesse võttes võimalikku muutust maakondliku liidu poolt mahahindluste skaalas aruandeperioodi jooksul, seoses varustajate koosseisu muutumisega, kauba liikumise teedega jne., ja tegelikku käivet sortimendi järgi, kokku võtta, missuguse summa mahahindlust tarbijate kooperatiiv oleks saanud, kui ta täpselt oleks kinni pidanud kindlaksmääratud normidest.

Hinnalisandi (mahahindluse) summa ümberarvutamist teostatakse vormis, mis on toodud lk. 191.

Kaupade nimetus	Plaaniline käive IV kvartalis		Tegelik käive IV kvartalis		Kaubanduslik mahahindlus normide järgi		Kaupade kohaleveo lisand normide järgi		Kokku hinnalisandid normatiivi järgi (rbl.)
	summa rbl.	erikaal	summa rbl.	erikaal	summa rbl.	%	summa rbl.	%	
Jahu	41 000	9,11	77 265	14,46	2 782	3,6	—	—	2 782
Sool	3 000	0,67	2 106	0,38	42	2,0	171	8,5	213
Suhkur	35 000	7,78	39 772	7,44	2 406	6,1	—	—	2 406
jne.									
Kokku	450 000	100	534 000	100	36 027	—	1 887	—	37 914
Keskmine juurdehindluse protsent	6,5	—	—	—	—	—	—	—	7,1
Tegelik juurdehindlus:									
protsentides	—	—	—	—	—	—	—	—	7,2
summas	—	—	—	—	—	—	—	—	38 448
Juurdehindluse lahkuminek normatiivist									
normist	—	—	—	—	—	—	—	—	0,10
summast	—	—	—	—	—	—	—	—	534

Toodud tabel näitab, et sortimendi struktuur tegeliku käibe järgi võrreldes plaanilise käibega on tunduvalt muutunud.

Korrutades tegeliku käibe summat hinnalisandi normiga (lahter 7) ja kauba kohaleveo lisandi normiga (lahter 9) üksikute kaupade järgi, saame hinnalisandi summa normatiivi järgi. Keskmine hinnalisandi protsent (normatiiv) tuletatakse järgmiselt: $\frac{37\,914 \times 100}{534\,000} = 7{,}1\%$ käibest, s. o. kõrgem plaanilisest 7,1% — 6,5% = 0,6% võrra.

Nagu sellest näha, jäi tarbijate kooperatiivil puudu normatiivini 534 rbl. Kui me poleks teinud säärast ümberarvutust, siis oleksime tulnud vastupidisele, ilmselt ebaõigele järeldusele, et tarbijate kooperatiiv ületas plaanilised normatiivid 7,2% — 6,5% = 0,7% käibest, ehk summas: $\frac{534\,000 \times 6{,}5}{100} = 34\,710$ rbl.; 37 914 rbl. — 34 710 rbl. = 3204 rbl.

Ja kui veel väljuda hinnalisandi (mahahindluse) summast plaanilise käibe järgi,

$$\frac{450\,000 \times 6{,}5}{100} = 29\,250 \text{ rbl.},$$

siis selle ületamine summas oleks olnud 8664 rbl. (37 914 rbl. — — 29 250 rbl.), seda aga tegelikult ei ole.

Niiviisi juhtumil, kui muutub sortimendi struktuur ja ilmneb tegeliku käibe kõrvalekaldumine plaanilisest, tuleb teha normatiivi ja hinnalisandi (mahahindluse) summa uus ümberarvutus kaubasortide lõikes tegeliku käibe ning teistkordsete mahahindluste alusel.

Selleks et kiirendada ümberarvutust ennast, võib kasutada veel niisugust meetodit:

Kaupade nimetus	Kaupade erikaal IV kvartali tegelikus käibes	Kaubanduslik mahahindlus normide järgi, kaasaarvatult kauba kohaleveo lisand	Protsentarvud
Jahu igasugune	14,44	3,6	52,0
Sool	0,38	10,5	40
Suhkur	7,44	6,1	45,4
jne.			
Kokku	100	X	710

$X = \frac{710}{100} = 7{,}1\%$, s. o. iga kauba erikaal tegelikus käibes kindlaks määratud aja jooksul, korrutatud selle kauba hinnalisandi (mahahindluse) normiga. Tulemusena saame korrutise, niinimetatud protsentarvud; jagades nende üldise summa erikaalude kokkuvõttega, s. o. 100-ga, saame käibest keskmise hinnalisandi normi 7,1%.

Plaani järgi oli käive projektitud 450 tuh. rbl., tegelikult oli see 534 tuh. rbl.; plaanitud hinnalisandi summa oli projektitud 29,2 tuh. rbl. ehk 6,5% käibest, tegelik hinnalisand oli 38,4 tuh. rbl. Lähtudes keskmisest normatiivist 7,1%, pidi tarbijate kooperatiiv saama hinnalisandi summana 534 tuh. rbl. × 7,1% = 37,9 tuh. rbl., tegelik hinnalisand aga ületas normatiivse 38,4 tuh. rbl. — 37,9 tuh. rbl. = 0,5 tuh. rbl. võrra.

Toodud meetod võimaldab kindlaks määrata hinnalisandi (mahahindluse) puudujäägi või ülevõtu üldises summas, kuid ei näita kõrvalekaldumisi üksikute kaupade järgi.

Sellepärast tuleb suurte lahkuminekute puhul kasutada väljanoppimis- (valik-) meetodit. Väljanoppimise teel üksikutest arvetest võib selgitada kindlaksmääratud ajavahemiku, näiteks kvartali kohta, üksikute kaupade järgi tegeliku hinnalisandi (mahahindluse) ja selle vastavuse normatiivsele.

Kõrvuti sellega tuleb, kasutades sedasama väljanoppimise meetodit, kontrollida hinnalisandi jaotamise õigsust hulgi ja jae vahel, s. o. kas on tarbijate kooperatiivile antud vähemalt keskmiselt 70% kõigist tarbijate kooperatsioonile kuuluvaist hinnalisanditest. Seda võib kindlaks määrata väljanoppimise teel vastava perioodi eest üksikute kaupade arvetest, kasutades kontrollimisel hinnalisandite skaalat. Kontrollimise andmed võib vormistada tabelis (vaata tabel lk. 194).

Säärase tabeli abil võib kindlaks määrata hinnalisandite (mahahindluste) jaotamise ebaõigsused rea kaupade kohta.

Kontrollida hinnalisandite andmist tarbijate kooperatiivile kuni 70% keskmiselt kõikide kaupade järgi tervikuna tuleb samuti maakondliku liidu arvete alusel. Kaubalises lõikes (kvartali, kuu kohta) tuleb välja arvutada hinnalisandi summa, mis on üle antud tarbijate kooperatiivile, ja leida see protsentides hinnalisandi summast, mis kuulub jaotamisele hulgivõrgu ja tarbijate kooperatiivi vahel (mitte arvesse võttes kauba kohaletoimetamise lisandit) kogu tarbijate kooperatsiooni süsteemi kohta.

Kaubandusliku hinnalisandi (mahahindluse) jagunemine hulgi ja jae vahel.

Kaupade nimetus	Mõõdühik	Väljamishind (rbl. kop.)	Kaubandusliku hinnalisand		Mahahindlus		Hinnalis. ja mahahindluse jagunemine hulgi ja jae vahel skaala järgi				Tegelik hinnalis. ja mahahindluse jagunemine				Kuuba kohaletoimetamise lisand	
							hulgi		j a e		hulgi		j a e			
			%	summa (rbl. kop.)	%	summa (kop.)	%	summa (kop.)	%	summa (kop.)	%	summa (kop.)	%	summa (kop.)	maakondlikule liidule (kop.)	tarb. koop. (kop.)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1. Kaeratangud . .	kg	—.83	—	—	8	7,2	2,2	2,0	5,8	5,2	—	2	—	5,2	—	—
2. Heeringad „Ivasi" III sort	.	3.01	—	—	18,6	69,0	7,0	26,0	11,6	43,0	—	26,5	—	30,5	—	—
3. Suhkur, lõhutud	.	4.20,5	—	—	8,6	39,5	2,5	11,5	6,1	28,0	—	11,5	—	28,0	—	—
4. Sool	t	66.—	—	44.—	—	—	—	12,0	—	32,0	—	12,0	—	32,0	—	20,0
5. Puuviljavein . .	0,5 l	6,01	—	1.41	—	—	8,5	51,0	15,0	90,0	—	51,0	—	24,0	—	3,0
6. Sitsiriie	m	1.65	7,0	—.11	—	—	2,4	4,0	4,6	7,0	—	4,0	—	7,0	—	—

Märkus. Hinnalisandi (mahahindluse) summa määratakse nii:

kaeratangud — 83 kop. — 92% (100—8)
x — 100

$$x = \frac{83 \times 100}{92} = 7{,}2 \text{ kop.}$$

Vormistada võib seda arvestust sääraselt:

Kaupade nimetus	Hinnalisandi summa	Selle hulgas		Kaubanduslik hinnalisand (mahahindlus) on jaotatud			
		kauba kohaletoimetamise lisand	kaubanduslik hinnalisand (mahahindlus)	summas		%	
				tarb. koop. hulgi	tarbijate koop.	tarb. koop. hulgi	tarbijate koop.
1. Jahu	5 000	—	5 000	1 800	3 200	36	64
2. Sool	3 000	600	400	120	280	30	70
jne.							
Kokku . . .	50 000	10 000	40 000	10 000	30 000	25	75

Tarbijate kooperatiivi osa hinnalisandist on:

$$\text{sool} — \frac{280 \times 100}{400} = 70\%.$$

Meie näites toodud hinnalisandi osas on arvutuses tarbijate kooperatiivile kinni peetud keskmiselt mitte vähem kui 70%-lisest normist.

Käibekulude analüüs.

Käibekulud nõukogude kaubanduses on tingitud vajadusest viia kaup tööstusest tarbijani ja on seoses kaupade kohaleveo maksumuse tasumisega, kaubandusliku ja valitsemisaparaadi ülalpidamisega, raamatupidamise korraldamisega, kaupade pakkimise ja sortimisega jne. Kõik need kulud on vajalikud ja neid on igal kaubanduslikul organisatsioonil. Nõukogude kaubanduse käibekulud erinevad põhjalikult kapitalistliku kaubanduse kuludest, kuna nende loomus ja ülesanne meie kaubanduses ja kapitalistlikus kaubanduses on printsipiaalselt erinevad. Meie kaubandus on täielikult seatud sotsialistliku ühiskonna ehitamise teenistusse ja sellepärast kulud, mis on seoses kaubandusega, on õigustatud vajadusest teenida sotsialismi. Nõukogude kaubanduse ülesanne seisab selles, et organiseerida igakülgset kultuurset tarbijate teenindamist. See on muidugi seotud kindlate kuludega, mida tuleb kanda meie kaubandusel.

Hoopis teisiti toimub kapitalistlikus kaubanduses. Kapitalist, erakaupmees püüab saada võimalikult rohkem kasumit. Kasumi tagaajamisel peavad kapitalistid vihast konkurentsi endi vahel, kandes seejuures hiigla kulusid reklaamiks, loendamatu arvu agentide ülalpidamiseks jne. Selleks et saavutada maksimaalset kasumit, koguvad kapitalistid sageli kaupu, hoiavad neid kinni spekulatsiooni eesmärgil, ja mõnikord vastupidi, hävitavad neid, põletavad või heidavad merre, selleks et kunstlikult vähendada kaupade varu, suurendada nõudlust ja kruvida üles hinnad.

Kapitalistliku kaubanduse määratusuured tarbetud kulud reklaamile, börsile, kaupade ümberpaigutamisele läbi rohkete vahendajate, kaupade hoidmiseks spekulatiivsel eesmärgil jne. langevad raske koormana kapitalistlike maade töötajate eelarvele. On arusaadav, et säärast liiki kulud ei ole omased nõukogude kaubandusele, tänu tema vastupidistele sihtidele, tänu plaanilisele arenemisele. Kulud kaubanduse, raamatupidamise aparaadi ja muude ülalpidamiseks omavad nõukogude kaubanduses teist sisu ja teist mõtet, kuna nad teenivad nõukogude tarbija parima kultuurse teenindamise sihte.

Üksikutes kaubanduslikes organisatsioonides võib mõnikord meilgi esineda mittevajalikke kulusid, mida ei põhjusta asja huvid. Kuid see on seletatav üksikute töötajate mitteoskusega korraldada majapidamist, või jälle kuritegelikust hoolimatusest, ja üksikutel juhtudel — rahvavaenlaste kahjustavast tegevusest, kes on tunginud kaubandusaparaati (näiteks pillavad kulud mittevajalikeks lähetusteks, kulud kauba kadudest, kulud mittevajalikule reklaamile jne.). Niisuguste kulutustega, mis suurendavad kaubanduse kulusid, tuleb pidada kõige tõsisemat võitlust.

Nõukogude ja kapitalistliku kaubanduse erinevus iseloomustub ka käibekulude tasapinnaga. Näiteks nõukogude kooperatiivkaubanduse käibekulud, mis on seotud süsteemi kõigi lülide ülalpidamisega (hulgi ja jae), olid 1933. a. — 13,5% ja 1936. a. — juba 10,2% jaekäibest; kaubanduse käibekulud Saksamaal olid 1933. a. 31,4% käibest, s. o. ligi kolm korda kõrgemad. Sealjuures, kui meie kooperatiivse kaubanduse käibekulud, nagu näha toodud andmetest, pidevalt vähenevad, samal Saksamaal need aga 1928. a. kuni 1933. a. kasvasid 22,3%-lt 31,4%-le.

Tarbijate kooperatsiooni süsteemil on mõningaid saavutusi kulude alandamises. Kuid tal on ka veel suuri reserve järgne-

vateks alandamisteks kadude arvel kaubanduses, kõrgete administratiiv-valitsemise kulude arvel jne.

1937. a. olid kogu süsteemi kulud 10% käibest (10,2% vastu 1936. a.), kuid kolmanda viisaastaku plaani järgi nähakse ette 1942. a. käibekulude taset 7,33% jaekäibest.

Iga tarbijate kooperatiivi ja kogu süsteemi ülesanne on pidada igasuguste abinõudega võitlust kulude vähendamiseks, tõstes samal ajal oma töö kvaliteeti.

Käibekulude analüüsi ülesanne on näidata, kuidas peab tarbijate kooperatiiv võitlust tulude ja kulude eelarve täitmise eest, tõmbab kokku käibekulusid, kas ei rikuta kindlaksmääratud normatiive nii üldiselt kui ka üksikute kirjete järgi, kuidas võitleb tarbijate kooperatiiv kauba kadude vähendamise eest, hoiab kokku transpordi ja administratiiv-valitsemise kuludes. Eriti tähelepanelikult tuleb analüüsida administratiiv-valitsemise kulusid, selgitades tarbijate kooperatiivile antud direktiivide elluviimist nende kulude vähendamiseks, kinnipidamist nende kulude kindlaksmääratud limiitidest, s. o. nende üldisest summast. Käibekulude limiite ja normatiive tuleb vaadelda kui maksimaalset piiri, mille ületamine pole lubatav. Tarbijate kooperatiiv peab igati püüdma selle poole, et kulud oleksid alla kindlaksmääratud normatiivide, nii tasemelt kui ka summaliselt.

Käibekulude taseme all mõeldakse nende protsendilist vahekorda käibega.

Näide: Käive on 2000 tuh. rbl., kulud — 108 tuh. rbl., saame taseme

$$\frac{108 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{2000 \text{ tuh. rbl.}} = 5{,}4\% \text{ käibest.}$$

Kulude tase on kvaliteedi näitaja, mis peegeldab kaupade liikumise ja organisatsiooni kaubandusliku aparaadi ülalpidamise maksumust. Käibekulude tase protsentides käibest normitakse direktiivses korras.

Dünaamika, s. o. käibekulude taseme muutumine perioodide järgi, iseloomustab, millisel määral alanevad käibekulud ja odavneb kaubanduslik aparaat.

Käibekulude tasemele mõjuvad käibe suurus ja kaupade sortimendi struktuur, kauba edasitoimetamise teed, hindade muutumine, teenindamise maksumuse muutumine, kaupade ringluse kiirus, kaubanduse materiaal-tehniline baas ja kaubanduse organiseerimine, kaubanduslike töötajate tööjõudlus ja eelarveline distsipliin.

Kaupade sortimendist olenevad transpordikulud, auto-hobuveo kulud, osaliselt töötasu, kaubanduslikud kaod, kahjud

taarast, kulud sortimisel, pakkimisel, krediidi alal. Juhul kui muutub näiteks sortiment toidukaupade — soola, suhkru, jahude, tangude jne. käibe suurenemise arvel —, suurenevad transpordi-, auto-hobuveo kulud ja kulud pakkimisel. Kuud taara osas suurenevad, kui kasvavad käibes kala, kondiitri- ja muud kaubad, mis saabuvad tünn- ja kast-taaras. Suurema ringluskiirusega kaupade hulga suurenemine käibes kutsub esile kulude vähenemise krediidi alal, kuna väheneb tarvidus käibevahendites, tähendab ka vajadus pangakrediidis.

Suurt tähtsust kulude mahus omavad kauba edasitoimetamise teed, s. o. kaupade toomise viis tarbijate kooperatiivi. Kaupu võib tuua maakondliku tarbijate kooperatiivi laost ja teistelt hankijailt, või jälle mööndes ladudest, transiidina tootmise kohast või oblastiliidu oblastilaost, tööstusest. Sõltuvalt otsesest, transiidina saadud kaupade hulga suurenemisest, võivad kasvada tarbijate kooperatiivi kulud raudtee- ja veeteetranspordi osas, krediidikulud, kuna kauba jäägi hulk võib mõnevõrra suureneda, teisest küljest aga tõmbuvad kokku kulud auto-hobuvedudel, lähetuste ja sõitude osas.

Jaemüügihindade alanemine tingib otsest kulude vähenemist kadudes nende kaupade alal, millede osas need kaod tekivad; hindade alanemise tagajärjel alanevad kulud krediidi osas; seoses kauba maksumuse alanemisega alanevad samuti kulud pakkematerjali osas, kuna hind nendelt alaneb.

Teenindamise maksumuse all mõistetakse raud- ja veetee veotariife, posti-telegraafi kulusid, kommunaalteenuseid jne. Raudtee veotariifi või üüritavate ruumide tasu alanemisel alanevad kulud ja nende tase võrreldes käibega.

Kauba ringluse kiirenemine vähendab nähtavalt vajatava kauba hulga kogust käibes, ja järelikult alandab kulusid summaliselt (absoluutsetes arvudes) ja protsentides käibest (suhteliselt) niisuguste kirjete järgi, nagu kaod, protsendid krediidi eest, kaupade hoidmine jne.

Müüjate tööjõudluse suurenemine, mis on seoses nende töötasu kõrvalekaldumatu kasvuga tasu maksmisel protsentides käibest, ei anna kulude alanemist müüjate töötasudes absoluutselt ega ka suhteliselt.

Kaubanduse materiaal-tehnilise baasi paranemine, kaupluse ruumide, nende sisseseadete ja kaalumajanduse, samuti aga ka igasugune kaubanduse tehnika paranemine — kaupade eelvalmiskaalumine, inventariga tagamine, õigeaegne pakkematerjali ettevalmistamine jne. toob kokkuhoidu kuludes

kadude osas, soodustab töö tootlikkuse kasvu. Teisest küljest on materiaal-tehnilise baasi paranemine seoses kulude suurenemisega tarbijate teenindamise parendamisel, näiteks kulutused jooksvaks remondiks, kulud ruumide korrashoiuks (valgustamine, küte, puhtus), kulud kaupade pakkimisel jne.

Eelarvelise distsipliini all mõeldakse ranget eelarvelistest kuludest kinnipidamist, võitlust kuludega väljaspool eelarvet ja valjut kokkuhoidu. Sageli on kindlaksmääratud kulude tasemest mittekinnipidamine seletatav nõrga eelarvelise distsipliiniga.

Neid põhjusi, mis mõjuvad kulude suurusele ja tasemele, tuleb arvesse võtta muutuste seletamisel kuludes nii analüüsimisel kui ka plaanimisel.

On tarvilik eraldada o t s e s e i d käibekulusid, s. o. mis otse on kantavad kaubanduslikule tegevusele, varumisele, kui otseselt sellega seoses olevad kulud, näiteks müüjate töötasu, varujate töötasu, transpordikulud ja muud, ja ü l d i s e d kulud, mis on seotud juhatuse, üldise kontori ja teenindava personali ülalpidamisega. Üldised kulud on sisuliselt ka administratiiv-valitsemise kulud. Tarbijate kooperatiivis kuuluvad sinna: töötasu juhatuse esimehele, arvepidajale ja kontori töötajaile, juhatuse ruumide korrashoid (üür, valgustus ja muud), kontori jooksev remont, kõik posti-telegraafi- ja telefonikulud, osa kantseleikulusid, mis on seoses administratiiv-valitsemise aparaadi isikute tööga, tarbijate kooperatiivi juhtiva aparaadi lähetuste ja sõitude kulud, liikmete üldkoosolekute kulud.

Enne kui asuda käibekulude analüüsimisele, on tarvis veenduda nende õiges peegeldumises aruandes, vastavalt arvepidamise põhimäärustele ja juhistele. Selles mõttes tuleb kontrollida:

1) Kas peetakse täpselt kinni maksmapandud nomenklatuurist käibekulude arvutamisel; kas see nomenklatuur on kõrvutatav perioodide järgi? Kontrolli teostatakse katseliselt üksikute kirjete järgi algdokumentide ja nende sissekannete alusel.

Kas peetakse täpselt kinni käibekulude jaotamisest administratiiv-valitsemise (üldisteks) ja operatiiv- (otsesteks) kuludeks?

2) Kas pole käibekulude varjamist teistel bilansikirjetel (ettetehtud kulud jne.) või nende vähendamist hinnalisandi arvel?

3) Kas pole ebaõigelt arvatud käibekuludesse kulusid, mis ei kuulu kajastamisele nendes?

4) Kas on üldised kulud õigesti jaotatud tegevusharude järgi?

5) Kas on õigesti välja toodud kaubanduse ja varumise käibed alusena kulude taseme väljaarvutamiseks?

Käibekulude kontrollimise tulemused võib avaldada järgmises tabelis:

Kirjed	Aruande järgi		Paranduse d (+)		Pärast parandusi	
	summa	%-des käibest	arvestu-e muutmisest	omavoli-sest rikku-misest	summa	%-des käibest
1	2	3	4	5	6	7

Käibekulusid tuleb analüüsida lahus: otsesed, üldised ja selle järel tervikuna, juurde liites üldiste kulude osa. Vastavalt maakondliku liidu poolt antud normidele, määratakse plaanis kindlaks käibekulude tase terviklikult ja üksikute kirjete järgi. Üldiste administratiiv-valitsemise kulude kohta antakse direktiivses korras ülesanne neid kokku tõmmata ja plaanis näidatakse need summaliselt, otsesed aga ka taseme järgi. Niisugune kord on seletatav otseste käibekulude vahetust olenevusest käibest, kuna aga üldiste kulude juures see olenevus on tunduvalt väiksem.

Tervikuna kaubanduse ja varumise kohta määratakse üldine kulude tase protsentides käibest, kaasaarvatult ka üldiste kulude osa, mis langeb kaubanduslikule tööle ja varumisele, selleks et lahus peegeldada kaubandusliku ja varumise aparaadi üldist maksumust. Kooskõlas säärase korraga koostatakse kulude eelarve ja teostatakse analüüs.

Enne analüüsi meetodite käsitlemist on tarvis välja selgitada esiteks, missugusest käibest saab arvutada kulude protsenti ja teiseks, missuguse korra kohaselt tuleks jaotada üldised kulud kaubanduse, varumise ja tööstusliku tegevuse vahel.

Kaubanduses määratakse tase protsentides müügikäibest jaemüügihindades; varumises — protsentides varumise sisse-

tuleku käibest varumishindades; ühiskondliku toitlustamise osas — käibest jaemüügihindades.

Üldisi kulusid kaubanduse ja varumise vahel võib jaotada kas proportsionaalselt otseste kuludega, proportsionaalselt käibega, või proportsionaalselt töötasu summaga. Õigemaks viisiks on jaotamine proportsionaalselt otsekuludega, sellepärast et otsekulud näitavad kulutuste põhisummat, mis on seoses kaubanduse ja varumisega.

Sealjuures tuleb silmas pidada, et kaubandusele ja varumisele ei kanta kogu üldiste kulude summat, vaid ainult see osa, mis langeb kaubanduse-varumise käibele. Sellepärast tuleb eelkõige määrata kindlaks see osa järgmises korras: üldiste kulude summast eraldatakse juhatuse esimehe ja raamatupidaja töötasu, kuna varumistööde eest nad saavad eritist lisatasu, mis on liidetud varumise otsekulude hulka; seejärel juhatuse esimehe ja raamatupidaja töötasu (kaasaarvatult sotsiaalandamid töötasule) jaotatakse proportsionaalselt kaubanduse, ühiskondliku toitlustamise ja pagaritööstuse (võetakse arvesse leiva väljalaskmine hulgi-väljamise hindades) käivete vahel. Ülejäänud osa üldkuludest jaotatakse proportsionaalselt kaubanduse-varumise käibega (kaubanduse ja varumise käibed liidetakse), ühiskondliku toitlustamise ja pagaritööstuse käibega.

Üldkulude osa jaotamine, mis langeb kaubandusele maakaupluse, lastekaupade, toidukaupade kaupluse ja tarbijate kooperatiivi muude kaubanduslike ettevõtete vahel, teostatakse proportsionaalselt nende käivetega.

Otseste käibekulude analüüsi teostatakse üksikute kirjete järgi võrreldes eelarvega — taseme ja summa järgi, ja võrreldes eelmise perioodiga — ainult taseme järgi. Peale selle on kasulik kõiki käibekulusid kaubanduses ja varumises üldise taseme järgi (kaasaarvatult ka üldkulude osa) võrrelda rajooni eesrindlike tarbijate kooperatiivide samasuguste kuludega.

Üldiste kulude analüüsi üksikute kirjete järgi teostatakse summaliselt võrreldes eelarvega ja eelmise perioodiga.

Käibekulude üksikute kirjete järgset analüüsi teostatakse aruande kulude nomenklatuuri raamides. Käibekulude analüüsi kaubanduses ja varumises on otstarbekohane vormistada kahes lahusolevas tabelis, esitades üldiste kulude analüüsi eraldi.

Kaubanduse käibekulude analüüsi vormistamiseks (kaasa arvatud maakauplus) võib kasutada järgmist vormi (tuhandetes rbl.).

Kirjete nimetus (kooskõlas aruandega)	Plaani järgi		Normatiivi järgi		Tegelikult		Kõrvalekaldumine normatiivist (±)	
	summa	%-des käibest	summa	%-des käibest	summa	%-des käibest	summa järgi	taseme järgi
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Käive	1710,0	—	2000,0	—	2000,0	—	—	—
1) Raudtee- ja veeteevookulu	—	—	—	—	—	—	—	—
2) Auto-hobutransport	20,5	1,2	24,0	1,2	25,0	1,3	+1,0	+0,1
3) Töötasu	—	—	—	—	—	—	—	—
4) Sotsiaalandamid töötasult	—	—	—	—	—	—	—	—
5) Ruumide üür . . . jne.	1,7	0,1	1,7	0,08	1,7	0,08	—	—
Kokku . . .	88,9	5,2	100,0	5,0	96,0	4,8	—4,0	—0,2

Maakaupluse, kui isemajandava ettevõtte käibekulud analüüsitakse peale selle eraldi.

Kulude eelarve koostatakse direktiivsete plaaninormide, mis on väljendatud protsentides käibest, ja plaanilise käibe alusel. Kaubakäibe plaani üle- või alatäitmisel muutub ka plaaniline kulude summa. Oletame, et käibeplaan oli 2000 tuh. rbl., täideti 1500 tuh. rbl., kulud eelarve järgi 5% suuruse normi juures käibest on 100 tuh. rbl. Kuna plaani ei täidetud, peab olema kulude summa väiksem (kuna organisatsioon on kohustatud kinni pidama kulude normist), s. o. see ei saa olla suurem kui 1500 tuh. rbl. × 5% = 75 tuh. rbl.

Sellepärast, eelarve kontrollimiseks summaliselt, juhul kui esineb tegeliku käibe kõrvalekaldumist plaanilisest, on tarvilik see ümber arvutada normatiivi ja tegeliku käibe järgi.

Kas kõik kulude kirjed tuleb ümber arvutada?

Asi seisab selles, et ühed kulukirjed olenevad täielikult käibe suurusest, näiteks transpordikulud, müüjate töötasu, arvestus-ülekanded kaadrite ettevalmistamise fondi jne., teised väiksemal määral, näiteks lähetused ja sõidud, kontorikulud jm., kolmandad on püsivad, näiteks ruumide üür, amortisatsioon ja muud.

Sellepärast täpseteks ümberarvutusteks soovitatakse kulud jaotada kirjete järgi muutuvateks ja püsivateks ning esimesed

ümber arvutada normide järgi tegelikust käibest, teised aga jätta alles samas summas, nagu need olid ette nähtud eelarves. Püsivate hulka võib lugeda järgmised kirjed: ruumide üür, ruumide ja inventari korrashoiu kulud, amortisatsioon, kantseleikulud, lähetused ja reisikulud, muud kulud, administratiiv-valitsemise aparaadi töötasu (meie näites administratiiv-valitsemise aparaadi töötasu arvestatakse üldistes kuludes).

Üldiselt tuleb öelda, et käibest olenematuid kulusid kaubanduses ei ole: mingisugusel määral kõik nad olenevad käibe suurusest. Seepärast kulude jagunemine muutuvateks ja püsivateks omab teatud määral tingivat tähendust. Harilikult püsivate kulude erikaal ei ole nimetamisväärne ja seepärast võib sel korral, kui kulude analüüsi teostatakse nende üldise kokkuvõtte järgi, ilma igakülgse analüüsita, kogu kulude summa ümber arvutada üldise normatiivi ja tegeliku käibe järgi.

Käibekulude igakülgsel analüüsimisel aga tuleb ümberarvutus teha püsivaid kulusid arvesse võttes.

Meie näites (tabel lk. 202) on plaaniline käive 1710 tuh. rbl. summas ületatud ja moodustab tegelikult 2000 tuh. rbl.; plaanilise normatiivi, mis on näidatud lahtris 3, kanname üle lahtrisse 5, ja plaaniliste kulude summa arvutame ümber selle normatiivi ja tegeliku käibe järgi, mis on näidatud lahtris 4. Kulud auto-hobutranspordi järgi on:

$$\frac{2000 \text{ tuh. rbl.} \times 1{,}2}{100} = 24 \text{ tuh. rbl.}$$

Nii toimime kõikide muutuvate kirjetega (vaata käibekulude tabel tarbijate kooperatiivide plaani vormis, kirjed 1, 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21). Ülejäänud kirjed jäävad muutumata ja kantakse samuti lahter 4-ndasse. Näiteks ruumide üür meie näites 1700 rbl. summas kantakse üle, nagu oligi ette nähtud eelarves üürilepingu alusel.

Selle järel võtame kokku üldise kulude kogusumma normatiivi järgi, meie näites 100 tuh. rbl., ja arvutades ümber protsentideks tegelikust käibest, saame ümberarvutatud normatiivi

$$\text{(taseme)} \quad \frac{100 \times 100}{2000} = 5\% \text{ käibest.}$$

Meie näites saame üldist kokkuhoidu ümberarvutatud eelarve vastu 4 tuh. rbl. (kaasaarvatult üldised kulud); taseme järgi saame vastavalt alanemise — tervikuna 0,2% käibest. Kui ümberarvutust poleks tehtud, siis oleks nähtunud ülekulu-

tus eelarvest 7100 rbl. (96 tuh. rbl. — 88,9 tuh. rbl.), s. o. oleks saadud tulemus, mis on vastupidine tegelikkusele, teisiti öeldes, ei oleks olnud mingisugust käibekulude kokkuhoidu, vaatamata tunduvale käibeplaani ületamisele.

Kuna käibeplaani mittetäitmise juhul on tarbijate kooperatiiv kohustatud kokku hoidma ka püsivates kuludes, siis ei oleks õige rida kirjeid (lähetused ja reisikulud, kantselei- ja telegraafikulud jne.) võtta esialgse eelarve järgi ilma ümber arvutamata. Antud juhul tuleb need kirjed ümber arvutada samuti kui muutuvad kirjedki, välja arvatud need, milledel on arvutatud ruumide üür, amortisatsioon ja selle koosseisu töötasu, kellele makstakse tasu kindlate palgamäärade alusel, mis kantakse üle ilma muutusteta.

Üldiste kulude analüüsi teostatakse eraldi umbes niisuguse vormi järgi:

Näitajad	1938. a. IV kvartal	1939. a. I kvartal	1939. a. I kvart. võrreldes 1938. a. IV kvartaliga %-des.
1. Administratiiv-valitsemise koosseisu arv:			
eelarve järgi	3	4	125
tegelikult	3	3	100
kõrvalekaldumine (±)	—	—1	—
2. Töötasu:			
eelarve järgi	—	2 475	—
tegelikult	1 972	2 140	108,5
kokkuhoid võrreldes eelarvega	—	335	—
3. Lähetused ja sõidud:			
eelarve järgi	—	360	—
tegelikult	121	78	64,5
kokkuhoid	—	282	—
4. Muud kulud:			
eelarve järgi	—	445	—
tegelikult	69	746	1082,0
ülekulutus	—	301	—
Kokku eelarve järgi	—	3 280	—
tegelikult	2 162	2 964	137,1
kokkuhoid	—	316	—
5. Tegelik käive	367 250	534 502	145,5
6. Käive plaani järgi	—	530 000	—

Järelikult tervikuna on tarbijate kooperatiivil eelarvega võrreldes kokkuhoidu üldistes kuludes 316 rbl., võrreldes eelmise kvartaliga suurenesid kulud 37,1% võrra, käibe kasvu 45,5% juures.

Neist arvudest võiks järeldada, et üldiste kuludega on asi õnnelikult korras. Kuid eelarve täitmise sügavam analüüs näitab üksikute kirjete järgi, et kokkuhoid töötasus on saadud koosseisulise üksuse mitteasendamise tagajärjel, kokkuhoid lähetuse kuludes — nende suurendamise tagajärjel eelarve järgi (ligi kolm korda suuremad kui eelmises kvartalis), kuna aga käibeplaan täideti minimaalsete lähetamiskulude summaga, muud kulud (kontori-, posti-telegraafi- jne.) näitavad suurt ülekulutust kokkuhoiu puudumise tagajärjel.

Tulemusena on tarbijate kooperatiivi üldiste kulude kasv peaaegu käibe kasvu tasemel.

Kulude kirjetise hindamise tulemusena on selged kõik alused küsimuse seadmiseks ilmsete ebanormaalsuste kohta üldistes kuludes ja eriti kulude plaanimises.

Meie näide näitab piltlikult kulude kirjetise hindamise tähtsust.

Kulude kirjetise hindamisel tuleb erilist tähelepanu pöörata niisugustele kulukirjetele, nagu kaod taaras, kaupade kaod teel ja hoidmisel, muud kulud. Viimane kirje nõuab detailset dešifreerimist, kuna selles on sageli peidetud ebaseaduslikke kulusid.

Analüüsija ülesanne ei seisa ainult selles, et kindlaks määrata ülekulutus või kokkuhoid võrreldes eelarvega, vaid ka avastada nende nähtuste põhjused. Oletame, et on kindlaks tehtud ülekulutus ja tuleb näidata, millisel määral see olenes käibe suuruse muutumisest, kaupade sortimendist, hindadest, kauba liiklemisteedest, teenuste maksumusest ja muust ning millisel määral on see seletatav otsese eelarvelise distsipliini rikkumisega.

Niisuguse hinde puudumine teeb võimatuks selgitada eelarve rikkumise põhjusi, järelikult aga ka võimaluse õigeteks järeldusteks ja neist tulenevate abinõude väljatöötamiseks.

Selgitame näitega ülekulutuse või kokkuhoiu hindamise korda.

Näide. Oletame, et plaani järgi oli kvartalikäibena ette nähtud 500 tuh. rbl., tegelik käive aga oli 540 tuh. rbl.; kulud kirje järgi „Raudtee transport" olid eelarves 2 tuh. rbl. ehk 0,4% käibest, tegelikult olid need

2,7 tuh. rbl. ehk 0,5% käibest; perioodi jooksul alandati kaupade hindu 10% võrra (mis ei olnud arvestatud plaanis), alanesid samuti veotariifid 5% võrra.

Ülekulutus eelarvest oli sel kombel: 2,7 tuh. rbl. — 2 tuh. rbl. = 0,7 tuh. rbl. Ülekulutuse põhjused olid järgmised:

1. Hindade muutumine. Võtame tegeliku ja plaanilise käibe indeksi abil võrreldavais hindades. Keskmiselt alanesid hinnad 10%, tähendab tegelike hindade indeks on 0,90 (vaata indeksite kohta lk. 31—33). Tegelik käive, mis on väljendatud plaanilise käibe hindades on: 540 tuh. rbl. : 0,9 = 600 tuh. rbl.

Vahe ümberarvutatud ja tegeliku käibe summade vahel on 600 tuh. rbl. — 540 tuh. rbl. = 60 tuh. rbl. Selle summa võrra oli müüdud kaupu tegelikus koguses rohkem, kui oli ette nähtud plaanis; laiendades sellele summale kulud normi järgi, saame ülekulutuse summa hindade muutumise arvel:

$$\frac{60 \text{ tuh. rbl.} \times 0{,}4}{100} = 240 \text{ rbl.}$$

2. Käibe suuruse muutumine. Tegelik käive oli suurem plaanilisest käibest 540 tuh. rbl. — 500 tuh. rbl. = 40 tuh. rbl. võrra. Laiendades sellele summale kulude normatiivi, saame ülekulutuse käibe suuruse muutumise arvel: $\frac{40 \text{ tuh. rbl.} \times 0{,}4}{100} = 160 \text{ rbl.}$

3. Muutused sortimendi struktuuris. Selle teguri mõju täpseks väljaselgitamiseks on tarvis teada kaupade kogust, mis veeti raudteel või veeteel plaani järgi, tegeliku käibe järgi ja kaaluliselt tonnides (arvutuse viis vt. lk. 216). Selle järel vahe kaubarühmades tuleb korrutada 1 tonni laadungi vedamise tariifi suurusega. Tulemusena saame ülekulutuse summa sortimendi struktuuri muutumise arvel. Oletame, et saime meie näites ülekulutuse 100 rbl.

4. Raudtee tariifi suuruse muutumine. Silmas pidades tariifi alanemist 5% võrra, on tegelik tariifi indeks 0,95. Kui lähtuda eelarves ettenähtud tariifimäärast, siis oleks tulnud maksta 2700 rbl. : 0,95 = 2842 rbl. Järelikult omab tarbijate kooperatiiv kokkuhoidu võrreldes eelarvega 2842 rbl. — 2700 rbl. = 142 rbl.

5. Kauba liiklemisteede muutumine. Oletame, et plaaniga oli väiksemal määral ette nähtud üksikute kaupade saamist transiidina (sool, suhkur jne.). Raudtee veo saatekirjade alusel ei ole raskę kindlaks määrata vahet, mis on makstud vedude eest, mida pole ette nähtud eelarves. Uţleme, et see võrdub 150 rbl.

6. Eelarve enda rikkumine. Pärast kõiki eeltoodud arvutusi võib juba kindlaks määrata eelarvest ülekulutuse summa, mis on tingitud otsesest eelarve rikkumisest.

Meie näites kirje järgi „Raudtee transport" saame 700 rbl. — — (240 rbl. + 160 rbl. + 100 rbl. + 150 rbl.) + 142 rbl. = 192 rbl.

Selle järel on tarvis selgitada, millest on tingitud see otsene eelarve rikkumine 192 rbl. suuruses summas. Võimalik, et oli liigsete seisude, ümberlaadimiste, vastuvedude jne. maksmist. Algdokumentide alusel tuleb avastada eelarvelise distsipliini rikkumise põhjused ja selgitada süüdlased.

Analoogiliselt tehakse hinne ka teiste kirjete järgi.

Analüüsi võib vormistada nii:

Kulude nimetus	Eelarve järgi		Tegelikult		Kõrvalekaldumine summas (±)	Selle hulgas					
	summa (rbl.)	%-des käibest	summa (rbl.)	%-des käibest		käibe suuruse muutumine	hindade muutumine	sortimendi muutumine	teenuste maksumuse muutumine	kauba liiklemisteede muutumine	eelarve rikkumine
						arvel					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. Raudteetransport jne.	2000	0,4	2700	0,5	+700	+160	+240	+100	—142	+150	+192

Plussiga kõrvalekaldumine lahtris 6 tähendab ülekulutust, miinusega — kokkuhoidu. Lahtrites 7—12 näidatakse ülekulutuse või kokkuhoiu põhjused.

Kõrvalekaldumist eelarvest võib näidata tabelis (lk. 202), välja arvatud käibe suuruse muutumine, kuna osutatud tabelis eelarvest kõrvalekaldumine on välja toodud arvestades seda tegurit, või jälle vormistada analüüs sääraselt, nagu seda on tehtud eelesitatud tabelis.

Tegelikus elus on selle meetodi kasutamine seotud suure tehnilise tööga. Selle vältimiseks võib endale ülesandeks teha mitte selgitada eelarve rikkumise üksikasjalikke põhjusi, vaid piirduda nende selgitamisega käibe suuruse muutumise arvel (lahter 7) ja teiste eelarvelis-organisatsiooniliste põhjuste arvel (lahtrid 8—12). Viimaste summa annab vahe lahtrite 6 ja 7 vahel.

Edasi on tarvilik läbi analüüsida aruandeperioodi (aasta, kvartali) kulude tase võrreldes möödunud perioodiga (aasta, kvartal), selleks et teada, kuidas tarbijate kooperatiiv võitles kulude kokkutõmbamise eest ja mida saavutati. Kuid seda analüüsi võib anda tervikuna ilma lõiketa kirjete järgi ja siduda rentaabluse analüüsiga (vt. lk. 213).

Sama korra kohaselt analüüsitakse ka varumise käibekulud ja vormistatakse nende analüüs. Kuid siin on tarvilik arvesse võtta, et kulude tase põhikirjete järgi — töötasu, auto-hobutranspordi kulud, sortimine, valimine jne. — olenevad otse varutava toodangu sortimendist ja sellepärast plaanilise eelarve ja tegelike kulude kõrvutamisel varumise plaani ületamise või alatäitmise juhul on tarvilik eelnevalt ümber arvutada plaaniline eelarve muutuvate kirjete järgi, väljudes varumise tegelikust sortimendist.

Mitteplaanitavate kasumite ja kahjumite analüüs.

Suurt mõju rentaablusele, nagu juba märgitud, avaldavad peale plaanitud hinnalisandi ja käibekulude veel mitteplaanitavad kahjumid ja mitteplaanitavad kasumid.

Mitteplaanitavad kahjumid koosnevad harilikult mahakirjutatud lootuseta debitoorse võlgnevuse summadest, mis on raiskamiste ja varguste summade süüdlastelt mittesissenõudmise tulemuseks. Tunduva summa mitteplaanitavatest kahjumitest annavad eelmise aasta käibekulud, mis selgusid aruande aastal. See on halva aruandluse tulemuseks. Tarbijate kooperatiivide raamatupidajad, püüdes sageli kinni pidada kindlaksmääratud tähtpäevadest, esitavad maakondlikule liidule aruande, hoolimata selle kvaliteedist. Hiljem selgub, et aruandes pole näidatud kõiki aruandeaasta kulusid ja on niiviisi tuletatud fiktiivne kasum. Säärast sorti „aruanne" kantakse juhatuse poolt ette liikmete üldkoosolekule, kinnitatakse fiktiivne kasumi jaotamine jne.

Säärased altvedamise juhud pole haruldased ja selle pahega tuleb pidada otsustavat võitlust.

Peale ülalmärgitud summade kantakse kahjudeks makstud viivised, trahvid, leppetrahvid, kahjud looduslikest õnnetustest ja muud.

Mitteplaanitavate kasumitena kajastatakse lootuseta kreditoorse võlgnevuse mahakirjutamine (hagi tähtaja aegumisel), väärtuste ülekasvud, mis on selgunud inventeerimistel, eelmiste aastate tulud, mis on selgunud aruandeaastal, saadud intressid, viivised, trahvid jne.

Mitteplaanitavad kahjumid on siiani suureks paheks kaubanduses, mõnikord neelates tervenisti kaubanduse normaalse kasumi.

Tarbijate kooperatsiooni maavõrgu 1937. a. liitbilansi järgi olid mitteplaanitavad kahjumid 227 milj. rbl., neist plaanimata kasumite eraldamisel aga — 159,6 milj. rbl. Selle summa võrra vähenes tarbijate kooperatiivides kaubanduslik kasum.

Analüüsi ülesanne seisab selles, et mitte lihtsalt konstateerida mitteplaanitavate kahjumite ja kasumite sisu ja suurust, vaid peamiselt selgitada nende tekkimise põhjused ja abinõud, mis on tarvitusele võetud niisuguste kahjumite ja kasumite kõrvaldamiseks, ning selle tulemused. Mitteplaanitavate kahjumite ja kasumite analüüs tuleb läbi viia perioodide viisi.

Analüüsi võib vormistada järgmisel kujul (rublades):

Näitajad	Kaubandus jne.		Kõrvalekaldumine (+ —)
	1937. a.	1938. a.	
I. Mitteplaanitavad kasumid			
1. Kreditoorse võlgnevuse likvideerimisest	178	—	—178
2. Sissetulekud möödunud aastatel mahakirjutatud lootuseta võlgadest	159	138	—21
3. Väärtuste ülejäägid inventeerimistel .	359	26	—333
4. Muud kasumid	3 150	122	—3 028
Kokku	3 846	286	—3 560
II. Mitteplaanitavad kahjumid			
1. Vaieldavate võlgade reserviks kandmisest:			
a) puudujääkide ja raiskamiste . . .	2 443	1 500	—943
b) muude arvlemiste	—	—	—
2. Lootuseta võlgade mahakandmisest:			
a) puudujääkide ja raiskamiste . . .	4 349	3 000	—1 349
b) muude arvlemiste	—	—	—
3. Võlgade mahakirjutamisest hagi aegumise tagajärjel:			
a) puudujääkide ja raiskamiste . . .	500	1 200	+700
b) muude arvlemiste	—	—	—
4. Kreditoorse võlgnevuse tasumisest, mis on maha kantud möödunud aastal . . .	374	174	—200
5. Aruandeaastal selgunud möödunud aastate kahjumid	360	660	+300
6. Muud kahjumid:			
a) põhivahendite osas	3 600	—	—3 600
b) vargustest ja röövimistest	—	1 220	+1 220
c) trahvid ja viivised	87	187	+100
Kokku	11 713	7 941	—3 772
III. Mitteplaanitavad kahjumid ületavad mitteplaanitavad kasumid (II—I) . . .	7867	7 655	—

Koostatakse see tabel aruande alusel („Kahjumite ja kasumite" konto).

Puudujääkide ja raiskamiste analüüs.

NSV Liidu Stalinliku Konstitutsiooni paragrahv 131 ütleb: „NSV Liidu iga kodanik on kohustatud hoidma ja tugevdama ühiskondlikku, sotsialistlikku omandit kui nõukogude korra püha ja puutumatut alust, kui kodumaa rikkuse ja võimsuse allikat, kui kogu töötava rahva jõuka ja kultuurse elu allikat. Isikud, kes ühiskondlikku, sotsialistlikku omandit ohustavad, on rahvavaenlased."

Raiskamised, vargused ja puudujäägid tarbijate kooperatsioonis, nagu kogu kaubanduseski, on tunduval määral rahvavaenlaste, fašismi agentide, kahjurite, diversantide ja spioonide kätetööks. Rahvavaenlased — trotskistid ja buhhaarinlased, liitudes likvideeritud ekspluataatorlike klasside jäänustega, endiste nepmanite ja kulakutega, kes olid tunginud nõukogude kaubanduse aparaati ja eriti maakooperatsiooni, püüdsid kasutada kogu seda elementi selleks, et anda nõukogude riigile lööke niisuguses tundlikus kohas, nagu seda on nõukogude kaubandus.

Raiskamiste ja varguste peamised põhjused seisavad järgmises.

Maakaubanduse töötajate kaadrid on veel ummistunud klassilt võõrastest elementidest. Valvsus inimeste valikul ei ole vajalikul kõrgusel. Nõrk on samuti kaadrite arvestamine. Ei ole veel organiseeritud süstemaatilist kaadrite tundmaõppimist ja noorte, kõlblikkude, Lenini-Stalini üritustele truude töötajate edutamist, eelkõige letitöötajate stahhaanovlaste hulgast. Nõrgalt on arendatud kaadrite poliitilise kasvatamise tööd ja nende poolt bolševismi ja kaubanduse tehnika omandamist. Stahhaanovlaste ja maakaubanduse eesrindlaste parimaid kogemusi populariseeritakse nõrgalt ja juurutatakse äärmiselt puudulikult nende saavutusi.

Siia maani esineb poliitilise momendi tähtsuse alahindamist võitluses raiskamiste, varguste ja puudujääkidega paljude oblastiliitude, maakondlike liitude, maakondlike ja oblastiliitude instruktorite poolt. Niisugused töötajad mitte üksi et annaksid vastulööke vaenulikele elementidele, vaid vahel isegi varjavad nende kuritegelikke tehinguid.

Halb on ka massikontrolli organite — tarbijate kooperatiivide ja maakondlike liitude revisjonikomisjonide töö. Eriti nõrk on asi dokumentaalsete revisjonidega tarbijate kooperatiivides. Tarbijate kooperatiivide maakondlikud liidud tavali-

selt ei juhi revisjonikomisjonide tööd ega osuta neile vajalikku instruktorlikku abi.

Arvepidamise seisukord tarbijate kooperatiivides tema keerulisuse ja arveala töötajate mitteküllaldase kvalifikatsiooni tagajärjel on veel nõrk, mida soodustab arvepidamistöö mitteküllaldane juhtimine maakondlike liitude raamatupidamis- ja instruktorite aparaadi poolt.

Vajalik kontroll tarbijate kooperatiivi töö üle liikmete poolt puudub. Paljudel juhtudel tarbijate kooperatiivide aruanded koostatakse ebakorrapäraselt ja vormiliselt.

Analüüsides puudujääke, raiskamisi ja vargusi, tuleb näidata väljaselgitatud summa, juhtumite arv, selleks et otsustada raiskamiste suuruse üle, kahjudesse kandmist ja raisatud summade sissenõudmist kohtu kaudu. Aruande alusel, milles küllalt üksikasjalikult antakse puudujääkide ja raiskamiste liikumine, võib vormistada analüüsi surutud kujul järgmisse tabelisse:

Puudujäägid, röövimised ja raiskamised . . . . . tarbijate kooperatiivis.

Kirjete nimetus	1937.		1938.	
	kokku	selle seas raiskam.	kokku	selle seas raiskam.
1. Võlgnevuse saldo 1. I	4 886	4 886	468	—
Selle hulgas reserveeritud	2 443	2 443	—	—
2. Maha kantud ebaõigelt sellele kontole kantud summad 1. I jäägist	—	—	—	—
3. Selgitatud aasta jooksul (välja arvatud mahakanded paranduste korras):				
a) kaubanduses { juhtude arv . . .	8	—	1	—
a) kaubanduses { summas	1 012	—	180	—
b) muudes tegevusharudes { juhtude arv . . .	—	—	—	—
b) muudes tegevusharudes { summas	—	—	—	—
4. Ümber arvutatud puudujääkidest raiskamisteks puudujääkide jäägist 1. I peale	—	—	—	—
5. Sisse nõutud aasta jooksul	544	—	648	—
6. Kantud kahjudeks	4 886	4 886	—	—
7. Võlgnevuse saldo järgmise aasta 1. I . .	468	—	—	—
Selle hulgas reserveeritud	—	—	—	—
8. On kohtus:				
a) asju	1	—	—	—
b) summas	417	—	—	—

Toodud tabel annab üldise pildi raiskamistest ja puudujääkidest. Kuid ei saa piirduda ainult sellega. Tuleb täpselt välja selgitada, kes on raiskaja, tema poliitiline nägu, missugustes tingimustes ja kelle poolt ta võeti aparaati, missugustel tingimustel toimus raiskamine või puudujääk. Tuleb samuti selgitada aruandluse seisukord, eriti kauplustes, kaupade ja teiste väärtuste hoidmise seisukord, kuidas ja kelle poolt teostatakse revideerimist, missugust abi osutab maakondlik liit, hagide seisukord ja liikumine, abinõud, mis on tarvitusele võetud puudujääke võimaldavate isikute ja raiskajate vastu.

Ainult niisugune raiskamiste põhjuste selgitamine võimaldab õigesti välja töötada abinõude süsteemi, mis on sihitud raiskamiste likvideerimisele ja vältimisele tulevikus. Niisuguseks selgitamiseks tuleb analüüsimisel laialdaselt kasutada tegelike revisjonide andmeid.

Rentaabluse analüüs.

Samas korras kui kaubanduslikus tegevuseski, viiakse läbi mitteplaanitavate kahjumite ja kasumite analüüs tarbijate kooperatiivi kõigis tegevusharudes: varumises, ühiskondlikus toitlustamises, pagaritööstuses.

Rentaablus tervikuna tarbijate kooperatiivi tegevusharudes pärast üksikute elementide — hinnalisandite, käibekulude jne. uurimist — kajastatakse lk. 213 toodud koondtabelis (tuh. rbl.).

Antud tabelis kõrvutatakse tegelikud tulemused plaaniliste andmetega (normatiivi järgi) ja möödunud aasta tulemustega. Tabelist järgneb (lahter 5), et plaanilisi kulusid on vähendatud 2 tuh. rbl. võrra; plaaniline kasum on ületatud 6 tuh. rbl. võrra. Siiski lõplikus kokkuvõttes osutus bilansiline kasum madalamaks kui plaaniline 1,6 tuh. rbl. võrra selle tagajärjel, et mitteplaanitavad kahjumid vähendasid plaanilist kasumit 7,6 tuh. rbl. võrra.

Võrreldes eelmise aastaga tarbijate kooperatiivi kaubanduse käibekulud (lahter 6) alanesid 0,6% võrra käibest, ja kasum bilansi järgi suurenes 13,8 tuh. rbl. võrra, ehk 0,52% võrra käibest.

Märkus lk. 213 oleva tabeli juurde. Plaaniline käive oli 1938. a. märgitud 1710 tuh. rbl. Käibekulud selles tabelis võetakse juba ühes neisse liidetud üldiste kulude osaga. Plaaniline hinnalisand ja käibekulud arvutatakse ümber normatiivide ja tegeliku käibe järgi ülemal näidatud korras. Kasum bilansi järgi saadakse resultaadina p. 3 miinus p. 6.

	Kaubandus					jne.
	1937. a.	1938. a.		Kõrvalekaldumine		
		normatiivi järgi	tegelikult	normidest	1937. aastast	
1	2	3	4	5	6	7
Käive	1 610,0	2 000,0	2 000,0	—	—	—
I. Plaanitavad						
1) Realiseeritud hinnalisand	119,1	140,0	144,0	+4,0	+24,9	
%-des käibest . . .	7,4	7,0	7,2	+0,2	−0,2	
2) Käibekulud	96,6	110,0	108,0	−2,0	+11,4	
%-des käibest . . .	6,0	5,5	5,4	−0,1	−0,6	
3) Kasum	22,5	30,0	36,0	+6,0	+13,5	
%-des käibest . . .	1,4	1,5	1,8	+0,3	+0,4	
II. Mitteplaanitavad						
4) Kasumid	3,8	—	0,3	—	−3,5	
5) Kahjumid	11,7	—	7,9	—	−3,8	
%-des käibest . . .	0,72	—	0,4	—	—	
6) Kahjumid ületavad kasumid	7,9	—	7,6	—	—	
7) Kasum bilansi järgi	14,6	30,0	28,4	−1,6	+13,8	
%-des käibest . . .	0,9	1,5	1,42	−0,08	+0,52	
8) Kahjum	—	—	—	—	—	
%-des käibest . . .	—	—	—	—	—	

Käibekulude plaanimine.

Lähtemomentideks kulude eelarve koostamisel tarbijate kooperatiivis on:

1. vajadus alandada käibekulusid kooperatiivses kaubanduses;
2. direktiivsed normid maakondlikult liidult;
3. kaubakäibe ja varumise plaanid;
4. analüüsi tulemused plaanilise eelarve täitmise ja möödunud aja kulude taseme kohta.

Kulud eelarves tuleb arvutada algul üldised, selle järel aga otsesed, ja üldiste kulude jaotamine tegevusharude vahel näidata tervikuna kokkuvõttes plaanitud rentaabluse kindlaksmääramisel.

Alljärgnevalt tuuakse selgitusi käibekulude plaanimiseks üksikute kirjete järgi, arvesse võttes Tsentrosojuzi juhiseid selles küsimuses.

Raudtee- ja veetee-transport. Kulud sellel kirjel tehakse kindlaks, väljudes veetavate kaupade kogusest, veetavate kaubapartiide suurusest, kaugusest ja veotariifist.

Näiteks kavatseb tarbijate kooperatiiv plaani järgi kaupu sisse osta maakondlikult liidult ja teistelt hankijatelt ning osa neist saada raudtee ja veetee kaudu. Tuleb kindlaks määrata, missugused kaubad laaditakse franko saatejaam või -sadam, missuguses koguses, kust kohalt ja tonni veotasu (tariif) vastavalt veokauguselt.

Arvestuse tehnika seisab järgnevas:

1. Kaupade sisseostuplaani järgi määratakse kindlaks, missugused kaubad saab tarbijate kooperatiiv raudteelt või veeteelt omal arvel, tasudes raudtee või veetee veo eest tariifi järgi (tuleb silmas pidada, et osa kaupu kindlate ja etiketihindadega veetakse varustaja arvel, s. o. franko sihtjaam). Selle järel siirdakse need kaubad summalisest väljendusest üle kaalulisele (tonnides), mitmesuguse kauba ühe tonni maksumuse alusel (need andmed saadakse maakondlikult liidult). Seejuures arvestatakse ka taara kaalu.

2. Vedamisele kuuluvad kaubad jaotatakse kaaluliselt laadimiskohtade järgi lepingute ja töö praktika alusel.

3. Kulude summa saadakse ühe tonni veo tasu tariifi korrutamisel iga vastava sihtpunkti järgi laaditavate kaupade tonnide arvuga (arvesse võttes saadetise suurust ja kiirust).

Saadud kulusummat võrreldakse eelmise aasta omaga, arvutatakse tema suurus protsentides käibest, kõrvutatakse nende taset maakondliku liidu poolt antud normatiiviga ja baasiperioodiga.

Pidades silmas suuri tehnilisi raskusi kulude väljaarvutamisel antud meetodil selle kulukirje järgi, võib soovitada lihtsamat viisi: möödunud perioodi kulusumma ja kaubakäibe kasvu alusel plaani järgi täpsustatakse nende summa operatiivses korras plaanilise perioodi kohta, seejärel määratakse kindlaks kulude tase käibest ja kooskõlastatakse maakondliku liidu poolt antud normiga, kusjuures möödunud perioodi kulude summa tuleb eelnevalt puhastada ülearustest ebanormaalsetest kuludest, näiteks trahvid, vastakuti vedu, ebaõigelt saadetud kaupade või tellimusele mittevastavate kaupade tagastamine jne. Alles pärast seda võetakse kulusumma aluseks. Peale selle tuleb plaaniperioodis võtta arvesse muutusi

sortimendi struktuuris ja kaupade saamise viisis (kaupade franko sihtjaam erikaalu suurenemine), transiidi tugevnemist jne.

Näiteks I kvartali plaaniline käive oli 580 tuh. rbl., eelmises kvartalis — 540 tuh. rbl.; raudtee veokulud normaalses suuruses olid eelmises kvartalis 1296 rbl. ehk 0,24% käibest, maakondliku liidu normatiiv aga oli — 0,25% käibest.

Plaanilise käibe kasv on märgitud 107,4% ehk 7,4%. Kui võtta kulude kasv absoluutses summas vastavalt käibe kasvule, muude võrdsete tingimuste juures (tariifide, laadimispunktide ja -koguste jne. mittemuutumine), siis plaaniliste kulude absoluutne summa moodustab: 1296 rbl. × 107,4% = = 1392 rbl. ja protsentides plaanilisest käibest

$$\frac{1392 \times 100}{580\,000} = 0{,}24\%,$$

s. o. tase tuleb sama, mis möödunud kvartaliski. Loomulikult tuleb arvestada tariifide alanemise võimalusi, kauba liiklemisteede pikenemist või lühenemist jm. Oletame, et kavatsetakse tariife alandada 10% võrra; järelikult on tariifide indeks võrreldes baasi omaga 0,9 ja plaaniline tase on (0,24 × 0,9) = = 0,22% (ümardatult).

Arvestades operatiivselt lepingute alusel pikamaa-saadetiste arvu suurenemise võimalust ja samuti ka maakondliku liidu poolt antud normatiivi selle kirje järgi, võtame näiteks kulud 0,23% käibest ehk summaliselt plaanilise käibe 580 tuh. rbl. korral kvartalis: 580 tuh. rbl. × 0,23% = 1334 rbl.

Auto-hobutransport. Ära- ja laialivedusid raudteejaamadest, sadamatest või vahetult maakondliku liidu baasidest, teistelt hankijailt ja majapidamise enda piirides võidakse teostada oma transpordiga, maakondliku liidu transpordiga või lepingute alusel kolhooside transpordiga. Nende kulude täpseks arvutamiseks on tarvilik kindlaks määrata laadungite käive. Selleks tuleb sissetulevate kaupade kavastatud plaaniline käive üle viia nõndanimetatud füüsilisele laadungikäibele, s. o. kaalulisele väljendusele, ja arvesse võtta vedude kordumist (seoses osa kaupade juurdeveoga algul peakauplusse, selle järel kauplustesse ja poodidesse, või jahu sissevedu pagaritööstusse ja seejärel küpsetatud leiva laialivedu kauplustesse jne.), määrates sel viisil kindlaks transporditava laadungi käibe.

Füüsiline laadungikäive määratakse kindlaks plaanikohase kaupade sisseveo summalise käibe ümberarvutamisel kaalu-

lisse väljendusse (tonnides, tsentnerites). Lihtsa sortimendiga kaupade korral, näiteks sool, suhkur jm., pole seda raske teha, kuna on teada kauba kaalulise üksuse maksumus jaehindades. Jagades käibe tonni, tsentneri jne. maksumusega, saame kauba kaalulise väljenduse. Kuid peale selle tuleb arvesse võtta veel taara kaal, mis määratakse koefitsiendi järgi kauba kaalust (neto).

Segi-sortimendiga kauba korral, nagu manufaktuur-, galanteriikaubad jne., kasutatakse kaalulise väljenduse saamiseks valiku teel transpordi saatekirju, kus on märgitud kauba kaal; maksumus aga võetakse nende kaupade vastavatest arvetest. Tulemusena maksumuse jagamisel kaaluga saame vastava kauba keskmise tsentneri või kg maksumuse. Edasi talitame samas korras, kui lihtsa sortimendiga kaupade korralgi.

Tarbijate kooperatiivi praktikas tuleb kasutada üleviidavaid koefitsiente, mis on välja arvutatud 1000 rbl. käibele iga kauba kohta (bruto) kilogrammides, missugused arvutused tuleb läbi töötada maakondlikus liidus, arvesse võttes kohalikke tingimusi.

Laadungikäibe arvutuse võib anda näiteks niisuguses tabelis:

Kaupade nimetus	Käive jaehindades		Kauba kaal (bruto) 1000 rbl. summa korral (kg)	Laadungikäive	
	summas	erikaal		kg	erikaal laadungikäibes
1	2	3	4	5	6
Suhkur	13 010	4,17	250	3 252	2,34
Sool	6 115	1,18	87,90	53 851	38,57
jne.					
Kokku toidukaubad	130 728	41,90	—	101 327	72,72
Puuvillased kangad . .	48 641	15,59	44	2 140	1,54
Galanteriikaubad . . .	8 206	2,63	90	739	0,53
jne.					
Kokku mittetoidukaubad	181 272	58,10	—	38 019	27,28
Kokku . . .	312 000	100	—	139 346	100

Edasi on tarvis välja arvutada transporditav laadungikäive. Näiteks saabub pagaritööstusse kvartali jooksul 1000 t jahu, leiba küpsetatakse sellest 1460 t ja veetakse laiali kauplustesse, laadungikäive on järelikult 1000 t + 1460 t = 2460 t; või kvartali jooksul saabub peakauplusse 2 t pudukaupu, millest hiljem 1 t paisatakse teistesse kauplustesse; transporditav laadungikäive on sel korral 2 t + 1 t = 3 t.

Edasi on tarvis kindlaks määrata, missugune kogus laadungitest veetakse oma ja missugune maakondliku liidu transpordi poolt, ja kui palju kolhoosi transpordiga. Oma transpordi kohta koostatakse tootmiskava ja kasutamise eelarve.

Näiteks omab tarbijate kooperatiiv oma hobutransporti. Koostatakse plaan-eelarve järgmiste näitajatega.

Näitajad	Eelmises kvartalis	Plaani-kvartalis
I. Tootmiskava.		
1. Hobuste arv:		
alguks		
lõpuks		
keskmine		
2. Hobu-tööpäevade arv		
3. Sõidumaa kilomeetrites:		
a) üldine		
b) laadungiga		
4. Laadungiga sõitude arv		
5. Laadungikäive tonnides		
„ tonn/kilomeetrites		
II. Koosseisud ja töötasu.		
1. Töötajate arv		
2. Keskmine kuupalk		
3. Töötasu		
4. Arvestusülekanded ja lisakulud töötasule		
III. Sööda tarvidus.		
1. Heinanorm hobupäeva kohta		
Kokku tsentnerites		
Summa		
2. Kaerte norm hobupäeva kohta		
Kokku tsentnerites		
Summa		
IV. Muud kulud (hobuste rautamine, remont ja muud)		
V. Transpordi ülalpidamise kogumaksumus		
VI. Vedude omamaksumus.		
Laadungi tonni		
Tonn-kilomeetrit		

Eelarve tuleb koostada oma transpordi kasutamise tingimuste arvestamisega. Sageli kasutatakse oma transporti ainult sisemisel kaupade ümberpaigutamisel ja mitmesuguste majanduslike tarviduste teenindamiseks: vee kohalevedu, puude vedu pagaritööstusse jne. Kaupade kohaletoimetamine tarbijate kooperatiivile toimub aga maakondliku liidu ja palgatud transpordiga. Seda on tarvis arvesse võtta, määrata kindlaks sõidetud kilomeetrite arv, sõitude arv ööpäeva ja kogu perioodi jooksul ja laadungi käive, mida tuleb vedada, eraldades plaanis otsese laadungikäibe kuni tarbijate kooperatiivini, ilma sisemiste vedudeta. Koosseisud ja töötasu võib plaanida kindlaksmääratud ametite ja palkade alusel, kõik muud kulud tuleb välja arvutada, väljudes normidest ja analüüsi andmetest. Majanduslike vajaduste teenindamiseks võib ette näha ükskaks hobust, keda tootmiskava koostamisel võib arvesse ka mitte võtta, liites aga transpordikuludesse nende hobuste ülalpidamise ja 1 tonni laadungi veo maksumuse kindlaksmääramisel eraldada see üldisest maksumusest.

Kui oma transpordiga veetakse ainult osa laadungit, siis ülejäänud laadung tuleb vedada maakondliku liidu ja kolhoosi transpordiga. See osa laadungikäibest ositatakse nende vahel kooskõlas sõlmitud lepingutega ja töö tegelike kogemustega. Seejärel kindlaksmääratud ja lepinguliste tariifimäärade alusel tehakse kindlaks kvartali kohta kogu vedude maksumus.

Kogu auto-hobutranspordi kulude summa, kaasa arvatud ka omatranspordi maksumus, protsenditakse plaanilisest käibest ja määratakse kindlaks kulude tase, mida seejärel võrreldakse eelmise kvartali tasemega ja täpsustatakse kooskõlas maakondliku liidu normidega (kuid mitte üle minnes selle raamidest). Taseme ja plaanilise käibe järgi määratakse kindlaks kulude summa.

Niisugused detailsed arvutused on üksikute tarbijate kooperatiivide töö tingimustes tehniliselt keerukad. Kasutada tuleb neid tarbijate kooperatiivis, kus on suur omatransport, suured auto-hobuveod, ja peamiselt aastaplaani koostamisel.

Lihtsamana võib soovitada kvartaliplaanide koostamisel sama viisi, mis raudtee vedudegi puhul, s. o. möödunud perioodi taseme ja kulude summa analüüsi, ettenähtava käibe kasvu, maakondliku liidu normatiivi, tariifide alanemise arvestamise jne. alusel.

Lõplikult kindlaksmääratud tase käibest võetakse kulude summa saamiseks plaanilisest käibest.

Oletame, et tase on kindlaks määratud 0,6%-le käibest, plaaniline käive kvartaliks — 580 tuh. rbl.; siis kulude summa moodustab 580 tuh. rbl. × 0,6% = 3480 rbl.

Töötasu ja sotsiaalandamid töötasult. Arvutuse metoodika on näidatud eelmises peatükis. Sotsiaalandamid töötasult koosnevad:

1) Arvestus-ülekanded sotsiaalkindlustuseks 4,1%
2) „ kohalikule komiteele kollektiivlepingu järgi 1,0%
Kokku 5,1%.

Lisakulud tööjõule. Siia kuuluvad sanitaar- ja hügieeniala kulud, eriti kulutused eririietuse parandamiseks ja pesemiseks ning mahakandmine täieliku kulumise tagajärjel, kulud töötajate ümberpaigutamisel ja üleviimisel.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata töökaitsekuludele. Selle kirje kulude taset võib plaanida mõnesuguse kõrgendusega, võrreldes eelmise aastaga (kvartaliga), kui kulutused töökaitsele olid mitteküllaldased.

Vormistada võib kõik arvutused järgmises abitabelis (rublades):

Kulude nimetus	1938. a. IV kvart.		1939. a. I kvart.		Märkused
	summa	%-des käibest	summa	%-des käibest	
1. Eririietuse pesemine ja parandamine . .	105	—	160	—	kollektiivlepingu järgi
2. Selle mahakandmine täielikul kulumisel .	95	—	100	—	
3. Abinõud töökaitse alal	40	—	150	—	tehakse eri arvestus
4. Töötajate üleviimise ja ümberpaigutamise kulud	30	—	—	—	arvestatakse tingimusel, kui niisugust üleviimist on ette näha
Kokku	270	0,05	410	0,07	

Seega plaanilise kvartali käibe 580 tuh. rbl. korral on kulud $\frac{410 \times 100}{580\,000} = 0{,}07\%$ käibest, mis on 0,02% kõrgem eelmise kvartali omast.

Ruumide üür. See kirje arvutatakse lepingu alusel iga üüritava ruumi kohta. Seejuures on tarvis kontrollida lepingus ettenähtud normide vastavust kehtivatele üürinormidele. Mittevastavuse juhul tuleb taotella üüri tasunormide alandamist, nõudes enammakstud summade tagastamist ja eelarves näidata üür seadusega kindlaksmääratud normide järgi.

Ruumide ja inventari korrashoiu kulud. Sellel kirjel arvestatakse kulud, mis on seoses materiaal-tehnilise baasi ülalpidamisega. Maal tõeliselt kultuurse kaubanduse organiseerimise ülesanded nõuavad rohkesti kulutusi ruumide korrashoiule, kütmisele, valgustamisele jne.

Selle kirje kulutuste väljaarvutamisel tuleb juhinduda järgnevaga:

a) ruumide korrashoidmisel tuleb väljuda Tsentrosojuzi poolt kindlaksmääratud reeglitest kaupluste puhtuses hoidmise kohta;

b) kulud küttele määratakse lähtudes nii kontori kui ka iga köetava kaupluse kütmiseks tarvismineva kütte kogusest, arvesse võttes kütteaine norme, selle maksumust ja küttekollete hulka;

c) valgustusekulude määramisel selle kirje järgi lähtutakse vajalikust petrooleumi kogusest ja selle maksumusest eraldi iga kaupluse ja kontori kohta;

d) väike-inventari kantakse maha tema kulumise järgi samuti selle kirje kaudu;

e) jääkeldrite täitmine arvutatakse, lähtudes tegelikest kulutustest möödunud aastal ja arvesse võttes muutunud tingimusi (kiireltriknevate kaupade käibe suurenemine jne.);

f) tulekaitse-abinõud arvutatakse tegelike kulutuste ja tulekaitseabinõude parendamise vajaduse järgi.

Jooksev remont plaanitakse eelarve alusel iga üksiku objekti remontimise ja ümbersisustamise järgi vastavalt kehtivatele põhimäärustele (NSV Liidu RKN-i juures asuva Majandusnõukogu määrus 20. VII 1938. a. nr. 517; NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määrus 25. I 1939. a. ja teised).

Remontide kulutuste summa täpseks kindlaksmääramiseks on tarvilik koostada üksikasjalik eelarve, näidates kauplused, mis kuuluvad remontimisele ja ümbersisustamisele, määrates

kindlaks kulutused ehitusmaterjalidele, tööjõule, transpordile ja muule.

Selle eelarve koostamisele tuleb kutsuda kaupluste juhatajad ja müüjad.

Kulutused kaupluste remontideks ja ümbersisustamiseks teostatakse kahest allikast:

ehitustegevuse kulutuste arvel (mittelimiitsed kapitaaltööd);

käibekulude arvel, jooksvateks remontideks.

NSV Liidu RKN-i määruse alusel 19. IX 1935. a. lubatakse finantsplaani järgsete vahendite või üleplaaniliste kasumite arvel ja sisemiste ressursside mobiliseerimisel teostada kulutusi tarbijate kooperatiivi kaupluste ja pagaritööstuste ruumide ümberehitamiseks, sisseseade ja inventari soetamiseks, mis ei ületa 5 tuhat rbl. aastas.

Sellesse arvatakse mitte üksi väikesed ümberseadmised, vaid ka kapitaalremont ja sisseseade uuendamine. Maakaupluste kohta on limiit analoogiliste eesmärkide jaoks suurendatud kuni 10 tuhande rublani.

Tsentrosojuzi juhiste kohaselt võib käibekulude arvel jooksvate remontidena teostada järgmisi töid:

1) osaline seinte ja lagede parandamine;

2) põrandate remont, kuni 50% ulatuses laudade vahetamisega, töö maksumuse korral mitte üle 200 rbl. ühes ruumis;

3) uute akende ja uste avauste, vitriinide ja tambuuride ehitus;

4) sisemiste vaheseinte, lettide, vitriinide jne. ümberpaigutus;

5) akna ristpuude, uste jne. remont. parandus ja värvimine;

6) ahjude ja suitsulõõride remont ja ümberladumine;

7) katuste remont ja osaline asendamine, värvimine;

8) igasugune invetari remont.

Igasugused mahakirjutused, nii osalised kui ka täielikud, tehakse kasutuseloleva väheväärtusliku inventari ja eririietuse konto arvel.

Kaupluste remondi ja ümberehitamise kulutuste suurus, nii mittelimiitsete kulutuste kui ka kulude arvel jooksvaks remondiks, ei tohi ületada maakondliku liidu poolt kindlaksmääratud normatiive.

Ruumide ja inventari amortisatsioon arvutatakse lähtudes bilansilise hindamise maksumusest ja amortisatsiooni kindlaksmääratud normidest (NSV Liidu RKN-i juures asuva Majandusnõukogu määrus 20. VII 1938. a. nr. 517). Amortisatsioonisumma väljaarvutamiseks võetakse varad ja inventar

esialgse hinde järgi, s. o. bilansilise maksumuse järgi aasta alguseks, kuid arvestatakse seejuures ka varandust, mis plaaniaastal viiakse tegevusse, tegevusseviimise momendist. Väljaarvutatud aasta amortisatsioonisumma jaotatakse kvartalite viisi. Näiteks:

Varade nimetus	Mis ajast on kasutuse	Bilansiline maksumus (tuh. rbl.)	Amortisatsiooni norm	Amortis. summa aastas (rubl.)	Selle hulgas 1939. a. I kvart.
1. Poe nr. 1 hoone . . .	1. I 1939. a.	10,0	5,0	500	125
2. Poe nr. 4 hoone, uusehitus . . . . . jne.	1. VII 1939. a.	6,0	5,0	300	—
Kokku	—	—	—	—	—

Samas korras arvutatakse välja ka renditud põhivahendite amortisatsioon, mille kaubanduslik organisatsioon lepingu järgi võtab oma arvele.

Kantselei-, posti-, telegraafi- ja telefonikulud. Need kulud määratakse lähtudes tegelikest vajadustest, silmas pidades valjut kokkuhoidu. Võetakse arvesse seejuures vajadus muretseda plaaniperioodil arvepidamise raamatuid, algdokumentatsiooni aruannete vorme ja planke.

Kulude tase käibest peab sellel kirjel süstemaatiliselt alanema. Selle kirje kulud kuuluvad administratiiv-valitsemise kuludesse, välja arvatud kulud kantselei algarvestamise tarveteks, telefonikulud kauplustes, kassalindid, mis kuuluvad kaubanduse otsekuludesse.

Lähetused ja sõidud. Kulud selle kirje järgi plaanitakse valju kokkuhoiu alusel, mitte lubades mittevajalikke lähetusi ja üleliigseid sõite. Lähetuste alal tuleb plaan koostada kvartali kohta, milles tuleb ette näha juhatuse esimehe, raamatupidaja, juhatuse liikme, sisseostja ja varuja sõidud, siht ja lähetamise koht, selle vältus, liikumise viis, ja lähetuste kohta kehtivate määruste alusel kindlaks teha nende ööpäevarahad, sõidu- ja korterikulud.

Sel viisil väljaarvutatud lähetuskuludele tuleb juurde lisada väikeste sõitude kulud (kaupluste külastamine, varuja sõidud

jne.), lähtudes tegelikest kuludest möödunud ajal ja vajadusest kokkuhoiuks. Üldine kulude tase kirje järgi „Lähetused ja sõidud" ei tohi ületada maakondliku liidu normatiivi.

Kulud selle kirje järgi esimehele ja raamatupidajale kuuluvad üldiste kulude juurde, kuid sisseostjale ja varujale — otseste kulude hulka, vastavalt kaubanduse ja varumise kuludena.

Kulud kaupade valimisel, sortimisel ja pakkimisel. Need kulud on seoses mõnede kaupade viimisega müügikõlblikku korda, kaupade väljamiseks pakendis. Kultuurselt korraldatud kaubandus nõuab, et kaup oleks hoolikalt välja pakitud, lahti võetud, sorditud, korralikult paigutatud riiulitele ja kastidesse.

Plaanides seda kirjet tuleb väljuda kauba sortimise ja selle müügi kvaliteedi parandamisest, analüüsides hoolikalt kirjet kõigi koosseisu elementide järgi baasiperioodil. Tuleb pidevalt alandada kulusid valimise ja sortimise alal, mis on põhjustatud hoolimatusest ja ükskõiksusest, ning vastupidi, suurendada kulusid sortimiseks, mis on sihitud sellele, et anda kaubale komplektsust, pakkimiseks jne. Kuid ka siin tuleb silmas pidada kokkuhoidu pakkimise ratsionaalse korraldamise mõttes.

Seda kirjet tuleb arvutada kulude taseme järgi möödunud ajal, lähtudes kultuurse müügi põhimõttest, silmas pidades vajalikku kokkuhoidu ja juhindudes maakondliku liidu normatiividest.

Taara kaod. Sellel kirjel kajastatakse: organisatsiooni kahjud selle tagajärjel, et taara hind hankija arve järgi ei ühtu hinnaga, millega taara tagastatakse hankijale või realiseeritakse kohal; kulud taara remontimiseks ja saatmiseks taararemondi baasi või tagastamiseks hankijale. On teada, et äärmiselt hooletu taaraga ümberkäimine lahtivõtmisel, hoidmisel ja tühja taara vedamisel tekitab kaubanduslikele organisatsioonidele taaras määratuid kahjusid. On küllaldane märkida, et ainuüksi 1937. a. kõik tarbijate kooperatiivid kaotasid taaralt 58,8 milj. rbl. ja kogu tarbijate kooperatsioon — 95,5 milj. rbl.

Kõikide maa kaubanduslike organisatsioonide ülesanne on, ja esmajärjes tarbijate kooperatiividel, otsustavalt võidelda kadudega taara alal, paremini hoida seda, kiirelt saata taara baasidesse, samuti ka realiseerida kohapeal.

Täpsemalt võib arvutada eelarves kadusid taaras kaubalises lõikes, määrates kindlaks kadude koefitsiendi iga kaubale taarapakendis. Taaraüksuse kohta määratakse kindlaks vahe rublades ja kopikates lepingujärgse ostu- ja aruandehinna vahel. Kulud remondiks ja taarabaasi saatmiseks määratakse arvesse võttes tegelikke kulusid möödunud perioodil. Oletame, et kõik kaod koti suhkru kohta on 18 kop., kott sisaldab 80 kg suhkrut, koti suhkru müügihind on 352 rbl.; kadude koefitsient on seega $\frac{18 \times 100}{35\,200} = 0{,}05\%$. Suhkru plaaniline käive kvartalis on 52 200 rbl. Kaod taaras ümardatult väljenduvad summas: 52,2 tuh. rbl. × 0,05% = 26 rubla.

Samuti toimub arvutus ka teiste kaupadega.

Vormistada võib arvutust niisuguses tabelis:

Kauba nimetus	Taara liik	Taara üksuse maht	Kauba müügi hind taara üksuses	Kaod taara üksuse kohta	Taara üksuse % kauba müügi väärtusest	Koguplaaniline käive kvartalis	Kadude summa
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Suhkur . jne.	kott	80 kg	352 rbl.	18 kop.	0,05	52200	26 rbl.
Kokku .	...	...	...	...	...	...	...

Seda arvutust, mis on tehniliselt veidi keeruline, võib lihtsustada, välja arvutades aasta keskmised koefitsiendid, mida võib siis kasutada kvartali eelarvete koostamisel.

Kaod taaras võib kindlaks määrata ka operatiivselt, väljudes maakondliku liidu normatiivist, eelmise perioodi analüüsi andmetest ja maksimaalsest kokkutõmbamise vajadusest.

K a u p a d e k a o d t e e l. Arvutust kaupade kadudele teel tuleb plaanilise perioodi kohta teostada ainult neis tarbijate kooperatiivides, kus on olemas suured raudtee- ja veetee-veod (arvutustel tuleb kasutada määrusi: NSV Liidu TKN-i määrus 22. X 1936. a. nr. 386 kahanemise normidest vedudel raudteel ja veeteel; NSV Liidu RKN-i määrus 27. VIII 1935. a. nr. 1900; NSV Liidu KRK määrus 1. VII 1936. a. nr. 878 ja 27. XI 1936. a. nr. 1177 — loomuliku kaubakao normidest auto-hobuvedudel).

Arvutus tehakse üksikute kaupade järgi, kusjuures võetakse ainult need kaubad, milledes võivad tekkida kaod teel. Suurimat mõju kadude suurusele avaldab vedude kaugus. Arvutusel võetakse see arvesse iga kauba järgi (kui keskmine). Vormistada võib seda arvutust järgmiselt:

Kauba nimetus	Saabuva kauba käive	Keskmine veokaugus (km)	Kao norm (%)	Kadude summa (rbl.)
1	2	3	4	5
1. Sool . . . . . jne.	6 000	30	0,5	30
Kokku	...	...	...	...

Veokaugus määratakse selleks, et täpsemalt võtta kao norme tabelist, mis on ette nähtud kaubanduse rahvakomissariaadi otsusega.

Sageli tegelikus elus, selleks et vältida täpset arvutamist, plaanitakse need kaod operatiivselt, võttes arvesse kadude summa ja taseme baasiperioodi kohta ja maakondliku liidu normatiivi, määrates kindlaks plaaniliseks perioodiks kadude taseme reegli kohaselt, alanemise poole. Ehkki see viis on lihtsam, on ta vähem täpne ülemal kirjeldatust, ja sellepärast tuleb kasutada esimest viisi.

K a u b a k a o d h o i d m i s e l j a m ü ü g i l. Nende kadude all mõistetakse kaupade loomulikku kadu seoses nende tolmlemise, tilkumise ja kuivamisega kaupadel, mida väljatakse tükeldamatult, samuti aga ka niinimetatud akteeritavad kahjud kaupade praagi ja riknemise tagajärjel, mis kantakse maha aktide alusel. Kuid plaanilises eelarves tuleb ette näha ainult loomulikku kauba kahanemist, mitte aga võimalikke akteeritavaid kahjusid, kuna see tähendaks plaanilist nõusolekut kaupade riknemiseks ja praagiks, võitluse asemel nendega.

Loomulike kadude arvestus tehakse tarbijate kooperatiivis kao normide alusel, mis on kindlaks määratud jaemüügi kohta NSV Liidu Kaubanduse Rahvakomissariaadi otsusega.

Arvestustel tuleb väljuda vajadusest kadusid kõigiti alandada, võttes kindlaksmääratud kaonorme, kui äärmisi ja maksimaalseid. Seejuures tuleb arvesse võtta kaubanduse stahhaanovlaste kogemusi, kes kauba hoolika hoidmise ja nendega ümberkäimise teel saavutavad kindlaksmääratud loomulike kahanemisnormide alanemist.

Tehniline arvestus tehakse järgmisel viisil: käibe ja kaonormide alusel, arvesse võttes keskmist hoidmise aega kui põhitegurit, mis mõjub kadude suurusele mõnede kaupade juures, kus kaod esinevad, arvutatakse välja kadude summa. See summa protsenditakse üldisest plaanilisest käibest ja kõrvutatakse tegeliku tasemega baasiperioodil. Juhul kui tase osutub madalamaks sellest, mis on normide järgi välja arvutatud, tuleb plaanilist protsenti alandada, andes ülesandeks saavutada plaanilisel perioodil veel suuremaid tulemusi kadude alandamisel. Oletame, et teostati järgmine kadude arvutus:

Kaupade nimetus	Kaupade müügikäive (rbl.)	Ringluse aeg normide järgi	Kao norm (%)	Kadude summa (rbl.)
1	2	3	4	5
1. Sool . . . . . jne.	6 500	60	1,0	65
Kokku	...	...	...	1 160

Plaaniline käive I kvartalis oli 580 tuh. rbl.; kaod on:

$$\frac{1160 \times 100}{580 \text{ tuh. rbl.}} = 0{,}2\% \text{ käibest.}$$

Eelmises kvartalis olid kaod 972 rbl. ehk $\frac{972 \text{ rbl.} \times 100}{540 \text{ tuh. rbl.}} = 0{,}18\%$ käibest.

Väljudes järgneva alandamise vajadusest, võtame eelarvesse 0,16% ehk hinnaliselt 580 tuh. rbl. × 0,16% = 928 rbl., s. o. mõnevõrra madalamalt kui eelmises kvartalis, vaatamata käibe kasvule.

Säärasel korral, kui normide alusel väljaarvutatud plaaniline kadude tase osutub madalamaks baasi määrast, võib arvutuse liita eelarvesse muutmatult.

Kulud krediidi kasutamise eest määratakse väljudes oletatavast pangavahendite osavõtu määrast käibes ja arvesse võttes kindlaksmääratud intressimäära. Neid kulusid tuleb vähendada intresside summa võrra, mida tarbijate kooperatiiv saab arvelduskontolt. Riigipank saab tarbijate kooperatiivilt kaubakäibe krediteerimise laenudelt 4% ja maksab tarbijate kooperatiivile arvelduskonto summadelt 1,5%.

Näide. Tarbijate kooperatiiv plaanis keskmise kaubajäägi 100 tuh. rbl. Omavahendite osavõtt on plaani järgi kindlaks määratud 25%, pank krediteerib 75%. 4% korral aastas makstakse kvartalis 1%. Arvutame kulud pangakrediidi järgi kvartali kohta: $\frac{100 \text{ tuh. rbl.} \times 75 \times 1}{100 \times 100} = 750$ rbl.

Tarbijate kooperatiivi arvelduskontol Riigipangas on keskmiselt 15 tuh. rbl. (võetakse kui keskmine summa möödunud aja mitme bilansi alusel), kvartali määr on 0,37% (1,5 : 4 = 0,37); pank peab maksma tarbijate kooperatiivile $\frac{15\,000 \times 0{,}37}{100} = 55$ rbl. 50 kop.

Selle summa võrra vähendatakse krediidi kasutamise kulusid, mis moodustab käesoleval juhul 750 rbl. — 55,5 rbl. = 694,5 rbl.

Arvestus-ülekanded kaadrite ettevalmistamise fondi. Need arvestus-ülekanded tehakse Tsentrosojuzi normide kohaselt jaekäibest 0,2% määral; varumiskäibest — diferentseeritult toorainete ja toodete liikide järgi (vt. „Tsentrosojuzi bülletään" nr. 4 — 1938. a.; keskmiselt umbes 0,5%).

Muud kulud. Siia kuuluvad:

1. Makstud komisjon.
2. Kulud läbimüügisummade kogumisel ja raha saatmisel posti või telegraafi teel.
3. Revisjonikomisjoni töötasu.
4. Muud kulud (koosolekute kulud, konverentsid, nõupidamised ja muud väikesed kulud, mis ei kuulu mingisuguse teise kirje alla).

Kirjele „Makstud komisjon" kantakse tasu, mida makstakse põllumajandustoodete ja -toorainete kogujaile, kolhoosi-varujaile, komisjonitasu Riigipangale inkasso-operatsioonidelt, komisjonitasu kaubanduse-vahetalituse operatsioonidelt, komisjonitasu pangale väljaostmata kaupade realiseerimise eest jne.

Ükskõik millised tasustamise liigid, mida makstakse tarbijate kooperatiivi töötajaile, ei kuulu arvutusele sellel kirjel.

Eelarveline arvutus komisjonitasu maksmiseks kogujatele ja kolhooside varujatele teostatakse kindlaksmääratud norma-

tiivide ja varumise koguse järgi iga vastavat liiki toorainelt ja põllumajanduslikult saaduselt. Inkasso-operatsioone tarbijate kooperatiivis peaaegu ei esine.

Kulud läbimüügisummade kogumiseks eriside kaudu määratakse lepingu alusel, ja raha saatmisel posti kaudu — möödunud aja analüüsi andmete alusel.

Kulud revisjonikomisjoni liikmetele tasu maksmiseks arvatakse välja tööplaani alusel ja revisjonikomisjoni kulude eelarve järgi, mis on kinnitatud maakondliku liidu poolt.

Kulud koosolekute, konverentside ja nõupidamiste läbiviimiseks plaanitakse masside organiseerimise töö plaani alusel.

Tasu väike-jaemüügi võrgu töötajaile.

Tasu väljaarvutamine väike-jaemüügi töötajaile toimub järgmisel viisil:

a) määratakse kindlaks kaupade sortiment igas kaubakioskis, telgis, laialikande- ja -veopunktis;

b) kõik kaubad jaotatakse viide rühma, vastavalt mahahindluse määradele väike-jaemüügi võrgu töötajate kasuks;

c) määratakse kindlaks keskmine mahahindluse määr iga kaubarühma kohta, võttes seejuures arvesse kõik kulud, mida teostab vahetult tarbijate kooperatiiv, ja silmas pidades normaalset kasumiprotsenti.

Täpne väljaarvutamine selle skeemi järgi kaupade sortimendi alusel on siiski keeruline. Seepärast võib piirduda keskmise mahahindluse protsendi suuruse kindlaksmääramisega, mis tegelikult saadi möödunud perioodis (väike-jaemüügi võrgu töötajate tasusumma arvutatakse välja protsentides selle võrgu käibest). Seda protsenti korrigeeritakse, võttes arvesse võimalikke muutusi kaupade sortimendis plaaniperioodis, või jälle korrigeeritakse väljamakstud tasu taset möödunud perioodi kohta kogu käibest. Oletame, et möödunud kvartalis oli üldine väike-jaemüügi võrgu töötajate tasusumma 972 rbl. ehk

$$\frac{972 \times 100}{540\,000} = 0{,}18\%$$ käibest.

Seoses väike-jaemüügi võrgu ja selle käibe arenemisega plaanikvartalis, kõrgendatakse neid kulusid kuni 0,2%-ni käibest, mis käibe korral 580 tuh. rbl. oleksid: 580 tuh. rbl. $\times$ $\times$ 0,2% = 1160 rbl.

Lõplik kulude eelarve tarbijate kooperatiivi plaanis vormistatakse järgmises tabelis:

Järjekorra nr.	Kirjete nimetus (kooskõlas raamatupidamise arvestuse nomenklatuuriga)	Üldised kulud		Kaubandus			Varumine		
		Eelmise kvartali oodatav täitmine	Plaanitavas kvartalis	Eelmise kvartali oodatav täitmine (%-des käibest)	Plaanitavas kvartalis		Eelmise kvartali oodatav täitmine (%-des käibest)	Plaanitavas kvartalis	
					summa	%-des käibest		summa	%-des käibest
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Transport vee- ja raudteedel								
2.	Auto-hobutransport . . .								
3.	Töötasu . . . . . jne.								
	Kokku								

Käibekulude plaanimisel on baasiandmete arvestamine — summad ja tase möödunud perioodil — suure tähtsusega, kuna see annab võimaluse otsustada kavatsetava kulude kokkutõmbamise ja kokkuhoiu-režiimi (isemajandamise) üle.

Seoses plaani koostamisega enne plaaniperioodi algust tekib samuti vajadus kindlaks teha plaanieelse perioodi oodatavad andmed kulude summa ja taseme kohta kulukirjete järgi.

Oodatavate näitajate arvutamise aluseks tuleb võtta selle kvartali arvatav käive ja plaani järgi kindlaksmääratud normatiivid (%-des käibest) üksikute kirjete järgi, summade järgneva korrigeerimisega tegelike andmete alusel tegelike kulude ja kinnitatud eelarve järgi. Mingil juhul ei ole lubatud seejuures üle astuda eelarve raamidest kirjetes, mis omavad püsivat tähtsust.

Kaubanduse ja varumise alal plaanitakse kulud koos üldiste kulude osaga iga üksiku kirje järgi.

Eelarve koostamise kord on järgmine: algul arvutatakse välja iga üksiku kirje järgi plaaniperioodi üldised ja otsesed kulud (eraldi kaubanduse ja varumise kohta); selle järel määratakse kindlaks proportsionaalselt plaanilistele kaubanduse-varumise ja tootmise käivetele üldiste kulude osa iga

üksiku kirje järgi, mis kuulub ülekandmisele kaubandusele ja varumisele (koos arvestatult); pärast seda jaotatakse see osa kaubanduse ja varumise vahel vastavate kirjete järgi proportsionaalselt otsekulude kokkuvõttega kaubanduses ja varumises, mis on arvutatud plaaniperioodile; saadud osas need liidetakse otsekulude juurde ja kantakse eelarvesse ülemal osutatud vormis.

Varumise otsekulude arvutus kirjete järgi toimub üldiselt samade põhimõtete ja meetodite alusel, mis kaubandusliku tegevuse juureski.

Tulude ja rentaabluse plaanimine.

Kaubanduse ja varumise tulude arvutamine on juba läbi vaadatud. Tarbijate kooperatiiv, nagu nähtub, teostab realiseeritud hinnalisandi arvutamist kaubanduse ja varumise osas kindlaksmääratud hinnalisandi (mahahindluse) skaala alusel, komisjonitasu aga kaubalises läbilõikes ning toorainete liikide ja varutud toodete järgi.

Toome hinnalisandi arvutamise tehnika üksikute kaupade järgi, pidades silmas, et hinnalisandid määratakse arvesse võttes kaupade saabumise allikat.

Näide 1. Tarbijate kooperatiivi käive puuvillakangaste müügi alal on kvartaliks määratud 50 tuh. rbl., selle hulgas 20 tuh. rbl. eest saabub kaupu tööstuse baasist ja 30 tuh. rbl. eest maakondlikult liidult. Kogu hinnalisand on 7% tööstuse väljalaske hinnast, selle hulgas ka hinnalisand tööstuse baasile 0,4%, täiendav transpordilisand kuni tööstuse baasini — 0,6%; maakondliku liidu hinnalisand, kaasa arvatud tööstuse baasi hinnalisand, on 2,4%.

On tarvis kindlaks määrata hinnalisand (mahahindlus) tarbijate kooperatiivi kasuks.

Keskmine hinnalisandi protsent hulgimüügilülidele tööstuse väljamishinnast on:

$$\frac{20 \text{ tuh. rbl.} \times (0{,}4 + 0{,}6)}{100} = 200 \text{ rbl.}$$

$$\frac{30 \text{ tuh. rbl.} \times 2{,}4}{100} = 720 \text{ rbl.}$$

$$\frac{(200 \text{ rbl.} + 720 \text{ rbl.}) \times 100}{(20 \text{ tuh. rbl.} + 30 \text{ tuh. rbl.})} = 1{,}84\%.$$

Hinnalisand tarbijate kooperatiivi kasuks väljamishinnast on 7% — 1,84% = 5,16%.

Seda tuleb ümber arvutada jaemüügihinnale (kuna plaan koostatakse jaemüügihindades).

Meie näites moodustab jaemüügihind protsentides: väljamishind 100% + hinnalisand väljamishinnale — 7% = 107%.

Tarbijate kooperatiivi hinnalisand jaemüügihinnale:

$$\frac{5{,}16 \times 100}{107} = 4{,}82\%.$$

Tarbijate kooperatiivi hinnalisandi summa on:

$$\frac{50 \text{ tuh. rbl.} \times 4{,}82}{100} = 2410 \text{ rbl.}$$

N ä i d e 2. Tarbijate kooperatiivi plaaniline käive nahkjalatsite alal on 30 tuh. rbl., vöötme hinnalisand — 10%, hinnalisand tööstuse baasile — 0,9%, täiendavad transpordikulud kuni baasini — 0,9%, maakondliku liidu hinnalisand — 1,2%, kohaletoimetamise vooritasu tarbijate kooperatiivi kasuks — 0,5%. Kogu kaup saadakse maakondlikust liidust.

Tarbijate kooperatiivi hinnalisand väljamishinnale:

10% — (0,9% + 0,9% + 1,2%) = 7%.

Jaemüügihind protsendilises väljenduses: 100 + 10 + 0,5 (vooritasu) = = 110,5.

Tarbijate kooperatiivi kaubanduslik hinnalisand (mahahindlus) jaemüügihinnale on:

$$\frac{7 \times 100}{110{,}5} = 6{,}33\%.$$

Kauba kohaletoimetamise voorikulu jaemüügihinnale on:

$$\frac{0{,}5 \times 100}{110{,}5} = 0{,}45\%.$$

Hinnalisandi (mahahindluse) summa: $\frac{30\,000 \times 6{,}33}{100} = 1899$ rbl

Voorikulu summa: $\frac{30\,000 \times 0{,}45}{100} = 135$ rbl.

Käesoleval korral seisab ülesanne selles, et ümber arvutada hulgilülide hinnalisandid jaemüügihinnale, kuna need on kindlaks määratud valitsuse poolt väljamise väljalaske-hinnale, ja kindlaks määrata tarbijate kooperatiivile kuuluv hinnalisand protsentides jaemüügihinnast.

Voorikulud arvestatakse, nagu näitest nähtub, eraldi hinnalisandist, kuid protsentides samast jaemüügihinnast.

N ä i d e 3. Tarbijate kooperatiivi käive kvartalis mahorka müügi osas on 6 tuh. rbl. Üldine mahahindlus jaemüügihinnast on 6%, selle hulgas ka mahahindlus tööstuse baasi kasuks — 0,5%, mahahindlus maakondlikule liidule, kaasa arvatud mahahindlus tööstuse baasi kasuks, — 1,8%.

Saame: üldine mahahindluse summa $\frac{6000 \times 6}{100} = 360$ rbl.

Mahahindlus tööstuse baasile $\frac{6000 \times 0{,}5}{100} = 30$ rbl.

Mahahindlus tarbijate kooperatiivile: 360 rbl. — (30 rbl. + 78 rbl.) = =252 rbl., ehk jaemüügi käibest: $\frac{252 \times 100}{6000} = 4{,}2\%$.

Ülal nägime, et hinnakujunemise suhtes jaotatakse kõik kaubad kolme rühma ja et III rühma kaupade hinnalisandid määratakse kaubanduslike organisatsioonide endi poolt,

Üldiseks hinnalisandi kokkuvõtteks on kindlaksmääratud kulude (käibekulude) normatiiv protsentides käibest ja kasumi norm samuti protsentides käibest.

Konkreetsel hinnalisandi arvutamisel üksikute kaupade viisi tuleb arvesse võtta, mil viisil saab kinni pidada sellest üldisest normist, tagades samal ajal normatiivset kasumit.

I ja II rühma kaupade hinnalisandid on kindlaks määratud valitsuse või oblasti (krai) täitevkomiteede poolt ja neid tuleb täpselt silmas pidada. Õigeks hinnalisandi arvutamiseks III rühma kaupadelt soovitatakse järgmist korda:

1. Algul määratakse kindlaks üldine plaaniline hinnalisandi summa üldise plaanilise käibe ja hinnalisandi normi (käibekulud pluss kasum) alusel.

Oletame, et I kvartali käibe 580 tuh. rbl. ja hinnalisandi määra 8% suuruses peab hinnalisandi summa võrduma 580 tuh. rbl. × 8% = 46,4 tuh. rbl.

2. Arvutatakse välja hinnalisand I ja II rühma kaupadelt kindlate hinnalisandite (mahahindluste) alusel ja nende kaupade käive. Oletame, et see käive oli 450 tuh. rbl. ja hinnalisandi summa 33,4 tuh. rbl.

3. Määratakse kindlaks III rühma kaupade hinnalisandi summa nende käibe olles 130 tuh. rbl.

Meie näites on see: 46,4 tuh. rbl. — 33,4 tuh. rbl. = 13 tuh. rbl.

Keskmine hinnalisandi protsent III rühma kaupadele:

$$\frac{13 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{130 \text{ tuh. rbl.}} = 10\%.$$

Keskmine hinnalisandi protsent III rühma kaupadele on ainult üldine kokkuvõte, mida ei saa mehaaniliselt laiendada kõigile III rühma kaupadele, vaid iga kaup tuleb kalkuleerida eraldi, arvesse võttes otsekulud iga kauba järgi (transport, töötasu müüjatele, arvutatud käibest, kaod, krediidi protsendid, sortimise ja pakkimise kulud). Ülejäänud kulud võib neile kaupadele arvutada proportsionaalselt käibega, s. o. määrates kindlaks, missuguse protsendi nad moodustavad käibest. Kasumi võib võtta iga kauba juures kindlaksmääratud normi piires. Tulemusena saame hinnalisandi normi iga III rühma kauba kohta, ja siis ei ole raske juba määrata ka üldist hinnalisandi summat. Arvutades välja kogu hinnalisandi summa, kõrvutame seda normatiivi summaga (punkt 3). Kui hinnalisandi summa on alla normatiivi, tuleb kulud veel kord läbi vaadata nende alandamise mõttes.

Arvutused hinnalisandi (mahahindluse) kohta tuleb teostada oblastiliidus ja maakondlikus liidus hinnalisandi normatiivide läbitöötamisel (käibekulude ja kasumi järgi). Kuid nende arvutamise metoodikat peab teadma tarbijate kooperatiivi raamatupidaja, maakondliku liidu raamatupidaja ja instruktor endakontrolli ja analüüsi eesmärgil.

Rentaabluse plaani võib vormistada niisuguses tabelis:

Kasum tarbijate kooperatiivi üksikute tegevusharude järgi.

Tegevusharude nimetus	Tulud	Kulud koos vastava osa üldkuludega	Kasum	
			summa	% des käibest
1	2	3	4	5
1. Kaubandus:				
Maakauplus				
Kauplused, poed ja väikejae				
Kokku				
2. Varumine				
3. Ühiskondlik toitlustamine				
4. Pagaritööstus				
5.				
Kokku				

Jooksev hindade, kulude ja kasumi kontroll.

Hindadest ja hinnalisandist kinnipidamise üle tuleb korraldada pidevat kontrolli. Kontrolli tuleb teostada juhatusel ja revisjonikomisjonil. Kontrolli vormid ja meetodid hindade üle olid näidatud eespool. Pidevat kontrolli kulude eelarvest kinnipidamise üle teostab raamatupidaja.

Orderite väljakirjutamisel ühtedeks või teisteks kuludeks ei tohi raamatupidaja lubada kulusid väljaspool eelarvet, mis pole kinnitatud tarbijate kooperatiivi juhatuse ja maakondliku liidu poolt.

Süstemaatilist kulude eelarve kontrollimist ja plaanilise rentaabluse tagamist teostatakse raamatupidaja poolt igakuuliselt kuu aruandluse andmete alusel. Kontrollimise vormina võib kasutada sedasama, mida on kasutatud kvartaliaruande analüüsimisel.

Suurte kõrvalekaldumiste puhul kontrollitakse kulude eelarvet üksikute kirjete järgi.

Eelarvelistest kuludest mittekinnipidamisel ja rentaabluse nurjamisel teatab raamatupidaja sellest aega viitmata juhatusele.

VIII peatükk.

FINANTSIDE ANALÜÜS JA PLAANIMINE.

Tarbijate kooperatiivi finantside analüüsi sihid ja ülesanded.

Tarbijate kooperatiiv saab normaalselt areneda vaid tingimusel, kui tal on kasutada kindel finantsiline baas. Normaalse kaubandusliku tegevuse arendamiseks peab tarbijate kooperatiivil kasutada olema vajalikud kaubavarud, vajalik rahaliste vahendite summa, taara, pakkematerjali ja muude kaubanduses vajalikkude majanduslike materjalide varu. Peale selle võetakse ajutiselt käibest ära mingisugune summa aruandmisele kuuluvate summade ja mõnesuguste kulude ettemaksmise näol (näiteks ruumide üür, ajalehtede tellimine jne.).

Kaubandust ei saa teostada ilma vastava materiaal-tehnilise baasita — kauplused, laod, kaupluste sisseseaded, transport jne. Ja lõpuks võib osa tarbijate kooperatiivi vahendeid olla käibest eraldatud pikemaks ajaks väärtpaberitesse paigutamisel, osamaksude maksmisega teistesse organisatsioonidesse, erihoiuste maksmisega Kaubanduspanka jne. Kõik see vahendite tarvidus on käibe fondideks kaubanduses. Need fondid peavad saavutama kindla suuruse, omama kindlat koosseisu (struktuuri) ja kindlaid katteallikaid.

Katteallikatena omab tarbijate kooperatiiv omavahendeid (fondid ja kasumid) ja juurdetõmmatud vahendeid pangakrediitide ja sihtlaenude näol. RKN-i määrusega 11. VI 1937. tarbijate kooperatiivide krediteerimise kohta on kindlaks määratud, et iga tarbijate kooperatiiv peab omama käibevahendite normatiivi, mis katab vähemalt 20%-liselt kauba varud ja tooraained pagaritööstuse ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtteis, ja täielikult, s. o. 100%-selt katma mittekäibelised aktivad,

rahalised vahendid ja nõndanimetatud „muud aktivad" (vt. lk. 272) [1].

Tarbijate kooperatiivi kaubandusliku tegevuse pideval kasvul ja käibe suurenedes suurenevad lakkamatult ka käibefondid, põhjustades tarvismineva omavahendite normatiivi suurendamist. Sel põhjusel peab tarbijate kooperatiiv pidevalt koguma omavahendeid, mitte aga alandama nende taset kauba ja toorainete varudes. Kogumise allikateks on liikmete osamaksud ja kasumiga töötamine.

Ainult neil tingimustel krediteerib Riigipank tarbijate kooperatiivi ja saab areneda tema kaubanduslik tegevus. Krediteerides tarbijate kooperatiivi, nõuab Riigipank kooskõlas krediteerimise seadusega, et tarbijate kooperatiiv suurendaks vahendite ringlust, surudes kaupade ja toorainete varud kindlaksmääratud ringluse normidesse, et ta ei laseks tekkida debitoorset võlgnevust ega teostaks seadusevastast käibevahendite paigutamist varadesse, et ta täpselt maksaks kõikide oma võlakohustuste järgi kindlaksmääratud tähtaegadel ja oleks rentaabel.

Finantside analüüsi ülesanne seisab selles, et kindlaks teha:

a) tarbijate kooperatiivi käibefondide koosseis ja suurus, nende fondide õige paigutus, kas need kindlustavad normaalset kaubakäibe arendamist, finantseerimise allikad (omad ja võõrad), kas tarbijate kooperatiiv omab normatiivi määral omavahendeid;

b) kas tarbijate kooperatiiv täitis finantsilise plaani, eriti käibesolevate omavahendite kogumise osas; kaubanduse, varumise ja tootmistegevuse rentaabluse tagamine;

c) tarbijate kooperatiivi vahendite ringlus ja abinõud nende ringluse kiirendamiseks;

d) kas tarbijate kooperatiiv võitleb aktiivselt sisemiste finantsiliste ressursside mobiliseerimise eest vahendite vabastamisega liigsetest kaubavarudest, debitoorsest võlgnevusest, mittevajalikust varast; kuidas likvideeritakse debitoorset võlgnevust;

e) kas tarbijate kooperatiiv on maksevõimeline, kas peetakse silmas eelarvelis-finantsilist distsipliini, kas lubatakse

[1] Praegusel ajal omavahendite normatiiv (osatähtsus) on alandatud tarbijate kooperatiividele ja maakauplustele 15%-ni, kusjuures kahjumita tarbijate kooperatiividele ja maakauplustele, kes parendavad oma tööd, kuid pole veel kogunud oma käibevahendeid, võib normatiivi veelgi alandada (autori märkus).

kontrollimatut, ebamajanduslikku vahendite kulutamist väljaspool eelarvet, ebaseaduslikku vahendite äravõtmist kõrgema astme kooperatiivsete organisatsioonide poolt.

Analüüsides tarbijate kooperatiivi finantse, tuleb lähtuda üldistest rahvamajanduse huvidest, mitte unustades, et iga üksiku tarbijate kooperatiivi finantsid on kogu rahvamajanduse finantside koostusosaks.

Igasugune üksiku tarbijate kooperatiivi, seda enam veel paljude tarbijate kooperatiivide, finantsilise seisukorra nõrgenemine kajastub rahvamajandusliku plaani täitmisel, toob kahju sotsialistlikule ülesehitustööle.

Finantsid on vastutavaks osaks tarbijate kooperatiivi töös ja nende analüüsimisele ja plaanimisele tuleb asuda väga tähelepanelikult ja tõsiselt.

Analüüsimise kord ja meetodid.

Peamiseks dokumendiks, mis peegeldab tarbijate kooperatiivi finantse, on bilanss. Seepärast võetakse tarbijate kooperatiivi finantside analüüsi aluseks bilansi uurimine. Kuid peale bilansi enda võetakse finantside uurimiseks vaatlusele ka teised aruande osad, mis iseloomustavad kaubakäivet, käibekulusid, kasumeid ja kahjumeid, samuti ka raamatupidamise läbikäikude aruanded, operatiivsed ja arvepidamise andmed kaubajääkide kohta, arvelduste vahekordade kohta ja muud.

Bilanss, see on kahepoolne tabel, mis aktivas peegeldab vahendite suurust ja nende paigutust, passivas aga — vahendite tekkimise allikaid ja aktiva finantseerimist. Tarbijate kooperatiivi bilanss kindlaksmääratud daatumile fikseerib mitte üksnes antud momendi finantsilist seisukorda, vaid peegeldab ka edusamme majapidamise finantsides seoses kaubakäibe, varumise, tootmistegevuse plaani täitmisega, tulude ja kulude eelarve täitmisega seoses tema tegevuse tulemustega ja isemajandamise printsiibi teostamisega. Selleks et täpsemalt välja selgitada kõik muutused tarbijate kooperatiivi finantsides ja täielikumalt kontrollida finantsilise eelarve täitmist, tuleb aruandeperioodi lõpu bilanssi kõrvutada perioodi alguse bilansiga, juurde tõmmates finantside paremaks iseloomustamiseks ka vahepealsete daatumite bilansid.

Analüüsides bilanssi aruandeperioodi lõpuks, tuleb tegelikud bilansi näitajad kõrvutada plaaniliste finantsiliste ülesannetega: käibevahendite normatiividega, osamaksu kogumise, rentaabluse jne. järgi, ja kontrollida finantsplaani täitmist.

Analüüsides tarbijate kooperatiivi finantse, tuleb neid kõrvutada üksikute tähtsamate näitajate — ringluse, rentaabluse, finantsilise kindluse jne. alal — rajooni eesrindlikumate tarbijate kooperatiivide näitajatega.

Tarbijate kooperatiivi finantside analüüsimisel bilansi alusel ei saa piirduda kitsapiirilise arvestusliku analüüsiga, nagu seda soovitatakse mõnede autorite poolt ja sageli kasutatakse ka praktikas. Bilansi analüüs peab kandma sügava majandusliku uurimise vormi, mis võimaldaks mitte üksnes kindlaks teha ühed või teised muudatused tarbijate kooperatiivi finantsides, vaid avastaks nende muudatuste põhjused ja juured, kontrolliks tarbijate kooperatiivi finantse kogu majandusliku tegevuse vaatepunktilt.

Peab olema tihe side varumise ja kaubandusliku tegevuse analüüsi, tulude ja kulude ja finantside analüüsi vahel, mis on lõpuakordiks tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse analüüsimisel. On lubamatu bilansi analüüsi eraldamine kogu majanduslikust tegevusest, kuna säärasel korral bilansi analüüs muutuks sihiks omaette. Tarbijate kooperatiivi finantsid teenindavad kaubakäivet, nad on kaubakäibeplaani täitmise abinõuks ja nimelt sellelt seisukohalt — tihedaimas seoses kaubakäibega — tuleb neid ka analüüsida.

Väljudes neist ülsannetest, võib soovitada järgmist korda finantside analüüsimisel (bilansi alusel) ja finantsplaani kontrollimisel:

1. bilansi ettevalmistamine analüüsiks;
2. muutuste kindlakstegemine tarbijate kooperatiivi bilansis seoses kaubakäibe, varumise ja muu tegevuse analüüsimisega;
3. vahendite ringluse analüüs;
4. vahendite paigutamise analüüs ja finantsilise stabiilsuse kindlaksmääramine;
5. finantsplaani täitmise kontrollimine;
6. käibe ja mittekäibeliste vahendite analüüs üksikute kirjete järgi;
7. omavahendite suurenemise analüüs;
8. püsivate ja mittepüsivate passivate analüüs;
9. kaubakäibe, varumise ja tootmistegevuse krediteerimiseks saadud pangakrediitide kasutamise kontroll ja maksevõime analüüs (krediitide tasumine);
10. järeldused ja ettepanekud, mis tulenevad analüüsist.

Siirdume nimetatud analüüsi osade detailsele läbivaatamisele.

Bilansi ettevalmistamine analüüsiks.

Bilansi ettevalmistamine analüüsiks seisab esiteks selles, et veenduda koostatud bilansi kvaliteedis, teiseks, et esitada teda reaalsel kujul, mis kajastaks reaalseid väärtusi, arveldusi jne., ja kolmandaks, et rühmitada bilanss vastavalt majandusliikult iga konto sisule, analüüsi eesmärkidele ja ülesannetele, selleks et teha raamatupidamise bilanss kergelt käsitatavaks vastavalt majandusliku analüüsi sihtidele.

Bilansi ettevalmistamine analüüsiks jaguneb niiviisi kolmeks osaks:

a) bilansi kvaliteedi kontrollimine;
b) bilansi puhastamine;
c) bilansi rühmitamine.

A. Bilansi kvaliteedi kontroll.

Madala arvepidamise taseme tõttu on koostatavate aruannete kvaliteet paljudes tarbijate kooperatiivides mitterahuldav. Siit on selge, et enne kui üle minna bilansi analüüsimisele, tuleb seda kontrollida õige koostamise mõttes, s. o. kas bilanss on koostatud kindlaksmääratud kontode nomenklatuuri alusel ja kas on silmas peetud kõiki bilansi koostamise reegleid (seadus 29. VII 1936. a.), kontrollida bilansi kokkuvõtete õigsust, kas leidub vigu ja vääratusi arvutamises jne.

Üksikute põhikontode järgi on tarvis kontrollida:

Rahalised vahendid: a) kassas — kas vastab bilansi summa nende tegelikule seisule, mis on märgitud kassapidaja revisjoniaktis; b) arveldus kontol ja jooksvatel kontodel pangas — kontrollida, kas on nende jääk bilansi järgi tõestatud panga või hoiukassa õiendiga selleks kuupäevaks.

Kaubad jaemüügi-ettevõtteis: kas need on bilansis näidatud täpses vastavuses nende olemiga, vastavalt revisjonikomisjoni inventeerimisaktidele. Kui kauba jääkide inventeerimisel osutus puudujääk, siis esiteks, kas kaupade loomulik kahanemine on maha kirjutatud kindlaksmääratud normide piirides ja teiseks, kas ülejäänud summa on kantud süüdlaste isikute kontodele.

Kauba jäägid aktivas näidatakse müügimaksumuses, passivas aga näidatakse hinnalisand kauba jäägile. Tuleb kontrollida,

kas see on õigesti tuletatud, kuna see on tihedalt seoses kasumiga. Kui hinnalisand kaupade jäägile on passivas näidatud suuremana, kui peab olema, siis kasumit bilansi järgi on alandatud; kui aga vastupidi, siis on kasumit suurendatud.

Esineb juhtumeid, kus üksikud tarbijate kooperatiivid, kartes krediteerimise katkestamist, asuvad ilmselt kuritegelikule teele, näidates hinnalisandi alandamisega kauba jäägile passivas mittetõelist rentaablust.

Hinnalisandi summa õiget määramist kaubajäägile saab kontrollida järgmisel viisil:

1. Keskmise hinnalisandi protsendi abil. Võetakse hinnalisand kaubajäägile bilansi järgi kvartali alguks ja liidetakse sellega kvartali jooksul saabunud kaupade hinnalisandi summa. Selle järel saadud summa protsenditakse kaubajäägi summaga kvartali algul, pluss kvartali jooksul sissetulnud kaubad (nii üks kui teine võetakse müügihindades) ja saadakse sel kombel keskmine hinnalisandi protsent. Viimase ja kvartali lõpu kaubajäägi summa alusel saadakse hinnalisandi summa sellele kauba jäägile.

Näide:

1. Hinnalisand kaupade jäägile 1. oktoobriks	7 654 rbl.
2. Hinnalisand kvartali jooksul saabunud kaubale	28 135 „
Kokku . . .	35 789 rbl.
3. Kaupade jääk 1. oktoobriks müügihinnas	109 348 rbl.
4. IV kvartali jooksul sissetulnud kaupade müügihind . .	380 203 „
Kokku . . .	489 551 rbl.

5. Keskmine hinnalisandi protsent:

$$\frac{35\,789 \times 100}{489\,551} = 7{,}3\%$$ (ümardatult).

6. Kaupade jääk 1. jaanuariks müügihinnas	123 224 rbl.

7. Hinnalisand kaupade jäägile 1. jaanuariks:

$$\frac{123\,224 \text{ rbl.} \times 7{,}3}{100} = 8995 \text{ rbl.}$$ (ümardatult).

2. Kaupade läbilõike alusel. Võetakse kaupade jääk kvartali lõpuks kaupade läbilõike järgi ülelugemise (inventeerimise) andmete alusel ja iga kauba hinnalisandid kooskõlas plaaniga; määratakse kindlaks hinnalisandi summa iga kauba kohta; selle järel summeerides saame üldise hinnalisandi summa kaubajäägile.

Näide. Jahu jääk on 10 000 rbl., hinnalisand 5% käibest, hinnalisandi summa: $\frac{10\,000 \text{ rbl.} \times 5}{100} = 500$ rbl. jne.

Teine viis, kuigi raskepärane arvutustehnika mõttes, võimaldab välja arvutada hinnalisandi kaupade jäägile täpsemalt kui esimene. Sellepärast seda tulebki kasutada, seda enam et praegu nimelt seda viisi soovitatakse Tsentrosojuzi poolt.

Kirjega „Kaubad jaemüügi-ettevõtteis" on tihedalt seotud kirje „Käibekulud kaupade jäägile". Selle kirje järgi ei näidata mitte kõiki käibekulusid, vaid ainult nelja järgneva kirje järgi:

a) „Raudtee- ja veetee-transport" (1. kirje);

b) „Auto-hobutransport" (2. kirje);

c) „Kaupade viimistlemine, sortimine ja pakkimine" (11. kirje);

d) „Kaupade kaod teel" (13. kirje).

Need kulud on seoses kaupade kohaletoimetamisega ja ettevalmistamisega müügiks, ja sel määral kui kaup jäägis pole veel müüdud, need kulud selles osas, milles nad langevad kaupade jäägile, tuleb eraldada jooksvatest käibekuludest kui kulud, mis on makstud ette, ja näidata bilansi aktivas.

Kaubajäägid neto-bilansis (pärast bilansi puhastamist reguleerivast kirjest „Hinnalisand kaubajäägile", vaata alamal) kajastatakse ostuhinnas, juurde lisades aga käibekulud kaupade jäägile — omahinnas.

Bilansi kvaliteedi kontrollimisel tuleb samuti selgitada, millisel määral on bilansis õigesti peegeldatud ka see kirje. Viis, mida seejuures tuleb kasutada, tuletab meelde kaupade jäägile hinnalisandi kindlaksmääramise korda. Jälgime seda tarbijate kooperatiivi näites IV kvartali kohta:

1.	Käibekulud kaupade jäägile bilansi järgi 1. oktoobriks . .	517 rbl.
2.	Käibekulud, arvutatud kaupade jäägile kirjete 1, 2, 11 ja 13 järgi IV kvartalis	4 790 „
	Kokku . . .	5 307 rbl.
3.	Kaupade jääk 1. oktoobril müügihinnas	109 348 rbl.
4.	IV kvartalis sissetulnud kaupade müügihind	380 203 „
	Kokku . . .	489 551 rbl.

5. Keskmine käibekulude protsent $\frac{5307 \times 100}{489\,551} = 1{,}08\%$.

6. Kaupade jääk 1. oktoobriks müügihinnas 123 224 rbl., käibekulud kaupade jäägile: $\frac{123\,224 \times 1{,}08}{100} = 1328$ rbl.

„Kaubad teel". Tuleb kontrollida, kas ei seisa sellel kontol kaupu, mis on juba saabunud, kuid pole veel maha kirjutatud „Kaubad jaemüügi ettevõtteis" kontole; samuti tuleb selgitada, kas pole siin arvestatud kaupu, mis on teel kaduma läinud või fiktiivselt kirjutatud sellele kontole.

Juhul, kui avastatakse kaupade kaotsiminek teel (kaugele saatmine ja muud), tuleb esitada pretensioon saatjale ja kanda need summad arvelduste kontole hankijatega.

„Taara". Sellel kontol kajastatakse taara kaupadega ja tühi taara, mis kuulub tagastamisele hankijatele ja realiseerimisele hindades, mis on arvesse võetud lõppbilansi koostamisel (vt. Tsentrosojuzi juhised 1938. a. aastaaruande tabelite täitmise kohta). Tuleb selgitada bilansis näidatud summade vastavust inventeerimise andmetele ja hindamise õigsust.

„Majanduslikud materjalid, väike-inventar ja erliiietus". Majanduslike materjalide all mõeldakse mittetootva iseloomuga materjali (pakkematerjalid, küte kaubandus- ja tootmisruumide jaoks, jooksva remondi materjalid jne.). Väike-inventari all tuleb mõista: esemeid, mis on kasutatavad vähem kui üks aasta, olenemata nende väärtusest, ja esemed väärtusega alla 200 rbl. üksuselt, sõltumata nende kasutamise ajast.

Kontrollitakse seda kontot samas korras kui taaratki.

„Toorained ja materjalid tootmises". Kajastatakse bilansis omahinnas, s. o. kaasaarvatult nendega seoses olevad kulud (transport, kaod kohaletoimetamisel, jääkulud jne.). Nagu kaupade juureski, tuleb selgitada nende vastavust tegeliku jäägiga bilansis revisjonikomisjoni akti järgi. Puudujäägid üle loomulike kahanemise normide tuleb kanda vastutavate isikute kontodele. Tuleb kontrollida loomuliku kahanemise mahakandmise õigsust ja puudujääkide kandmist süüdlaste kontodele.

„Varumiskaubad". Need kajastatakse bilansis varumishindades. Kontrollitakse analoogiliselt toorainete ja materjalidega.

„Aruandekohuslikud isikud". Tuleb selgitada, kas bilansi koostamise momendiks olid kontrollitud kõik aruandekohuslike isikute avansiaruanded ja kas summad olid laiali kantud vastavatele kontodele — käibekuludele, raha jääk kassasse jne.

„Ettetehtud kulud". Tuleb kontrollida, kas on õigesti kantud sellele kontole kulud kui kulutused tulevale ajale, kas ei ole siia kantud osa jooksvaid kulusid, selleks et näidata kõrgemat rentaablust.

Üksikutel juhtudel võib selguda, et ettetehtud kulud on täielikult maha kantud jooksvateks kuludeks, mis samuti pole õige, kuna see vähendab möödunud perioodi kasumit. Kontrollida tuleb samuti, kas teostatakse ettetehtud kulude mahakandmist jooksva perioodi käibekuludeks vastavalt arvepidamise juhistele.

„Vahendid arvlemistes". a) „Arvlemised oma maakondliku liiduga ja maakondliku varumis-

kontoriga". Tuleb selgitada, kas on teostatud vahekordade võrdlust ja kas on olemas õiendid maakondlikult liidult ja maakonna varumiskontorilt, mis kinnitaksid tarbijate kooperatiivi võlgnevust bilansis näidatud summas.

b) „Arvlemised kaupade ja teenuste alal". Sellel kirjel näidatakse tarbijate kooperatiivi muude deebitoride võlgnevus, mis on tekkinud arvelduste korras müüdud kaupade ja transpordiga osutatud teenete eest. Tuleb kontrollida analoogiliselt eelmisele kontole.

c) „Majanduslikud organisatsioonid, asutised ja isikud mitmesuguste arvlemiste alal". Siin näidatakse kõik mittekaubalised deebitorid (töölised ja teenistujad jne.).

Tuleb veenduda kõikide kajastatud summade õigsuses, kas need on tõestatud organisatsioonide ja isikute poolt, samuti ka revisjonikomisjoni kontrollimise aktidega.

d) „Isikud puudujääkide alal". Siin kajastatakse kõik puudujäägid vastutavatel isikutel kaupades ja materjalides üle kindlaksmääratud loomuliku kao normide, samuti raha, inventari jne. puudujäägid.

Tuleb kontrollida, kas kõik aasta jooksul selgitatud puudujäägid on kantud sellele kontole, kas polnud juhtumeid, kus selgitatud puudujäägid kaeti ülejääkidega, mis selgusid järgnevatel revisjonidel, kas pole ebaõigelt kantud sellele kontole kahjutasumakseid (rikutud kaupade väärtus vastavalt aktile ja muud), kas on olemas juhatuse otsused, ja missuguste summade järgi, asjade üleandmiseks kohtusse.

e) „Vaieldavad nõudmised". Siin näidatakse vaieldav debitoorne võlgnevus hagide järgi, mis on esitatud kohtusse või arbitraaži, puudujääkide ja muude arvelduste alal. On vajalik kontrollida kajastatud summade õigsust õienditega hagide saabumise kohta kohtusse või arbitraaži.

f) „Deebitorid kohtu või arbitraaži otsusel". Tuleb kontrollida näidatud summade õigsust täitelehtede ja muude dokumentide järgi.

„Rahandusministeeriumi organid mitmesuguste arvelduste alal". Tuleb kontrollida näidatud summade õigsust rajooni rahandusosakonna õienditega.

Samas korras tuleb kontrollida ka kreeditore.

„Vaieldavate võlgade reserv". See reserv luuakse enne lõppbilansi koostamist vaieldavate võlgade hagide järgi, mis

on kohtus või arbitraažis läbivaatamisel, mitte üle 25% võlgade summast. Tuleb kontrollida üksikasjalikult iga üksiku deebitori järgi reserveerimise õigsust ja juhatuse kinnitust.

„Põhivahendid" (mitteamortiseeritud osas). Tuleb selgitada esiteks varade hindamise õigsust nende soetamise või valmistamise maksumuse järgi, kaasaarvatult kulud nende kohaletoimetamisel ja ülesseadmisel, maha arvates põhivahendite kulumise summa; teiseks, kas vastab bilansis näidatud jääk revisjonikomisjoni aktides näidatud inventeerimise andmetele. Kontrollida tuleb samuti kõlbmatuks muutunud vara bilansist kustutamist, kui see selgus inventeerimisel, ja kas on puuduva vara väärtus kantud süüdlaste isikute kontodele.

„Pikaajalised ja lühiajalised pangakrediidid". Tuleb järele vaadata, kas võlgnevus on tõestatud panga kontokorrent-väljakirjutustega või õienditega.

Tulemused. Tuleb hoolikalt kontrollida kahjumite ja kasumite kontot aruande järgi, täpsustades kaupade ja ettetehtud kulude kontode alusel jooksva perioodi realiseeritud hinnalisandit ja käibekulusid. Eriti hoolikalt tuleb kontrollida igasugu kadude mahakandmist lootuseta deebitoride, makstud trahvide ja viiviste, aruandeaastal selgunud möödunud aastate kahjude jne. osas; samal ajal tuleb kontrollida juhuslike, mitteplaanitavate tulude vahekorda — mittenõutud kreeditoride, mitte õigeaegselt väljaselgitatud tulude jne. mahakirjutamist. Selle konto kontrollimise tulemust tuleb võrrelda bilansi vastavate kontodega (kasum, kahjum).

Tuleb hoolikalt kontrollida kõik kokkuvõtted aruandes ja bilansis.

Kontrollida tuleb analüüsitava perioodi bilanssi lõpudaatumile ja eriti aasta-aruande bilanssi.

Kõik avastatud vead ja ebatäpsused tuleb koheselt raamatupidaja poolt parandada ja alles selle järel saab asuda bilansi ettevalmistamisele analüüsimiseks.

(„Raamatupidamise

Lõppbilanss 1.

Aktiva.

Kontode plaani nr-id	Bilansikirjete nimetus	Rea nr.	1. I 1939. a.	1. I 1938. a.
1	2	3	4	5
	I. Kauba varud.			
3	Kaubad teel	1	—	—
4	Kaubad jaemüügi-ettevõtteis:			
	a) normaalsel hoiul	2	113 633	95 242
	b) hooajalisel hoiul, ennetähtaegse sisseveo ja stimuleerimiskaubad	2	9 591	5 451
5	Varumiskaubad	3	1 958	1 756
4	Kaubad kohvikuis ja einelaudades	4	2 125	48
4,5	Valmistooted tootmisettevõtteis	5	575	—
4,5	Taara	6	3 492	1 201
17	Käibekulud kauba jäägile jaemüügi-ettevõtteis	7	1 307	204
	Kokku	8	132 681	103 902
	II. Rahalised vahendid.			
1	Kassa	9	5 291	2 500
2	Arvelduskonto ja jooksvad kontod	10	43 895	37 400
2	Eriarve Riigipangas amortisatsioonisummade arvestus-ülekanneteks	11	—	—
1	Rahalised vahendid teel	12	3 584	—
	Kokku	13	52 770	39 900
	III. Arveldused.			
	A. Deebitorid.			
10	Arveldused oma maakondliku liiduga	14	—	—
10	Arveldused oma maakondliku liidu varumiskontoriga	15	—	—
9	Avansid varumise alal	16	—	—
9	Majanduslikud organisatsioonid, asutised ja isikud mitmesuguste arvelduste alal	17	3 650	1 390
9	Isikud puudujääkide alal	18	2 722	116
9	Kahjutasumaksekohuslikud isikud	19	—	—
9	Vaieldavad võlad:			
	a) puudujääkide alal	20	3968	2 824
	b) muude arvlemiste alal	21	—	570

aruanne", 1. osa).
Jaanuariks 1939. a.

Passiva.

Kontode plaani nr-id	Bilansikirjete nimetus	Rea nr.	1. I 1939. a.	1. I 1938. a.
1	2	3	4	5
	I. Fondid.			
18	Põhifond	60	79 739	24 689
18	Tagavarafond	61	7 807	—
18	Amortisatsioonifond, mis on määratud kapitaalremontideks ja taastamisteks	62	3 890	4 009
18	Amortisatsioonifond, mis kuulub sissemaksmisele Kaubanduspanka	63	—	2 000
18	Kaadrite ettevalmistamise fond	64	—	6 855
18	Direktorifond	65	—	—
18	Muud erifondid	66	4 771	2 955
	Kokku	67	96 207	40 508
	II. Osamaksud.	68	114 868	109 600
	III. Elanikkonna vahendid.			
13	Tähtajalised ja tähtajata hoiused	69	180	180
13	Elanikkonna hoiused ehitustegevuses, kogutud kuni 1. jaanuarini 1937. a.	70	7 216	7 221
	Kokku	71	7 396	7 401
	IV. Reservid ja reguleerivad kirjed.			
19	Reservid vaieldavate nõudmiste alal	72	887	821
6	Hinnalisand kaupade jäägile jaemüügiettevõtteis	73	13 706	5 451
6	Hinnalisand kaupade jäägile kohvikuis ja einelaudades	74	429	40
	Kokku	75	15 022	6 312
	V. Pikaajalised laenud.			
14	Käibevahenditeks saadud laenud:			
	a) riigi eelarvest	76	—	—
	b) tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidelt	77	—	—
	c) muudelt organisatsioonidelt	78	—	—

Aktiva.

1	2	3	4	5
9	Deebitorid kohtu või arbitraaži otsusel:			
	a) puudujääkide alal	22	—	—
	b) raiskamiste alal	23	1 747	—
	c) muud	24	—	—
	Kokku rühm A järgi	25	12 087	4 900
9	Selle hulgas sisekooperatiivseid	26	—	—
9	B. Rahandusminist. organid mitmesuguste arvelduste alal, välja arvatud tulumaks kasumilt	27	38	89
	C. Aruandekohuslikud isikud	28	—	57
	IV. Ettetehtud kulud.			
17	Ettetehtud kulud	29	174	3 140
17	Ülekulutused, mis kuuluvad katmisele erifondidest	30	2 547	—
	Kokku	31	2 721	3 140
	V. Eraldatud vahendid.			
22	Rahandusminist. tulumaksu alal kasumilt	32	10 415	18 836
22	Sissemaksed pikaajalise krediteerimise fondi	33	32 654	38 962
22	Sissemaksed tagavarafondi arvel	34	—	—
22	Sissemaksed reguleerimisfondi	35	23 829	23 829
22	Sissemaksed Kaubanduspanka kapitaalmahutuste finantseerimiseks (peale sissemaksete ФДК)	36	—	—
22	Väljaantud laenud:			
	a) tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidele	37	68 961	63 053
	b) muudele organisatsioonidele	38	100	100
22	Väärtpaberid	39	—	—
22	Summad, mis kuuluvad mahakirjutamisele põhifondi arvel	40	—	—
22	Arvestusülekanded direktorifondi aruandeaasta jooksul	41	—	—
22	Tagastamata sissemaksed Tsentrosojuzi sotsiaalkindlustuse kokkuhoiu arvel	42	—	—
9	Arveldused reorganiseerimise alal vastavalt NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määrusele 16. VI 1938. a.	43	—	—
	Kokku	44	135 959	144 780

1	2	3	4	5
14	Kapitaalmahutusteks saadud laenud, mis on kasutamisele andmata:			
	a) tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidelt	79	—	—
	b) Kaubanduspangalt	80	—	4 500
	c) muudelt organisatsioonidelt . . .	81	—	400
14	Kasutusele võetud kapitaalmahutusteks saadud laenud (põhivahendite finantseerimiseks):			
	a) tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidelt	82	—	—
	b) Kaubanduspangalt	83	4 000	—
	c) muudelt organisatsioonidelt	84	400	—
	Kokku	85	4 400	4 900
	VI. Riigipanga lühiajalised krediidid.			
14	Laenud jooksvaks kaubakäibe krediteerimiseks	86	75 839	66 000
14	Laenud hooajaliseks kaupade kogumiseks, ennehooajaliseks sisseveoks ja stimuleerimiseks	87	4 889	2 500
14	Laenud varumiskaupade kindlustusel .	88	—	—
14	Blanko-laenud	89	—	—
14	Muud laenud	90	—	—
14	Tähtajaks tasumata laenud	91	—	—
	Kokku	92	80 728	68 500
	VII. Arveldused.			
10	Arveldused oma maakondliku liiduga .	93	3 557	127
10	Arveldused oma maakondliku liidu varumiskontoriga	94	782	931
9	Varustajad maksenõudmiste alusel . .	95	—	6 000
9	Majanduslikud organisatsioonid, asutised ja isikud mitmesuguste arvelduste alal	96	916	5 332
9	Töölised ja teenistujad	97	1 109	—
9	Arveldused reorganiseerimise alal vastavalt NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määrusele 16. VI 1938. a.	98	—	—
	Kokku	99	6 364	12 390
9	Selle hulgas sisekooperatiivseid	100	—	—
	Rahandusminist. organid mitmesuguste arvelduste alal, välja arvatud tulumaks kasumilt	101	921	90
	VIII. Sisemised arvlemised (arveldused juhatuse ja ettevõtete vahel).			

Aktiva.

1	2	3	4	5
	VI. Põhivahendid.			
21	(Amortiseerimata osas)	45	21 413	23 838
17	**VII. Lõpetatud kapitaalremont renditud põhivahenditele.**	46	—	—
20	**VIII. Lõpetamata kapitaalmahutused.**	47	—	—
	IX. Materjalide ja inventari varud.			
15	Tootmistoorained ja -materjalid . . .	48	10 468	4 800
15	Majanduslikud materjalid	49	3 744	1 131
15	Väheväärtuslik ja kiireltkuluv inventar ja eririietus kasutamisel	50	7 827	5 834
15	Loomad nuumal ja noorloomad . . .	51	652	—
	Kokku	52	22 691	11 765
16	**X. Pooltooted ja töötlemine.**	53	—	—
	XI. Sisemised arvlemised (arvlemised juhatuse ja ettevõtete vahel).			
11	Arvlemised eraldatud põhi- ja käibevahendite alal	54	23 691	16 708
11	Tasumisele kuuluvad arvlemised (jooksvate operatsioonide järgi)	55	3 547	179
	Kokku	56	27 238	16 887
	XII. Tulemused.			
23	Eelmiste aastate kahjum	57	—	—
23	Aruandeaasta kahjum	58	—	—
	Bilanss	59	407 598	350 258

Juhatuse esimees .....

Raamatupidaja .....

1	2	3	4	5
11	Arvlemised eraldatud põhi- ja käibevahendite alal	102	23 691	16 708
11	Tasumisele kuuluvad arvlemised (jooksvate operatsioonide järgi)	103	3 547	179
	Kokku	104	27 238	16 887
	IX. Tulemused.			
23	Eelmiste aastate kasum	105	—	—
23	Aruandeaasta kasum	106	54 454	83 664
	Bilanss	107	407 598	350 258
	Kirjed väljaspool bilanssi.			
25	Põhivahendite kulumine	108	9 155	7 500
01/02	Aruandmisele kuuluvad plangid . . .	109	—	—
04	Hoiulevõetud kaubad (materjalid) . . .	110	108	—
06	Renditud põhivahendid	111	—	—
	Kokku väljaspool-bilansiliste kirjete järgi	112	9 263	7 500

B. Bilansi puhastamine.

Kontrollitud ja parandatud bilanss kuulub puhastamisele. Bilansi puhastamine on tarvilik selleks, et ta esineks reaalsel kujul. Bruto-bilansis on kaubad näidatud müügihinnas, kuid neid tuleb väljendada omahinnas, maha arvates hinnalisandi kauba jäägile, kuna see kujutab endast mitterealiseeritud hinnalisandit, sest kaubad on veel müümata. Jättes niiviisi passivast välja hinnalisandi ja vähendades selle summa võrra kaupade jääki aktivas, saame kaubad ostuhinnas, ja lisades sellele, nagu varem märgitud, käibekulud kauba jäägile, saame kauba jäägi, mis on kajastatud puhastatud bilansis (neto) omahinnas.

Samal kombel teostatakse hinnalisandi-konto puhastamist ka hooajalise kaupade kogumise ja kohvikutes ning einelaudades olevate kaupade jäägilt.

Bilansis on hinnalisand kaupade jäägile näidatud üldise summana, ilma seda lahutamata normaalse ja hooajalise hoiu kaupadele. See summa tuleb hinnalisandi arvutamise andmete alusel puhastatud bilansis näidata vastavalt kauba jääkide vähenemisele. Sel juhul, kui bilansi puhastamist tehakse maakondlikus liidus, ja hinnalisandi arvutamise andmed puuduvad, võib üldise hinnalisandi summa jagada proportsionaalselt normaalsete ja hooajalise hoiu kaupade vahel. Meie näites (1. I 1939. a.) saame (vt. bilansid) järgmiselt.

Hinnalisand hooajalise kogumise kaupade jäägile:

$$\frac{13\,706 \times 9591}{123\,224} = 945 \text{ rbl.}$$

s. o. kogu hinnalisandi summa (13 706 rbl.), korrutatud hooajalise kogumise kaupade jäägi summaga ja jagatud normaalse ja hooajalise kogumise kaupade üldise summaga (123 224 rbl.), annab realiseerimata hinnalisandi summa hooajalise kogumise kaupade jäägile (945 rbl.).

Hinnalisand normaalse hoiuga kaupade jäägile on:

13 706 rbl. — 945 rbl. = 12 761 rbl.[2]

Peale selle on bruto-bilansis veel „Reserv vaieldavate nõudmiste alal", mis samuti kuulub puhastamisele: „Reserv vaieldavate nõudmiste alal" arvatakse aktivas maha kontost „Vaieldavad nõudmised".

---

[2] Alates 1939. a. arvestatakse kõik kaubad (hooaja-, ennetähtaegse sisseveo, stimuleerimis-) koos normaalse hoiu kaupadega; seepärast langeb tulevikus ära tarvidus hinnalisandi jaotamiseks nende vahel (autori märkus).

Rea nr.-id	Aktiva	1. I 1938. a.	1. I 1939. a.	Rea nr.-id	Passiva	1. I 1938. a.	1. I 1939. a.
1	2	3	4	5	6	7	8
19	Vaieldavad võlad	821	887	72	Reservid vaieldavate nõudmiste alal	821	887
	Kaubad jaemüügiettevõtteis:			73	Hinnalisand normaalse hoiu kaupade jäägile	5 000	12 761
2	a) normaalse hoiu	5 000	12 761				
2	b) hooajalise hoidmise, ennetähtaegse sisseveo ja stimuleerimise	451	945	73	Hinnalisand hooajalise kogumise ja stimuleerimiskaupade jäägile	451	945
5	Kaubad kohvikuis ja einelaudades	40	429	74	Hinnalisand kaupade jäägile kohvikuis ja einelaudades . .	40	429
54	Arvlemised eraldatud põhi- ja käibevahendite alal . . .	16 708	23 691	102	Arvlemised eraldatud põhi- ja käibevahendite alal . . .	16 708	23 691
55	Tasumisele kuuluvad arvlemised (jooksvate operatsioonide järgi)	179	3 547	103	Tasumisele kuuluvad arvlemised (jooksvate operatsioonide järgi)	179	3 547
	Bilanss	23 199	42 260		Bilanss	23 199	42 260

„Sisemajanduslikud arvlemised fondide alal" ja „Tasumisele kuuluvad arvlemised" isemajandamisel olevate üksikute ettevõtete bilansside analüüsimisel (maakauplus, toidukaupade kauplus, leivatööstused jne.) jäävad bilanssidest maha võtmata.

Bilansi puhastamise tulemused tuleb vormistada puhastatud bilansi koostamise teel. Tarbijate kooperatiivi aruande näitel (vt. bilansid 1. I 1938. a. ja 1. I 1939. a. lk. 244—249) omab puhastatud bilanss kuju, mis on toodud lk. 251.

C. Bilansi rühmitamine.

Tarbijate kooperatiivi puhastatud bilanss tuleb rühmitada, selleks et esitada seda majanduslikuks analüüsiks selgel ja käepärasel kujul.

Mis on bilansi majanduslik rühmitamine?

Bilansi majanduslikuks rühmitamiseks nimetatakse aktiva ja passiva lahutamist majanduslike rühmade järgi, mis kajastavad: aktivas — vahendite paigutamist majapidamises nende iseloomu, sihituse ja osa järgi; passivas — finantseerimise allikaid nende tekkimise, iseloomu ja sihituse järgi, üksikute aktiva ja passiva kontode ühendamist ja üldistamist vastavate rühmade piires nende majandusliku sisu ja sihituse järgi, selleks et saada paremat ülevaadet bilansist ja selle analüüsist.

Nagu juba märgitud, on bilansi aktivasse mahutatud mitmesugused väärtused — raha, kaubad, varad ja muud ning arveldused; passivas — finantseerimise vahendid, omad ja võõrad. Majandusliku tegevuse, s. o. käibe suhtes ei etenda kõik aktiva väärtused ühesugust osa. Ühed neist on pidevalt käibel, pidevalt muudavad oma vormi, muutuvad vahel kaubaks, kaubast — tagasi rahaks (sageli aga ka kaupadest arveldusteks, ja selle järel alles rahaks). Teised väärtused, näiteks hooned ja ehitused, kuigi aegamisi ka kuluvad ja kantakse amortisatsiooni ning käibekulude kaudu üle käibesse, vahetult aga nagu kaubad nad siiski ei ringle, vaid teenindavad käivet, täites äärmiselt tähtsat ülesannet, sest ilma materiaal-tehnilise baasita — kaupluste, ladude, majandusliku inventari ja muuta — ei saa kaubandust olla.

Esimest vahendite rühma, mis on pidevalt ringlemisel ja loob vahetult käivet, nimetatakse käibevahenditeks

(käibelisteks aktivateks); teist rühma, mis ainult teenindab käivet, nimetatakse mittekäibelisteks vahenditeks (mittekäibelised aktivad). Bilansi alusel teostatava finantside analüüsi vaatepunktilt on tähtis teada vahendeid, mis on käibel ja mis ei ole käibel. Sellepärast on tarvilik bilansi rühmitumisel jaotada aktiva kaheks osaks:

I. Käibivad aktivad.

II. Mittekäibivad aktivad.

Tekib küsimus, milliste aktivate juurde — käibivate või mittekäibivate — tuleb arvata käibest eraldatud vahendid, s. o. vahendid, mis on lühiajaliselt deebitoride käes, ja vahendid, mis on välja eraldatud pikemaks ajaks, näiteks väärtpaberid, väljaantud laenud jne.

Niisuguste vahendite arvamisel ühtede või teiste aktivate juurde tuleb väljuda eraldamise iseloomust ja kestusest. Näiteks lühiajalised deebitorid — arveldused varustajatega, arveldused maakondliku liiduga, arveldused avansside alal toorainete äraandjatega jne. — tekivad kaubanduse käigus ja eraldatakse lühemaks ajaks; teised vahendid aga eraldatakse väljaspool otsest sidet kauba müügiga, näiteks väärtpaberid, erisissemaksed Kaubanduspanka, väljaantud laenud jne., kusjuures nad eraldatakse pikemaks ajaks, tavalisesti üle aasta. Niisugune eraldamise aeg näitab, et need vahendid, erinevalt esimese rühma eraldatud vahendeist, ei ringle jooksval aastal ega mõjuta ka käibe suurust. Sellepärast on õige kanda selle rühma vahendid mittekäibivateks, lühiajalised deebitorid aga tasumise tähtajaga kuni üks aasta, — käibivateks.

Bilansi passiva analüüsimisel tekib loomulikult tarvidus omada selget ettekujutust oma ja võõraste vahendite suuruse kohta. Sellepärast jaotatakse passiva samuti kahte rühma:

I. Võõrad vahendid.

II. Omavahendid.

Kuid niisugust aktiva ja passiva jaotamist ei ole veel küllalt selleks, et lugeda bilanssi ja selgitada organisatsiooni finantsilist olukorda.

Mitte kõik käibevahendid ei etenda ühesugust osa tarbijate kooperatiivi majanduses. Ühed neist on kaubanduslikus käibes, tagades niinimetatud normaalset kaubanduslikku käivet, teised vahendid on paigutatud hooajalisisse kaupade varudesse või omavad erilist sihilist kasutamist, kolmandad on paigutatud mittekaubanduslikku tegevusse ja neljandad on arveldustes (deebitorides).

Analüüsides bilanssi on tähtis teada vahendite paigutust, mis on käibes, ja nendega kaubanduse, varumise ning mittekaubandusliku tegevuse tagamise määra. Sellepärast on vajalik jagada käibivad aktivad (vahendid) omakorda allrühmadesse:

a) käibevahendid normaalseks kaubanduslikuks tegevuseks;

b) käibevahendid hooajaliseks või sihiliseks tegevuseks;

c) käibevahendid mittekaubanduslikus tegevuses;

d) deebitorid (vahendid arveldustes).

Niisugune käibevahendite jaotamine vastab täielikult panga krediteerimise põhimõtteile ja korrale, kuna Riigipank ei krediteeri tarbijate kooperatiivi üldist majanduslikku tegevust, vaid konkreetselt — kaubandust normaalse jooksva käibe kaupadega, hooajalist kaupade kogumist (sihtlaenud), krediteerib varumist (maakondliku varumiskontori kaudu) jne.

Paremaks mittekäibeliste aktivate vaatlemiseks kooskõlas üksikute kontode majandusliku iseloomuga ja sisuga võib nende koosseisus eraldada kolme allrühma:

a) põhivahendid,

b) eraldatud vahendid,

c) reguleerivad kontod (tulumaks, kahjumid).

Niisugust jaotamist soovitatakse eriti suurte organisatsioonide — maakondlik liit, oblastiliit, kogu süsteemi bilanss — bilansside analüüsimisel.

Passiva jaotamine kahte vahendite rühma — oma ja võõrad — pole samuti küllaldane.

Võõrad vahendid koosnevad lühiajalistest krediitidest, mis põhiosas saadakse Riigipangalt, ja pikaajalistest krediitidest. Pank krediteerib jooksvat kaubakäivet, samuti annab ta sihtlaene hooajalise iseloomuga väärtuste varude kindlustusel, ennehooajaliseks sisseveoks, stimuleerimiskaupadeks, varumiskaupadeks jne. Pikaajaliste krediitide sihiks on kindlustada käibevahendeid (laenud käibevahenditeks) ja neid nõutatakse samuti ka kapitaalehituseks.

Peale selle tekivad tarbijate kooperatiivil niinimetatud mittepüsivad passivad, mitut liiki kreeditoride kontod, krediitide tähtaegade möödalaskmised, kulutatavad fondid (kaadrite ettevalmistamise fond, erifond jne.). Võõraid vahendeid võrdsustada, näidates neid ainult ühe rühmana, ka ei saa — neid tuleb liigitada vastavalt eesmärgile ja iseloomule.

Võõraste vahendite parema majandusliku vaatlemise eesmärgil bilansis tuleb eraldada neis järgmised allrühmad:

a) krediidid kaubakäibeks (jooksev krediit),
b) sihtkrediidid,
c) mittepüsivad passivad,
d) püsivad passivad.

Järgmine üksikasjalik bilansi rühmitamine väljub üksikute kontode arvestamise iseloomust ja majanduslikust sisust nende kandmisel ühte või teise rühma, kusjuures bilansi paremaks vaatlemiseks sisult lähedased kontod liidetakse.

Analüüsides finantse aastabilansi alusel, võib võrdluseks kasutada bilansse aasta alguseks ja kvartalibilansse aasta sees. Kuid võrdluse lihtsustamise eesmärgil võib piirduda bilanssidega aasta alguseks ja aasta keskpaiga, s. o. 1. juuli peale.

Rühmitamise ja analüüsimise näiteks võtame tarbijate kooperatiivi bilansi 1938. a. alguseks ja lõpuks.

Bilansi rühmitamine antakse tabelis, mis on toodud lk. 256—261.

Lahtris 1 aktivas ja lahtris 9 passivas on näidatud üksikute bilansikontode ridade numbrid nende üleviimisel ühte või teise rühma.

Toome allpool selgitused üksikute kontode juurde nende rühmitamise vaatepunktilt.

Normaalse tähtsusega käibivad aktivad. Sellesse rühma kuuluvad:

„Rahalised vahendid".
„Kaubad jaemüügiettevõtteis normaalse hoiuga".
„Kaubad teel".
„Käibekulud kaubajäägile".
„Taara".
„Ettetehtud kulud".

Bilansi koostamise seaduse alusel 29. VII 1936. a. tuleb see kirje lahutada ettetehtud kuludeks, mis kaetakse eelseisval aruandeaastal ja mis kaetakse järgnevate aastate jooksul. Ettetehtud kulud — see on tulevase, mitte veel toimunud käibe tasumine (avansseerimine). Sellepärast see kirje oleks tulnud kanda normaalse tähtsusega käibeväärtuste juurde, kui vahetult käibega seotud. Kuid arvesse võttes seda, et osa kulusid kantakse üle järgnevatele aastatele (makstud üür näiteks kahe aasta peale ette jne.), on õigem teda jaotada analüütilise arvestuse alusel kuludeks, mis kaetakse jooksval aastal, ja kuludeks, mis kaetakse järgnevate aastate jooksul, arvates esimesed normaalse tähtsusega käivete, teised — mittekäibivate vahendite juurde, kuivõrd nad on eraldatud käibest üle ühe aasta.

TARBIJATE KOOPERATIIVI BILANSS 1. JAANUARIKS 1938. A. JA 1. JAANUARIKS 1939. A. (tuhandetes rublades).

Aktiva.

Rühmitatud bilansi ridade nr-id	Bilansikirjete nimetused	1. I 1938. a.		1. I 1939. a.		Muutused	
		summa	päevad	summa	päevad	summa	päevad
1	2	3	4	5	6	7	8
	Ühepäevane käive	3,2	—	4,4	—	—	—
	A. KÄIBIVAD AKTIVAD.						
	I. Normaalse tähtsusega aktivad kaubanduses.						
9, 10, 12	1. Rahalised vahendid . .	39,9	12,5	52,7	12	+12,8	—0,5
2	2. Kaubad kauplustes . .	90,2	28,2	100,8	22,9	+10,6	—5,3
	3. Kaubad teel	—	—	—	—	—	—
7	4. Käibekulud kaubajäägile	0,2	—	1,3	0,3	+ 1,1	+0,3
6	5. Taara	1,2	0,4	3,5	0,8	+ 2,3	+0,4
49, 50	6. Majanduslikud materjalid ja väheväärtuslik inventar	7,0	2,2	11,6	2,6	+ 4,6	+0,4
28	7. Aruandekohuslikud isikud	0,1	—	—	—	— 0,1	—
29	8. Ettetehtud kulud . . .	3,1	1,0	0,2	—	— 2,9	—1,0
	Kokku	141,7	44,3	170,1	38,6	+28,4	—5,7
	II. Sihtkrediteerimise objektid.						
2	9. Hooajalise hoiu, ennetähtaegse sisseveo ja stimuleerimiskaubad .	5,0	1,6	8,6	2,0	+ 3,6	+0,4
3,16	10. Varumiskaubad . . .	1,8	0,6	2,0	0,4	+ 0,2	—0,2
	Kokku	6,8	2,2	10,6	2,4	+ 3,8	+0,2

Passiva.

Rühmitatud bilansi ridade nr-id	Bilansikirjete nimetus	1. I 1938. a.	1. I 1939. a.	Kõrvalekaldumine
		summa	summa	(+ —)
9	10	11	12	13
	I. Krediidid kaubakäibe alal.			
86	1. Laenud jooksvaks kaubakäibe krediteerimiseks	66,0	75,8	+ 9,8
95	2. Varustajad maksenõuete järgi	6,0	—	— 6,0
	Kokku	72,0	75,8	+ 3,8
	II. Sihtkrediidid.			
87	3. Laenud hooajaliseks kogumiseks, ennetähtaegseks sisseveoks ja stimuleerimiseks . . .	2,5	4,9	+ 2,4
88	4. Laenud varumiskaupadeks	—	—	—
90	5. Muud laenud	—	—	—
	Kokku	2,5	4,9	+ 2,4
94	6. Arveldused varumiskontoriga (avansskrediit)	1,0	0,8	— 0,2
	Kokku II rühma järgi	3,5	5,7	+ 2,2

1	2	3	4	5	6	7	8
	III. Väärtused mittekaubanduslikus tegevuses.						
4,5	11. Valmistooted ja kaubad	1,1	0,3	2,3	0,5	+ 1,2	+ 0,2
48	12. Tootmistoorained ja -materjalid	4,8	1,5	10,5	2,4	+ 5,7	+ 0,9
51, 53	13. Pooltooted	—	—	0,6	0,1	+ 0,6	+ 0,1
	Kokku	5,9	1,8	13,4	3,0	+ 7,5	+ 1,2
	IV. Deebitorid.						
14, 15	14. Arveldused maakondliku liiduga	—	—	—	—	—	—
17	15. Majanduslikud organisatsioonid ja isikud mitmesuguste arvelduste alal	1,4	0,4	3,7	0,9	+ 2,3	+ 0,5
18, 19	16. Isikud puudujääkide alal	0,1	—	2,7	0,6	+ 2,6	+ 0,5
	17. Vaieldavad nõudmised:						
20	a) puudujääkide alal .	2,0	0,6	3,1	0,7	+ 1,1	+ 0,1
21	b) muude arvelduste alal	0,6	0,2	—	—	— 0,6	— 0,2
	18. Deebitorid kohtu ja arbitraaži otsusel:						
22, 23	a) puudujääkide ja raiskamiste alal . .	—	—	1,8	0,4	+ 1,8	+ 0,4
24	b) muud	—	—	—	—	—	—
27	19. Rahandusmin. organid muude arvlemiste alal	0,1	—	—	—	— 0,1	—
	Kokku	4,2	1,2	11,3	2,6	+ 7,1	+ 1,4

9	10	11	12	13
	III. Mittepüsivad passivad.			
93, 94	7. Arveldused maakondliku liiduga	0,1	3,6	+ 3,5
96	8. Majanduslikud organisatsioonid ja isikud muude arvlemiste alal	5,3	0,9	— 4,4
101	9. Rahandusmin. organid mitmesuguste arvlemiste alal	0,1	0,9	+ 0,8
91	10. Tähtajaks tasumata laenud	—	—	—
	Kokku kreeditorid . .	5,5	5,4	— 0,1
69	11. Tähtajalised ja tähtajata hoiused	0,2	0,2	—
61, 65, 66	12. Kulutatavad fondid . .	9,8	4,8	— 5,0
103	13. Sisemised arvlemised jooksvate operatsioonide alal	—	—	—
	Kokku	15,5	10,4	— 5,1

1	2	3	4	5	6	7	8
55	20. Tasumisele kuuluvad sisemised arvlemised (jooksvate operatsioonide alal)	—	—	—	—	—	—
	Kokku	4,2	1,2	11,3	2,6	+ 7,1	+ 1,4
	Kokku käibevahendid	158,6	49,5	205,4	46,6	+46,8	— 2,7
	B. MITTEKÄIBELISED AKTIVAD JA REGULATIIVID.						
45	21. Põhivahendid	23,8	—	21,4	—	— 2,4	—
46, 47	22. Põhivahendite lõpetatud kapitaalremont ja lõpetamata kapitaalehitus	—	—	—	—	—	—
33, 34, 35	23. Mitmesugused sissemaksed	62,8	—	56,5	—	— 6,3	—
36, 42, 37	24. Väljaantud laenud: a) tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidele	63.0	—	69,0	—	+ 6,0	—
38	b) muud	0,1	—	0,1	—	—	—
54	25. Arveldused eraldatud vahendite alal	—	—	—	—	—	—
39	26. Väärtpaberid	—	—	—	—	—	—
40, 43 11, 30	27. Muud mittekäibelised aktivad	—	—	2,5	—	+ 2,5	—
32	28. Rahandusmin. org. tulumaksu alal	18,8	—	10,4	—	— 8,4	—
57, 58	29. Kahjumid	—	—	—	—	—	—
	Kokku	168,5	—	159,9	—	— 8,6	—
	Bilanss	327,1	—	365,3	—	+38.2	—

9	10	11	12	13
	IV. Püsivad passivad.			
76, 77, 78	14. Laenud käibevahenditeks	—	—	—
79, 80, 81, 82	15. Laenud kapitaalmahutusteks	4,9	4,4	— 0,5
83, 84, 89	15a. Blanko-laenud . . .	—	—	—
70	16. Elanikkonna hoiused ehitustegevuses . . .	7,2	7,2	—
97	17. Töölised ja teenistujad	—	1,1	+ 1,1
102	18. Arveldused eraldatud vahendite alal	—	—	—
98	19. Arveldused reorganiseerimise alal	—	—	—
	Kokku	12,1	12,7	+ 0,6
	Kokku võõrvahendeid	103,1	104,6	+ 1,5
	V. Omavahendid.			
60	20. Põhifond	24,7	79,7	+55,0
61	21. Tagavarafond	—	7,8	+ 7,8
62, 63	22. Amortisatsioonifond .	6,0	3,9	— 2,1
68	23. Osamaksud	109,6	114,8	+ 5,2
105, 106	24. Kasum	83,7	54,5	—19,2
	Kokku	224,0	260,7	+36,7
	Bilanss	327,1	365,3	+38,2

„Majanduslikud materjalid, väike-inventar ja eririietus". Need on samuti ettetehtud kulud, sellepärast nad arvatakse käibevahendite juurde (esimesse rühma).

„Aruandekohuslikud isikud". Selle kirje arvamine deebitoride juurde (nagu seda mõnikord tehakse) pole õige. Ainult aruandekohuslike isikute puudujäägid kuuluvad deebitoride juurde. Aruandekohuslike isikute käes on harilikult raha, kaubadokumendid ja muud. On selge, et see kirje tuleb kanda normaalse tähtsusega käibevahendite rühma.

Kui aruandekohuslike isikute koosseisus on avansse, mis on üle antud tarbijate kooperatiivi toorainete ja toodete varujatele, siis neid tuleb omaette välja eraldada ja liita rühmaga „sihtkrediteerimise objektid" (kui panga poolt krediteeritavaid).

Sihtkrediteerimise objektid. Nende juurde kuuluvad:

„Hooajalise hoidmisega ja stimuleerimiskaubad jaemüügiettevõtteis". See kirje tuleb kanda sihtkrediteerimise objektide juurde kui käibeväärtused, mis panga poolt krediteeritakse sihtlaenude korras.

„Varumiskaubad." See kirje kuulub sihtkrediteerimise objektide juurde, seepärast et varumine omab hooajalist ja sihtiseloomu ja pank krediteerib seda maakondliku liidu kaudu sihilise avanss-krediidi korras. Siia kuulub ka panga poolt krediteeritav varumisel kasutatav taara, mis sel korral tuleb eraldada analüütilise arvepidamise põhjal üldisest „Taara" kontost.

„Varumisavansid" on krediteerimise objektiks samuti kõrvuti varumise jääkidega.

Mittekaubandusliku tegevuse väärtused. Sellesse rühma kuuluvad „Kaubad kohvikuis ja einelaudades" ja „Valmistooted tootmisettevõtteis".

Mõlemad kontod võib ühendada nimetuse all „Valmistooted ja kaubad".

„Tootmis-toorained ja -materjalid" ja „Loomad nuumal ja noorloomad".

„Pooltooted ja töötlemine".

Mõlemad kontod rühmitamisel samuti ühendatakse.

Tootmis-toorained ja kaubad tarbijate kooperatiivides on krediteeritavad panga poolt kõrvuti kaupadega kaubanduslikus võrgus ja teel, mida tuleb arvesse võtta järgneval analüüsimisel.

Deebitorid. Siin, nagu märgitud, kajastatakse vahendeid, mis on lühiajaliselt eraldatud ja mis jooksva käibe protsessis tekivad ja tasutakse tavaliselt (kui mitte arvestada üksikuid deebitore raiskamiste, varguste ja puudujääkide alal) jooksva aruandeperioodi jooksul. Seepärast on nad tihedalt seotud käibega ja on seega käibevahendid.

Suurema selguse saamiseks tuleb rühmitatud bilansis deebitoride seas säilitada üldiselt sama liigitust, mis on antud raamatupidamise bilansis.

Võib tekkida küsimus, millisel määral on õige arvata vaieldavad võlad reserveerimata osas käibivate aktivate koosseisu. Vaieldavad võlad arvatakse käibivate aktivate, mitte aga mittekäibivate juurde neil kaalutlustel, et osa võlgu, mis on enam kahtlased kättesaamise mõttes, oleksid reserveeritud ja maha kirjutatud bilansist selle puhastamise momendil ning et vaieldavate võlgade sissenõudmine, kuigi osaliselt, toimub jooksva perioodi jooksul, siis need vahendid järelikult ringlevad.

„Rahandusministeeriumi organid mitmesuguste arvelduste alal, peale tulumaksu kasumilt" arvatakse samuti deebitoride rühma.

„Sisemised tasumisele kuuluvad arvlemised (jooksvate operatsioonide alal)". Sel juhul, kui tarbijate kooperatiivil on maakauplus ja muud ettevõtted iseseisval bilansil ja analüüsitakse tarbijate kooperatiivi juhatuse bilanssi (ilma maakaupluse ja muudeta), siis sisemisi arvlemisi jooksvate operatsioonide alal tuleb vaadelda kui deebitore ja arvata neid viimaste rühma, näidates neid eri reaga.

Mittekäibivad aktivad. Mittekäibivateks aktivateks loetakse:

„Põhivahendid" (amortiseerimata osas).

„Lõpetatud kapitaalremondid renditud põhivahenditele". Harilikult arvestatakse lepingu järgi säärase remondi kulud üüri katteks ja need arvatakse ettetehtud kuludeks. Sel määral kui nende kulutuste põhimine osa ei lange aruande- (analüüsitava) aasta perioodile, tuleb need kanda mittekäibivate aktivate hulka. Kuid on lubatav samuti nende kulutuste tunduva mahu korral osa neist, mis langeb aruande- (analüüsitava) aasta perioodile, kanda ka käibevahendite juurde (analoogiliselt ettetehtud kuludega).

Eraldatud vahendid. Nende vahendite kogumist on otstarbekohane eraldada: „Mitmesugused sissemaksed" (ühen-

dades siin sissemaksed tagavarafondi, reguleerimisfondi, sissemaksed Kaubanduspanka, sissemaksed Tsentrosojuzi — kokkuhoiu arvel sotsiaalkindlustuse alal), „Väljaantud laenud", „Väärtpaberid", „Sisemised arvlemised eraldatud põhi- ja käibevahendite alal".

Viimasel kontol kajastatakse vahendite eraldamine kaubandusest põhi- ja käibefondideks üksikuile isemajandavaile ettevõtteile iseseisval bilansil — maakauplustele, restoranile, pagaritööstusele jne. Reeglikohaselt need vahendid eraldatakse kaubandusest pikemaks ajaks, sellepärast nad ka kantakse mittekäibivate aktivate juurde. Seda kontot tuleb tarbijate kooperatiivi bilansi analüüsimisel arvestada ilma maakaupluseta.

Eraldatud vahendite koosseisu lähevad ka: „Remondi- ja ehitusfondi erikonto Riigipangas", „Summad, mis kuuluvad mahakandmisele põhifondi arvel", „Arveldused reorganiseerimise alal vastavalt NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määrusele 16. VI 1938. a. Kõik need kontod võib ühendada nimetuse all: „Muud mittekäibelised aktivad".

Reguleerivad kontod ja kahjumid. Siia kuuluvad: „Rahandusministeeriumi organid tulumaksu alal kasumilt".

„Arvestus-ülekanded direktori-fondi aruandeaasta jooksul".

„Eelmiste aastate kahjum".

„Aruandeaasta kahjum".

Ei ole lubatav aruandeaasta kahjumeid puhastada bilansi ettevalmistamisel analüüsiks, kuna sellega varjatakse ettevõtte töö tulemusi.

Järgnevas analüüsimise käigus tuleb üksikasjalikult avastada kahjumiga tegutsemise põhjused.

Bilansi passiva rühmitamisel kuuluvad kaubakäibe krediteerimise rühma:

„Laenud jooksvaks kaubakäibe krediteerimiseks" (kaasa arvatud ka mitteplaanilised laenud).

„Hankijad maksenõuete järgi".

Sellel kontol kajastatakse tarbijate kooperatiivi võlgnevus teiselinnalistele hankijatele seoses panga poolt ostjale, antud juhul tarbijate kooperatiivile, antava seadusliku 7-päevase maksetähtaja pikendusega.

Tarbijate kooperatiiv saab sel juhul seaduslikku krediiti kaubakäibe alal ja sellepärast, kuigi raamatupidamise aruan-

des on see konto arvatud kreeditoride koosseisu, tuleb teda rühmitamisel eraldada ja liita „Krediidid kaubakäibe alal" hulka.

Sihilised krediidid. Peale panga sihtlaenude kaupade hooajaliseks kogumiseks, ennetähtaegseks sisseveoks ja stimuleerimiseks ning muude laenude (mis saadakse hooajaliseks toorainete, kütte jne. soetamiseks) tuleb isemajandavais ettevõtteis siiasamasse arvata „Arveldused oma maakondliku liidu varumiskontoriga" avanss-krediidi osas, mida tarbijate kooperatiiv saab varumiseks maakondlikult varumiskontorilt.

Mittepüsivad passivad. Nimetus „mittepüsivad passivad" näitab ise, et sellel kirjel kajastatakse finantseerimise vahendid, mis tekivad majanduses kõige sagedamini ebaseadusliku kaubandusliku krediteerimise näol mitteõigeaegsete arvelduste tagajärjel hankijatega jne., või jälle vahendid, mis kuuluvad kõrvaldamisele majandusest nende otseseks ülesandeks ja vaid ajutiselt võtavad osa käibe finantseerimisest.

Sellesse rühma arvame:

Kreeditorid, milledest eraldatakse kirjed: „Arveldused tarbijate kooperatiivide maakondliku liiduga", „Majanduslikud organisatsioonid ja isikud mitmesuguste arvelduste alal", „Töölised ja teenistujad", üle normaalse fondi (¼ kuufondist või 8,3% kvartalifondist), „Arveldused maakondliku varumiskontoriga" jooksvate operatsioonide alal, peale avanss-krediidi.

Suurema täpsuse mõttes tuleks sellest kontost eraldada avanss-krediit, jättes muud arveldused jooksvate varumisoperatsioonide alal mitmesuguste kreeditoride koosseisu ja arvates need mittepüsivate passivate juurde.

„Rahandusministeeriumi organid mitmesuguste arvelduste alal".

„Tähtajaks tasumata laenud".

„Tähtajalised ja tähtajata hoiused".

„Kaadrite ettevalmistamise fond".

„Direktorifond".

„Muud erifondid" (juhatuse käsutuses olev fond).

Kõik fondid ühendatakse ühe ühise nimetuse „Kulutatavad fondid" alla.

„Tasumisele kuuluvad arvlemised (jooksvate operatsioonide alal)". Seda kontot kohtame maakaupluse ja teiste isemajandavate ettevõtete bilansside

analüüsimisel. Tarbijate kooperatiivi liitbilansis see konto koondatakse (puhastatakse).

Püsivad passivad. Erinevalt mittepüsivatest passivatest, kajastatakse selles rühmas vahendid, mis on kasutamisel pikemaks ajaks pikaajaliste laenudena, samuti ka vahendid, mis omavad püsivamat iseloomu.

Sellesse rühma kuuluvad järgmised kontod:

„Laenud käibevahenditeks".

„Laenud kapitaalmahutusteks", ehitusel olevatele ja kasutusele võetutele.

„Blanko-laenud", mis on saadud Riigipangalt ajutiseks käibevahendite täiendamiseks tulevaste kasumite arvel.

„Elanikkonna hoiused ehitustegevuseks" (tingimusel, et tagasimaksu tähtaeg ei lange lähema 6 kuu peale; vastupidisel juhul on õigem need vahendid arvata mittepüsivate passivate juurde).

„Töölised ja teenistujad" (arvatakse siia rühma ülemalnäidatud palgafondi normide piirides).

„Arveldused eraldatud vahendite alal" maakaupluse bilansi analüüsimise juures).

Omavahendid. Siia arvatakse:

„Põhifond".

„Tagavarafond".

„Amortisatsioonifond".

„Osamaksufond".

„Eelmiste aastate kasum".

„Aruandeaasta kasum".

Tarbijate kooperatiivi finantside muutuste analüüs.

Finantside uurimist bilansi alusel tuleb alata üldisest bilansiga tutvumisest. Niisugune tutvumine võimaldab selgitada muutused, mis toimusid aruandeperioodi jooksul tarbijate kooperatiivi finantsides, ja kas need muutused on positiivset või negatiivset laadi. Üldine bilansi ülevaade aitab avastada finantsilise majanduse nõrku külgi, selleks et järgnev analüüs oleks suunatud nõrkade külgede üksikasjalikule selgitamisele.

Kuna rühmitatud bilansi vaatlemine, mis on väljendatud ainult absoluutsetes summades, on tülikas, siis tuleb kasutada suhtelisi näitajaid — erikaale, protsente, ringluse päevi.

Rühmitatud bilansi iga üksiku kirje väljendamine protsentides bilansi üldisest kokkuvõttest, kusjuures bilanss on võetud 100%-na, võimaldab saada bilansi struktuuri. Samasugune

viis, täpsustatud ainult käibevahendite suhtes, annab käibevahendite struktuuri. Peale selle võib aruandeperioodi jooksul bilansi üksikutes kirjetes toimunud muutused väljendada protsentides. Nende näitajate abil võib juba teha esimesed esialgsed järeldused vahendite paigutuse kohta majapidamises, muutuste kohta finantsides paremuse või halvemuse poole.

Erikaalude abil on võimalik väljendada bilansi struktuuri ja määrata kindlaks muutused bilansis aruandeperioodil üksik-

Muutused tarbijate kooperatiivi bilansis.

	Summa (tuh. rbl.)		Erikaal bilansis		Muutused %-des 1. I 1939. a. võrreldes 1. I 1938. a. (+ —)
	1. I 1938. a.	1. I 1939. a.	1. I 1938. a.	1. I 1939. a.	
1	2	3	4	5	6
Aktiva.					
I. Käibivad aktivad	159,0	205,4	48,6	56,2	+30
Selle hulgas:					
Normaalse tähtsusega käibeväärtused	141,7	170,1	43,3	46,5	+20
Selle hulgas:					
Raha	39,9	52,7	12,2	14,4	+32,1
Kaubad	90,2	100,8	27,5	27,6	+11,7
Passiva.					
I. Võõrad vahendid	103,1	104,6	31,5	28,2	+ 1,4
Selle hulgas:					
Kaubakäibe krediidid . .	72,0	75,8	22,7	20,7	+ 5,3
Mittepüsivad passivad . .	15,5	10,4	4,7	2,8	—32,9
II. Omavahendid	224,0	260,7	69,4	71,4	+16,4
Selle hulgas:					
Osamaksufond	109,6	114,8	33,5	31,4	+ 4,8
Bilanss	327,1	365,3	100	100	+11,7
Kauba müügikäive, ühiskondliku toitlustamise käive ja varumiskaupade realiseerimine	867,0	1296,6	—	—	+49,5

asjalikult iga kirje järgi. Bilansiga eelolevaks tutvumiseks on küllaldane piirduda ainult bilansi põhirühmade ja kirjetega.

Meie näite alusel võib seda analüüsi vormistada lk. 267 antud tabelis.

Bilansi muutumine aasta jooksul selgitatakse aasta alguse ja lõpu bilansside alusel. Lahtrites 4 ja 5 määratakse struktuursed muutused bilansis (üldine kokkuvõte võetakse 100%-na ja määratakse erikaalud). Näiteks käibivad aktivad:

$$\frac{159{,}0 \times 100}{327{,}1} = 48{,}6\% \text{ jne.}$$

Lahtris 6 määratakse kindlaks bilansi muutus protsentides üksikute rühmade, kirjete ja tervikuna kokkuvõtte järgi. Näiteks käibivad aktivad:

$$\frac{205{,}4 \times 100}{159{,}0} = 130\% \text{ ehk } + 30\% \text{ jne.}$$

Kogu bilansi ja üksikute kirjete kõrvutamine tuleb läbi viia võrreldes kauba müügikäibe, ühiskondliku toitlustamise käibe ja varumiskaupade realiseerimise kasvuga.

Näitlikus tabelis on toodud ainult bilansi üksikud rühmad ja kirjed. Tegelikult on tarvis bilansi hindamisel viia tabelisse kõik väärtuste rühmad nii rühmitatud bilansi aktivast kui ka passivast.

Toodud tabel võimaldab teha järgmised järeldused.

Tarbijate kooperatiivi käibe suurenemisel 49,5% võrra aasta jooksul on bilansi üldine summa kasvanud ainult 11,7% võrra. See näitab, et tarbijate kooperatiiv kasutas vahendeid aruandeaastal paremini kui möödunud aastal.

Seda kinnitab käibivate aktivate suurenemine bilansis 48,6%-lt 56,2%-le, nende 30%-lise absoluutse kasvu juures, ja mittekäibivate aktivate osa vastav kahanemine.

Ebasoodsaks momendiks bilansis on suur rahaliste vahendite erikaal ja nende kasvamine võrreldes kauba jääkidega.

Võõrad vahendid etendavad bilansis tähtsusetut osa, põhitähtsust aga omavad omavahendid. Positiivseks faktiks on mittepüsivate passivate tunduv kahanemine ja nende tähtsusetu osa bilansis.

Osamaksud andsid aasta jooksul tähtsusetu kasvu — 4,8%. Selleks et vältida üleliigset tehnilist tööd analüüsimisel, võib piirduda bilansside muutuste näitamisega aasta jooksul summades ja käibepäevades (vt. tabelid lk. 256—261).

Vahendite ringluse analüüs.

Kaubaringluse olemust ja tähtsust on juba käsiteldud kaubavarude analüüsi osas. Mida mõeldakse aga kõikide käibevahendite ringluse all?

Vahendite ringluse all tuleb mõista alalist, perioodiliselt toimuvat vahendite muutumist ühest vormist teise ja vahendite taastamist nende lähte- või algvormi, s. o. täielikku vahendite ringkäiku.

See tähendab, et vahendid rahalises algvormis paigutatakse kaupadesse ja nende realiseerimise kaudu taastatakse uuesti rahalisse vormi, teostades niiviisi täieliku ringkäigu. Vahendite ringluse kiirust määratakse päevades ja kordades.

Kiirus päevades näitab, mitme päeva jooksul tegid vahendid oma täieliku ringkäigu. Kiirus kordades näitab, mitu korda kindlaksmääratud perioodi jooksul, ütleme aastas, kvartalis, teostasid vahendid oma täielikke ringkäike, s. o. mitu korda ringlesid.

Marx kirjutab „Kapitalis" nii:

„Kui aastat kui ringimise aja mõõtmise ühikut, me märgime tähega O, teatud kapitali ringimise aega aga — o, tema ringete arvu — p, siis $p = \frac{O}{o}$.

Järelikult, kui näiteks ringe o kestab kolm kuud, siis $p = \frac{12}{3} = 4$; kapital teostab 4 ringet aastas ehk ringleb 4 korda". [3]

Vahendite ringluse kiiruse leidmiseks päevades ja kordades kasutatakse järgnevat valemit:

I. Kiirus päevades: $c = \frac{D \cdot OC}{O}$,

kus c — vahendite ühe ringe kiirus päevades,

D — päevade arv analüüsitavas perioodis (aasta — 360 päeva, kvartal — 90 päeva, kuu — 30 päeva),

OC — keskmine käibevahendite summa perioodis,

O — kaupade realiseerimise käive.

Sel viisil vahendite ringluse kiirus — c võrdub perioodi päevade arvuga — D, korrutatud keskmise käibevahendite summaga — OC, ja korrutisega, jagatud käibega O.

---

[3] Marx, „Kapital", II köide, lk. 99 (vene k.).

Tuleneb see valem järgmisest aritmeetilisest proportsioonist:

O	—	D
(käive)		(perioodi päevad)
OC	—	c
(käibevahendid)		(kiirus päevades).

Kogu käive O teostub D päeva jooksul, mitme päeva jooksul ringivad käibevahendid OC?

Lahendus:

$$c = \frac{D \cdot OC}{O}.$$

Seda võib veel väljendada nii: kiirus päevades võrdub keskmise käibevahendite summaga, jagatud keskmise ühepäevase käibesummaga.

II. Kiirus kordades:

$$c_1 = \frac{O}{OC},$$

ehk

$$\frac{D}{c}.$$

Kiiruse kindlaksmääramiseks kordades tuleb realiseerimiskäive perioodis (aasta, kvartal) O jagada keskmise käibevahendite summaga OC, või perioodi päevade arv D jagada ringlusega päevades c.

Keskmine käibevahendite summa saadakse tarbijate kooperatiivi rühmitatud bilanssidest, analüüsitava perioodi alguseks, lõpuks ja vahepealseteks daatumiteks; sealjuures aasta kohta võetakse viis kvartalibilanssi, või jälle kolm bilanssi — aasta alguks, poolaastaks ja aasta lõpuks; kvartali kohta võetakse bilansid kvartali alguks ja lõpuks.

Realiseerimiskäive võetakse üldine kogu tarbijate kooperatiivi kohta, kuhu arvatakse: kaupade müük tarbijate kooperatiivide kauplustest, varumiskaupade realiseerimine oma maakondlikule liidule ja kõrvale (peale väljamise kaubandusele ja oma tootmisettevõtteile), ühiskondliku toitlustamise käive (välja arvatud väljamised kaubandusele), oma ettevõtete valmistoodete müük kõrvale, s. o. möödudes tarbijate kooperatiivi kauplustest.

Kõrvutamise otstarbel tuleb käive võtta neis hindades, milledes on väljendatud käibevahendid bilansis. Kuna aga kauba jäägid on bilansis väljendatud omahinnas, siis ka käive kaupade müügi alal tuleb võtta omahinnas, varumiskaupade käive aga, nagu varumiskaupade jäägidki bilansis — varumishindades jne.

Kui kaupade müügikäive võetakse müügihinnas, siis ka kauba jäägid tuleb võtta müügihindades.

Vahendite ringlus kaubanduses on tähtsaim rahvamajanduslik kvaliteedi näitaja.

Analüüsi ülesanne vahendite ringluses seisab selles, et selgitada tarbijate kooperatiivi kinnipidamist plaaniga ettenähtud vahendite ringluse normist. Kas ringlus kiirenes võrreldes möödunud perioodiga ja missuguste kirjete arvel?

Seoses sellega tuleb ringlust näidata mitte ainult kokku kogu käibevahendite kohta, vaid ka iga üksiku kirje mõju.

Kujutame vahendite ringluse selgitamist ja selle analüüsimist tabelis (tuh. rbl.):

Käibevahendid	1937. a.		1938. a.		Ringluse norm päevades
	keskmine jääk	päevades	keskmine jääk	päevades	
1	2	3	4	5	6
Ühepäevane käive	2,4	—	3,6	—	—
I. Normaalse tähtsusega käibeväärtused kaubanduses					
1. Raha	19,7	8 2	52 9	14,7	5
2. Kaubad kauplustes	66,6	27,7	90,0	25,0	27
3. Kaubad teel	—	—	—	—	—
4. Muud aktivad	8,6	3,6	12,0	3,3	2
Kokku	94,9	39,5	154,9	43,0	34
II. Hooajalise tähtsusega käibeväärtused (sihtkrediteerimise objektid)	7,2	3,0	10,0	2,8	—
III. Mittekaubandusliku tegevuse käibeväärtused	8,4	3,5	9,0	2,5	—
IV. Deebitorid	3,6	1,5	8,0	2,2	—
Kokku käibevahendeid	114,1	47,5	181,9	50,5	—

Keskmine käibevahendite summa arvatakse välja aasta alguse, keskpaiga ja lõpu jääkide alusel. Näiteks keskmine käibevahendite kogusumma 1938. a. kohta on:

Käibevahendite jäägid bilansside järgi:

1. jaanuaril 1938. a.	158,6 tuh. rbl.
1. juulil 1938. a.	181,7 „ „
1. jaanuaril 1939. a.	205,4 „ „

Sellest keskmine jääk 1938. a. kohta:

$$\frac{158{,}6 + 181{,}7 + 205{,}4}{3} = 181{,}9 \text{ tuh. rbl.}$$

Selle hulgas raha: jääk 1. I 38. a. — 49,9 tuh. rbl., 1. VII 1938. a. — 56 tuh. rbl., 1. I 1939. a. — 52,7 tuh. rbl., sellest keskmine jääk:

$$\frac{49{,}9 \text{ tuh. rbl.} + 56{,}0 \text{ tuh. rbl.} + 52{,}7 \text{ tuh. rbl.}}{3} = 52{,}9 \text{ tuh. rbl.}$$

„Muude aktivate" rühma on liidetud kirjed: „Taara", „Majanduslikud materjalid", „Aruandekohuslikud isikud", „Ettetehtud kulud".

Ühepäevane käive määratakse kindlaks sel viisil:

Tegevuse liigid	1937. a.	1938. a.
I. Kauba käive.		
1. Müüdud kaupu müügihindades	885 147	1 165 256
2. Realiseeritud hinnalisand	61 528	95 599
3. Müüdud ostuhindades (1—2)	823 619	1 069 657
4. Käibekulud kaubajäägile (kirjed 1, 2, 11 ja 13 j.)		
a) aasta alguseks	230	170
b) aasta jooksul sissetulnud kaupadele	5 056	7 084
c) aasta lõpuks	170	1 307
d) realiseeritud kaubale (a+b—c)	5 116	6 847
5. Müüdud omahinnas (3+4)	828 735	1 076 504
II. Realiseeritud varumiskaupu varumishindades	29 066	109 731
III. Müüdud leiba kõrvale	—	—
IV. Ühiskondliku toitlustamise käive omahinnas	9 200	110 398
Kokku (5+II+III+IV)	867 001	1 296 633
Ühepäevane käive	2 408	3 600

Ühepäevane käive on 1937. a.: $\frac{867\,001 \text{ rbl.}}{360 \text{ päeva}} = 2408$ rbl. (ümardatult).

1938. a. on: $\frac{1\,296\,633 \text{ rbl.}}{360 \text{ päeva}} = 3600$ rbl. (ümardatult).

Vahendite ringlus 1938. a.: $\frac{181\,900}{3600} = 50{,}5$ päeva.

Selle hulgas olid vahendid kinni rahas: $\frac{52\,900}{3600} = 14{,}7$ päeva; kaupades: $\frac{90\,000}{3600} = 25$ päeva jne.

Vahendite ringluse andmete hindamine viib järgmistele tulemustele.

Üldiselt aeglustus vahendite ringlus 3 päeva võrra, peamiselt rahaliste jääkide liikumise aeglustumise arvel 6,5 päeva võrra (14,7 päeva — 8,2 päeva); aeglustus samuti ringlus deebitoride kontodel 0,7 päeva võrra, võrreldes möödunud aastaga.

Kiirenes vahendite ringlus, mis olid paigutatud kaupadesse, toorainetesse ja materjalidesse, samuti aga ka muudesse aktivatesse. Vahendite ringluse juures 1938. a. 50,5 päeva, need peatusid kaupades ja toorainetes ainult 30,3 päeva (25 + 2,8 + + 2,5), kuid ülejäänud 20,2 päeva olid vahendid rahas, muudes aktivates ja deebitorides, kusjuures kindlaksmääratud normatiiv tarbijate kooperatiivi rahalistele vahenditele ja muudele aktivatele 7 päeva oli ületatud 11 päeva võrra.

See näitab ebanormaalsele käibevahendite struktuurile ja üldse tarbijate kooperatiivi majandusliku tegevuse ebanormaalsele arenemisele, mille põhjused on tarvis avastada järgnevas analüüsis.

Tuleb silmas pidada, et vahendite ringluse viivituse päevad käibe üksikutes kirjetes näitavad, millisel määral iga üksik neist mõjutas üldist ringlust. Meie näites 1938. a. kohta on näha, et raha viivitus pidurdas üldist ringlust 14,7 päeva võrra, deebitorid — 2,2 päeva võrra jne.

Kuid neid näitajaid ei tule segada vahendite ringluse näitajatega iga üksiku kirje, s. o. raha, kaupade, deebitoride jne. järgi.

Selleks et kindlaks määrata raha, deebitoride jne. ringlust, tuleb nende keskmine jääk jagada vastava konto ühepäevase käibega, s. o. kassa kreediti, deebitoride kreediti jne. järgi.

Üksiku kirje ringlemine omab suurt tähtsust, kuna see iseloomustab vahendite kinnipidamise määra antud kontos, s. o. teatud vormis (raha näol, kaupade näol).

Sellest võib näiteks otsustada, missuguse keskmise aja jooksul tasuvad deebitorid oma võlgnevuse, missuguse aja jooksul seisavad vahendid kinni kassas, kaupades.

Vahendite ringlust võib iga konto järgi kindlaks määrata pearaamatu kontode läbikäikude aruande alusel. Selle alusel tuleb kindlaks teha keskmine jääk ja jagada ühepäevase käibega iga konto kreediti järgi, kusjuures kreediti läbikäik tuleb eelnevalt puhastada sisemistest raamatupidamise läbikäikudest, mahakirjutustest ja stornodest.

Näiteks on tarbijate kooperatiivi üksikute kontode ringlus IV kvartali kohta järgmine (tinglik näide):

Kontode nimetus	Keskmine jääk (rbl.)	Kreediti läbikäik		Ringlus päevades
		üldine IV kv. kohta	ühepäevane	
1. Rahalised vahendid:				
a) kassa	1 750	454 700	5 052	0,34
b) arvelduskonto Riigipangas	24 724	532 506	5 816	4,2
2. Aruandekohuslikud isikud	486	9 975	110	4,4
3. Deebitorid	5 934	57 036	633	9,4

Keskmine jääk leitakse saldoliste jääkide liitmisel 1. oktoobriks, 1. novembriks, 1. detsembriks ja 1. jaanuariks ja jagamisel 4-ga.

Kassa ringlus on:

Ühepäevane käive — 454 700 rbl. : 90 päeva = 5052 rbl.

Ringlus päevades — 1750 rbl. : 5052 rbl. = 0,34 päeva jne.

Üksikute kontode ringluse analüüsimist tuleb võrrelda perioodide viisi, selleks et näidata, kuidas tarbijate kooperatiiv võitleb vahendite ringluse kiirendamise eest.

Tegelikus elus näidatakse käibevahendid päevades harilikult kindla päeva peale, näiteks 1. jaanuariks, 1. juuliks ja nimetatakse vahendite varuks, bilansi enda väljendust päevades käibest (käibivate aktivate osas) aga nimetatakse „bilansiks päevades".

Selleks et väljendada käibivat aktivat konkreetsele daatumile, jagatakse iga konto summa ja seejärel kogu käibiva aktiva summa viimase kvartali ühepäevase käibega. Käivet on parem võtta viimase kvartali, mitte aga kuu kohta, kuna

tarbijate kooperatiivi vahendite ringlus on sageli pikem kui 30 päeva.

Väljendada päevades käibest tuleb ainult käibivad aktivad, sest ainult need väärtused on vahenditus käibes ja oma vahelduva vormiga loovad käivet ennast. Seepärast mittekäibivaid aktivaid ei saa väljendada päevades, kuna võrreldes käibega põhivahendite osas nad omavad ainult kõrvalist osa ja pikaajaliselt eraldatud vahendite osas ei oma otsest tähtsust.

Käibevahendeid, mis on väljendatud käibepäevades vastavaks kuupäevaks, ei tule vaadelda kui ringlust, vaid kui vahendite varu. Vahendite ringlust võib välja arvutada ainult kindla perioodi (kuu, kvartal, aasta) kohta ja ainult keskmise käibevahendite summa jagamisel päevase kaupade müügiga, kuna käibevahendite jääk, võetud ainult perioodi lõpu peale, ei peegelda seda käibevahendite summat, mis oli ringlusel selles perioodis ja lõi käivet. Täpsemaks väljenduseks antud juhul on keskmine käibevahendite summa perioodis.

Tarbijate kooperatiivi näites (lk. 256—261) me väljendasime bilansis käibivad aktivad päevades 1. I 1938. a. ja 1. I 1939. a.

Ühepäevane käive iga kuupäeva peale on võetud IV kvartali alusel. Määratud on see järgmisel viisil (tuh. rbl.):

	IV kvart. 1937. a.	IV kvart. 1938. a.
1. Müüdud kaupu müügihinnas . . .	286,0	345,0
2. Realiseeritud hinnalisand	21,9	29,0
3. Müüdud ostuhinnas (1—2)	262,1	316,0
4. Käibekulud realiseeritud kauba summa kaubajäägile:		
a) alguseks	0,6	0,5
b) saabunud kaupadele	3,8	4,8
c) lõpuks	0,2	1,3
d) realiseeritud kaupadele (a+b—c)	4,2	4,0
5. Müüdud omahinnas (3+4)	264,3	320,0
6. Realiseeritud varumiskaupu . . .	16,0	44,5
7. Müüdud leiba kõrvale	—	—
8. Ühiskondliku toitlustamise käive .	8,2	34,5
Kokku	288,5	399,0
Ühepäevane käive	3,2	4,4

Käibevahendite üldise summa kokkuvõtte ja iga kirje eraldi jagamise tulemusena ühepäevase käibega teeme kindlaks, et üldine käibevahendite varu 1. jaanuariks 1939. a. oli:

$$\frac{205{,}4 \text{ tuh. rbl.}}{4{,}4 \text{ tuh. rbl.}} = 46{,}4 \text{ päeva.}$$

Selle hulgas (ümardatult):

Rahalistes vahendites: $\frac{52{,}7 \text{ tuh. rbl.}}{4{,}4 \text{ tuh. rbl.}} = 12$ päeva.

Kaupades $\frac{100{,}8 \text{ tuh. rbl.}}{4{,}4 \text{ tuh. rbl.}} = 22{,}9$ päeva.

See meetod vahendite varu analüüsimiseks võimaldab kontrollida, missuguse käibevahendite varuga päevades arvestatult astus tarbijate kooperatiiv aruandeperioodi ja missuguse vahendite varuga ta algas uut plaaniperioodi.

Sedalaadi väljatoomine annab võimaluse selgemalt ja täpsemalt otsustada muutuste üle bilansis, vahendite paigutamise õigsuse üle.

Meie tarbijate kooperatiivis näiteks, hinnates bilansi muutusi summaliselt (tabel lk. 256—261), teeme kindlaks: üldine bilansi summa kasvas 38,2 tuh. rbl. võrra, käibivate aktivate kasvades 46,8 tuh. rbl. ja mittekäibivate aktivate kahanedes 8,6 tuh. rbl. võrra; käibivate aktivate sees kasvasid kauba jääk 10,6 tuh. rbl., rahalised vahendid — 12,8 tuh. rbl., deebitorid — 7,1 tuh. rbl. võrra. Viimane on negatiivseks momendiks tarbijate kooperatiivi töös.

Protsentides kasvas bilansi summa 11,7% võrra, käibe kasvades 49,5%.

Bilansi passivas kasvasid omavahendid 23,8 tuh. rbl., kaubakäibe krediidid — 3,8 tuh. rbl. ja kahanesid mittepüsivad passivad 5,1 tuh. rbl. võrra.

Kui mitte arvestada deebitoride kasvu, siis ülejäänud muutused ei anna põhjusi mingisugusteks negatiivseteks järeldusteks.

Olukord aga paistab hoopis teises valguses, kui hinnata käibevahendite varu käibepäevades, s. o. kui käibevahendite muutust aasta jooksul vaadelda seoses tarbijate kooperatiivi käibega. Säärasel, ainukesel õigel lähenemisel ilmneb, et käibevahendite varu käibepäevades kaubanduses vähenes aasta lõpuks võrreldes algusega 2,7 päeva võrra, kusjuures käibevahendite varu vähenemine toimus peaaegu täielikult kauba varude vähenemise arvel, samal ajal kui mõned aktiva kirjed („Taara", „Majanduslikud materjalid") kasvasid.

Rahaliste vahendite varu, kuigi vähenes 0,5 päeva võrra käibest, on siiski endist viisi äärmiselt kõrge — 12 päeva normilise 5 päeva asemel. Deebitorid kasvasid samuti 1,4 päevase käibe võrra.

Need järeldused kinnitavad, et tarbijate kooperatiiv paigutab oma käibevahendeid ebaõigelt, mitte kooskõlas oma majandusliku tegevuse arendamise huvidega.

Selleks, et selles veel täpsemalt veenduda, tuleb hinnata tarbijate kooperatiivi bilanssi ja finantsilist tegevust veelgi hoolikamalt.

Vahendite paigutamise analüüs.

Plaanilist vahendite paigutamist majanduses mõõdetakse plaanilise bilansiga. Kuid tarbijate kooperatiivis hariilikult ei koostata plaanilist bilanssi, kuna see on väga komplitseeritud töö, vaid määratakse kindlaks normatiivid päevades normaalse tähtsusega käibevahendite kohta.

Vastavalt kindlaksmääratud tarbijate kooperatiivi krediteerimise korrale antakse need normatiivid rahaliste vahendite, muude aktivate, kaupade, toorainete ja materjalide kohta tootmisettevõtteis.

Seepärast selleks, et kindlaks teha käibevahendite paigutamise vastavust kindlaksmääratud normatiiviga, tuleb kõrvutada käibevahendid normatiividega ja esile tuua kõrvalekaldumised.

Kõrvutamine viiakse läbi juba käibekulude analüüsist tuntud normatiivse meetodi järgi. Seejuures on tarvis arvesse võtta vajalikkude käibevahendite väljaarvutamise korda, mis on kindlaks määratud Riigipanga instruktsiooniga tarbijate kooperatiivide krediteerimise kohta (instruktsioon nr. 101).

See tabel (vt. lk. 278) koostatakse järgmise metoodika järgi: 1) vajalikkude käibevahendite normatiivid (lahter 4) käibepäevades võetakse antud kvartali plaanist, mis on kindlaks määratud maakondliku liidu poolt ja kooskõlastatud pangaga; 2) käibevahendid 1. I 1939. aastaks (lahter 5) kantakse üle aruandelisest bilansist. Varu käibepäevades (lahter 7) saadakse käibevahendite summa jagamisel keskmise päevase käibega (lahter 6). Keskmine päevane käive saadakse IV kvartali käibest, silmas pidades neid reegleid, mida kasutati vajalike käibevahendite väljaarvutamisel plaaniperioodiks. Kaupade ja küpsetatud leiva käive võetakse ostuhinnas; toorained ja mater-

Käibevahendite paigutamise analüüsi näide kõrvutatult normatiiviga.

Kirjed	Normatiivi järgi 1. I 1939. a.			Tegelikult 1. I 1939. a.			Kõrvalekaldumised	
	käibevahendite summa	keskmine päevane käive	päevad	käibevahendite summa	keskmine päevane käive	päevad	summas	päevades
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Kaubad omahinnas (kaasaarvatult kaubad teel) ilma leivata	93,3	3,1	30	101,3	3,1	32,7	+ 8,0	+ 2,7
Leib	0,4	0,4	1	0,8	0,4	2	+ 0,4	+ 1
Toorained ja materjalid ühiskondlikus toitlustamises . .	3,2	0,4	8	4,4	11	11	+ 1,2	+ 3
Jahu ja materjalid pagaritööstuses . .	5,1	0,3	17	8,4	0,3	28	+ 3,3	+11
Kokku	102,0	—	—	114,9	—	—	+12,9	—
Rahalised vahendid .	22,0	4,4	5	52,7	4,4	12	+30,7	+ 7
Muud	8,8	4,4	2	15,3	4,4	3,3	+ 6,5	+ 1,3
Kokku	132,8	—	—	182,9	—	—	50,1	—
Keskmine ringluse aeg	105,6	—	24	114,9	3,9	29,5	—	+ 5,5

jalid ühiskondlikus toitlustamises — omahinnas ilma hinnalisandita; jahu ja materjalide osas pagaritööstuses võetakse jahu ja materjalide ostuhind; rahaliste vahendite ja muude aktivate osas — müügimaksumus (kaupade ja leiva müük, juurdearvatult ühiskondliku toitlustamise käive).

Leiva käive näidatakse eraldi teiste kaupade käibest, kuna leiva kohta määratakse kindlaks eri normatiiv.

Meie näites saame:

Kaupade alal ilma leivata:

Kogukäive ostuhinnas IV kvartalis . . . . . 316 tuh. rbl.
Selle hulgas leiva müük . . . . . 38 „ „
Käive ilma leivata . . . . . 278 „ „

Keskmine päevane käive $\frac{278 \text{ tuh. rbl.}}{90}$ = 3,1 tuh. rbl.

Varu päevades $\frac{101{,}3 \text{ tuh. rbl.}}{3{,}1 \text{ tuh. rbl.}} = 32{,}7$ päeva.

Leiva alal:

Käive kvartalis . . . . . 38 tuh. rbl.
Käive keskmiselt päevas (ümardatult) . . . . . 0,4 „ „
Varu päevades 0,8 tuh. rbl. : 0,4 tuh. rbl. = 2 päeva.

Ühiskondliku toitlustamise toorainete ja materjalide alal:

Käive kvartalis omahinnas . . . . . 34,5 tuh. rbl.
Käive keskmiselt päevas (ümardatult) . . . . . 0,4 „ „
Varu päevades 4,4 tuh. rbl. : 0,4 tuh. rbl. = 11 päeva.

Pagaritööstuse jahu ja materjalide alal:

Kvartali jooksul kulutatud jahu ja materjalide maksumus ostuhindades . . . . . 27 tuh. rbl.
Kulu keskmiselt päevas . . . . . 0,3 „ „
Varu päevades 8,4 tuh. rbl. : 0,3 tuh. rbl. = 28 päeva.

Rahaliste vahendite ja muude aktivate alal:

Kaupade, leiva ja ühiskondliku toitlustamise käive IV kvartalis müügihindades (345 tuh. rbl. + 50 tuh. rbl.) 395 tuh. rbl.
Keskmine päevane käive 395 tuh. rbl. : 90 päevale = 4,4 tuh rbl.
Rahaliste vahendite varu 52,7 tuh. rbl. : 4,4 tuh. rbl. = 12 päeva.
Muude aktivate varu 14,3 tuh. rbl. : 4,4 tuh. rbl. = 3,3 päeva.

Sageli plaanilise käibe täitmine kaldub kõrvale ühele või teisele poole, kuid vahendite varude normatiivid jäävad põhiliselt muutmatuks. Seepärast nõutav käibevahendite summa normatiivi järgi pole enam see, mis ta oli ette nähtud plaani järgi.

Normatiivse käibevahendite summa saamiseks tuleb tegelik päeva keskmine käive korrutada plaanilise normatiiviga, s. o. ümber arvutada käibevahendite plaaniline vajadus tegeliku käibe ja nende varude normi alusel. Selle ümberarvutusega selgub, missugust vajalike käibevahendite summat tarbijate kooperatiiv oleks pidanud omama, kui ta oma töös oleks täpselt kinni pidanud kindlaksmääratud normatiividest.

Ümberarvutamiseks kanname lahtrisse 3 üle päeva keskmised käibed lahtrist 6 ja korrutades päevade normiga, saame käibevahendite varu summas (lahter 2). Kõrvalekaldumised summas teeme kindlaks, võrreldes lahtrit 2 lahtriga 5, ja päevades — lahtrit 4 lahtriga 7.

Keskmise vahendite ringlemise aja, kooskõlas millega pank krediteerib tarbijate kooperatiivi, kanname üle IV kvartali plaanist ilma ümberarvutuseta. Meie näites see on 24 päeva. Tegeliku ringlemise aja saame aga järgmiselt (kooskõlas Riigipanga instruktsiooniga tarbijate kooperatiivide krediteerimise kohta nr. 101) (järg lk. 282):

Passiva. / Aktiva.	Omavahendid	Püsivad passivad: käibelised	Püsivad passivad: mittekäibelised	Mittepüsivad passivad	Sihtkrediidid: laenud hooajalistele kaupadele	Sihtkrediidid: arveldused maakondliku varumiskontoriga	Kaubakäibe kreeditorid: varustajad maksenõudmiste järgi	Kaubakäibe kreeditorid: pangakrediidid	Kokku aktiva
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. I 1938. a.									
I. Normaalse tähtsusega käibivad aktivad.									
1. Kaubad, toorained ja materjalid (kaasaarvatult käibekulud kaupade jäägile)	12,8	—	—	14,0	—	—	6,0	66,0	98,8
%-des kokkuvõttest	12,9	—	—	14,2	—	—	6,1	66,8	100
2. Rahalised vahendid ja muud aktivad	51,3	—	—	—	—	—	—	—	51,3
%-des kokkuvõttest	100	—	—	—	—	—	—	—	100
II. Sihtkrediteerimise objektid.									
1. Hooajalised kaubad	—	—	—	—	2,5	—	—	—	2,5
2. Varumiskaubad	0,8	—	—	—	—	1,0	—	—	1,8
III. Mittekaubanduslik tegevusega seotud väärtused.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. Deebitorid.	2,7	—	—	1,5	—	—	—	—	4,2
V. Mittekäibelised aktivad.	156,4	—	12,1	—	—	—	—	—	168,5
Kokku passiva	224,0	—	12,1	15,5	2,5	1,0	6,0	66,0	327,1
Plaani järgi kindlaksmääratud omavahendite osavõtt kaubavarudest . . .	20%	—	—	—	—	—	—	—	—
Kõrvalekadumine (±)	—7,1%	—	—	—	—	—	—	—	—

Passiva. / Aktiva.	Omavahendid	Püsivad passivad: käibelised	Püsivad passivad: mittekäibelised	Mittepüsivad passivad	Sihtkrediidid: laenud hooajalistele kaupadele	Sihtkrediidid: arveldused maakondliku varumiskontoriga	Kaubakäibe kreeditorid: varustajad maksenõudmiste järgi	Kaubakäibe kreeditorid: pangakrediidid	Kokku aktiva
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. I 1939. a.									
I. Normaalse tähtsusega käibivad aktivad.									
1. Kaubad, toorained ja materjalid (kaasaarvatult käibekulud kaupade jäägile)	35,0	1,1	—	6,7	—	—	—	75,8	118,6
%-des kokkuvõttest	29,5	1,0	—	5,6	—	—	—	63,9	100
2. Rahalised vahendid ja muud aktivad	68,0	—	—	—	—	—	—	—	68,0
%-des kokkuvõttest	100	—	—	—	—	—	—	—	100
II. Sihtkrediteerimise objektid.									
1. Hooajalised kaubad	—	—	—	—	4,9	—	—	—	4,9
2. Varumiskaubad	1,2	—	—	—	—	0,8	—	—	2,0
III. Mittekaubandusliku tegevusega seotud väärtused.	0,6	—	—	—	—	—	—	—	0,6
IV. Deebitorid.	7,6	—	—	3,7	—	—	—	—	11,3
V. Mittekäibelised aktivad.	148,3	—	11,6	—	—	—	—	—	159,9
Kokku passiva	260,7	1,1	11,6	10,4	4,9	0,8	—	75,8	365,3
Plaani järgi kindlaksmääratud omavahendite osavõtt kaubavarudest . .	20%	—	—	—	—	—	—	—	—
Kõrvalekaldumine (±)	+ 10,5%	—	—	—	—	—	—	—	—

Keskmine päevane käive: 3,1 + 0,4 + 0,4 = 3,9 tuh. rbl.

Vahendite ringlemise aeg: 114,9 tuh. rbl. : 3,9 tuh. rbl. = = 29,5 päeva.

Nende tähtaegade kõrvutamine, nagu näeme allpool, iseloomustab tarbijate kooperatiivi maksevõimet.

Hinnates saadud andmeid käibevahendite paigutamises, teeme kindlaks, et:

tarbijate kooperatiiv ületas käibevahendite normatiivid päevades kõikide kirjete järgi, mis summas annab nende plaanilise vajaduse ületamise 50 100 rbl. võrra. Järsk normatiivide rikkumine esines rahaliste vahendite alal 7 päeva ehk 30 700 rbl. võrra ja muude aktivate alal 1,3 päeva ehk 6500 rbl. võrra. Ületati samuti kaubajääkide normatiivid koos leivaga 8400 rbl. võrra.

Seega paigutas tarbijate kooperatiiv käibevahendid ebaõigelt, aeglustades nende ringlust kuni 29,5 päevani, tekitades sellesamaga lõhe keskmise panga krediteerimise tähtajaga 5,5 päeva võrra, mis oleks võinud esile kutsuda pangakrediitide maksetähtaegade möödalaskmise (lähemalt vaata selle küsimuse kohta lk. 306).

Niisugused on puudused käibevahendite paigutuses.

Kuid analüüsides käibevahendite paigutamist, on tähtis selgitada mitte üksnes nende paigutamist, vaid ka seda, kuidas need on seoses finantseerimise allikatega, eriti aga kas on täiel määral kaubalis-materiaalsete väärtustega tagatud pangakrediidid, silmas pidades kindlaksmääratud omavahendite osa kaubavarude katmisel vähemalt 15% määral; kuidas ja missuguste vahenditega on kaetud mittekäibelised väärtused jne.

Neid andmeid võib piltlikult näidata malelaualise analüütilise bilansi näol, dünaamikas, s. o. aasta alguseks ja lõpuks, selleks et omada võimalust otsustada väärtuste paigutamise muutuste üle aktivas ja nende katmise üle allikate järgi.

Kasutades meie näidet võib „malelauda" vormistada lk. 280 ja 281 toodud tabeli kujul (tuh. rbl.).

„Malelaua" koostamise metoodika on järgmine:

1. Aktiva võetakse parema ülevaate saamiseks lahus kahe tähtpäeva peale.

2. Mittekäibelised püsivad passivad tähendavad siin pikaajalisi krediite kapitaalmahutusteks. Need peavad finantseerima põhivahendeid ja lõpetamata kapitaalmahutusi. Käibelised püsivad passivad — need on ülejäänud kirjed, eriti pikaajalised laenud käibevahenditeks.

3. Protsentides kokkuvõttest näidatakse nende või teiste väärtuste katmise allikas ja määr.

4. Kaubad kauplustes näidatakse omahinnas, kaubad teel, valmistooted, toorained ja materjalid tootmisettevõtteis aga üldise summaga, vastavalt kasutuselolevale tarbijate kooperatiivi krediteerimise korrale, selleks et tabeli alusel oleks võimalik otsustada tarbijate kooperatiivi finantsilise kindluse ja krediidivõime üle.

Kaupade, tooraine ja materjalide summa sisaldab ka hooajalisi ja stimuleerimiskaupu, mis pole kaetud panga erilaenudega ja nõuavad omavahendite osavõttu selle jäägi katmiseks.

Näiteks 1. I 1939. a. (tabel lk. 281) oli:

Normaalse tähtsusega kaubad	100,8 tuh. rbl.
Kaubad teel	— „ „
Käibekulud kaubajäägile	1,3 „ „
Kaubad, toorained ja materjalid ühiskondlikus toitlustamises ja pagaritööstuses	12,8 „ „
Hooajalise tähtsusega kaubad, mida ei krediteerita panga poolt (8,6 tuh. rbl. — 4,9 tuh. rbl.)	3,7 „ „
Kokku	118,6 tuh. rbl.

Hooajalise tähtsusega ja stimuleerimiskaubad saadud laenude summas ja varumiskaubad eraldatakse omaette ning krediteeritakse sihtlaenude ja varumise avanss-krediidi korras, mida tarbijate kooperatiiv saab maakondliku varumiskontori kaudu.

5. Algul on tarvis rühmitatud bilansi tabelist (lk. 256) üle viia kokkuvõtted aktiva ja passiva järgi rühmade viisi ja alles pärast seda asuda paigutamiste ja katmiste juurde.

Katmist teostatakse järgmises korras:

1. Kõik mittekäibelised aktivad:

a) püsivate passivatega, mis on saadud kapitaalmahutuste ja põhivahendite finantseerimiseks;

b) omavahenditega;

c) käibivate püsivate passivatega omavahendite mittejätkumisel.

2. Deebitorid:

a) raiskamiste alal — omavahenditega;

b) ülejäänud deebitorid — kreeditoridega ja muude mittepüsivate passivatega;

c) omavahenditega, kreeditoride mittejätkumisel.

3. Mittekaubandusliku tegevusega seotud väärtused:

a) valmistooted, toorained ja materjalid (vt. allpool „Panga poolt krediteeritavad kaubad");
b) poolvalmistooted ja töötlemine — omavahenditega (nende puudumisel — püsivate passivatega).

4. Sihtkrediteerimise objektid:

Hooaja stimuleerimiskaubad võetakse panga poolt saadud laenude tasemel.

Varumiskaubad:
a) maakondliku varumiskontori avanss-krediidiga;
b) omavahenditega;
c) püsivate passivatega.

5. Muud aktivad:
a) omavahenditega;
b) püsivate passivatega.

6. Rahalised vahendid:
a) omavahenditega;
b) püsivate passivatega.

7. Panga poolt krediteeritavad kaubad:
a) kaubakäibe pangakrediitidega (kaasa arvatud mitteplaanilised laenud);
b) hankijad maksenõuetega;
c) omavahenditega;
d) püsivate passivatega.

Selgituseks tabeli juurde:

„Malelaud" koostatakse rühmitatud bilansside tabeli alusel (tabel lk. 256). Paigutamine ja katmine 1. I 1938. a. on teostatud järgmisel viisil:

Mittekäibivad aktivad summas 168,5 tuh. rbl. katame püsivate passivatega, mis on saadud kapitaalmahutusteks summas 12,1 tuh. rbl., ülejäänud summa 156,4 tuh. rbl. — omavahenditega.

Deebitorid. Nende üldisest summast 4,2 tuh. rbl. bilansi järgi eraldame deebitorid puudujääkide, raiskamiste ja varguste alal summas 2,7 tuh. rbl., mis katame omavahenditega, ülejäänud summa — 1,5 tuh. rbl. — katame mittepüsivate passivatega.

Mittekaubandusliku tegevusega seotud väärtused — toorained ja materjalid — on liidetud kaupade juurde; muid väärtusi 1. I 1938. a. ei olnud.

Sihtkrediteerimise objektid — varumiskaubad — kaetakse maakondliku varumiskontori avanss-krediidiga 1 tuh. rbl. summas, ülejäänud summa 0,8 tuh. rbl. — omava-

henditega. Hooajalise tähtsusega kaubad kaetakse pangalaenudega 2,5 tuh. rbl. summas; jääk, mis ületab saadud laenu 2,5 tuh. rbl. võrra (5 tuh. rbl. — 2,5 tuh. rbl.), liidetakse normaalse hoiu kaupadega.

Rahalised vahendid ja muud aktivad (taara, aruandekohuslikud isikud, majanduslikud materjalid ja erirlietus, ettetehtud kulud) kaetakse täielikult omavahenditega.

Kaubad, toorained ja materjalid. Kaupade jääk peab täielikult katma panga kaubakäibe krediidi 66 tuh. rbl., varustajate krediidi — 6 tuh. rbl., mittepüsivate passivate jäägi — 14 tuh. rbl., püsivate käibeliste passivate jääki ei ole; omavahendite jääk — 12,8 tuh. rbl. peab olema plaani järgi mitte alla 20% kaupade, toorainete ja materjalide jäägist.

Antud kirje järgi määrame kindlaks katte iga allika arvel protsentides üldisest kaubajäägi summast, mis on võetud 100-na. Tulemusena teeme kindlaks, et omavahendid kauba jäägis on 12,9% nende kindlaksmääratud plaanilise 20%-lise osavõtu vastu, s. o. nad on alla normatiivi 7,1% võrra.

Samas korras teostame katmist ka 1. I 1939. a. peale.

„Malelaua" andmete alusel võib teha üldiselt järgmised järeldused.

Aasta algul, kattes täielikult omavahenditega mittekäibelised aktivad, rahalised vahendid ja muud aktivad, omas tarbijate kooperatiiv omavahendeid 12,9% määral kauba varudes, toorainetes ja materjalides, plaanis kindlaksmääratud 20% vastu. Sel viisil tarbijate kooperatiivil ei olnud aruandeaasta algul plaaniga kindlaksmääratud omavahendite osavõttu 7,1% määral.

Aruandeaasta lõpuks, kattes omavahendite ja püsivate passivatega täielikult mittekäibelised aktivad, varumiskaupade krediteerimata osa, rahalised vahendid ja muud aktivad, omab tarbijate kooperatiiv kaubavarudes 30,5% omavahendeid ja püsivaid passivaid, ületades plaaniga kindlaksmääratud omavahendite osavõttu 10,5% võrra.

Järelikult on tarbijate kooperatiivil kindel finantsiline aluspõhi.

Tarbijate kooperatiivi finantsilise kindluse analüüs.

Järelikult, analüüsides vahendite õiget paigutamist „malelaua" viisil, me ühes sellega selgitame tarbijate kooperatiivi finantsilise kindluse määra.

Finantsilist kindlust tuleb vaadelda peamiselt normaalse krediteerimise vaatepunktilt, tehes kindlaks, kas organisatsiooni võib normaalselt krediteerida.

Tuleb samuti märkida, et finantsilisele kindlusele mõjuvad veel teised põhjused: finantsilis-eelarveline distsipliin, rentaablus, maksevõime jne.

On selge, et finantsiliselt kindel on see tarbijate kooperatiiv, kes võib katta kauba varu (kaasaarvatult toorained ja materjalid tootmisettevõtteis, mis pole eraldatud iseseisvale bilansile) omavahenditega selle osa piires, mis plaanis on kindlaks määratud, kuid mitte alla 15%, ja töötab rentaablilt.

Normatiiv ehk omavahendite osavõtt kaupade eest maksmisel kaetakse kõrvuti omavahenditega ka püsivate passivatega. Kuid finantsilise kindluse määramisel tuleb näidata lahus kaubavarude katmise osavõtt omavahendite ja püsivate passivate poolt, selgitades sellega finantsilise kindluse kvaliteedilist külge. Püsivaid passivaid ei saa samastada omavahenditega, kuna need on võõrvahendid ja kasutamisaja möödumisel need kõrvaldatakse tarbijate kooperatiivi käibest ja neid võidakse uuesti mitte täielikult asendada.

Võib osutuda, et mõni tarbijate kooperatiiv kogu omavahendite osavõtu summa katab ainult püsivate passivatega, mitte omades omavahendeid. Olemasolevate krediteerimise tingimuste kohaselt võib niisugune tarbijate kooperatiiv kasutada krediiti; kuid on selge, et see tarbijate kooperatiiv ei oma reaalset finantsilist kindlust ja esimesel püsivate passivate äratõmbamisel osutub krediidivõimetuks.

„Malelaualine" bilanss näitab just piltlikus vormis finantsilise kindluse kvaliteedilist külge, kuna ta selgitab lahus omavahendite ja püsivate passivate osa kaubavarudes. Meie tarbijate kooperatiivil on 1. I 1939. a. kaubavarudes omavahendeid 29,5% ja püsivaid passivaid — 1%, mis iseloomustab kõrget finantsilist kindlust.

Analüüsi praktikas omavahendite osavõttu kaubavarude ja toorainete katmisest määratakse järgmise arvutuse järgi (näide on võetud IV kvartali kohta tuh. rbl.):

Näitajad	Tegelikult 1. X 1938. a.	Tegelikult 1. I 1939. a	Pangaarvestuse kohaselt 1938. a. IV kvartaliks
1. Omavahendid	215,0	260,7	215,0
2. Püsivad passivad	13,4	12,7	13,4
Kokku (1 + 2)	228,4	273,4	228,4
3. Mittekäibivad aktivad	156,0	159,9	156,0
4. Eelseisvad maksed IV kvart. pikaajaliste laenude katteks	—	—	1,0
5. Omavahendite kulutus kapitaalmahutuste katteks plaanitavas IV kvartalis	—	—	3,0
6. Oma- ja püsivad vahendid käibes	72,4	113,5	68,4
7. Neist on:			
a) rahalistes vahendites	40,4	52,7	24,0
b) muudes aktivates	12,6	15,3	9,6
c) deebitorides (raiskamised ja puudujäägid)	2,4	7,6	2,0
d) varumises (varumiskaupade seisu ületamine maakondlikult varumiskontorilt saadud avanss-krediidist)	0,9	1,2	—
e) mittekaubanduslikus tegevuses	—	0,6	—
f) kaubavarudes, toorainetes ja materjalides	16,1	36,1	32,8
8. Kaubavarud omahinnas, toorained ja materjalid, mis krediteeritakse panga poolt (ilma kaubavarudeta hankijate poolt antud seadusliku pikenduse piirides), kaasa arvatud hooaja- ja stimuleerimiskaubad selles osas, mis pole kaetud sihtlaenudega (tegelike bilansside järgi)	103,3	118,6	118,3
9. Omavahendite ja püsivate passivate osavõtu protsent krediteeritavate kaubavarude ja toorainete katmisest	15,6	30,5%	27,8
10. Kõrvalekaldumine normatiivist (lahter 4; ±)	—	+10,5	Pank määras kindlaks 20%

Metoodilisi märkusi selle tabeli juurde:

Osavõtu protsent leitakse punkt 7-f protsenteerimisel punkt 8-st:

$$1.\ X\ 38.\ a.\ \frac{16{,}1\ \text{tuh. rbl.} \times 100}{103{,}3\ \text{tuh. rbl.}} = 15{,}6\%.$$

Oma- ja püsivate vahendite osavõtu näitajad maakondliku liidu ja panga arvutuses IV kvartaliks võetakse plaani järgi. Arvutuse kord ise on valgustatud plaanimise peatükis.

Käibes olevate oma- ja püsivate vahendite paigutamise määramisel tegelike bilansside järgi peale rahaliste vahendite ja muude aktivate, mis peavad kaetud olema omavahenditega 100%-liselt, võetakse arvesse ka võimalik omavahendite eraldamine varumiseks, kui varumiskaupade jäägid on suuremad saadud avanss-krediitidest, ja võimalik eraldamine deebitoridesse, kui viimaste summa on suurem kreeditoride summast.

Tegeliku osavõtu kõrvutamisest 1. I 1939. a. plaanis kindlaksmääratuga selgub, et tarbijate kooperatiivil on see kõrgem 10,5% võrra plaanilisest. Kuna aga kontrollimisel pangas võetakse rahalised vahendid harilikult plaanilise normatiivi tasemel (meie näites 24 tuh. rbl.), siis lahkuminek tarbijate kooperatiivi kasuks on veel tunduvalt suurem.

Kirjeldatud omavahendite osavõtu kindlaksmääramise meetod on lihtsam „malelaua"-bilansi viisist ja seda kasutatakse tegelikult. Kuid selle meetodi puudus seisab selles, et arvutused erinevalt „malelaualisest" ehitatakse ilma bilansilise siduvuseta, mispärast puudub enda kontroll; ühtlasi näidatakse koos omavahendid ja püsivad passivad, mille järel ei selgu finantsilise kindluse enda kvaliteet. Peale selle ei võimalda see viis näha, nagu „malelauas", täielikku vahendite paigutamise pilti majapidamises ja nende katmist finantseerimise allikate järgi. „Malelaud" omab samuti tähtsust omavahendite kasvu paigutamise näitamisel aruandeperioodil.

Finantsplaani täitmise kontrollimine.

Tarbijate kooperatiivi finantsplaan sisaldab endas tarvisminevate käibevahendite, omavahendite ja püsivate passivate kasvamise ja väljalangemise, omavahendite osavõtu ja tarvisminevate pangakrediitide arvutust.

Käibevahendite ja finantsilise kindluse analüüsimisel kontrolliti koos sellega selles osas ka finantsplaani täitmist. Jääb üle kontrollida veel, kuidas on täidetud ülejäänud finantsplaani kirjed. Seda kontrolli võib vormistada lk. 289 olevas tabelis (tuh. rbl.):

Tegelik finantsplaani täitmine määratakse kindlaks raamatupidamise bilansi ja muude arvepidamise andmete alusel (arvelduste raamat jm.). Pluss-märgiga kõrvalekaldumine näitab finantsplaani ületäitmisest, miinus-märgiga — alatäitmist.

Näiteks kirje järgi „Deebitorid" oli ette nähtud vähenemine 3 tuh. rbl. võrra, tegelikult suurenesid need aga võrreldes

Kirjed	Plaani järgi 1938. aastaks	Tegelikult 1938. a.	Kõrvalekaldumine (+ —)
I. Omavahendite kasv.			
1. Osa- ja sisseastemaksude arvel	12,0	5,2	— 6,8
2. Kasumi arvel	32.1	54,5	+ 22,4
3. Amortisatsiooni arvel	1,0	0,9	— 0,1
4.	—	—	—
Kokku	45,1	60,6	+ 15,5
II. Püsivate passivate kasv.			
1. Kapitaalmahutusteks saadud laenude arvel	—	—	—
2. Käibevahenditeks saadud laenude arvel	—	—	—
3. Tööliste ja teenistujate arvel (norm.) . .	1,1	1,1	—
Kokku	1,1	1,1	—
Kogu omavahendite ja püsivate passivate kasv (I + II)	46,2	61,7	+ 15,5
III. Sisemiste ressursside mobiliseerimine.			
1. Varade müügist	2,0	2,4	+ 0,4
2. Debitoorse võlgnevuse reserveerimisest	—	—	—
3.	—	—	—
Kokku	2,0	2,4	+ 0,4
IV. Tuleb mahutada ja kulutada oma- ja püsivaid vahendeid.			
1. Tulumaksu maksmiseks 1938. a. kasumilt	10,4	10,4	—
2. Maakondlikule liidule 10% kasumist . .	6,5	6,5	—
3. Laenude tagastamiseks:			
a) kapitaalmahutusteks	0,5	0,5	—
b) käibevahenditeks	—	—	—
4. Hoiuste tagastamine	—	—	—
5. Varadesse mahutamine	3,0	—	3,0
6. Muud arvestus-ülekanded kasumist . . .	—	—	—
Kokku	20,4	17,4	3,0

Kirjed	Plaani järgi 1938. aastaks	Tegelikult 1938. a.	Kõrvale kaldumine (+ —)
V. Käibes olevate oma- ja püsivate vahendite puhas juurdekasv (I + II + III — IV)	27,4	46,7	+ 15,0
VI. Deebitorid (+ —)	— 3,0	+ 7,1	— 10,1
Selle hulgas deebitorid puudujääkide ja raiskamiste alal (+ —)	— 0,8	+ 5,5	— 6,3
VII. Kreeditorid (+ —)	— 5,5	— 0,1	— 5,4
VIII. Pangakrediitide suurenemine (või vähenemine) (+ —)	+ 10,0	+ 12,0	+ 2,0
Selle hulgas:			
1. Kaubanduses	+ 8,0	+ 9,8	+ 1,8
2. Varumises	+ 1,0	— 0,2	— 1,2
3. Hooajaliseks kogumiseks	+ 1,0	— 2,4	+ 1,4

aasta algusega 7,1 tuh. rbl. võrra, tähendab plaan pole täidetud 10,1 tuh. rbl. võrra, ja see summa näidatakse tabelis miinus-märgiga kui plaani alatäitmine. Kreeditore kavatseti kokku tõmmata 5,5 tuh. rbl. võrra, tegelikult vähenesid need nimelt 100 rbl. võrra, s. o. ülesanne plaani järgi ei ole täidetud 5,4 tuh. rbl. võrra jne.

Finantsplaani kontrollimise andmetest järgneb:

1. Omavahendite kasvu alal on finantsplaan üldiselt ületäidetud 15,5 tuh. rbl. võrra. Kuid ületäitmine toimus täielikult kasumi arvel (22,4 tuh. rbl.), osamaksude kogumise ülesanne on nurjunud.

2. Plaaniline ülesanne sisemiste ressursside mobiliseerimise alal liigsete varade müügi arvel on alatäidetud 1 tuh. rbl. võrra.

Vahendite paigutamine varadesse (uue sisseseade ostmine ja kapitaalremont) ei ole täidetud 500 rbl. võrra.

3. Finantsplaan deebitoride kokkutõmbamise, esmajärjekorras deebitoridelt raiskamiste alal võlgnevuse sissenõudmises, ei ole täidetud, deebitoride võlgnevuse summa mitte üksnes ei alanenud, vaid isegi kasvas.

Samuti pole täidetud ülesanne kreditoorse võlgnevuse vähendamises.

4. Tarbijate kooperatiiv kasutas suuremal määral pangakrediiti, kui see oli ette nähtud finantsplaaniga.

Need tulemused järgnevad finantsplaani täitmise tabeli ülevaatest.

Kuid järeldused, nagu käibevahendite ja omavahendite osavõtu analüüsimiselgi, näitavad ainult üht või teist fakti plaani täitmisest, kuid ei avasta puuduste põhjusi finantsmajanduses. On vähe näiteks öelda, et deebitorid on kasvanud niisuguse summa võrra, vaid on vaja avastada põhjused, mis põhjustasid selle nähte, tuleb eriti sügavamalt avastada kasumiplaani ületäitmise põhjused.

Põhjuste selgitamise eesmärgil tuleb üldisest bilansi ja finantsplaaniga tutvumisest üle minna bilansi üksikute kirjete muutuste ja finantsplaani üksikute näitajate uurimisele. Seejuures ei tarvitse üksikasjalikult vaadelda iga viimast bilansi ja finantsplaani kirjet, vaid on küllaldane piirduda põhiliste kirjete ja eriti nendega neist, milledes üldises analüüsi käigus avastati ilmne ebaõnnestumine.

Käibevahendite analüüs kirjete järgi.

Käibivatest aktivatest peatume järgmistel kirjetel:

„Rahalised vahendid". Läbikäigu aruande alusel tuleb määrata kindlaks rahaliste vahendite ringlus, selgitades, kus tegelikult kõige rohkem vahendid peatuvad — tarbijate kooperatiivi kassas, arvelduskontol pangas või teel. Seejuures tuleb selgitada peatumise põhjused: on see raha ärasaatmise halvast organiseerimisest või kogunevad rahad suurel määral Riigipanga arvelduskontole selle tagajärjel, et tarbijate kooperatiiv ei arenda igakülgselt oma tegevust ega ei paranda materiaal-tehnilist baasi.

„Kauba jäägid". Need tuleb üksikasjalikult läbi vaadata, eriti nende ringluse mihuselisest küljest, selgitades kauba jääkide vähesuse või ülemäärasuse põhjused, juhindudes metoodikast, mis on toodud kaubakäibe peatükis.

Muud aktivad. a) „T a a r a". On vaja kindlaks määrata taara ringluse kiirus, realiseerimise kord, hankijaile tagastatud ja kohapeal müüdud kogus, hankijaile tagastamise tingimused, kaod taaras summaliselt ja protsentides käibest.

Tühja taara ringlemise aeg tema iseseisva arvestamise tingimustel on sama kui teistegi aktiva-kontode juures, ja leitakse keskmise jäägi jagamisel konto kreediti kaudu väljaarvutatud keskmise päeva käibega.

Ringluse aeg on selles suhtes tarbijate kooperatiivi töö näitajaks. Tuleb selgitada põhjused, mis takistasid tühja taara tagastamist hankijaile, kui see tuleb saata lepingu kohaselt tagasi, ja põhjused, miks nõrgalt realiseeritakse ülejäänud taara; taara alalhoiu ja hoidmise tingimused.

Müüdud ja tagastatud taara koguse võib kindlaks määrata eri väljakirjutuse abil kontost „Taara".

Puhaskahjude suuruse kohta taara alal võib otsustada käibekulude kirje „Kaod taaras" analüüsi tulemuste põhjal.

b) „Aruandekohuslikud summad". On tarvis selgitada ringluse aeg, aruandekohuslike summade iseloom ja kindlaks määrata aruandekohuslike summade väljaandmise otstarbekohasus.

c) „Ettetehtud kulud". Tuleb üksikasjalikult dešifreerida need kulud, nende sellele kontole kandmise õigsust ja jooksvate käibekulude kontole mahakandmise aluslikkust.

d) „Majanduslikud materjalid, väike-inventar, eririietus". Tuleb selgitada sellel kontol arvestatud väärtuste koosseis ja mihus, nende kontole kandmise ja kontolt käibekuludeks mahakandmise õigsus.

Selgitanud kõrvalekaldumise põhjused plaanilistest normaalsetest käibevahenditest tarbijate kooperatiivis üksikute kirjete järgi, me avastame oma näites:

Rahaliste vahendite alal — nende varu on kõrgem normaalsest 30,7 tuh. rbl. võrra, mis on seletatav esiteks mitteküllaldaselt arendatud kultuurkaupade, galanterii, mööbli, laastukaupade müügiga (tarbijate kooperatiivil on nendes kaupades alandatud jäägid); teiseks mitteküllaldase vahendite paigutamisega materiaal-tehnilisse baasi: kauplus nr. 2 ja eriti söökla ruum on halvasti sisustatud; isegi minimaalne ülesanne finantsplaani järgi kapitaalmahutusteks osutus mittetäidetuks.

Kaubavarude alal — tervikuna kogu tarbijate kooperatiivi kohta on kindlaks tehtud alandatud varude norm (30 päeva, ilma leivata), kuna aga paljude kaupade alal, nagu juba märgitud, on mitteküllaldased jäägid ja käive jääb maha nõudmisest. Kuid mõnede kaupade osas — konservid, raua-

kaubad ja parfümeeria — on kaupu ülemäära, kuna need ei vasta nõudele.

Jahu alal pagaritööstusele — varus tarbijate kooperatiiv seda suurel määral üle plaani, seoses talvise teetaoleku tõttu.

Muude aktivate alal — eriti halvasti on olukord tühja taaraga, kuna seda ei realiseerita ja hoitakse ebamajanduslikult.

Kõrgendatud on samuti majanduslike materjalide varu ja on olemas väga palju mittetarvilikku väikest majanduslikku inventari.

Deebitoride analüüs.

Debitoorsesse võlgnevusse on tarbijate kooperatsiooni süsteemi kaubanduslikust käibest viidud hiiglavahendid. Tarvitseb vaid märkida, et tarbijate kooperatsiooni liitbilansi järgi 1. I 1938. a., arvestamata ostjaid maksenõuete alusel, oli mitmesuguseid deebitore 1524 miljonit rbl., mis on enam kui 10% bilansist; selle hulgas võlgu puudujääkide ja raiskamiste alal 293 milj. rbl. suuruses. Sellepärast tuleb osutada erilist tähelepanu deebitoride analüüsimisele ja mitte piirduda nende üldise hindamisega bilansi järgi.

On tarvilik vaadelda üksikult igat deebitori, selgitada võlgnevuse iseloomu, selle pikaajalisust, tasumise tähtaega, võla reaalsust. Deebitoride kontrollimise andmeid võib vormistada tabelis (vt. lk. 294).

Deebitoride dešifreerimist (lahter 1) tuleb teha kooskõlas bilansi nomenklatuuriga (peatükk III „Arveldused").

Analüütilise tabeli lahtris 6 näidatakse tegelik võlgnevuse aeg tema tekkimise momendist kuni analüüsitava perioodi lõpuni.

Iga rühma keskmine võlgnevuse aeg määratakse sääraselt:

Vaieldavad nõudmised:

1040 × 665 = 691 600
692 × 485 = 335 620 jne.

3968 × X = 2 393 700

Deebitoride nimetus	Summa 1. I 1939. (rbl.)	Võlgnevuse iseloom	Tekkimise aeg	Tasumise tähtaeg	Mitu päeva võlgnevust	Tasumise reaalsus	Selle hulgas reserveeritud (rbl.)
1	2	3	4	5	6	7	8
I. Vaieldavad võlad:							
Dmitrijev	1 040	Puudujääk	1. III 37. a.	—	665	I kv. 1939.	260
Petrov	692	„	1. IX 37. a.	—	485	samuti	172
jne.							
Kokku	3 968	—	—	—	650	—	887
II. Deebitorid kohtu ja arbitraaži otsusel:							
Ivanov	102	Raiskamine	1. II 37. a.	1. II 39. a.	730	1. II 1939.	—
Gorin	329	„	1. III 38. a.	1. IV 39. a.	330	1. IV 1939.	—
jne.							
Kokku jne.	1 747	—	—	—	—	—	—
Kõik kokku	11 300	—	—	—	—	—	—
Kaetakse 1939. a. (rbl.)	11 000	—	—	—	—	—	—
Selle hulgas:							
I kvartalis 1939. a. (rbl.)	10 400	—	—	—	—	—	—

Keskmine aeg $X = \frac{2\,393\,700}{3968} = 600$ päeva (ümardatult),

s. o. kasutatakse juba eelmistes peatükkides tuntud viisi keskmise kaalulise näitaja leidmiseks.

Nagu näha, on tarbijate kooperatiivi vahendid vaieldavate nõudmiste alal 3968 rbl. summas keskmiselt 600 päeva jooksul eemaldatud kaubanduslikust käibest.

Lahtris 7 näidatakse võlgnevuse kustutamise kvartal ja aasta, selleks et iseloomustada selle reaalsust ja samaga anda alused finantsplaani arvestuste koostamiseks deebitoride alal.

Sel juhul, kui deebitor esineb arvelduste vahekorras, mis on tekkinud jooksvates operatsioonides, näiteks arveldustes tarbijate kooperatiivi ja maakondliku liidu vahel, ega ole kokku lepitud kindlas maksetähtajas, võib piirduda ainult keskmise ringluse aja kindlaksmääramisega, selleks et otsustada deebitoride konto liikuvuse üle. Keskmine ringluse aeg määratakse järgmise tabeli abil (metoodika vt. lk. 274):

Arvelduste nimetus	Võlgnevuse keskmine jääk	Päevane käive konto kreediti järgi	Ringluse aeg	Deebitoride reaalsus
Arveldused oma maakondliku liiduga				
Arveldused kaupade ja teenuste alal				
jne.				
Kokku				

Tuleb kõrvutada debitoorset võlgnevust aruandeperioodi lõpuks selle alandamise plaaniliste ülesannetega, samuti ka võlgnevusega perioodi alguseks. Niisugune kõrvutamine on läbi viidud deebitoride nomenklatuuri raamides aruande bilansis (vt. lk. 258).

Pöördudes meie näite juurde teeme kindlaks, et tarbijate kooperatiivi deebitoride suurenemine nende kokkutõmbamise asemel finantsplaani järgi on seletatav esmajärjekorras juhatuse mitterahuldava tööga võlgade sissenõudmisel raiskajatelt kohtu kaudu, milledest paljud seisavad arvel veel 1937. a. saadik.

Mittekäibeliste aktivate analüüs kirjete järgi.

Vara (vallasvara, kinnisvara). Vara hinnatakse tema allesoleku, hoidmise ja mihuse seisukohalt dokumentaalse revisjoni aktis. Vara hinnet aga materiaal-tehnilise baasi ja ostjate teenindamise seisukohalt on parem anda kaubandusliku, varumise jne. tegevuse analüüsimisel.

Finantside analüüsimisel on tarvilik vara koosseisu dešifreerida nõudekohaselt säärase vormi järgi:

Tarbijate kooperatiivi põhivahendite koosseis.

Nimetus	1. I 1938. a.	1. I 1939. a.	Muutus aasta jooksul (+ —)
1. Hooned ja ehitused	21 851	22 041	+ 190
2. Masinad ja sisseseaded	1 100	1 750	+ 650
3. Transpordivahendid:			
a) tehnilised	—	—	—
b) hobu-	4 904	5 221	+ 317
4. Tootev kari	—	—	—
5. Inventar	1 183	1 556	+ 373
6. Varusseisvad põhivahendid	—	—	—
Kokku	29 038	30 568	+1530

Dešifreerimine antakse raamatupidamise aruande alusel.

Erilist tähelepanu on vaja osutada kapitaalehituste ja remondi käigule, kusjuures tuleb selgitada:

1. Ehituse objektid ja ehituse enda vajalikkus.
2. Ehituse või remondi maksumus.
3. Ehituse algus ja lõpp, kalendrilise ehitusplaani täitmine.
4. Kinnitatud projektide ja eelarvete olemasolu.
5. Ehituse tagamine materjalide ja tööjõuga.
6. Vahendite kulutamine kooskõlas eelarvega.
7. Ehituse omahinna alandamine.
8. Finantseerimise, laenude saamise allikad ja nende otsene kulutamine, omavahendite mahutamine.

Mõnedele küsimustele võib vastuse saada raamatupidamise aruandest, vormistades analüüsi sääraselt:

	Ehituse teostamise viis	Maksumus kinnitatud plaani järgi	Tegelik maksumus	Kõrvalekaldumine (+ | −)	Lõpetatud ja kasutusele antud objektide maksumus	
					plaanilises maksumuses	tegelikus maksumuses
1	2	3	4	5	6	7
Kapitaalmahutuste nimetus.						
1. Limiitsed (loetelu)						
2. Mittelimiitsed (loetelu)						
Kokku						
Finantseerimine.						
1. Kaubanduspanga laenud						
2. Amortisatsioonifond						
3. Omavahendid						
4.						
Kokku						

Eraldatud vahendid. Aruande bilanss dešifreerib küllalt üksikasjalikult eraldatud vahendite koosseisu. Analüüsi ülesanne seisab selles, et selgitada eraldamise õigsust ja võimalikud ebaseaduslikud vahendite äravõtmise juhud.

Eraldi tuleb hinnata sisemajanduslike fondide eraldamise õigsust isemajandavaile ettevõtteile — maakauplustele ja teistele. See tuleb selgitada eraldi iga üksiku isemajandava ettevõtte bilansi analüüsimise teel.

Eriti tuleb selgitada maakaupluse kohta, kas pole üleliigseid omavahendeid normatiivi vastu, pagaritööstuse kohta — üleliigseid toorainete varusid jne.

Omavahendite analüüs.

Omavahendite juurdekasv tekib rentaabluse, osamaksude kogumise ja amortisatsiooniliste arvestusülekannete arvel.

Analüüsi ülesanne seisab selles, et kindlaks teha tarbijate kooperatiivi töö rentaablust ja selgitada, kuidas on jaotatud kasum; kui palju kasumit on täiesti välja võetud majapidamisest, vana osamaksu võlgnevuse tasumine ja kooperеerimise ning osamaksude kogumise plaani täitmine, amortisatsiooniliste arvestusülekannete ja teiste sissetulekute määrad.

Rentaabluse analüüsi metoodika on toodud ülemal, seoses tulude ja käibekulude analüüsiga (peatükk VII), ja finantsplaani kontrollimisel rentaabluse osaski tuleb juhinduda sellest metoodikast.

Meie näites (lk. 289) lahkuminek tegeliku ja plaanilise kasumi vahel on seletatav:

a) hinnalisandi kasvuga kauba sortimendi muutumise tagajärjel käibes;

b) varumise käibekulude alanemisega plaaniliste kuludega võrreldes; pagaritööstuse kasumi alandamisega plaanis (9,5 tuh. rbl. võrra); mitteplaanitud tulude poolt mitteplaaniliste kulude ületamisest 6 tuh. rbl. võrra.

Kuhu suundub tarbijate kooperatiivi poolt saadav kasum?

Nagu teada, lubatakse NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määrusega 29. IX 1935. a. ära võtta tarbijate kooperatiivi kasumist maakondliku liidu kasuks mitte üle 10% kapitaalehituste otstarbeks. Kõik muud äravõtmised on keelatud. Sellepärast kogu ülejäänud kasum (välja arvatud arvestus-ülekanded tulumaksuks) jääb tarbijate kooperatiivi käsutusse ja põhilises osas läheb omavahendite täiendamiseks.

Analüüsi ülesanne on kontrollida, kuidas tarbijate kooperatiiv täidab seda määrust.

Meie näites tarbijate kooperatiivi 1937. a. kasumist 83,7 tuh. rbl. summast on arvestatud rahandusministeeriumile tulumaksuks 16,7 tuh. rbl. ja ülejäänud kasum, võetud 100-na, on jaotatud:

Tarbijate kooperatiivide maakondlikule liidule 10% . . .	6,7 tuh. rbl.
Tagavarafondi 10%	6,7 „ „
Juhatuse käsutusse 5%	3,4 „ „
Põhifondi 75%	50,2 „ „

Vastavalt tarbijate kooperatiivi uuele normaalpõhikirjale, mis on kinnitatud NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määrusega 25. jaanuarist 1939. a. nr. 137 „Tarbijate kooperatsiooni tööst",

jaotatakse kasum, pärast tulumaksu mahaarvamist, liikmete üldkoosoleku (volinike koosoleku) poolt järgmisel viisil:

„a) tarbijate kooperatiivi liikmetele osakasu maksmiseks nende osamaksudelt määral, mis on kindlaks määratud liikmete üldkoosoleku (volinike koosoleku) poolt, kuid mitte üle 20% kasumist;

b) ülekandmiseks oma liidule — tarbijate kooperatiivi teenindavate ettevõtete (ladude, baaside, pagaritööstuste jne.) organiseerimiseks ja sisustamiseks ning autotranspordi soetamiseks;

c) lastesõimede, punaste nurkade ja tarbijate kooperatiivi liikmetele teiste kultuur-olustikuliste ürituste läbiviimiseks;

d) tarbijate kooperatiivi kaadrite ettevalmistamiseks;

e) tarbijate kooperatiivi parimate töötajate premeerimiseks;

f) ülejäänud osa kasumist, kuid mitte alla 50%, arvatakse põhifondi.

55. Aruandeaasta kahjumid kaetakse tarbijate kooperatiivi põhifondi vahenditest.

56. Juhul, kui ei jätku tarbijate kooperatiivi põhifondist aasta aruande järgi osutunud kahjumite katmiseks, siis võib ülejäänud kahjumi osa katteks kasutada osamaksufondi vahendeid.

57. Liikmete üldkoosolek (volinike koosolek) määrab kindlaks korra ja tähtajad nii osamaksu kui ka põhifondi taastamiseks, juhul kui nende fondide arvel kaeti aastaaruande järgi osutunud kahjumid."

Analüüsides tegelikku kasumi jaotamist igas tarbijate kooperatiivis, on tarvis veenduda selle õiges jaotamises vastavalt kooperatiivi põhikirjale. Eriti tähtis on selgitada liikmete hüvitamiseks määratud osakasu määra osamaksudelt, samuti ka kasumi suurust, mis on määratud põhifondi täiendamiseks.

Liikmete ergutamisel osamaksude suurendamiseks on eesmärgiks suurendada liikme osatähtsust oma kooperatiivi asjaajamises, tõsta osamaksu-kapitali tähtsust, aktiviseerida iga tarbijate kooperatiivi tööd koopereerimisel ja osamaksude kogumisel, eeskujulikult organiseerida osamaksude korraldus.

Nõukogude kontroll-komisjon ja ajaleht „Pravda" avastasid omal ajal tõsiseid korratusi tarbijate kooperatsiooni osamaksude korralduses: korratused liikmete arvestamises, osamaksumarkide hoidmises, markide varguses jne. Kahtlemata panid oma räpase käe selle tarbijate kooperatsiooni tähtsama ala külge rahvavaenlased. Viimasel ajal on loodud teatav kord

osamaksude korralduses. Kuid on veel küllalt tarbijate kooperatiive, kus osamaksude ala ei ole veel korrastatud.

Analüüsija ülesanne on kontrollida liikmete ja osamaksude arvepidamist, kuidas viiakse läbi koopereerimine ja osamaksude kogumine, eriti aga, kas kaetakse õigeaegselt võlgnevus osamaksude alal, mida on lubatud osakaupa maksta.

Mõned tarbijate kooperatiivide ja maakondlike liitude, eriti finantsiliselt kindlate, juhtivad tegelased võtavad omaks kõige kahjulikuma seisukoha, et millegipärast polevat vaja juurde tõmmata uusi liikmeid ja koguda osamakse, arvates, et selleks pole erilist finantsilist vajadust.

Kogu täisealise elanikkonna täieliku koopereerimise ülesanne pole tarbijate kooperatsiooni poolt veel lahendatud. Osamaksude kogumine aga on ikkagi veel tähtsaks tarbijate kooperatiivi finantside kindlustamise allikaks. Sellepärast tuleb iga tarbijate kooperatiivi tööd koopereerimise ja osamaksude kogumise alal kõigiti tugevdada. Ebaterved tujud mõnedel ühistegelastel, kes ei hinda küllaldaselt koopereerimise ja osamaksude kogumise tähtsust, tuleb otsustavalt likvideerida.

Tarbijate kooperatiivi liikmete ja osamaksude liikumist võib illustreerida järgmise analüütilise tabeli abil:

Näitajad	1. I 1938. a. ja 1937. a. eest	1. I 1939. a. ja 1938. a. eest	1938. a. plaani järgi	Tegelikult 1938. a.
Liikmed	1 290	1 300	—	—
Koopereerimise protsent	80	80,4	—	—
Juurdekasv	—	—	40	10
Plaanitäitmise protsent	—	—	—	25,0
Osamaksud	112 800	118 000	—	—
Osamaksude juurdekasv	—	—	8 000	5 200
Plaanitäitmise protsent	—	—	—	65,0
Keskmine osamaksu summa ühe liikme kohta (rbl.)	87,4	90,8	—	—

Osamaksude kogumise plaani mittetäitmine on selles näites seletatav elanikkonna koopereerimise plaani tähele panemata jätmisega.

Kõigi omavahendite juurdekasvu ja juurdekasvu paigutamist võib kajastada niisuguses tabelis (tuh. rbl.):

Fondide nimetus	1. I 1938. a.	1. I 1939. a.	Muutused (+ —)
1. Osamaksufond	109,6	114,8	+ 5,2
2. Põhifond	24,7	79,7	+ 55,0
3. Tagavarafond	—	7,8	+ 7,8
4. Amortisatsioonifond	6,0	3,9	— 2,1
5. Aruandeaasta kasum	83,7	54,5	— 39,2
Kokku	224,0	260,7	+ 36,7
Vahendite juurdekasvust 1. I 39. a. peale (v. „malelaud") on paigutatud:			
1. Mittekäibivatesse aktivatesse	—	—	— 8,1
2. Käibivatesse:			
a) kaupadesse	—	—	+ 21,8
b) rahalistesse jääkidesse ja muudesse aktivatesse	—	—	+ 16,7
c) sihtkrediteerimise objektidesse	—	—	+ 0,4
d) deebitoridesse	—	—	+ 5,9
Kokku	—	—	+ 36,7

Suurim juurdekasv on põhifondi alal.

Omavahendite üldine juurdekasv 1938. a. kohta oli 36,7 tuh. rbl.

On tarvis näidata vahendite juurdekasvu suunamist. Seda on võimalik välja selgitada „malelaua" abil, mille lahtris „omavahendid" on näidatud nende paigutamine aasta algul ja lõpul. Näiteks mittekäibelistesse aktivatesse oli 1. I 1933. a. paigutatud 156,4 tuh. rbl. ja 1. I 1939. a. — 148,3 tuh. rbl., s. o. 8,1 tuh. rbl. võrra vähem, kaupadesse 1. I 1938. a. — 65,5 tuh. rbl. ja 1. I 1939. a. — 87,3 tuh. rbl., s. o. 21,8 tuh. rbl. võrra enam jne.

Osutub, et tarbijate kooperatiiv peale puhta omavahendite juurdekasvu 36,7 tuh. rbl. vabastas veel mittekäibelistest aktivatest 8,1 tuh. rbl. ja paigutas need käibivate koosseisu, kuid tunduval määral paigutas neid ka rahalistesse jääkidesse, muudesse aktivatesse ja deebitoridesse kaupade asemel, s. o. paigutas ebaõigelt.

Üksikute fondide liikumist võib näidata pearaamatu läbikäikude aruande alusel.

Tarbijate kooperatiivi põhifondi liikumine on näiteks 1938. a. kohta esitatav säärasel kujul (rublades):

Deebet	Summa	Kreedit	Summa
Maha kantud äraläinud organisatsioonidele antud laenude arvel	409	Jääk 1. I 1938. a.	24 689
Põhivahendite kulumine	4 349	8%-liselt siselaenult saadud intressid	6 487
Antud laenud Kaubanduspangale	5 899	Arvestus-ülekanded 1937. a. kasumist	50 200
		Vahe põhivahendite likvideerimisest	9 021
Läbikäik	10 657	Läbikäik	65 708
Jääk 1. I 1939. a.	79 740		
Bilanss	90 397	Bilanss	90 397

Analoogiliselt dešifreeritakse samas bilansilises korras ka teiste fondide liikumine.

Püsivate passivate analüüs.

Selles osas on tarvis selgitada: laenude allikad, saamise sihid ja kas laenud on kasutatud sihipäraselt ja samuti, kas laenud on õigeaegselt tagastatud.

Püsivate passivate liikumist tuleb näidata järgmises tabelis (tuh. rbl.):

Püsivate passivate koosseis	1. I 1938. a.	1. I 1939. a.	Muutused (+ —)
I. Käibevahenditeks saadud laenud:			
a) riigieelarvest	—	—	—
b) tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidelt	—	—	—
c) muudelt organisatsioonidelt	—	—	—
Kokku	—	—	—
II. Kapitaalmahutusteks saadud laenud:			
a) tarbijate kooperatsiooni organisatsioonidelt	—	—	—
b) Kaubanduspangalt	4 500	4 000	— 500
c) muudelt organisatsioonidelt	400	400	—
Kokku	4 900	4 400	— 500
III. Elanikkonna hoiused ehitustegevuseks	7 221	7 216	— 5
IV. Töölised ja teenistujad normatiivi piirides	—	1 047	+ 1 047
Kõik kokku	12 121	12 663	+ 542

Nagu näha tabeli andmetest, ei kasuta tarbijate kooperatiiv, tänu oma finantsilisele kindlusele, laenusid käibevahenditeks. Hoiuste vastuvõtmine elanikkonnalt ehitustegevuseks on lõpetatud, varem vastuvõetud hoiused kuuluvad tagastamisele, kuid tarbijate kooperatiiv ei ole alanud veel nende tagasimaksmist.

Mittepüsivate passivate analüüs.

Kreditoorne võlgnevus samuti kui deebitoridki nõuab erilist tähelepanu, kuna panga normaalse krediteerimise korral ei tohi tarbijate kooperatiiv luua kreditoorset võlgnevust.

Analüüsimisel on tarvis eristada seaduslikku kreditoorset võlgnevust, mis tekib normaalselt majandusliku tegevuse käigus, ja mittenormaalse iseloomuga kreditoorset võlgnevust, mis kõige sagedamini tekib krediidi-finantsilise distsipliini rikkumise tulemusena.

Esimest liiki kreeditoride hulka arvatakse:

1. Seaduslik makse pikendus, mis on kajastatud kontol „Hankijad maksenõudmiste alusel".
2. Avanss-krediit varumiseks, mis saadakse tarbijate kooperatiivide maakondliku liidu varumiskontorilt.
3. Arveldused rahandusministeeriumiga.
4. Töölised ja teenistujad sel korral, kui töötasu arvestamine toimub 1-ks kuupäevaks, kuid makstakse välja kollektiivlepingu alusel 2.—3. kuupäeval, kusjuures normaalseks võlgnevuseks arvatakse ainult see osa, mis ei ületa 25% kuu või 8,3% kvartali töötasufondi summast.

Kõik ülejäänud kreeditoride summad arvatakse mittenormaalseks võlgnevuseks.

Kreeditoride analüüs tuleb läbi viia samas korras kui deebitoridegi oma, kasutades samu analüütilise tabeli vorme ja analüüsi meetodeid.

Kreeditoride kontode ringluse kindlaksmääramisel tuleb arvesse võtta seda vahet, et nende keskmine jääk analüüsitava perioodi kohta jagatakse päevase deebetikäibega, kuna just ühe või teise kreeditori konto deebet kajastab tema liikumist (läbikäiku).

Kreeditoride liikumine koosseisu järgi on toodud meie näites rühmitatud bilansi tabelis (lk. 257—261).

K u l u t a t a v a d f o n d i d. Erilist tähelepanu tuleb siin pöörata premeerimisfondi õigele moodustamisele ja selle

kulutamisele, samuti kaadrite ettevalmistamise fondide kulutamisele. Kontrollida võib seda üksikasjalikkude raamatupidamise sissekannete alusel; dešifreeritakse neid fonde analoogiliselt põhifondiga.

Samuti dešifreeritakse aruande alusel muud erifondid, mis meie rühmitatud bilansis olid arvatud mittepüsivate passivate koosseisu. Meie näites 1. I 1939. a. peale kuulub erifondide hulka: „Juhatuse käsutuses olev fond", mis on loodud eelmiste aastate kasumite jaotamise korras, — 4739 rbl.

Krediidiga tagatuse ja sel alal arvete korraldamise analüüs.

Arvete korraldamine või tarbijate kooperatiivi maksevõime on tähtis bilansi kvaliteedi ja tarbijate kooperatiivi finantsilise töö kvaliteedi näitaja. Oleks ekslik arvata, et kui on kindlaks määratud organisatsiooni finantsiline kindlus, oleks samaga ka selgitatud tema maksevõime.

Maksevõime all mõeldakse organisatsiooni võimet kindlaksmääratud tähtaegadel tasuda oma laenukohustused pangale.

Õigeaegseks maksmiseks peab olema kasutada kindlaksmääratud tähtajal vastavad rahalised vahendid, mis aga nõuab kõikide vahendite õigeaegset käivet. Sellest järgneb, et organisatsiooni maksevõime oleneb täielikult vahendite käibe kiirusest.

Pole haruldased juhtumid, kus finantsiliselt kindlad organisatsioonid, s. o. niisugused, kes omavad kindlaksmääratud omavahendite normatiivi, kuid sellele vaatamata „istuvad" tähtaega möödalasknute nimekirjas, teisiti öeldes, osutusid mittekrediidivõimelisteks. See toimub kaubavarude suurenemise tagajärjel, mis tingib vahendite ringluse aeglustumist. Säärasel juhul ei ole organisatsioon võimeline saama kaupade müügist küllaldast summat, mis on tarvilik arvlemiseks oma võlakohustuste järgi panga poolt antud tähtajalise krediidi katteks.

Analüüsimisel tuleb kasutada meetodeid, mis võimaldaksid täpsemalt välja selgitada tarbijate kooperatiivi maksevõimet.

Analüüsides vahendite paigutamist „malelaua"-bilansi näite alusel, me juba näitasime, kuidas kindlaks määrata krediitide tagatust kauba jääkide ja toorainete alal. Krediitide tagatust hooajaliste ja varumisväärtuste alal, mida krediteeritakse sihtlaenude korras, tuleb samuti kontrollida bilansilise meetodiga,

võttes arvesse seejuures krediidi saamise tingimusi. Oletame, et tarbijate kooperatiiv omab 1. I 1939. a. hooajalisi kaupu 16 tuh. rbl. väärtuses, selle hulgas 6 tuh. rbl. väärtuses köögivilja ja puuvilja, mida panga poolt krediteeritakse 10% madalamalt kui kiireltriknevat kaupa, ülejäänud kaubad krediteeritakse täielikult. Pangalaen hooajalistele kaupadele 1. I 1939. a. oli 15 tuh. rbl.

Analüüs vormistatakse järgmisel kujul (tuh. rbl.):

Aktiva	1. I 1939. a.	Passiva	1. I 1939. a.
Hooajalised kaubad:		Pangalaen	15,0
a) 100%-liselt krediteeritavad	10,0	Omavahendeid 10% määral mittekrediteeritavas osas	0,6
b) 90%-liselt krediteeritavad	6,0		
Kokku	16,0	Kokku	15,6
Ülekrediteeritud	—	Vähem krediteeritud . . .	0,4
Bilanss	16,0	Bilanss	16,0

Omavahendid on arvestatud järgmiselt: $\frac{6 \text{ tuh. rbl.} \times 10}{100} =$

= 0,6 tuh. rbl.

Sel kombel panga sihtlaen on tagatud täielikult ja tarbijate kooperatiivi on isegi vähem krediteeritud 400 rbl. võrra.

Tarbijate kooperatiivi maksevõimet võib läbi analüüsida järgmisel viisil:

1. Operatiivses korras selgitatakse aruandeperioodi kohta: kas pangale on laenud tasutud tähtaegselt ja kas pole olnud tähtaegade möödalaskmist, nende põhjused ja kestus, mil viisil organisatsioon tuli välja tähtaegu möödalasknute nimekirjast.

2. Vahendite ringluse aja kõrvutamisel pangakrediidi tähtajaga.

Uue korra kohaselt krediteerib pank kaupu võrgus ja teel keskmise plaanilise ringluse tähtaja peale. Näib, nagu oleks sellest küllalt, et kindlaks määrata tarbijate kooperatiivi maksevõimet, kui kõrvutada kaupade tegelikku võrgus ja teel ringluse aegu (kaasa arvatud kaubad, toorained ja materjalid toot-

misettevõtteis, mis pole eraldatud iseseisvale bilansile) keskmise plaanilise ringluse ajaga. Kuid sellest pole küllalt.

Tarbijate kooperatiivi kohta me näiteks tegime kindlaks (lk. 282), et keskmine tegelik kaupade ja toorainete ringluse aeg on keskmise plaanilise 24-päevase pangakrediidi korral ümmarguselt 29 päeva. Niiviisi makse vahe oleks 5 päeva, mis keskmise tegeliku käibe 3,9 tuh. rbl. korral moodustab: 3,9 tuh. rbl. × 5 päevale = 19,5 tuh. rbl. Kuid see vahe on külluslikult täidetud meie näites sellega, et tarbijate kooperatiivil oli tegelikult kaupade ja toorainete katteks omavahendeid (koos püsivate passivate ja kulutatavate fondidega) 30,5% määral plaanilise 20%-lise osavõtu asemel. Päevades ja summas annab see järgmise maksevahendite täienduse:

$$\begin{array}{l} 24 \text{ päeva} — 20\% \\ X \quad \text{„} \quad — 30{,}5\% \end{array} \quad X = \frac{24 \times 30{,}5}{20} = 36{,}6 \text{ päeva}$$

(ümardatult), s. o. 12,6 päeva (36,6 päeva — 24 päeva) ja summas 3,9 tuh. rbl. × 12,6 päeva = 49 tuh. rbl. (ümardatult).

Niiviisi tänu sellele, et plaani järgi on omavahendite osavõtu protsent alla tegeliku, kogunevad tarbijate kooperatiivil järk-järgult vahendid, mis katavad ülejäägiga lõhe tegeliku ja plaanilise ringluse aja vahel. Näiliselt seesama olukord mõjutas ka normatiivi ületavate rahaliste vahendite loomist arvelduskontol.

Kuid tuleb ainult viia plaaniline omavahendite osavõtu protsent kooskõlla tegelikkusega, kiirendamata üheaegselt vahendite ringlust kuni normatiivini, ja tarbijate kooperatiiv satubki tähtaega möödalasknute nimekirja, s. o. osutub mittemaksevõimeliseks.

See tegelikust elust võetud näide ütleb, et suur omavahendite osavõtu protsent ei ole veel küllaldane normaalseks tööks, et on tarvis kiirendada ringlust kuni normatiivini, kuna vastasel korral organisatsioon osutub mittemaksevõimeliseks.

Mõlemad ülaltoodud viisid määravad maksevõimet aruandeperioodi kohta. Kuid tarvilik on teada ka tarbijate kooperatiivi maksevõimet lähema aja peale ette. Sel eesmärgil on tarvis abiks võtta finants-arvelduspläanide (maksete graafik) koostamine lähema kümne-viieteistkümne päeva peale (sõltuvalt pangaga arvelduste kooskõlastamise korrast). Lähemalt selle kohta vt. lõikes „Finantsiline plaanimine" (lk. 324).

Maksevõime analüüsiga ongi läbi tarbijate kooperatiivi finantside analüüs.

Üldiselt samas korras tuleb analüüsida iseseisvale bilansile eraldatud maakaupluse ja teiste ettevõtete finantse.

Tervikuna tarbijate kooperatiivi finantside analüüsi kohta tuleb koostada üldistavad järeldused ja nende alusel fikseerida tarvitusele võetavad abinõud.

Meie näites toodud tarbijate kooperatiivi finantside analüüsi tulemuste alusel võib tervikuna teha näiteks niisugused järeldused.

1. Aruandeaasta jooksul muutus tarbijate kooperatiivi bilanss paremaks: käibevahendid kasvasid 30% võrra, käibe kasvu juures 49,5%; mittekäibelised vahendid alanesid 5% võrra; omavahendid suurenesid 16,4% ja võõrad ainult — 1,4% võrra. Vahendite ringlus kuigi aeglustus 3 päeva võrra, kuid vahendite varu vähenes käibepäevades 2,7 päeva võrra. Kasumi plaan on tunduvalt ületatud, kusjuures osaliselt seda saavutati käibekulude vähendamise arvel, mis olid plaani järgi ette nähtud suurematena.

2. Tarbijate kooperatiiv omab suurt omavahendite osavõtu protsenti kaubavarude katteks ja seoses sellega kindlat finantsilist baasi.

3. Ebasoodsaiks näitajaiks osutuvad järsk rahaliste vahendite suurenemine võrreldes normatiiviga, deebitoride kasv, eriti raiskamiste ja varguste alal nende järsu kokkutõmbamise asemel, nagu see oli ette nähtud finantsplaanis. Tarbijate kooperatiiv ei täitnud kreeditoride kontode kokkutõmbamise ülesannet, ei täitnud osamaksude kogumise plaani koopereerimise plaani nurjumise tagajärjel.

4. Kaupade ringlus (kaasaarvatult toorained ja materjalid) on 5,5 päeva võrra kõrgem plaanilisest normatiivist ja see oleks võinud viia maksevõimetuseni ja põhjustada tähtaegade möödalaskmisi, vaatamata omavahendite kõrgele osatähtsusele. Ainult tänu panga poolt kauba eest tasumisel arvestatavale madalamale omavahendite osavõtu protsendile, võis tarbijate kooperatiiv korrapäraselt tasuda oma kohustused ja mitte lasta tekkida maksetähtaegade möödalaskmist.

5. Tarbijate kooperatiivil ei ole head materiaal-tehnilist baasi ja ta ei püüagi seda parendada, kuigi omab selleks vajalikke võimalusi. Väga tagasihoidlik kapitaalmahutuste plaan osutus mittetäidetuks.

Edaspidi on tarbijate kooperatiivi finantsmajanduslikus töös vajalik:

1. viia tegelik ringlus kooskõlla plaanilisega, kokku tõmmata rahalised jäägid ja muud aktivad kuni kindlaksmääratud normatiivini;

2. likvideerida lähemas kvartalis deebitoride kontod (välja arvatud tähtaegsed deebitorid, kelledelt võla tasumine tuleb hiljem);

3. keelduda täielikult kreeditoride kontode kasutamisest ja vajaduse korral kasutada ainult pangakrediiti. Üldiselt aga, seoses tulevase akumulatsiooniga, tuleb kaubanduslikku tööd teostada omavahendite arvel;

4. suurendada mahutusi kaubanduse ja ühiskondliku toitlustamise materiaal-tehnilisse baasi vastavalt kultuurse kaubanduse korraldamise vajadustele;

5. organiseerida massilist tööd elanikkonna keskel kooperreerimise ja osamaksude kogumise alal, tagades 100%-liselt maakondliku liidu ülesannete täitmist;

6. tagada ka tulevikus rentaablust vastavalt iga tegevusharu plaanile;

7. mitte lubada enam tekkida raiskamisi ja puudujääke, valides tööle ausaid ja kontrollitud, oma tööd armastavaid kaubanduslikke töötajaid.

Neid ettepanekuid tuleb arvesse võtta finantsplaani koostamisel.

Finantsplaani ülesanded ja lähtepositsioonid.

Tarbijate kooperatiivi finantsplaani koostamise ülesanded seisavad järgnevas:

1. määrata kindlaks vajalikud käibevahendid kõikide tegevusharude ja isemajandavate ettevõtete jaoks;

2. võtta arvesse vajalikud kapitaalmahutused põhivahenditesse ja võimalikku sisemiste finantsiliste ressursside mobiliseerimist varadest, deebitoridest ja teistest allikatest;

3. määrata kindlaks omavahendite juurdekasv osamaksude kogumise ja plaanilise rentaabluse korras;

4. määrata kindlaks omavahendite paigutamine kaubandusse ja teistesse tegevusharudesse; kindlaks määrata omavahendite osavõtt plaaniliste kaubavarude ja toorainete katteks;

5. määrata kindlaks vajadus pangakrediitides tegevusharude järgi.

Finantsplaani tähtsaim ülesanne on viia organisatsiooni kõik käibivad väärtused täielikku kooskõlla normatiividega.

Tarbijate kooperatiivi finantsplaani lähtemomentideks on:

1. tarbijate kooperatiivide maakondlikult liidult saadavad vahendite ringluse direktiivsed normid ja direktiivsed ülesanded omavahendite kasvu alal;

2. kaubanduse, varumise, pagaritööstuse jm. plaanid, kulude ja tulude eelarve ja kasumi plaan;

3. tarbijate kooperatiivi finantside analüüsi andmed aruandeperioodi bilansi ja finantsplaani kontrollimise alusel.

Käibevahendite ja vajalikkude krediitide väljaarvutamisel tuleb väljuda tarbijate kooperatiivi krediteerimise korrast, mis on kindlaks määratud NSV Liidu RKN-i määrusega 11. VI 1937. a. ja Riigipanga instruktsiooniga nr. 101.

Kõik finantsplaani arvutused illustreeritakse tarbijate kooperatiivi konkreetsete näidetega, arvesse võttes ülalnäidatud järeldusi ja ettepanekuid tema finantsilise tegevuse analüüsi alusel.

Vajalikkude käibevahendite arvutamine.

Vajalikud käibevahendid kaubanduse jaoks plaanilise perioodi kohta arvutatakse välja plaanilise käibe ja ringluse normide alusel. Vastavalt tarbijate kooperatiivide krediteerimise korrale plaanilised kaubajäägid, mis on välja arvutatud kaubanduse plaanis ringluse normide alusel, võetakse omahinnas, ilma hooajalise kaupade kogumiseta. Seejuures leib eraldatakse välja teistest kaupadest, kuna käibes ta omab tunduvat erikaalu ja leiva jääk harilikult ei ole suurem päevasest käibest.

Kuna aga kaubanduslikus plaanis on kauba jäägid, nagu kogu plaangi, arvutatud jaehindades, siis tuleb eelnevalt need üle viia ostuhindadesse ja selle järel kindlaks määrata käibekulud kauba jäägile. Kaupade ringlus on kindlaks määratud, arvestades üldist normi. Kuna aga leib näidatakse arvutuses eraldi, tuleb üldise ringluse piirides välja selgitada, missugune ringlus peab olema ülejäänud kaupadel (välja arvatud leib).

Näide. Tarbijate kooperatiivi kvartalikäive müügi alal jaehindades on kindlaks määratud 400 tuh. rbl., selle hulgas leiva alal 48 tuh. rbl. ja muude kaupade alal 352 tuh. rbl. Üldine ringluse norm on 30 päeva, selle hulgas leiva alal 1 päev.

Ringlus (kaupade varu) ülejäänud kaupade alal on:

$$\begin{array}{rl} 400\,000 \times 30 & = 12\,000\,000 \\ 48\,000 \times 1 \text{ päev} & = \quad 48\,000 \\ \hline 352\,000 \times X \text{ päeva} & = 11\,952\,000 \end{array}$$

$$X = \frac{11\,952\,000}{352\,000} = 34 \text{ päeva (ümardatult).}$$

Seega korrutame kogu käibe summa üldise ringlusega, leiva käibe korrutame tema varuga, esimesest arvame maha teise ja vahe jagame kaupade käibe summaga (ilma leivata).

Vajalikkude kaubavarude väljaarvutamiseks võetakse käive finantsplaanis ostuhindades. Jagades käibeperioodi päevade arvuga, saame päeva keskmise käibe ja korrutades viimast varude normiga, saame kaubavarude plaanilise summa.

Näide. Kaubandusliku plaani järgi on realiseeritud hinnalisand leivalt 2880 rbl. ja muudelt kaupadelt 27 120 rbl. Käive ostuhindades väljendub leivalt 48 000 rbl. — 2880 rbl. = 45 120 rbl., muude kaupade osas: 352 000 rbl. — 27 120 rbl. = 324 880 rbl.

Keskmine päevane käive plaanikvartalis on leiva alal 45 120 rbl. : 90 = = 501 rbl., muude kaupade alal 324 880 rbl. : 90 = 3601 rbl. (ümardatult).

Vajalikud plaanilised kaubavarud leiva alal on: 501 rbl. × 1 päev = = 501 rbl., kaupade alal ilma leivata: 3601 rbl. × 34 päeva = 122 434 rbl.

Ühiskondliku toitlustamise käive võetakse omamaksumuses.

Näide. Söökla plaanilise perioodi käive on väljamishindades 40 000 rbl., kulud koos kasumiga on 25% ehk summas 10 000 rbl., einelaua kaupade, toorainete ja materjalide varude norm on 8 päeva.

Käive omamaksumuses on 40 000 rbl. — 10 000 rbl. = 30 000 rbl. Keskmine päevane käive 30 000 rbl. : 90 = 333 rbl., vajadus kaupades ja toorainetes: 333 rbl. × 8 päeva = 2664 rbl.

Pagaritööstuses võetakse arvesse tarvismineva jahu ja materjalide väärtus.

Näide. Oletame, et pagaritööstuse plaani järgi need on 27 000 rbl., varude norm 17 päeva. Leiame keskmise päevase käibe 27 000 rbl. : 90 = = 300 rbl., vajaliku varu 300 rbl. × 17 päeva = 5100 rbl.

Rahaliste vahendite ja muude aktivate jäägid arvutatakse käibe järgi müügihindades (kaubandus pluss ühiskondlik toitlustamine). Meie näites see käive on:

Kaubad ilma leivata	352 000 rbl.
Leib	48 000 „
Ühiskondlik toitlustamine	40 000 „
Kokku	440 000 rbl.

Oletame, et rahaliste vahendite kohta on kindlaks määratud 3-päevane norm, muudele aktivatele — 3 päeva.

Keskmine päevane käive 440 000 rbl. : 90 = 4888 rbl.

Vajadus plaanis:

rahalistes vahendites . . . 4888 rbl. × 3 = 14 664 rbl.
muudes aktivates . . . . . 4888 rbl. × 3 = 14 664 rbl.

Välja arvutanud plaanilise vahendite vajaduse kaubanduses, tuleb selle järel kindlaks määrata nende keskmine ringluse aeg, mis võetakse arvesse ka panga poolt tarbijate

kooperatiivi krediteerimisel. Selle keskmise aja saame, jagades kaubanduses, ühiskondlikus toitlustamises ja pagaritööstuses arvestatud kaupade, toorainete ja materjalide vajaduse keskmise kaubanduse ja ühiskondliku toitlustamise päevase käibega ostuhindades (keskmist päevast jahu ja materjalide vajadust juurde ei arvata, kuna see on juba üks kord arvestatud leiva müügis).

Meie näites saame:

Kaupade, toorainete ja materjalide vajadus: 122 434 rbl. + + 501 rbl. + 2664 rbl. + 5100 rbl. = 130 699 rbl.

Keskmine päevane käive: 3601 rbl. + 501 rbl. + 333 rbl. = = 4435 rbl.

Keskmine ringluse (krediidi) aeg: 130 699 rbl. : 4435 rbl. = = 29,4 päeva või ümardatult 29 päeva.

Nõutavate käibevahendite kogu arvutus vormistatakse tarbijate kooperatiivi finantsplaanis niisuguses tabelis:

Näitajad	Keskmine päevane käive	Norm päevades	Vajalike vahendite summa
1	2	3	4
Kaubad ilma leivata	3 601	34	122 434
Leib	501	1	501
Ühiskondlik toitlustamine	333	8	2 664
Pagaritööstus	300	17	5 100
Kokku	—	—	130 699
Keskmine ringluse aeg	4 435	29	—
Rahalised vahendid	4 888	3	14 664
Muud aktivad	4 888	3	14 664
Kokku	—	—	160 027

Märkus. Iseseisvale bilansile eraldatud ühiskondliku toitlustamise ja pagaritööstuse ettevõtete vajalike vahendite arvutus teostatakse eraldi.

Hooajaliste kaupade varud arvutatakse eraldi, arvesse võttes töö tingimusi ja tegelikku elu. Kaupade jäägid teravilja varumise stimuleerimiseks võib kindlaks määrata teravilja varumise plaani, kaubastamise koefitsiendi ja krediteerimise aja alusel. Oletame, et teravilja kokkuostu käive kvartali kohta on 10 000 rbl., kaubastamise koefitsient on 1 rbl. teravilja kohta 3 rbl. kaupu, keskmine krediidi aeg on 30 päeva.

Kauba jääk on : $\frac{(10\,000 \times 3) \times 30}{90} = 10\,000$ rbl.

Käibevahendid varumises arvutatakse samuti välja nende sissetuleku käibe ja keskmise ringluse normi alusel, väljudes töö tingimustest.

Näide. Oletame, et 1939. a. I kvartaliks kavastatakse tarbijate kooperatiivis:

Varumise käive, varumishindades . . .	36 000 rbl.
Päevakäive	400 rbl.
Ringlus	10 päeva
Vahendite vajadus	4 000 rbl.

Harilikult see vajadus finantseeritakse maakondliku varumiskontori poolt avanss-krediidi korras.

Elanikkonna vahendite mobiliseerimine ja omavahendite ning püsivate passivate juurdekasv.

Elanikkonna vahendite mobiliseerimise plaanimist tuleb alata koopereerimise ja osamaksude kogumise plaani koostamisest. Selles plaanis tuleb ette näha (väljudes kogu täiskasvanud elanikkonna koopereerimise ülesandest) uute liikmete juurdevoolu, neilt osamaksude sissetulekut ja ühtlasi ka vanadelt liikmetelt osamaksu võlgnevuse likvideerimist. Viimane arvestus tehakse liikmete isiklike kontode ja osamaksude kindlaksmääratud osakaupa sissemaksmise tähtaegade alusel.

Plaaniline kasum kaubandusest, varumisest ja muust tegevusest kantakse üle tulude ja kulude eelarvest.

Sisemiste finantsiliste ressursside mobiliseerimisel tuleb peaõhk panna debitoorse võlgnevuse likvideerimise, ülearuse vara müügi, rahaliste vahendite kokkutõmbamise, seisvate kaupade ja taara jääkide realiseerimise ülesandele.

Püsivate passivate juurdekasv võib teostuda pikaajaliste laenude saamisega käibevahenditeks ja kapitaalmahutusteks.

Tarbijate kooperatiivi omavahendite ja püsivate passivate suurenemist ja nende väljalangemist nähakse ette järgmises vormis:

Näide. Omavahendite ja püsivate passivate suurenemine:

a) sisseastemaksudest	
b) osamaksudest	30 rbl.
c) kasumist	400 „
d) pikaajalistest laenudest kapitaalehitusteks	11 080 „
e) reserveeritud debitoorsest võlgnevusest	900 „
f) arvestus-ülekannetest amortisatsiooniks	200 „
	100 „
Kokku	12 710 rbl.

Omavahendite ja püsivate passivate väljalangemine kvartali jooksul:

a)	tulumaksu juurdemaks 1938. a. eest (täiendavalt varem sissemakstule)	500 rbl.
b)	tulumaksu maksmiseks kasumilt (plaanikvartalis 31%)	3435 „
c)	arvestus-ülekanne maakondlikule liidule 10% määral 1938. a. kasumilt	4360 „
d)	kapitaalmahutusteks	3000 „
e)	varemsaadud laenude tagasimaksmiseks	400 „
f)	arvestus-ülekanded direktorifondi	— „
	Kokku	11 695 rbl.

Puhas juurdekasv kvartali kohta on +1015 rbl.

Peale selle kavatseb tarbijate kooperatiiv müüa üleliigset vara 1085 rbl. väärtuses.

Metodoloogilisi juhiseid selle osa finantsplaani kohta.

Sisseaste- ja osamaksude sissetulek näidatakse koopereerimise ja osamaksude kogumise plaani alusel. Kasum kantakse üle tulude ja kulude eelarvest (meie näites on arvestatud kasum kaubandusest — 2% käibest, ühiskondlikust toitlustamisest — 5%, varumisest — 3% sissetulekust). Arvestus-ülekanded amortisatsiooniks võetakse kulude eelarvest, pikaajaliste laenude saamine kapitaalmahutusteks kapitaalehituste plaani järgi.

Võimalik sissetulek reserveeritud debitoorsest võlgnevusest näidatakse nende hoolika analüüsi ja võimaliku laekumise hindamise alusel.

Tulumaksu maksmine võetakse plaani plaanilisest kasumist 31% määral; meie näites 11080 rbl. × 31% = 3435 rbl.

Arvestus-ülekanded maakondlikule liidule 10% määral kapitaalehitusteks võetakse NSV Liidu RKN-i ja ÜK(b)P KK määruse 29. IX 1935. a. alusel eelmise aasta kasumilt. Meie näites kogu kasumi summa bilansi järgi oli 54 500 rbl., millest eraldades tulumaksu 20%-lises summas (ümardatult) 10 900 rbl., jääb jaotamiseks 54 500 rbl. — 10 900 rbl. = 43 600 rbl. Sel viisil 10% on 4360 rbl.

Kulutused kapitaalmahutusteks arvestatakse kapitaalehituste plaani alusel, mis on kinnitatud maakondliku liidu poolt. Varemsaadud laenude tagastamine võetakse tähtajaliste maksete ja arvelduste raamatust.

Üleliigse vara müügi võimalus tehakse kindlaks selle kirje analüüsimisel.

Erilist tähelepanu tuleb finantsplaani koostamisel pöörata debitoorse võlgnevuse likvideerimisele. Tavaliselt võivad järgmise kvartali jääki üle minna ainult need deebitorid, eriti raiskamiste ja varguste alal, millele tasumise tähtaeg täitelehtede järgi saabub alles pärast plaanilist kvartalit. Täielikule

likvideerimisele kuuluvad mitmesugused kreeditoride kontod (peale seaduslike pikenduste tasumistes teiselinnaliste ostude alal, maakondliku varumiskontori avanss-krediidi, tööliste ja teenistujate, kuid mitte üle 25% kuu töötasu fondist).

Debitoorse võlgnevuse tasumise väljaarvutamiseks plaanikvartalis ja nende ülemineva jäägi leidmiseks järgnevasse kvartalisse kasutatakse üksikasjaliku analüüsi andmeid.

Meie näites bilansi järgi on debitoorne võlgnevus 1. I 1939. a. 11 300 rbl., selle hulgas raiskamiste, varguste ja puudujääkide alal 7600 rbl.; kvartali jooksul tasutakse 10 400 rbl., selle hulgas raiskamiste, varguste ja puudujääkide osas 6700 rbl.; üleminev jääk raiskamiste ja varguste alal järgnevasse kvartalisse on 900 rbl.

Kreditoorne võlgnevus varustajaile ja muudele isikutele on kvartali alguks 5400 rbl.; kaetakse kvartali jooksul 5400 rbl., s. o. täielikult.

Plaani järgi omavahendite osavõtu ja krediitide vajaduse arvutamine.

Tsentrosojuzi poolt kindlaksmääratud tarbijate kooperatiivide plaani vormi järgi omavahendite osavõtt arvutatakse välja kahe variandi järgi: panga arvutuse järgi krediteerimiseks (instruktsioon nr. 101) ja plaani järgi kvartali lõpuks.

Arvutus krediteerimiseks tehakse järgmisel viisil.

Tegelikust omavahendite ja püsivate passivate summast aruandebilansi järgi kvartali alguks arvatakse maha:

a) mittekäibivad aktivad aruandebilansi järgi kvartali alguks;

b) rahalised vahendid plaaniliste normide järgi, mis on kindlaks määratud vastavale kvartalile;

c) muud aktivad (aruandmisele kuuluvad summad, ettetehtud kulud, taara, küte, majanduslikud materjalid ja väheväärtuslik inventar) plaaniliste normide järgi, mis on kindlaks määratud vastavale kvartalile;

d) eelseisvad maksed kvartali jooksul püsivate passivate koosseisu kuuluvate pikaajaliste laenude kustutamiseks;

e) omavahendite kulutamine varadesse ja seadmetesse vastavalt NSV Liidu RKN-i määrusele 19. IX 1935. a.;

f) debitoorne võlgnevus raiskamiste ja varguste alal, mis kaetakse pärast plaanikvartalit ja läheb jäägina üle plaanikvartali lõppu.

Omavahendite ja püsivate passivate jääk näitab tegelikku olemasolu kaubajääkide, toorainete ja materjalide katteks.

Edasi määratakse kindlaks plaaniliste varude summa omahinnas vastava kvartali kohta: kaubad kaupluses, kaubad ja toorained ühiskondlikus toitlustamises, jahu pagaritööstuses ja toorained teistes tootmisettevõtteis.

Pärast seda määratakse kindlaks, missugune protsent neid omavahendeid ja püsivaid passivaid, mis jäid kaupade katteks, on kaupade ja toorainete plaaniliste varude summas. See ongi omavahendite osavõtt kaupade eest tasumisel. Ta ei tohi olla alla 15%-ist. Alanemine 2—3% võib olla lubatav nendele tarbijate kooperatiividele (maakauplustele), kes osa kaupu ostavad kokku kohapealt, makstes sularahas oma läbimüügist.

Omavahendite osavõtu arvutus plaani järgi kvartali lõpuks tehakse arvesse võttes puhast omavahendite kasvu ja eraldades deebitoride ületamist kreeditoride üle, kuid ainult deebitoride osas raiskamiste ja varguste alal, millede tasumise tähtajad lähevad üle plaanikvartalist.

Vormistatakse arvutused järgmises tabelis (Tsentrosojuzi poolt maksmapandud vormi järgi):

Omavahendite ja püsivate passivate osavõtt (tuh. rbl.).

Näitajad	Kvartali alguseks (bilansi järgi)	Panga arvestuse järgi (krediteerimiseks)	Kvartali lõpuks (plaani järgi)
1	2	3	4
1. Oma- ja püsivad vahendid käibes	113,5	113,5	115,6
2. Sellest:			
a) rahalistes vahendites	52,7	14,7	14,7
b) muudes aktivates	15,3	14,7	14,7
c) deebitorides	7,6	0,9	0,9
d) varumises	1,2	2,0	2,0
e) kapitaalmahutustes	—	3,0	—
f) mittekaubanduslikus tegevuses	0,6	—	—
g) kaupades, toorainetes ja materjalides	36,1	78,2	83,3
3. Osavõtt:			
a) kaupade ja toorainete summa	118,6	130,7	130,7
b) %-des	30,5	60	63,7

Osavõtu arvutus kvartali alguseks kantakse üle bilansi analüüsist (lk. 287).

Kvartali lõpuks omavahendid ja püsivad passivad käibes meie näites on:

Kvartali alguseks	113,5 tuh. rbl.
Puhas juurdekasv kvartali jooksul	2,1 „ „
Kokku	115,6 tuh. rbl.

Tähtajalised deebitorid ületavad kreeditore meie näites:

$$900 - 0 = 900 \text{ rbl.}$$

Rahalised vahendid ja muud aktivad on võetud nende arvutuse järgi plaaniliseks perioodiks.

Plaaniline varumiskaupade jääk, kaasa arvatud võimalik avansiline rahaliste vahendite jääk (aruandmisele kuuluvate summade koosseisust) krediteeritakse, nagu eelpool märgitud, panga poolt maakondliku varumiskontori kaudu. Kuid varumistöö korraldamiseks on tarbijate kooperatiivil ikkagi tarvis mingisugune normatiiv omavahendeid, selleks et katta varumise rahalised vahendid ja muud aktivad, minimaalset taara jääki varumises aastaplaani järgi ning mitte vähem kui 25% maksimaalsest jää varust ja tootmismaterjalidest, seoses saaduste töötlemisega.

Rahalised vahendid ja muud aktivad võetakse plaani järgi keskmise päevase sissetuleku ja varude normi alusel päevades. Meie näites on sissetuleku järgi keskmine päevane käive — 400 rbl., rahaliste vahendite varu norm — 1 päev, muudel aktivatel — 0,5 päeva, plaanilise jäägi summa: 400 rbl. × 1,5 = = 600 rbl.

Minimaalse taara jäägi kindlaksmääramiseks tuleb koostada taara vajaduse plaan aasta peale kvartalite viisi, väljudes varumisplaanist.

Lihtsamaks arvutuseks võib võtta varumise taara minimaalne jääk möödunud aasta kvartalite viisi arvestuse andmete alusel ja korrigeerida seda plaanitava kvartali peale.

Samal viisil võib plaanida maksimaalset jää ja tootmismaterjalide jääki, võttes sellest 25%.

Omavahendite vajadus näiteks minimaalse taara, jää ja tootmismaterjalide jäägiks on 1400 rbl.

Üldine omavahendite normatiiv varumiseks on 600 + + 1400 rbl. = 2000 rbl.

Niiviisi moodustavad omad ja püsivad vahendid plaanikvartali lõpuks kaupade, toorainete ja materjalide varudes: 115,6 tuh. rbl. — (14,7 tuh. rbl. + 14,7 tuh. rbl. + 0,9 tuh. rbl. + 2 tuh. rbl.) = 83,3 tuh. rbl. Nende osavõtt kaupades väljendub:

$$\frac{83{,}3 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{130{,}7 \text{ tuh. rbl.}} = 63{,}7\% \text{ (ümardatult).}$$

Omavahendite osavõtu väljaarvutamisel panga viisi kohaselt (vastavalt instruktsioonile nr. 101) tuleb samuti arvesse võtta omavahendite vajadust raiskamiste ja varguste debitoorse võlgnevuse katteks, selles osas, mis kaetakse järgmises perioodis, ja omavahendite normatiivi summat põllumajandusliku varumise alal. Omade ja püsivate vahendite olemasolu kaubavarudes on: 113,5 tuh. rbl. — (14,7 tuh. rbl. + 14,7 tuh. rbl. + 0,9 tuh. rbl. + 2 tuh. rbl. + 5 tuh. rbl.) = 78,2 tuh. rbl., ja osavõtt:

$$\frac{78{,}2 \text{ tuh. rbl.} \times 100}{130{,}7 \text{ tuh. rbl.}} = 60\% \text{ (ümardatult).}$$

See protsent tuleb arvesse võtta tarbijate kooperatiivi krediteerimisel.

Seega kasutab tarbijate kooperatiiv küllaldaste omavahendite tõttu plaánitavas kvartalis pangakrediiti vähesel määral.

Kui osavõtt oleks osutunud alla normi, oleks tulnud leida abinõusid, mis oleksid taganud tarbijate kooperatiivi krediteerimise võimet, nagu: rahaliste varude ja muude aktivate varude kokkutõmbamine, osamaksude kogumise aktiviseerimine, maakondlikult liidult käibevahendite täiendamiseks pikaajalise laenu saamine jne.

Vajatavad krediidid vormistatakse säärases tabelis:

Vajalikud krediidid kvartali lõpuks.

Näitajad	Vahendite vajadus	Kaetakse omavahenditega	Panga krediit (summa)
1	2	3	4
I. Kauba jäägid, tooraine ja materjalid	130,7	83,3	47,4
II. Hooajalised ja stimuleerimiskaubad	10,0	—	10,0
III. Varumiskaubad	6,0	2,0	4,0
Kokku	146,7	85,3	61,4

TARBIJATE KOOPERATIIVI PLAANILINE BILANSS

Aktiva.

Kirjete nimetus	1. jaanuaril 1939. a. (tegelikult)	1. aprilliks 1939. a. (plaan)	Muutused (+ —)
1	2	3	4
A. Käibivad aktivad.			
I. Käibelised normaalse tähtsusega.			
1. Rahalised vahendid	52,7	15,1	—37,6
2. Kaubad kauplustes omahinnas	102,1	122,9	+20,8
3. Kaubad teel	—	—	—
4. Muud aktivad	15,3	14,9	— 0,4
Kokku	170,1	152,9	—17,2
II. Sihtkrediteerimise objektid.			
5. Hooajalised kaubad	8,6	10,0	+ 1,4
6. Hooajalised põllumaj. varumise kaubad	2,0	5,4	+ 3,4
Kokku	10,6	15,4	+ 4,8
III. Mittekaubandusliku tegevuse väärtused.			
7. Toorained ja materjalid	12,8	7,8	— 5,0
8. Pooltooted	0,6	—	— 0,6
Kokku	13,4	7,8	— 5,6
IV. Deebitorid	11,3	0,9	—10,4
Kokku käibevahendeid	205,4	177,0	—28,4
B. Mittekäibelised aktivad.			
9. Põhivahendid	21,4	23,3	+ 1,9
10. Eraldatud vahendid	125,6	125,6	—
11. Tulumaks rahandusminist.	10,4	3,4	— 7,0
12. Muud	2,5	2,5	—
Kokku	159,9	154,8	—5,1
Bilanss	365,3	331,8	—33,5

1. APRILLIKS 1939. A. (tuh. rbl.).

Passiva.

Kirjete nimetus	1. jaanuaril 1939. a. (tegelikult)	1. aprilliks 1939. a. (plaan)	Muutused (+ —)
5	6	7	8
A. Võõrad vahendid.			
I. Kaubakrediidid.			
1. Pangakrediidid	75,8	47,4	—28,4
2. Varustajad maksenõudmiste järgi	—	—	—
Kokku	75,8	47,4	—28,4
II. Sihtkrediidid.			
3. Pangalaenud hooajaliste kaupade kindlustamisel	4,9	10,0	+ 5,1
4. Arveldus maakondliku varumiskontoriga (avanss-krediit varumiseks)	0,8	4,0	+ 3,2
Kokku	5,7	14,0	+ 8,3
III. Mittepüsivad passivad	10,4	—	—10,4
IV. Püsivad passivad	—	—	—
5. Laenud käibevahenditeks	—	—	—
6. Laenud kapitaalmahutusteks	4,4	4,9	+ 0,5
7. Töölised ja teenistujad	1,1	1.1	—
8. Elanikkonna hoiused ehitustegevuseks	7,2	7,2	
Kokku	12,7	13,2	+ 0,5
Kokku võõrad vahendid	104,6	74,6	—30,0
B. Omavahendid.	260,7	257,2	— 3,5
Bilanss	365,3	331,8	—33,5

Plaanilise bilansi koostamine.

Toodud arvutustega piirdubki tarbijate kooperatiivi finantsplaani koostamine.

Plaanilist bilanssi tarbijate kooperatiivis harilikult ei koostata. Siiski omab plaaniline bilanss suurt tähtsust finantsilise plaanimise parendamiseks.

Plaaniline bilanss, mis on koostatud plaaniperioodi lõpuks, näitab vahendite paigutamist, katmise allikaid ja finantsilisi tulemusi organisatsiooni poolt majandusliku tegevuse plaani täitmise kokkuvõttena plaaniperioodi lõpuks. Peale selle tuuakse plaanilises bilansis kokku ja seotakse ühte kõik finantsplaani arvutused.

See loob võimaluse teatavaks endakontrolliks.

Plaanilise bilansi alusel võib täpselt kontrollida vahendite paigutamise õigsust ja finantsilist kindlust, kasutades meetodeid, mis toodud bilansi analüüsi peatükis.

Koostatakse plaaniline bilanss finantsplaani arvutuste alusel, kusjuures tarbijate kooperatiivis võib teda koostada kokkusurutud kujul, ilma üksikuid kirjeid üksikasjalikult eraldamata.

Plaaniperioodi alguseks võetakse bilanss samuti kokkusurutud, rühmitatud kujul.

Näites plaaniline bilanss 1. aprilliks 1939. a., arvesse võttes analüüsi ja finantsplaani arvutusi, esineb lk. 318—319 antud kujul:

Selgitusi plaanilise bilansi koostamiseks üksikute kirjete järgi.

Rahalised vahendid. Võetakse arvutuse järgi (lk. 315—317) kaubandusele: 14 700 rbl. + varumiseks 400 rbl. = 15 100 rbl.

Kaubad kauplustes (lk. 311): kaubad ilma leivata — 122 434 rbl., leib — 501 rbl., kokku 122 935 rbl.

Muud aktivad: kaubandusele — 14 664 rbl., varumiseks — 200 rbl., kokku 14 864 rbl.

Varumiskaubad: 4000 rbl. + 1400 rbl. (jää ja taara) = 5400 rbl.

Toorained ja materjalid tootmises (lk. 311): 2664 rbl. + 5100 rbl. = 7764 rbl.

Deebitorid raiskamiste ja varguste alal näidatakse 900 rbl. summas, mis kaetakse pärast plaanikvartalit.

Põhivahendid: kvartali jooksul kavatsetakse mahutada 3000 rbl. ja ära tõmmata 1085 rbl. Jääk 1. I 1939. a. (21 400 rbl. + 3000 rbl.) — 1085 rbl. = = 23 315 rbl.

Eraldatud vahendid ja muud aktivad on jäetud muutmata.

Tulumaks. Vastavalt arvutusele (lk. 313) kuulub maksmisele 1938. a. eest 10 900 rbl.; avansina on makstud 10 400 rbl., tuleb täiendavalt maksta 500 rbl. Peale selle makstakse avansina 1939. a. I kvartali plaaniliselt kasumilt 3,4 tuh. rbl.

Panga kaubakäibe-krediidid viiakse üle tabelist lk. 317.

Sihtkrediidid — samuti.

Varustajad maksenõudmiste alusel. Nende puudumine näites on seletatav sellega, et tarbijate kooperatiiv ei kavatse sisse osta kaupu teiselinnalistelt hankijailt. Niisuguste operatsioonide olemasolul seaduslik maksepikenduse summa hankijaile arvutatakse välja nii: kooskõlas plaaniga määratakse kindlaks kvartali jooksul saabuvate kaupade summa teiselinnalistelt hankijailt, selle järel võetakse keskmine päevane summa ja korrutatakse 7 päevaga (seaduslik maksepikenduse aeg).

Näide. Saabumine kvartali jooksul on 90 000 rbl. või keskmiselt päevas 1000 rbl. Maksepikenduse võlgnevuse jääk 1000 rbl. × 7 päeva = 7000 rbl.

Mittepüsivad passivad kreeditoride, elanikkonna hoiuste ja kulutatavate fondide alal kustutatakse täielikult kvartali jooksul.

Püsivad passivad.

Laenud kapitaalmahutusteks. Tarbijate kooperatiiv saab uuesti 900 rbl. ja tagastab varemsaadud laenust 400 rbl., jääb 4400 rbl. + 500 rbl. = 4900 rbl.

Töölised ja teenistujad. Summa võetakse finantsplaanist 25% määral kuu töötasufondist. Finantsplaanis tuleb ette näha normaalset võlgnevuse suurenemist või vähenemist töölistele ja teenistujaile võrreldes kvartali algusega. Meie näites jääb võlgnevus endisele tasemele — 1100 rbl. summas.

Elanikkonna hoiused ehitustegevuseks on jäetud muutmata. Üldiselt kuuluvad need hoiused tagastamisele kokkuleppel hoiuste omanikega.

Omavahendid:	
Jääk 1. I 1939. a.	260 700 rbl.
Suurenemine plaanikvartalis	11 800 „
Vähenemine kvartali jooksul:	
a) 1938. a. tulumaksuks	10 900 „
b) arvestus-ülekanne 10% määral 1938. a. kasumist maakondlikule liidule	4 360 „
Jääk 1. IV 1939. a.	257 240 „

Märkus. Avansina tulumaksumaksmist plaanikvartali kasumilt ei jäeta siin välja, kuna see üheaegselt kajastub plaanilise bilansi aktivas.

Nagu nähtub plaanilisest bilansist, kavatsetakse kvartali lõpuks muutusi tarbijate kooperatiivi finantsides, mis on suunatud tema finantsilise baasi edasisele kindlustamisele:

1. Tõmmatakse kokku bilansi rahaline üldsumma samaaegsel käibe kasvul, mis peab parandama vahendite kasutamist.

2. Tunduvalt tõmmatakse kokku rahalised vahendid ja suurendatakse kaubavarusid.

3. Likvideeritakse deebitoride kontod, välja arvatud tähtsusetu summa, mille tasumise tähtpäevad on pärast plaanikvartali möödumist.

4. Täielikult likvideeritakse kreeditoride kontod. Tarbijate kooperatiiv ei vaja kreeditore pangakrediidi ja küllaldaselt kindla finantsilise seisukorra juures.

5. Omavahendid bilansi järgi nagu kahaneksid, kuid see on ainult näiline vähenemine seoses kasumilt makstud tulumaksu mahaarvamisega (üheaegselt on maha arvatud ka aktivast 10 400 rbl. summa aruandeaasta lõppemise tõttu). Võetakse ära majapidamisest 10% kasumist seaduse järgi maakondlikule liidule. Tegelikult aga omavahendid plaanikvartalis suurenevad.

6. Omavahendite kasv, sisemiste ressursside mobiliseerimine rahaliste vahendite ja deebitoride arvel vähendavad võõraste vahendite osa bilansis, eriti aga pangakrediidi tähtsust. Tarbijate kooperatiiv läheb põhiliselt üle majandusliku tegevuse finantseerimisele omavahenditega.

Seega vastavad muutused, mis on kavatsetud tarbijate kooperatiivi finantsides, tarbijate kooperatiivi finantside analüüsi järeldustele.

Oodatavatest finantsilistest näitajatest.

Kuivõrd plaani koostamine, kaasa arvatud ka finantsid, tuleb läbi viia enne plaaniperioodi algust, tekib loomulikult vajadus, nagu teistegi näitajate osas (kaubakäive, varumised jne), selgitada o o d a t a v a t finantsilist seisukorda plaanitava perioodi alguseks. Põhitingimuseks seejuures on kajastada võimalikult täpselt finantsilist seisukorda (mis põhiliselt viib käibes olevate omavahendite kindlaksmääramisele plaanitava perioodi alguseks).

Tõenäoliku bilansi koostamise aluseks tuleb seada: 1) jooksva perioodi finantsplaan; 2) viimane aruandeline bilanss, samuti ka 1—2 bilanssi eelnevaist tähtaegadest; 3) jooksva arvepidamise andmed; 4) operatiivsed andmed plaani täitmise kohta, samuti andmed lepingute täitmise, kaubavarude seisukorra, varumise jääkide, laadimiste käigu kohta jm.; 5) perspektiivide ja töötingimuste arvestus ajavahemiku kohta finantsilise seisukorra selgitamise momendist kuni plaanitava perioodi alguseni.

R a h a l i s t e vahendite oodatava jäägi arvutamise aluseks võetakse plaaniline normatiiv päevades ja keskmine päevane oodatav käive. Rahaliste vahendite jäägi summa saadakse keskmise päevase käibe korrutamisest normatiivi päevadega.

Saadud tulemus täpsustatakse andmetega tegelike rahaliste vahendite jäägi kohta 2—3 viimase tegeliku bilansi järgi.

Analoogiliselt arvutatakse välja m u u d e aktivate jääk.

Kaubanduses ja varumises olevate kaubajääkide kindlaksmääramise korda on käsiteldud eespool. Sama korra kohaselt arvutatakse välja ka oodatavad toorainete ja materjalide jäägid ühiskondlikus toitlustamises ja pagaritööstuses.

Kaubad teel võetakse 2—3 viimase tegeliku bilansi alusel kui keskmine jääk ja täpsustatakse operatiivselt kooskõlas töötingimustega.

Deebitorid — aluseks võetakse jääk jooksva finantsplaani järgi perioodi lõpuks ja täpsustatakse operatiivselt, võttes arvesse nende kokkutõmbamise plaani täitmise tulemusi. Analoogiliselt selgitatakse kreeditorid.

Põhivahendid, eraldatud vahendid täpsustatakse vastavalt viimasele tegelikule bilansile, jooksvale finantsplaanile ja täitmise käigule kuni plaanitava perioodini jäänud aja jooksul.

Jooksva aasta kahjumid (kui need on olemas) vähendatakse viimase bilansi järgi kasumi summa võrra järelejäänud aja eest (arvatav käive, korrutatud kasumi normiga).

Jooksva aasta kasumit suurendatakse analoogiliselt. Omafonde täpsustatakse vastavalt viimasele bilansile, jooksvale finantsplaanile ja selle täitmise käigule. Analoogiliselt täpsustatakse püsivaid passivaid ja kulutatavaid fonde.

Panga sihtkrediidid võetakse oodatavate, sihtkrediidi objektide tasemel, nagu hooajalise kauba ja varumiskauba jäägid, arvestades krediidi saamise tingimusi.

Oodatava bilansi arvutus saldeeritakse jooksva kaubakäibe krediidiga, kohuslikul kinnipidamisel jooksva finantsplaaniga kindlaksmääratud omavahendite normatiivist. Kui omavahendite ja püsivate passivate olemasolu kaubavarudes, toorainetes ja materjalides, mis on välja arvutatud juba tuntud korras, osutub alla normatiivi, siis kõik arvutused oodatava (arvatava) bilansi järgi tuleb uuesti läbi vaadata samas korras.

Jooksev finantsiline plaanimine ja kontroll finantsplaani täitmise üle.

Üheks finantside jooksva plaanimise vormiks, samuti kvartali finantsplaani täitmise kontrolliks ja eriti abinõuks lähemaks perioodiks maksevõime kontrollimisel on jooksvate finantsarvutuslike plaanide koostamine.

Need plaanid koostatakse lühikesteks perioodideks, mis vastavad pangaga kooskõlastatud arvelduste tähtaegadele.

15-päevase (või kümnepäevase) finantsarvutusliku plaani aluseks tuleb võtta kinnitatud kvartaliplaan ja jooksvad aruandelised andmed rahaliste vahendite sissetuleku ja väljamineku kohta, kaupluste läbimüükide aruanded, eelseisvad maksed ja sissetulekud arvelduste raamatu järgi jm. Need plaa-

Finants-arvutusliku plaani näitlik skeem.

Sissetulekud	1-st kuni 15-ni	16-st kuni 30-ni	Maksmised	1-st kuni 15-ni	16-st kuni 30-ni
1. Rahaliste vahendite jääk alguseks: . .			1. Maksed pangale laenude katteks		
Kassas			2. Omavahendite osavõtu maksed uuelt sissetulnud kaupade eest		
Teel					
Arvelduskontol					
Kokku . . .			3. Kulude tasumine . . .		
			4. Varade ja inventari ostmine		
2. Läbimüügist . .					
3. Sissetulekud . . deebitoridelt . .			5. Erisihilised maksed		
4. Osamaksude . . sissetulek			6. Muu vahendite kulutamine		
5. Varade müügist					
6. Muud sissetulekud					
			Kokku . . .		
Kokku . . .			Rahaliste vahendite jääk kassas ja arvelduskontol lõpuks		
Kõik kokku . . .			Kõik kokku . . .		

nid koostatakse juhatuse esimehe poolt, kui ta ise korraldab kassaoperatsioone, raamatupidaja abiga, või hoopis raamatupidaja enda poolt. Rahaliste vahendite jääk perioodi lõpuks peab vastama nende plaanilisele normatiivile: keskmine päevane käive korrutatud päevade normiga. Ainult sel juhul võib lugeda, et tarbijate kooperatiiv on tulevikus maksevõimeline.

Kõrvuti finants-arvutuslikkude plaanide koostamisega tuleb läbi viia järgmiste plaaninäitajate jooksev finantsplaani täitmise kontroll:

1) tähtajaliste maksete graafikust täpne kinnipidamine;
2) koopereerimise ja osamaksude kogumise plaani täitmine;
3) debitoorse võlgnevuse kustutamine;
4) läbimüügisummade õigeaegne äraandmine Riigipanka;
5) omavahendite osavõtu seisukord kaupade ostmisel.

Nende näitajate seisukorda (välja arvatud omavahendite osavõtt) kontrollitakse iga päev. Igakuuliselt tuleb bilansside alusel kindlaks määrata omavahendite osavõtt kaubavarude katteks ja jälgida vahendite paigutamist bilansi järgi.

Määratu suurt tähtsust omab tarbijate kooperatiivi normaalses arvelduses kõikide tähtaegsete maksete õige jaotamine aja järgi pangale ja teiste kulude katteks. Maksete graafik tuleb koostada sääraselt, et iga eelseisva päeva vahendite vajadus nende maksmiseks ei ületaks keskmist päevast läbimüügi summat, maha arvatud omavahendite osavõtt. Oletame, et 5. jaanuaril ostetud kaupade eest tuleb maksta 12 000 rbl., keskmine pangakrediit plaani järgi on 29 päeva.

Ühele kuupäevale, s. o. 3. veebruarile, kogu makset märkida ei saa. Seda tuleb jagada mitmeks makseks, arvesse võttes varem tekkinud kohustuste tasumist ja teisi rahalisi väljaminekuid, samuti ka keskmist päevast läbimüüki, ja märkida päevad, milledele kõige vähem langeb varem väljaantud kohustusi.

Arvelduse kord on järgmine: märgitakse maksepäevad, tehakse kindlaks võimalik maksimaalne makse summa iga päeva kohta ja selle järel määratakse võlakohustuste tähtaeg (võlakohustuse väljaandmise ajast kuni makse ajani); pärast seda iga makse summa korrutatakse tähtajaga, välja arvatud vaid makse summa, mille tähtpäev tuleb kindlaks määrata.

Oletame, et keskmine päevane läbimüük on 5000 rbl., osaline osavõtt keskmiselt 40%, tähendab võlakohustuste katteks läbimüügist võib keskmiselt arvestada 3000 rbl.

Oletame, et 2500 rbl. võib makse järjekorras asetada 20. jaanuarile, 2000 rbl. — 25. jaanuarile, 1500 rbl. — 2. veebruarile, 2000 rbl. — 4. veebruarile, 1500 rbl. — 13. veebruarile, 2000 rbl. — 15. veebruarile, 500 rbl. makse tähtaeg aga tuleb määrata sõltuvalt esiteks keskmisest pangakrediidi tähtajast — 29 päevast ja teiseks juba määratud makse tähtaegadest ülejäänud summade kohta.

Leiame selle järgmisel viisil:

2500 × 15 = 37 250	20.	jaanuaril
2000 × 20 = 40 000	25.	„
1500 × 28 = 42 000	2.	veebruaril
2000 × 30 = 60 000	4.	„
1500 × 39 = 58 500	13.	„
2000 × 41 = 82 000	15.	„
500 ×		

12 000 × 29 = 348 000

348 000 — 320 000 = 28 000
28 000 : 500 = 56 päeva,

ehk 500 rbl. maksmise võib märkida, arvates 5. jaanuarist, 2. märtsile (56 päeva — 26 päeva — 28 päeva = 2).

Järelikult võlakohustuste summad korrutatakse nende väljaandmise tähtaegadega (1500 × 15 jne.), saadud korrutised liidetakse ja nende summa (320 000) arvatakse maha üldisest võlakohustuse (12 000 rbl.) korrutise summast keskmise pangakrediidi tähtajaga (29 päeva), s. o. 348 000 rublast, saadud jääk 28 000 rbl. jagatakse 500 rbl., kust saame ka võimaliku makse tähtaja — 56 päeva. Makse tähtpäev langeb 2. märtsile (lugedes väljaandmise päevast — 5. jaanuarist).

Kuna viimane tähtpäev saadakse vabalt, siis selleks, et ta ei langeks ühte teiste maksetega, tuleb see summa võtta minimaalsena ja arvestusega, et maksmine langeks kõige kaugemale tähtpäevale, arvates võlakohustuse väljaandmise ajast.

Koopereerimise ja osamaksude plaani täitmist võib kontrollida iga päev liikmete jooksva arvestuse alusel. Tähtaegse debitoorse võlgnevuse tasumist kontrollitakse deebitoridega arvelduste korraldamise raamatu järgi. Läbimüügi Riigipanka äraandmist kontrollitakse äraande-kviitungite ja kassapidaja raamatu järgi; vahendite osavõttu ja paigutamise seisukorda — kuubilansside alusel, rühmitades neid ülalnäidatud korras, „malelaua" teel või lihtsustatud viisil, määrates kindlaks vahendite osa ja paigutuse.

Finantsplaani täitmise jooksev kontroll loeteldud näitajate järgi peab seostuma majandusliku tegevuse põhiliste näitajatega ja eriti kulude ja tulude eelarvega.

Kontrolli ja jooksvat kontrollimist teostab tarbijate kooperatiivi esimees raamatupidaja abiga.

Vormistada võib kontrollimist näitlikult lk. 327 toodud tabelis.

Raha tegelik sissetulek päevade järgi võetakse sissetulekukviitungite alusel. „Maksed" (plaani järgi) märgitakse võlakohustused pangale.

Näitajad	Näitajad kvartaliplaani järgi		Jaanuar				
	kokku	keskmiselt päevas	1	2	3	4	5
I. Sissetulekud							
1. Kaupade läbimüügist	400 000	4 400	5 000	4 200	4 000	4 100	3 500
2. Sama ühiskondlikust toitlustamisest	40 000	440	400	370	410	320	380
3. Varumisest (komisjonitasu)	7 200	80	—	—	—	320	—
Kokku . . .	—	4 920	5 400	4 570	4 410	4 740	3 880
4. Muud sissetulekud . .	18 000	200	—	—	300	100	240
Kokku . . .	465 200	5 120	5 400	4 570	4 710	4 840	4 120
II. Maksed plaani järgi							
Võlakohustused pangale	400 000	4 400	2 500	2 600	2 000	1 500	2 000
III. Tegelikud maksmised							
1. Võlakohustused pangale	—	—	2 500	2 600	2 000	1 500	2 400
2. Omavahendite osavõtt	—	—	2 000	2 000	300	2 200	1 400
3. Muud	—	—	300	200	3 000	1 040	300
Kokku . . .	—	—	4 800	4 800	5 300	4 740	4 100
Kõrvalekaldumine (+ —)	—	—	+600	−230	−590	+100	+ 20
IV. Koopereerimine	60	—	—	—	—	4	—
V. Osamaksude kogumine	2 700	—	—	50	—	40	—
VI. Deebitoride tasumine plaani järgi . .	3 600	—	—	—	500	—	400
Täitmine	—	—	—	—	400	—	400
Kõrvalekaldumine (+ —)	—	—	—	—	100	—	—
VII. Läbimüügisummasid antud panka	—	—	—	—	10 000	—	—

Tegeliku maksmise sisse on liidetud ka omavahendite osavõtu summad.

Arvelduskonto ja kassa raha jäägid tuletatakse iga päeva kohta.

Arvelduskontolt tasutakse panga võlakohustused, osaline kaupade katmine omavahenditega, vara soetamine jms.

Majandusliku tegevuse plaani juurde koostatakse seletuskiri, milles kokkuvõetult tuuakse plaaniliste aluste põhjendused kõigi tegevusharude liikide kohta ja näidatakse operatiivorganisatsioonilised abinõud, mis tulenevad majandusliku tegevuse analüüsist eesmärgiga täita plaan õigeaegselt ja täielikult.

RAAMATU KASUTAJAILE.

Käesoleva raamatu eestikeelse väljaande ilmumise ajaks on mitmed selles esinevad arvulised näitajad juba muudetud, näiteks mitmesuguste normide, arvestusülekannete ja preemia-lisandite määrade jne. alal, samuti ka vastavad valitsusorganite määrused ja korraldused. Sääraseid muutusi võib esineda ka edaspidi, mille tõttu raamatu kasutajail on tarvis pidevalt võrrelda selles toodud sätteid hiljem kehistatud sätetega, et raamatu kasutamisel vältida arusaamatusi.

Alljärgnevalt on raamatu lehekülgede järjekorras toodud tähtsamad muudatused, parandused ja täiendused, mis on kehistatud pärast käesoleva raamatu venekeelse väljaande ilmumist.

Lk. 10 Sellel leheküljel mainitakse NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ja ÜK(b)P KK määrust „Tarbijate kooperatsiooni tööst maal" 29. septembrist 1935. a.

Lisaks sellele on hiljem avaldatud NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus 9. novembrist 1946. a. nr. 2445 ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrus 28. novembrist 1946. a. nr. 934 (avaldatud Eesti NSV Teatajas 1946, nr. 60, art. 491) „Kooperatiivse kaubanduse arendamise kohta toiduainete ja tööstuskaupade alal linnades ning töölisasulates ja toiduainete ning laiatarbekaupade tootmise suurendamise kohta kooperatiivsete ettevõtete poolt".

Lk. 75 Sellel leheküljel nimetatud seadust 19. septembrist 1935. a. ehituste alal täiendavad NSV Liidu RKN-i määrused 2. veebr. 1936. a., 21. märtsist 1941. a., 2. juulist 1942. a. ja 27. märtsist 1945. a.

Lk. 145 Retseptuuri normid toitude valmistamiseks ühiskondliku toitlustamise ettevõtteis on ühtsed ja kohuslikud. Need on kehistatud NSV Liidu Kaubanduse Rahvakomissariaadi kirjaga 12. aug. 1940. a. nr. 0170. Trükis avaldatud eri väljaandena Госторгиздат poolt 1940. a.

Lk. 160 Direktiivne kulude protsendimäär käibest sööklate kohta antakse iga aasta Tsentrosojuzi poolt plaani põhinäitajatega.

Lk. 162 Arvestus-ülekannete määrad jooksvaks remondiks ühiskondliku toitlustamise ettevõtteis on kehistatud Tsentrosojuzi kirjaga 5. veebruarist 1946. a. ja avaldatud ETKVL-i juhatuse määrusega nr. 125 20. veebruarist 1946. a.

Põhivahendite amortisatsiooni diferentseeritud normid on kindlaks määratud Tsentrosojuzi juhatuse protokolliga nr. 95 9. sept. 1940. a. ja avaldatud Tarbijate Kooperatiivide Liitude

kontoplaani kontode karakteristikas (ETKVL-i väljaanne 1948. a.).

Lk. 163 Toidukaupade loomuliku kahanemise normid linna ja maa jaekaubanduses, ladudes ja baasides hoidmisel, auto- ja hobutranspordil ja lihasaaduste transiit- (ring-) vedudel on kehistatud NSV Liidu Kaubanduse Rahvakomissariaadi käskkirjaga nr. 75 20. apr. 1942. a. ja eestikeelses tõlkes avaldatud Eesti NSV Kaubanduse Ministeeriumi väljaandes nr. 6, 1946. a.

Lk. 177 Eesti NSV-s on tarbijate kooperatiivides töötasude alal kehistatud eri hinded ETKVL-i juhatuse määrustega nr. 665 17. juul. 1945. a. ja nr. 992 26. dets. 1946. a., missugused on kooskõlas Tsentrosojuzi juhatuse määrusega nr. 545 30. juun. 1945. a. Viimane tugineb NSV Liidu RKN-i määrustele nr. 224 3. veebr. 1945. a. ja nr. 1443 21. juun. 1945. a.

Lk. 178 Preemiate-lisandite normid tarbijate kooperatsioonis on muudetud NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusega nr. 2395 3. juul. 1948. a. (ETKVL-i juhatuse määrused nr. 639 2. aug. 1948. a. ja nr. 715 31. aug. 1948. a.).

Lk. 179 Töötasusid varumise alal Eesti NSV tarbijate kooperatsiooni süsteemis käsitavad ETKVL-i juhatuse vastavad määrused.

Lk. 221 Arvestus-ülekanded käibekulude arvel, jooksvateks remontideks teostatakse vastavalt Tsentrosojuzi otsusele 24. juul. 1940. a. prot. nr. 75. Jooksvate remontide loetelu on avaldatud Tarbijate Kooperatiivide Liitude kontoplaani kontode karakteristikas (ETKVL-i väljaanne 1948. a.).

Lk. 227 Arvestus-ülekannete määr kaadrite ettevalmistamise fondi antakse Tsentrosojuzi juhatuse poolt iga aasta plaani põhinäitajatega.

Lk. 242 Vaieldavate võlgade reservi enam ei moodustata.

Lk. 244—249 Tarbijate kooperatiivi bilansi vorm on muudetud ja praegu tarvitatakse vormi, mis on kinnitatud NSV Liidu Rahandusministeeriumi poolt 31. juulil 1948. a. nr. G-3.

Lk. 298 Tarbijate kooperatiivi normaalpõhikiri Eesti NSV-s on kehistatud Eesti NSV RKN-i määrusega nr. 232 15. veebruarist 1941. a. (avaldatud Eesti NSV Teatajas 1941, nr. 23, art. 296).

Vastutav toimetaja.

Sisukord.

Lk.

Eessõna 3

I peatükk. **Plaani tähtsus ja plaanimise organiseerimine tarbijate kooperatiivis.**

Plaani olemus ja tarbijate kooperatiivi ülesanded 5
Analüüsi tähtsus ja tema läbiviimise kord 14
Analüüsimise ja plaanimise meetodid 18
Plaanimistöö organiseerimine tarbijate kooperatiivis 21

II peatükk. **Kaubakäibe analüüs ja plaanimine.**

Kaubakäibe plaanimise ja analüüsi ülesanded 25
Tarbijate kooperatiivi üldise kaubakäibe analüüs 27
Tarbijate kooperatiivi kaubakäibeplaani põhinäitajad ja plaanilise Käibe analüüs sortimendi järgi 35
Kaubavarude analüüs 40
Tarbija teenindamise kvaliteet 47
Kaupade ost ja juurdevedu 49
Tarbijate kooperatiivi kaubakäibe plaani lähtemomendid 52
Tarbijate kooperatiivi kaubakäibe plaani põhinäitajad ja plaanilise käibe üldmahu kindlaksmääramine 54
Plaanilise aastakäibe jaotamine kvartalitele 60
Käibe plaanimine kaupluste, poodide ja väike-jaemüügi järgi . . . 62
Käibe plaanimine sortimendi järgi 66
Kaupade väljamise plaanimine oma ettevõtteile 69
Kaubavarude plaanimine 69
Kaupade ostu (kohaletoimetamise) plaanimine 72
Kaubanduse tulude plaanimine 73
Ehituse ja jooksva remondi plaan 75
Kaubakäibe plaani täitmise jooksev kontrollimine 76

III peatükk. **Varumistöö analüüs ja plaanimine.**

Tarbijate kooperatiivi varumistöö ülesanded 79
Varumisplaani täitmise analüüs 83
Varumise toodangu ringluse analüüs 86
Toodangu kvaliteedi ja kadude analüüs varumises 89
Varutud toodangu ja toorainete müügi ning varumishindade analüüs . 91
Plaani koostamise kord ja tema lähtemomendid 93
Varumise mahu plaanimine 96
Tulud varumisest 106
Organisatsioonilis-operatiivsed abinõud ja jooksev plaani täitmise kontroll 108

IV peatükk. **Leivaküpsetuse analüüs ja plaanimine.**

Lk.

Leivaküpsetuse arendamise ülesanded 111
Tootmiskava täitmise analüüs 112
Omahinna analüüs 115
Leivaküpsetuse plaanimine 122
Omahinna plaaniline kalkulatsioon ja rentaablus 131
Pagaritööstuse käibevahendite arvutamine 132

V peatükk. **Ühiskondliku toitlustamise analüüs ja plaanimine.**

Ühiskondliku toitlustamise ülesanded 137
Tootmiskava täitmise analüüs 139
Tootmisvõimsuse kasutamise analüüs 143
Toitlustamise kvaliteedi ja toorainetega varustamise analüüs . . . 145
Töötootlikkuse ja töötasu analüüs 148
Restorani, söökla, teemaja kulude analüüs 151
Omahinna ja rentaabluse analüüs 152
Tootmiskava koostamine ja käibe plaanimine 154
Vajaliku tooraine arvutus ja tema omahinna arvestamine 156
Kulude plaanimine 158
Plaanilise käibe, juurdehindluse ja rentaabluse kindlaksmääramine . . 164

VI peatükk. **Töö ja töötasu analüüs ja plaanimine.**

Töötootlikkuse analüüs tarbijate kooperatiivis 172
Töötasu analüüs 176
Koosseisude ja töötasu plaanimine kaubanduses ja varumises . . . 180

VII peatükk. **Tulude, kulude ja rentaabluse analüüs ja plaanimine.**

Rentaabluse plaanimise ülesanded ja tähtsus 184
Hindade ja hinnalisandite analüüs 185
Käibekulude analüüs 195
Mitteplaanitavate kasumite ja kahjumite analüüs 208
Puudujääkide ja raiskamiste analüüs 210
Rentaabluse analüüs 212
Käibekulude plaanimine 213
Tulude ja rentaabluse plaanimine 230
Jooksev hindade, kulude ja kasumi kontroll 233

VIII peatükk. **Finantside analüüs ja plaanimine.**

Tarbijate kooperatiivi finantside analüüsi sihid ja ülesanded 234
Analüüsimise kord ja meetodid 236
Bilansi ettevalmistamine analüüsiks 238
A. Bilansi kvaliteedi kontroll 238
B. Bilansi puhastamine 250
C. Bilansi rühmitamine 252
Tarbijate kooperatiivi finantside muutuste analüüs 266
Vahendite ringluse analüüs 269
Vahendite paigutamise analüüs 277
Tarbijate kooperatiivi finantsilise kindluse analüüs 285
Finantsplaani täitmise kontrollimine 288
Käibevahendite analüüs kirjete järgi 291

Lk.
Deebitoride analüüs 293
Mittekäibeliste aktivate analüüs kirjete järgi 296
Omavahendite analüüs 298
Püsivate passivate analüüs 302
Mittepüsivate passivate analüüs 303
Krediidiga tagatuse ja sel alal arvete korraldamise analüüs . . . 304
Finantsplaani ülesanded ja lähtepositsioonid 308
Vajalikkude käibevahendite arvutamine 309
Elanikkonna vahendite mobiliseerimine ja omavahendite ning püsivate passivate juurdekasv 312
Plaani järgi omavahendite osavõtu ja krediitide vajaduse arvutamine . 314
Plaanilise bilansi koostamine 320
Oodatavatest finantsilistest näitajatest 322
Jooksev finantsiline plaanimine ja kontroll finantsplaani täitmise üle . 323

Tõlkinud J. Mõttus.

Vastutav toimetaja H. Pant.

Keeleline toimetaja J. Väinaste.

Ladumisele antud 19. XI 1948. Trükkimisele antud 15. II 1949. Trükiarv 2000. Paber 61×86, 1/16. Trükipoognaid 21. Trükitähti trükipoognas 46.137. Arvutuspoognaid 24,2. MB-01095. Trükikoda „Tartu Kommunist", Tartu, Ülikooli 21/23. Tellimise nr. 2834.

На эстонском языке.

С. П. Днепровский. Анализ и планирование хозяйственной деятельности сельпо.

RBL. 11.—

A-17641

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00495143 2

49 300

RBL. 11.—

A-17641

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00495143 2

49 300

TARBIJATE KOOPERATIIVI MAJANDUSLIKU TEGEVUSE ANALUUS

A-17641

PROFESSOR
S. DNEPROVSKI

TARBIJATE KOOPERATIIVI MAJANDUSLIKU TEGEVUSE ANALÜÜS JA PLAANIMINE

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS" • 1949